תלמוד בבלי · אחרונים

דברי בינה חלק א

רבי דוב בריש ברודא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברי בינה חלק א

רבי דוב בריש ברודא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברי-בינה-חלק-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
אמר המחבר 4
מסכת מכות 6
דף ב. 6
דף ב: 20
דף ג. 25
דף ג: 36
דף ד. 40
דף ד: 45
דף ה. 56
דף ה: 63
דף ו. 93
דף ו: 131
דף ז. 141
סליק בסייעתא דשמיא 184

הקדמה

$$ (ציור בספר)$$

אמר המחבר

זה ימים מקדם, דרכי המוציא לאור איזה חיבור , להגיד בראש ספרו מה ראה על ככה, ומטרת כוונתו בזה, ולבל יחשדוהו, כי ס מתו אשר יהיה לו לכבוד ולתפארת: או לאסוף הון. וגם א"א הגאון ז"ל בהקדמת ספרו ת"א ודרך חיים על יו"ד. כתב להתנצל א"ע בזה, באמרו כי אחרי ההבל והכבוד לא רדפתי. וח"ו לא להרויח הון ועושר כוונתי, הלואי תהא ביאתי כיציאתי, וגם ת"ל יש לי כל כו'. ואולם בעת הזאת אחשוב, כי אך לסותר הוא, להכביר במלין בזה, כי לא כימים הראשונים שוניס. הימים האלה. בעתים האלה לא ינחלו עושר וכבוד מזה (גם כי לא לי יהיה מחירו כנזכר בהשער) אבל הטיב אשר דיבר בה א' מהמחברים, אשר ראיתי שכתב. כי רוח הוא באנוש, כי יחוס על-פרי עמלו. וחפצו שיהיה לו לזכרון. ומה גם במדעים אשר חנן ה' לאיש ואיש כתבונתו . מגמתו לתת תנובת פריו ועשתנותיו בתבל למען יעמדו ימים רבים. נם ראיתי לכמה מגדולי המחברים שכתבו כי חובה היא למי אשר חננו ה' לחדש דברים נכונים בלימוד תוה"ק, לבלי להכחידם תחת לשונו, כ"א לחוק בספר מליו, ולחוקקם בעט ברזל. ויקיים בזה ללמוד וללמד (וכן הביא א"א הגאון ז"ל בהקדמתו מדברי זוה"ק). וגם פירשו בזה דברי התנא אם למדת כו' אל תחזיק טובה לעצמך היינו שלא יחזיק הטובה לעצמו, לבלי להשפיע לזולתו, כי לכך נוצרת להטיב גם לאחרים. אם בעניני גופניים אם ברוחניים. והנה אנכי בילדותי חלק לי ד' מעט בבינה לחדש דברים בנוים על אדני השכל הישר בלימודי, ואף רשמתים בקסת סופר לבל ישכחו ממני (וברבות הימים נאבדו מת"י). וגם היו לי מורים הגונים (אשר הזילה מכספה ע"ז א"מ הצנועה הגבירה מרת שרה נ"ע בת הרב הגאון רא"ל ברודא ז"ל אבד"ק קלווריעא כי כעת פטירת א"א הג' ז"ל הייתי כבן שנה זכרה לה אלוה לטובה) ואחר נישואי אם כי נתתי ידי במו"מ, ונהגתי רגל מסחרי. עכ"ז לא נטשתי למודי בכל וכל. וגם מזה לא הנחתי ידי. (ויונעם לי בזה דברי הג' בעל ח"א ז"ל בהקדמת ספרו חכמת אדם, במליצת הכתוב. ים אמר לא בי היא, ותהום אמר אין עמדי. עיי"ש בדבריו הנעימים) ואחר עברו איזה שנים היו לי ארפתקאות וסיבות שונות (כנודע למכיריי) אשר היו בעוכרי וקפחתי את פרנסתי. ואז הוספתי בעתים שונים לשקוד על דלתי התורה בעיון ולהעלות בכתב את אשר הולידו רעיוניי, וחיה לי לשעשועים [גם ה"ל כי נתחזקתי והדברים המוציאין את האדם כו' רחוקים ממני. ולא קנאתי למי אשר

גדלו והצליחו. והסברתי לי דברי נעים זמירות ישראל. באמרו האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד. היינו כי בעת אשר היצר לו ולא זרחה לו שמש ההצלחה חיזק א"ע והאמין כי עוד תשוב תזרח לו ואז יספר מתוך הרחבה את ימי הרעים, אשר עברו עליו מקדם. ואולם לזה יודרש מתינות, ולחשוב מחשבות. איך ומה תוכל לשוב ההצלחה אליו. לזה אמר כי בחפזי אמרתי כל הארס כוזב. וא"כ איפוא אם כה ואם כה אחת היא ואתן תודה לה' אשר הקים על סלע רגלי והביאני עד הלום] ופעמים מועטים הצעתי דבריי במכתביי לאיזה מגדולי הזמן. כאשר יראה הרואה בחי' למכות דף נ' את אשר כתבתי להגאון הצדיק המנוח ר"י עטלינגער ז"ל אבד"ק אלטונא בעהמ"ח ספר ערוך לנר ושארי חיבורים. ודברי תשובתו אלי ותיבה יתירה נודעת לי מאתו ז"ל (ואף אמנם כי בהרבה מקומות בחי' הבאתי דבריו בספרו ערוך לנר על מכילתין. וכתבתי להשיג לא לקנתר ח"ו כוונתי, כ"א כך היא דרכה של תורה זה מותיב וזה מפרק כו'. ועיין בסוף ס' חכמה אדם מה שכתב לא"א ז"ל, אשר בשלחו אליו חיבורו הנ"ל. כתב לו א"א ז"ל להשיג על דבריו במקום א'. וע"ז השיב לו מחזקינא טיבותא כו'. ונאמנים פצעי אוהב). וכמ"כ להגאון המפו' רי"א שליט"א אבד"ק קאוונא (ובחלק שני יובא אי"ה דברי במכתבי אליו) ות"ל דבריי נשאו חן בעיני הגדולים.

והנה זה לא כביר השיאני לבבי לשום עין עיונו בחידושי אשר חנני ד' להעתיקם ולסעדם על נכון ואספתים כעמיר נורנה. ובעת עיוני והעתקתי בחנתים וצרפתים. וגם נתוסף לי הרבה דברים בכ"מ. ואחרי רואי כי ת"ל נמצאים בהם דברים טובים ונכוחים. וקרובים למרכז האמת חסתי עליהם לבל יהיו חבושים בממון. ולא יראו אור. או ירקבו יאכלם עש. וגם כי איזה גדולי מופלגי תורה. אשר ראו איזה דברים בחי' ברואם כי פוסח אנכי על שתי הסעיפים בזה.אם להדפיס. אם לחדול. דברו על לבי בזה. ואמרו כי ראוים הם לחלקם ביעקב [ואף אם אולי המצא המצא במו איזה שגיאה ותבטל ברובא. ושגיאות מי יבין. ואם יאבה מי להודיעני אשיבהו אי"ה כיד ד' הטובה עלי (כאשר וראה המעיין בסוף ספרי. אשר השבתי לרב גדול א' אשר כתב לי להשיג על איזה דברים בקונטרסי. ות"ל צדקו דברי נגד דברי השגותיו) או אודה ולא אבוש] אי לזאת אמרתי אדברה בעדותיך כו'. ומסרתי להביאם לביה"ד. ויה"ר שלא אכשל בו' וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני. ואולי אזכה להוציא לאור עוד חידושים אשר אתי בכתובים. וגם חיבור מעט הכמות מא"א הגאון ז"ל (והוא בענין אשר רבינו הש"ך ז"ל חיבר ספרו גבורת אנשים) עם הגהות והוספות משלי. (ומעט מדבריו שם הבאתי בחיבורי זה בקונטרס שנות חיים) והיה רצוני לספחו לחי' ולהדפיסו. אבל איננו כעת ת"י. ולא היה ביכולתי להשיגו לע"ע.

וקראתי שם החיבור **דברי בינה** בי שמי ושם א"א הג' ז"ל מרומז בזה. כי בתיבה "דברי" מרומז שמי "ובינה" (עם הכולל) עולה כמנין "חיים". ד' יחיינו וישלח לנו עזרתו מקדש. ובזה תמו דברי הפעם.

וגמרתי חבורי זה.

בשנת **וכי יקרה היא מפנינים** לפ"ק ואפריון נמסי' להמופלג הישיש וכו' מ' יוסף שמואל מזרח נ"י ש"ץ ושו"ב בעיר דרוזגעניק אשר השתדל בהבאת חיבורי לביה"ד. באשר הוא לטובת כה"ח דשם. כי יוסף הוא המשביר צרבי עניים החולים הבאים לשם. ויאיר ממזרח למו. ומי אשר יאבה לקבל ספרי יוכל לשלוח מתירו או גם נדבהו כפי נדבת לבו. לרי"ש מזרח הנ"ל על שמו בעיר דרוזגעניק נו"ב גראדנא. $$ (ציור בספר)$$

מסכת מכות

דף ב.

תוס' ד"ה מעידין

תוס' ד"ה מעידין כו' כיון דאם הוזמו כו' ועוד יש לומר דגבי עדות כו':

א **הגר"ע** אייגר ז"ל בגליון הש"ס כתב על דברי התוס' הנ"ל וז"ל קשה לי בזה מסוגיא דכתובות דף ל"ג ע"א. ר"א אומר עדים זוממין ממונא משלמין מילקא לא לקי משום דלאו בני התראה נינהו. משמע דאי בעי התראה ראוי לומר יותר דמילקא לקי. והא אם יהיה הדין דממונא לא משלמין. בטלה כל העדות. דהוה עדות שאאי"ל. דבזה אין דומה לב"ג. דהא קרא דהזמה קאי על הממון דהא משכחת בלא אתרו. א"כ אדרבה אם ל"צ התראה אפשר לומר יותר דמילקא לקי. ולא יהיה בממון כלל דין הזמה. ולא קאי על זה ועשיתם כאשר זמם עכ"פ אם צריכין התראה. א"כ משכחת ממון בלא התראה ובאתרו אם לא ישלמו ממון. יהי' בכלל עדות שאאי"ל עכ"ל. וכן הקשה בחידושיו למשניות ביתר ביאור קצת וגם על דברי אביי שם דפריך וניתרו תכ"ד עיי"ש:

ב **והנה** עם שכתב הגאון הנ"ל בתוך דבריו. דאדרבה אם ל"צ התראה. אפשר לומר יותר דמילקא כו'. נראה דאין כוונתו להקשות ע"ד הגמ'. דהגמ' שפיר קאמר התם, והוא. דאס לא שייך התראה בעדים זוממין. וכדברי ר' אלעזר שם. שפיר אמרי' דאינו לוקה אלאו דלא תענה בעדי מעון. משום דבלא התראה הוא. ורק כשמקיימים כאשר זמם במיתה או מלקות. גזה"כ הוא דאף בלא התראה. ועיי"ש בדברי רש"י ובמהרש"א שם. ומה דאמר אביי שם לקמן. לאו מילתא היא דאמרי אי ס"ד ע"ז צריכין התראה. כי לא מתרינן בהו לא קטלינן להו כו' עיי"ש. היינו דכוונת אביי על מה שאמר שם מקודם.

דמשכחת לה התראה בע"ז בתכ"ד. ולפ"ז גם בכאשר זמם יש לומר דבעי התראה. ומנ"ל דמקיימינן כאשר זמם בלא התראה. ועל זה קאמר לאו מילתא הוא דאמרי כו' (וכפרש"י שם לאו מילתא היא כו' שיהיו ע"ז צריכין התראה) מי איכא מידי דאינהו בעו קטיל בלא התראה כו' ואולם מזה לא חזר בו אבייי. דמשכחת לה בעדים זוממין התראה בתכ"ד. וליתא לדברי ר' אלעזר הנ"ל (ולא ע"ז קאמר אבייי שם מקודם כ"א על דברי רבא עייי"ש) וגם לפ"מ דאמרי' לקמן שם מתקיף לה רב סמא ברי' דר"י אלא מעתה ב"ג וב"ח ליבעי התראה. אמר קרא משפט אחד כו'. לא סברינן כר' אלעזר דהקושיא לפ"ד אבייי דאמר הטעם משום מי איכא מידי. וראיתי בס' הפלאה לכתובות שנתקשה בד' ר' אלעזר הנ' לפ"ד רש"י. ודברי המהרש"א מדברי אבייי לקמן שם. וכן מהא דאמר רב סמא עייי"ש בדבריו. ולע"ד לפי מה שביארנו לק"מ] וא"כ לפי מה שביארנו ל"ק ע"ד הגמ' הנ"ל דאם ל"צ התראה אפשר לומר דמילקא לקי וכמ"ש הגרע"א ז"ל בדבריו. דזה ליתא וכמבואר בדברינו הנ"ל. רק נראה כוונת הגאון הנ"ל בדבריו. דאם ל"צ התראה. יש מקום יותר לומר דמילקא לקי כו'. מבאם צריך התראה. דאם א"צ התראה אפ שר לנטות מד' ר' אלעזר. ולומר דגם בעדות ממון א"צ התראה למלקות. אבל אי צריך התראה. א"א לומר כלל דמילקא לקי. וכמ"ש הגי הנ"ל בקושייתו הנ"ל:

ג **ואולם** לא ידעתי. למה לא העמיד בקושייתו הנ"ל ע"ד הגמ' מקודם שם. דפרכינן על המתניתין דמכילתין מעידין אנו באיש פלוני שחייב מאתים זוז כו' וחכ"א כל המשלם אינו לוקה. ונימא כל הלוקה אינו משלם אמר ר' עילאי כו' דבר הניתן מיד ליד כו'. ובלא זה הוה אמרי' דמילקא לקי כו' בסתרו בהן. ותיקשי למה ילקו, הא הו"ל עדות שאאי"ל ולא היו נאמנין בעדותן. ובאמת בדעת ר' אלעזר אפשר לומר קצת דסובר כריש לקיש דבחייבי מלקות אף בלא התראה פטור מממון. וא"כ שוב לא משכחת כלל כאשר זמם. אבל בד' הגמ' הנ"ל א"א לומר כן עייי"ש:

ד **ואין** לומר וליישב קושיית הג' הנ"ל. דאפשר התוס' ס"ל בתירוצם השני כפי שיטות הרבה פוסקים דבממון לא בעינן שיהיה עדות שאי"ל. דזה אינו דאף להפוסקים הנ"ל. הוא רק לבתר תקנת חכמים שתיקנו דא"צ דרישה וחקירה בעדות ממון משום נעילת דלת. וסוברים דממילא אף שאינו יכול להזימן כשרים לעדות ממון (ועיין בש"ך סי' ל"ו) אבל מדאורייתא בעינן דו"ח בממון. וגם שיהיה עדות שאי"ל. והא דברי הגמ' שם וכן דברי ר' אלעזר סובבים על דאורייתא. דר"א אומר דא"צ קרא לזה. וא"כ שפיר הקשה הנ' הנ"ל ועיין בתשובת הגאון הנ"ל סי' קע"ו שהשיב כן לחכם א' בענין אחר וה"נ לענין הנ"ל. ובזה יוסתר מה שראיתי בס' הפלאה שם שכתב בישוב קושייתו ע"ד הגמ' הנ"ל.

בדרך זה. דבממון לא בעינן עדות שאי"ל עיי"ש, וזה אינו וכנ"ל. ואך לפי דעת הנו"ב בתשו' סי' ע"ב דגם בדאורייתא לא בעינן עדות שאי"ל בעדות ממון לא תיקשי קושיית הגרע"א הנ"ל):

ה **והנראה** לענ"ד בישוב קושיית הגרע"א הנ"ל. הוא. דיש לומר דבהא דממון ומלקות אם היה שייך בו התראה. הוה אמרי' דמילקא לקי ממונא לא משלם. דמלקות חמור מממון וקלב"מ ול"ק דא"כ לא ליחייבו ממון בעדותם. דהא הוה עדות שאאי"ל. זה אינו. דכיון דהא דלא מחייבינן אותם בממון. הוא משום דדיינינן אותם בחמור מזה היינו במלקות. יש לומר דלא מיקרי זה עדות שאאי"ל ולא דמי זה להא דב"ג וב"ח. דהתם א"א לקיים בזה כאשר זמם. ולא משום דמלקות חמור מזה. לזה הוצרכו התוס' בתירוצם השני לומר משום דכאשר זמם לא נאמר בזה. משא"כ בממון דהיה אפשר לקיים כאשר זמם. רק דדיינינן ליה בחמור. לא מיקרי עדות שאאי"ל:

ו **ולכאורה** נראה להביא ראיה לדברינו. מדברי רבא סנהדרין דף י'. דאמרי' שם ואמר רבא פלוני בא על נערה המאורסה והוזמו כו'. בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון. ממון לזה ונפשות לזה כו' עיי"ש. וקשה לכאורה למה ישלמו ממון הא בזה הוה להו עדות שאאי"ל. דאם יוזמו העדים המזימין אותן. לא ידונו כ"א במיתה. דשוב יהיה ממון ונפשות לאחד וקם ליה בדרבה מיניה. ואין לישב זה ע"פ דברי הפוסקים דבממון לא בעינן עדות שאי"ל. דזה אינו. דכבר כתבנו לעיל אות ג' דאף לפ"ש הפוסקים דבממון לא בעי' זה. הוא רק מדר רבנן ומשום נעילת דלת. אבל בהא דסנהדרין בעדים זוממין דקנסא הוא לא שייך זה. ועיין בנו"ב בתשו' ע"ב דאף שדעתו שם דגש מה"ת לא בעינן בממון עדות שאי"ל מ"מ בקנסות מודה דבעינן שיהיה עדות שאי"ל. והא עדים זוממין קנסא הוא דקיי"ל כרע"ק:

ן **שוב** ראיתי בס' הפלאה כתובות דף ל' שדיבר קצת מזה. ולע"ד דבריו תמוהים מאד. שכתב שם בישוב קושיית הפ"י לפ"ד רבא הנ"ל ממתני' דבא על בתו בכתובות עיי"ש. וכתב וז"ל ונלע"ד לתרץ דבאמת הא דמיתה לזה ותשלומין לזה חייב. אע"ג דהו"ל לגבי ממון עדות שאאי"ל. דלגבי עדים שיצטרכו לשלם לו כשיוזמו. הוה ליה מיתה ותשלומין לאחד ויפטרו מתשלומין. אלא דז"א דבממון לא בעי' עדות שאי"ל. דלא בעי' כלל דו"ח. ועיין ש"ך סי' ל"ג א"כ ממילא בקנס (היינו לענין קושיית הפ"י בהמתניתין דכתובות הנ"ל) דבעי דו"ח ועדות שיכול להזימן א"כ פטור מקנס. אף דמיתה לזה ותשלומין לזה כו' עיי"ש בדבריו. ותמוהני מאד. דהא גם בהא דרבא שם קנסא הוא דקיי"ל עדים זוממין קנסא הוי ותיקשו שי למה ישלמו ממון לזה כו'. הא הו"ל עדות שאאי"ל. ואף אם נדחק

לומר דרבא סובר דע"ז ממונא הוי דלא כהלכתא. מ"מ אף לפ"ש הפוסקים דלא בעי' בממון עדות שאי"ל היינו מדרבנן משום נעילת דלת. אבל מדאורייתא בעינן שיהיה עדות שאי"ל. ורבא בעצמו הוא דאמר בריש סנהדרין דין תורה בעי' דו"ח בממון משום משפט א' יהיה לכם. ועי"ש בתוס' דבעדים זוממין בלא"ה צריך דו"ח עי"ש:

ובתשו' נו"ב סי' ע"ב. ואין מקום לע"ד לדברי ההפלאה הנ"ל:

אבל לפי דברינו דלעיל דמשום דאמרי' קלב"מ ודייניגן בהחמור. לא מיקרי זה עדות שאאי"ל א"כ לפ"ז ל"ק הקושיא הנ"ל. דהא הא דלא נידון העדים שיזימו אותם בממון. הוא משום קלב"מ ולא הוה זה עדות שאאי"ל וכנ"ל:

ז **אולם** נראה דזה לא דמי לענין דברינו דלעיל דבענייניגו לענין קושיית הגרע"א ז"ל שפיר יש לומר כיון דמלקות חמור מממון. והם רצו להפסידו ממון. ולא לחייבו מלקות. מאחר שדייגינן להו בחמור מזה. היינו במלקות מיקרי זה עדות שאתה יכול להזימה. משא"כ בהא דסנהדרין. הא הם רצו לחייב להעדים מיתה ותשלומין. ואם יוזמו הם לא יתחייבו כ"א במיתה. בזה יש לומר דהוה שפיר עדות שאאי"ל לענין הממון. והקושיא הנ"ל לכאורה במקומה עומדת:

ח **אמנם** יש לומר לענ"ד בישוב הקושיא הנ"ל. דרבא לטעמי' אזיל בסנהדרין דף ע"ח דאמרי' שם אמר רבא עדים שהעידו בטרפם והוזמו אין נהרגין. עידי טרפה שהוזמו נהרגין. ורב אשי אמר שם אפי' עידי טרפה שהוזמו אינן נהרגין. לפי שאינן בזוממי זוממין. הרי דרבא אינו סובר דבעינן עדות שאי"ל בזוממי זוממין. א"כ שפיר קאמר רבא התם בדף י'. ולק"מ דהא אם יזומו המזימין יפטרו מממון וכנ"ל. דהא רבא אינו סובר זה וכנ"ל:

ט **ולכאורה** ע"פ דברינו הנ"ל יחי שבו קושיית התוס' בכתובות דף ל' ע"ב ד"ה רב אשי אמר כו' שכתבו שם פ"ה דס"ל לרב אשי דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור. ופליג אדרבא דאמר בפ"ק דסנהדרין פלוני בא על בת פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון לזה ונפשות לזה והקשו שם דאי חשוב אכילת תרומה וקריעת שיראין ממון לזה ונפשות לזה א"כ תיקשי לרבא מהא דפ' המניח דהדליק את הגדיש בשבת פטור. וכן הקשו עוד מהא דגדי סמוך לו בב"ק שם עי"ש בדבריהם. ולפי דברינו הנ"ל. (אף דא"א לומר בזה. דרבא ורב אשי לטעמייהו אזלי. דלפמש"ל ע"כ רב אשי אינו סובר הא דרבא שם. דהוא סובר דבעינן שיהיה בזוממי ממין וכמש"ל. דזה אינו דלענין אכילת תרומה שהוא במיתה בידי שמים לא שייך זה וכמובן יש לומר דהתם הטעם הוא דהוה עדות שאאי"ל. דאם יוזמו העדים שהעידו שהדלוק את הגדיש לא יתחייבו רק במיתה. ואך על קושייתם שם

מהא דרודף ששבר את הכלים. א"א לומר כן. דרודף הוא משום דניתן להציל בנפשו. ועדיין יש לעיין בכ"ז. גם דהא עכ"פ יהיה סתירה בפסקי הרמב"ם. שפוסק בהא דממון לזה כרבא:

ובהא דזוממי זוממין פוסק כרב אשי שם (ולפלא בעיני על הגאון בעל הפלאה ז"ל. שפלפל הרבה בהסוגיא שם. וגם העיר בזה דהא הוה ליה עדות שאאי"ל. ולא הזכיר מאומה מפלוגתת רבא ורב אשי הנ"ל):

י **אחר** זמן שכתבתי כל הנ"ל. בא לידי ס' הריטב"א על מכילתין. וראיתי בו סיוע לדברינו מקודם. דאף בהא דממון לזה כו' לא מיקרי זה עדות שאאי"ל וכתב שם לענין קושייתו דלמה לא ישלמו העדים דב"ג ממון שרצו להפסידו וכתב בתוך דבריו וז"ל עוד פירשו בתוס' בטעמא דהא דכיון דלא מקיימים בהו הזמה. במאי דהוה עיקר. סהדותייהו דפיסולו דב"ג וב"ח. לא מקיימינן ליה בהא. דלא מקיימינן הזמה לחצאין כו'. ואע"ג דאמרי' לקמן מעידין אנו בא' פלוני שזינתה והוזמו נהרגין. ואין משלמין כתובה. התם כיון דקלב"מ. דין תורה הוא שבכל מקום שיש מיתה וממון. שהמיתה עומדת במקום שניהם וכולה הזמה היא עכ"ל. הרי מבואר כדברינו דלעיל אף לענין הא דסנהדרין ומכש"כ לענין קושיית הגרע"א ז"ל:

יא **עוד** נראה לענ"ד לומר בישוב קושיית הגרע"א הנ"ל. והוא. דהנה יש להבין שינוי דברי התוס'. דכאן כתבו בקושייתם. כיון דאם הוזמו אינן נעשין ב"ג וב"ח. א"כ גם בשלא יוזמו איך נעשה על פיהם ב"ג. ולא הקשו ביותר. דלמה לוקין העדים ע"ז. כיון דהוה עדות שאאי"ל. (דבזה היה קושייתם ביותר חיזוק. דכפי קושייתם בכאן. אפשר לומר קצת דבאמת כן הוא. דאינו נעשה ב"ג ע"פ עדים כ"א בשהיה הדבר לפני ב"ד כעין דאמרי' בסנהדרין דף ע"ח. או אפשר ע"פ הודאתו). ואלו בכתובות ד' ל"ג שם כתבו התוס' בקושייתם דלמה לוקה העד. כיון דהוה עדות שאאי"ל. וכבר העיר בזה בתשו' נו"ב סי' ע"ב. ותירוצו שם דחוק שכתב שהתוס' קיצרו בלשונם עיי"ש בדבריו. עוד יש לדקדק דבכתובות לא הביאו התוס' רק תירוץ הראשון שכתבו כאן והתירוץ השני לא כתבו שם כלל:

יב **ונראה** לומר בזה. דהתוס' בכאן סוברים דאף דהוה עדות שאאי"ל. ואין נאמנין בעדותן. מ"מ י"ל דעברו על לאו דלא תענה ולוקין ע"ז. (דדוקא בלקיים כאשר זמם. בעינן שיוגמר הדין על פיהם. וגם שלא יהיה כאשר עשה. אבל לענין לאו דלא תענה. לא בעינן כ"ז) ולכן לא הקשו התוס' בכאן דלמה ילקו. ורק הקשו דא"כ איך נעשה בן גרושה על פיהם.

והתם בכתובות סוברים דכיון דאינן נאמנים בעדותן. ולא נגמר הדין על פיהם. ממילא אין לוקין ע"ז:

ולפ"ז א"ש הכל. ולא קשה קושיית הגרע"א ז"ל. וגם הא דלא הביאו התוס' בכתובות התירוץ השני. דלפי קושייתם בכאן שפיר יש לומר כתירוצם השני ול"ק מהגמ' דכתובות הנ"ל. דאם נאמר דעדים זוממין צריכין התראה. לא מצינן לומר דמילקא לקי. דהא הוה עדות שאאי"ל. ולא חייבו ממון בעדותם. וממילא לא ילקו. וכמ"ש הג' הנ"ל. דזה אינו. דהתוס' סוברים בכאן. דמ"מ לוקין על לאו דלא תענה וכמש"ל (ואין להקשות דאכתי תיקשי האיך משכחת לחייב ממון ע"פ עדים. הא הו"ל עדות שאאי"ל. דילקו ולא ישלמו. דזה אינו. דמשכחת לה בדלא אחרו) אבל בדבריהם דכתובות הא סברי דכיון דאינן נאמנין ממילא אין לוקין. לכן לא כתבו שם ע"ז תירוץ השני. משום דתיקשה ע"ז מד' הגמ' דשם וכמ"ש הגרע"א ז"ל. וכבר כתבנו לעיל. דגם תחילת ד' הגמ' שם. לא יתכנו. דאיך אפשר לומר בע"ז דמילקא לקי. הא א"כ יהיה עדות שאאי"ל. ולא היו נאמנין בעדותן. [והוא כעין קושיית התוס' על הא דב"ג. וגם יעלה שפיר מה שהעמידו כלל בקושייתם הנ"ל. ע"ד הגמ' דכתובות. הא מקומה היא במתני' דידן. וראיתי שעמד בזה הגרע"א ז"ל בספרו דו"ח עיי"ש. ולפי דברינו הנ"ל א"ש לכן העמידו דבריהם בקושייתם שם. דלפי דבריהם בקושייתם שם. מוכח מד' הגמ' דשם דלא כתירוצם השני שכתבו כאן. וכתבו רק תירוצם הראשון]:

יג **והנה** אם כי לכאורה. דברינו הנ"ל נכונים מאד בישוב דברי התוס' הנ"ל. ראיתי לתור בזה. אם אפשר לומר כן. כמ"ש בשיטת התוס' דכאן. דאף שאינן נאמנין בעדותן. מ"מ לוקין משום לא תענה. ובינותי בדברי האחרונים ז"ל ומצאתי בתשו' הגאון רע"ק איגר ז"ל בסי' קע"ט שכתב שם בתוך דבריו בד"ה ומה דכתב הרמב"ם כו' וז"ל ובעד אחד שקיבל כ"ב. לענין מלקות ודאי חייב בלא"ה אף דלא קיבל. דהא העיד שקר לחייבו בשעה זו. ולענין הזמה כיון דשם עד עליו והיה מועיל בעדותו יש בו דין הזמה עכ"ל הג' הנ"ל. וחזינן מדבריו ז"ל דפשיטא ליה דבע"א אף שאינו נאמן בעדותו. מ"מ לענין מלקות חייב. וא"כ ה"נ לענין אם הוה עדות שאאי"ל. ואין נאמנים. מ"מ לוקין ע"ז. ואף שתמוה לי על הג' הנ"ל. דהלא מדברי התוס' דכתובות נראה דלא כדבריו הנ"ל (וכן כתב גם הנמ"י בכאן). עכ"פ מצאתי אילן גדול לסמוך עליו בזה. דיש סברא לומר כדברינו הנ"ל. דמ"מ לוקין ע"ז. ולפ"ז עולין שפיר כל דברינו דלעיל:

ואולם בד' הנו"ב בתשו' סי' ע"ב ראיתי בתוך דבריו. דפשיטא ליה דבעד אחד שאינו נאמן לממון (אף שנאמן לשבועה) אינו לוקה. שכתב שם בד"ה ועכ"ז יפה כתב הריב"ש כו'

וז"ל וזהו ודאי דבעד המחייב שבועה. אין בו תורת הזמה כלל. ואפילו מלקות אינו לוקה. דאין עד שקר לוקה. כ"א מטעם שהרשיעו את הצדיק. ושייך דוקא כשבא להרשיעו איזה רשע. בין בממון ומיתה ומלקות. אבל כשלא הרשיע כלל בעדותו אינו לוקה. ודבר זה מבואר היטב בדברי הרמב"ן במלחמות במס' סנהדרין דף פ"ב בסוגיא בעידי גניבה בנפש שהוזמו כו' עיי"ש עכ"ד הנו"ב שם:

יד **וראיתי** לעיין קצת בדברי הגמ' דסנהדרין דף פ"ב הנ"ל ובדברי הבעה"מ והרמב"ן במלחמות. והנה הבעה"מ כתב שם בתוך דבריו על הא דאמרי' שם בגמ'. וכ"ת קסבר חזקי' דלא לקי. והא איתמר עידי גניבה בנפש חזקי' ור' יוחנן חד אמר לוקה. וחד אמר אינו לוקה כו'. וכיון דאיהו לא לקי. אינהו היכי לקי. וכתב הבעה"מ שם ובדין הוא דליפלוג בגנב גופי' אלא להודיעך כחו דר"י דאמר אין לוקין. סד"א אע"ג דאיהו לא לקי אפומייהו. מילקי אינהו. מידי דהוה אמעידים באיש פלוני שהוא ב"ג וב"ח דאיהו לא לקי. ואינהו לקי משום לא תענה. דגלי בי' רחמנא שלוקין עליו. מדכתיב והצדיקו שהוא רמז לע"ז שלוקין. קמ"ל דכיון דאיהו לא לקי. דהוה ליה לאו דלא תגנוב. דהוא אזהרה לגונב נפש לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כו' אינהו נמי אע"ג דלאו משום לאו דלא תגנוב לקי. אלא משום לא תענה. קם ליה לאו דלא תענה לדידהו בהא סהדותא. במקום לאו דל תגנוב דידיה שניתן לאזהרת מ"ב. וכ"כ עוד הבעה"מ שם בדבריו לקמן במאי דפריך הגמ' כיון דאיהו לא לקי. אינהו היכי לקי. והיינו ג"כ מטעם הנ"ל:

והרמב"ן במלחמות כתב שם דאין צורך לפי' הזה. שהרי הסוגיא **פשוטה**. ואם איהו לא לקי כו'. היכי ס"ד דלקי. אי איהו לא לקי. סהדי מאי עביד אינהו אמרי גנב נפש ולא נגמר דינו על פיהם לכלום דלאו ממונא מחייבי' ליה אפומייהו. ולא קטלא ולא מלקות. ואין עדים זוממין לוקין בעקימת פיהם לבד. אא"כ הרשיע הצדיק עכ"ד. וביאור פלוגתתם בזה. נראה דהבעה"מ סובר דהא חזינן בהא דמעידין על ב"ג וב"ח דילפי' מוהצדיקו כו' דהיכא דלא מקיימי' כאשר זמם. לוקין משום לא תענה. וא"כ בהא דעידי גניבה למה פשיט לן לומר וכיון דאיהו לא לקי כו'. הא מ"מ יש לומר דלקי משום לא תענה. ועז"כ דהכא שאני. שהעידו על אחד שעבר על לאו דלא תגנוב. וזה הוה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואינו לוקה. קם ליה לאו דלא תענה דידהו. במקום לאי דלא תגנוב דידיה. והרמב"ן סובר דזה לא דמי להא דב"נ וב"ח דהתם נעשה ב"ג וב"ח על פיהם. אבל בהא שהעידו שגנב נפש לא עשו לו מאומה ולמה ילקו. וראיתי עוד בד' הרמב"ן שם שכתב ותשובה לדבריו דאמרי' בפ' מרובה גבי עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו תסתיים דר' יוחנן אמר נהרגין דא"ר אלעזר עדים שהוכחשו בנפש לוקין ואס"ד נהרגין אמאי לוקין הו"ל

לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד כו' משמע דכל דלא אתי בהעדים לידי נפשות בסוף לוקין. אע"פ שהעידו בנפש כי התם ולא אמרי' קם ליה לאו דלא תענה במקום לאו דלא תרצח שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אי. ולא הבינותי דלכאורה אין סתירה משם לד' הבעה"מ. דהא התם הוכחשו בנפש שרצו להורגו ולדונו במיתה. ואפשר שכבר נגמר הדין על פיהם. (ולפ"ד הרמב"ן עצמו נראה ודאי דאיירי בנגמר הדין על פיהם. ואילו הוזמו היו חייבין במיתה). וע"ז שפיר לוקין משום לא תענה. ולא שייך לומר דבמקום לא תרצח הוא. דהא הוא היה נידון במיתה החמורה ממלקות. אבל בהא דסנהדרין שהעידו שגנב נפש. ולא עשו לו מאומה. וגם לא היה לוקה על לאו דלא תגנוב משום דהוה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. בזה כתב הבעה"מ דלאו דלא תענה במקום לאו דלא תגנוב קאי. ולכן אין לוקין ע"ז:

[**וכדברי** הגמ' דב"ק שם הקשה לי לכאורה. במאי דהוכיחו שם מדברי ר"א. דלא ס"ל הכחשה תחילת הזמה היא. דאל"כ הוה ליה לאו שניתן כו' אם יוזמו לבסוף. ולכאורה דילמא איירי הא דר"א שכבר נהרג ע"פ עדותן. ולא יבואו עוד לידי הזמה. דהוה כאשר עשה. ועיין רש"י סנהדרין פ"ו ד"ה והא כו' ואכ"מ]:

[טו] **ורבינו** רש"י ז"ל כתב שם בסנהדרין ע"ד הגמ' **איהו** לא לקי כו' וז"ל הא לאו כאשר זמם הוא. ואי משום לא תענה. לאו שאין בו מעשה הוא. ולכאורה לא יתכנו ד' רש"י הנ"ל. לא לפ"ד הבעה"מ. ולא לפ"ד הרמב"ן הנ"ל. דלפי דברי הבעה"מ אף אם היה לאו דלא תענה לאו שיש בו מעשה. כיון שהוא במקום הלאו דגניבה. שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. אין לוקין על זה וכמ"ש הבעה"מ הנ"ל. ולפ"ד הרמב"ן במלחמות ג"כ. אף אם היה לאו שיש בו מעשה. כיון שלא עשו כלום בעדותן. ולא נגמר דין על פיהם אין לוקה ע"ז. ולמה ליה לרש"י לומר משום דהוה לאו שאין בו מעשה:

ונראה לי בזה. דרש"י סובר ג"כ כד' הרמב"ן. דאינן לוקין משום דלא עשו כלום. ולא נגמר דין על פיהם. והא דהוצרך לומר משום דהיה ליה לאו שאב"מ. הוא משום דהא דידעי' דלוקין על לאו דלא תענה בעדות ב"ג וב"ח. הוא משום דכתיב והצדיקו כו' והיה אם בן כדיליף בגמ' וא"כ צריך שיעו את הצדיק אבל בלא"ה לא לקי. משא"כ אם היה לאו דלא תענה. לאו שיש בו מעשה לא היה צריך לו לליוד מוהצדיקו ודאי היו לוקין אף שלא נגמר דין על פיהם כלל. רק כיון שהעידו בשקר עברו על לא תענה ולוקין. לזה כתב רש"י ואי משום לא תענה. לאו שאב"מ הוא. כן נ"ל בד' רש"י ז"ל:

[**ומה** שהוציא הגאון בעל נו"ב ז"ל מד' הרמב"ן הנ"ל. דבע"א אף דמחייב שבועה. אינו לוקה משום לא תענה. לע"ד אינו מוכח זה מד' הרמב"ן. דהרמב"ן כתב דבעי' שהרשיעו

הצדיק ונגמר הדין על פיהם. ויש לומר דאם דנו ב"ד על פיו וחייבי שבועה לוקה העד משום לא תענה. ובפרט היכא דאתיא בזה לחיוב ממון כגון שהיה מחוייב שבועה ואי"ל כנזכר בד' הנו"ב שם. יש לומר דלוקה העד. ושוב אח"כ מצאתי בקצה"ח בסי' ל"ח שדעתו אופן כזה יש בו גם דין הזמה. והוציא כן ממשמעות חיכהיט חעמ דברי תוס' בב"מ עיי"ש]:

עכ"פ לפי הנתבאר אפשר לומר כשינוי דברי התוס' דכתובות וד' התוס' דמכילתין. כמו שכתבנו לעיל והתוס' דכתובות סברי כשיטת הרמב"ן ולכן כתבו דלמה ילקו ובכאן סוברים די"ל כד' הבעה"מ. דמ"מ לוקין משום לא תענה. וממילא ל"ק קושיית הגרע"א ז"ל ע"ד התוס' דידן וכמש"ל (ועיין מ"ש לקמן דף ה' ע"ב אות ו' עוד בד' הבעה"מ והרמב"ן הנ"ל) ועיין מ"ש לקמן ד' ה' ע"ב אות ע"ז:

והנה בא לידי ס' ערוך לנר על מכילתין להגאון אבד"ק אלטונא ז"ל. וראיתי שהביא שם קושיית הגרע"א הנ"ל. וכתב ולא זכיתי להבין קושייתו עיי"ש. ולא יכולת להלום דבריו ז"ל. ולע"ד צדקו ד' הגרע"א ז"ל ולא ראיתי להאריך בזה:

[טז] **עוד** ראיתי בס' הנ"ל שהביא שם. בשם הריטב"א (ואינו ת"י כעת) להקשות על משנתינו. דקתני ב"ג ובן חלוצה. והא בן חלוצה אינו פסול רק מדרבנן. ואיך ילקו ע"ז. וכתב הריטב"א דשיגרא דלישנא הוא. ואגב ב"ג תני נמי בן חלוצה. והג' המחבר הנ"ל כתב דל"ק דכיון דעכ"פ עתה לפי מה שפסלו רבנן בן חלוצה לכהן רצו לפוסלו ולהזיקו. שפיר לקו מן התורה. דמה לי אם רצו להפסידו ממון. שיש בו דין הזמה מה"ת. או אם רצו להפסיד יחוסו וכן ראיתי להגרע"א ז"ל בתשובותיו סי' קע"ט שכ"כ בדרך קושיא ע"ד הריטב"א הנ"ל:

ולכאורה רציתי לומר בזה דצדקו ד' הריטב"א הנ"ל. דבשלמא בהעידו שהוא בן גרושה ופסול מן התורה רצו לעשות לו רעה בעדותן. שאם יעבוד עבודה או יאכל תרומה ילקה ע"ז. ולזה כיונו התוס' במה שכתבו שלא כיוונו אלא לשווי' ב"ג וב"ח. דליכא אלא לאו בעלמא. וכ"כ בכוונתם הג' בעל ערוך לנר:

ומה שחקר שם בזה. דהא יכול לבוא לידי חיוב מיתה אם יעבוד בשבת. וכתב שזה תלוי בדעת הרמב"ם אם חלל שעבד עבודתו כשרה. ולכן כתבו התוס' שני תירוצים. ושוב הקשה דאכתי תישאר קושייתם בהא דמעידין שחייב גלות. דהאיך יקויים כאשר זמם במלקות כיון שבאו לחייבו מיתה אם היה הורג אותו גואל הדם עיי"ש בדבריו כל זה לא נהירא לע"ד. דהתוס' לא כתבו כ"א לחלק בין הא דעדות ב"ג. להא דעידי נערה המאורסה. התם רצו להורגה ולדונה במיתה. לא הוה מלקות כאשר זמם נגד זה. אבל

בהא דב"ג כיון דלוקה מיקרי כאשר זמם. אף שיוכל פעם לבוא ע"י דבריהם לחיוב מיתה. אם יעבוד בשבת. או בעידי גלות אם יהרוג אותו גואל הדם אבל לע"ע הא לא באו להורגו בעדותם. ואטו בלא זה נוכל לצמצם דהוה מלקות כאשר זמם. נגד שרצו לעשותו ב"ג. והיה אתי בזה להפסד ממון ומתנות כהונה וכדומה. גם יוכל לבוא לידי כמה חיובי מלקות אם יעבוד כמה פעמים. א"ו כמ"ש] משא"כ בהעידו שהוא בן חלוצה. ואינו פסול אלא מדרבנן. ואם יעבוד עביחה. או יאכל תרומה לא ילקה ע"ז. לא עשו לו מאומה ולמה ילקו. ואי דהפסידו לו שלא יתנו לו תרומה ושארי מתנות כהונה. הא בזה הקשה הריטב"א על משנתינו (כפי שהביא בע"ל) דמ"ט לא יתחייבו העדים לשלם לו זה. ותירץ דהוה מידי דלא קייץ. או דהוה פסידא דלא ברי הזיקו דמי יימר דיהבי' ליה מ"כ. וא"כ לא עשו לו מאומה. ושפיר כ' הריטב"א דב"ח לשיגרא כו'. כן היה נ"ל לכאורה:

גם רציתי להביא ראי' לזה. מדברי הרמב"ן במלחמות סנהדרין ד' פ"ח שהבאתי לעיל. שכתב בד' הגמ' דשם. כיון דאיהו לא לקי כו' משום דסהדי מאי עביד כו' דלא ממונא מחייבי אפומייהו כו'. כאשר הבאתי לשונו לעיל אות י"ג אף שרצו לפוסלו לעדות ולשבועה וגם היה יכול לבוא לידי הפסד ממון שיהיה חשוד על השבועה וכדומה. עכ"ז דעת הרמב"ן דבשביל זה לא ילקו. וה"נ לענין הנ"ל:

אבל לאחר העוון קצת נראה דקשה הדבר לומר כן דלמה באמת לא ילקו ע"ז משום לא תענה. כיון שרצו לגרום לו רעה בתרומה. ובמתנות כהונה וכנ"ל. ואף שכתב הריטב"א לישב דלא תיקשי בזה על משנתינו וכנ"ל. היינו לענין חיוב ממון שיהיו העדים חייבים לשלם. ע"ז שפיר כתב דהוה מידי דלא קייץ. או פסידא דלא ברי וכמש"ל. אבל לענין מלקות משום לא תענה לא שייך זה:

ומה שהבאתי סיוע לדברינו מד' הרמב"ן דסנהדרין. ראיתי בתומים בסי' ל"ח שהקשה בזה כן על דברי הרמב"ן הנ"ל. וכתב סברא נכונה. דכי אמרי' והרשיעו הצדיק כו' היינו במה דא"א לקיים הזמה כגון בבן גרושה כו'. אבל בהעידו לפסול דמקויים הזמה. דאף הם נעשים פסולים. א"כ כל דיכול לקיים הזמם. לא אמרי' דילקה. ועיי"ש שהאריך קצת בדבריו. ולפ"ז אין סיוע מד' כרמב"ן הנ"ל. לענין ד' הריטב"א בבן חלוצה. דהא בזה לא נתקיים כאשר זמם. ושפיר אמרי' דלוקין. וכמ"ש בתשו' רע"א. ובס' ע"ל הנ"ל:

ונראה עוד להביא ראי' לזה. והוא. דלפי תירוץ הראשון של התוס' על קושייתם. דאיך נעשה בן גרושה על פיהם כו'. משום דכיון דלוקין נתקיים בזה כאשר זמם. א"כ אם נאמר כפ"ד הריטב"א. דבן חלוצה לשיגרא דלישנא נקיט. ובאמת אין לוקין העדים ע"ז. הא תיקשי לפ"ז דהאיך נעשה הכהן בן חלוצה. הא הוה ליה עדות שאאי"ל:

ואולם לכאורה י"ל. דבאמת אין נעשה בן חלוצה ע"פ עדים. ומשכחת לה בשנשא אביו חלוצה בפני ב"ד. כעין דאמרי' בסנהדרין ד' ע"ח בענין טרפה שרבע:
וכן כתבו גם התוס' בסנהדרין ד' פ"ח לענין קושייתם שם. דמיירי שעבר העבירה שני' לפני הב"ד עיי"ש בדבריהם:
[**ומדברי** הגמ' הנ"ל. וכן מד' התוס' הנ"ל. צל"ע כעת על הא דפרכי' בסנהדרין ד' מ"א אלא באשה חבירה דקיי"ל דמיקטלא היכי משכחת לה. הא הוה ליה עדות שאאי"ל. ומאי קושיא הא משכחת לה שעברה בפני ב"ד. ואין לומר דמילתא דלא שכיחא היא לעבור עבירה כזה לפני ב"ד. דהא בדף ע"ח שם אמרי' זה גם לענין רובע. טרפה שרבע לפני ב"ד חייב. והתוס' בדף פ"ח לא מיאנו לאוקמי המתני' דשם בכה"ג. ואיך יתכן קושיית הגמ' נערה המאורסה המ"ל] ומה שהקשו התוס' איך נעשה זה בן גרושה כו'. ול"ק ע"ז דילמא באמת כן הוא וכנ"ל. יש לומר או דהוכיחו זה מהא דלוקין העדים. וכמו שכתבו בקושייתם בכתובות (וזה אם לא נאמר כדברינו דלעיל בשינוי דבריהם בזה) או כפי שראיתי בתשו' נו"ב סי' ע"ב שכתב דהוציאו זה מלשון משנתינו. אין אומרים יעשו זה ב"ג וב"ח תחתיו. דמשמע דהוא נעשה בן גרושה. ולפי דברי הריטב"א צ"ל דבן חלוצה לשיגרא דלישנא נקיט. ובאמת לא נעשה בן חלוצה כ"א ע"פ ב"ד וכמש"ל (או אפשר ע"פ הודאת עצמו):

יח **אבל** כל זה אינו. דא"כ תיקשי ע"ז ממתניתין דכתובות דף כ"ו דאמרי' שם אם יש עדים שנשבית ואמרה טהורה אני אינה נאמנת. וכן לקמן בגמ' שם והא יש עדים במדינת הים (לפי ההו"א דקאי על עידי שבויה עיי"ש) ותיקשי הא בזה אינה נאסרת לכהן כ"א מדרבנן. דמה"ת מותרת לכהן. ולמה יהיו העדים נאמנים. הא הו"ל עדות שאאי"ל. ובשלמא לאסור אשה על בעלה. הוה זה כמו עדות ב"ג. ושייך בזה שני תירוצים של התוס' (וכ"כ גם הנו"ב בדבריו שם). אבל בעידי שבויה דהוא רק מדרבנן. אם נאמר כפ"ד הריטב"א הנ"ל. תיקשי ע"ז לפי תירוץ הראשון של התוס' דהא התם אין לומר דמשום דלוקין מיקרי כאשר זמם דהא אין לוקין העדים. וא"כ למה יהיו נאמנים העדים דשבויה היתה. אלא ע"כ דאף דשבויה אסורה לכהן רק מדרבנן מ"מ לוקין העדים אם יוזמו. והום שפיר עדות שאי"ל. ומ"מ אין מזה קושיא לדברי הריטב"א הנ"ל דיש לומר שסובר כתירוץ השני של התוס' (ואחר שבא לידי ס' הריטב"א על מסכתין. ראיתי שהביא תירוץ הב' של התוס'. וכתב שזה טעם נכון מאד). אבל לפי דברי התוס' בתירוצם הראשון. יש להוכיח דלא כדבריו וכנ"ל וגם מד' הרמב"ם נראה דלא כד' הריטב"א שהביא גם דבהא דמעידין שהוא בן חלוצה עיי"ש:

תוס' ד"ה מעידין כו' שחייב גלות

תוס' ד"ה מעידין כו' שחייב גלות. וא"ת האיך יכולים כו':

א **הנה** לכאורה מדהעמידו התוס' קושייתם ע"ד המתניתין דכאן נראה דעל עיקר הדין דהאיך משכחת לה לא קשיא להו מאומה. וכן מבואר מד' הריטב"א (כפי שהביא בשמו בס' ע"ל) שתירץ בשם אחרים דאיירי שמעידין שנתחייב גלות בב"ד פלוני, הרי דזה לא קשיא להו האיך נתחייב בב"ד פלוני (ובס' ע"ל הקשה כן על דבריהם. ונדבר מדבריו לקמן):

ב **ולכאורה** היה נ"ל לומר בזה. ע"פ מה שכתב הרמב"ם בפ"י מהל' רוצח דבהורג במזיד בלא התראה. אם הרגו גואל הדם אין לו דמים. וכ"כ שם מקודם בשוגג שהוא קרוב למזיד דאינו גולה (וזה מד' הגמ' לקמן ר"פ אלו הן הגולין) דזה בעונו חמורה אין גלות מכפרת לו. ואין ערי מקלט קולטין אותו עיי"ש. ונמצא דענין גלות בהורג בשוגג. קולא הוא להההורג. להצילו מיד גואל הדם. וא"כ אם עדים מעידין שהרג נפש. ואך אינם יודעים אם במזיד או בשוגג. נאמר בזה בממנ"פ אם בשוגג הרג חייב גלות בודאי. ואם במזיד הא לטובתו הוא. שינצל מגואל הדם. ולכן על עיקר דין דגלות לא קשיא להו להתוס'. רק על המתניתי' דידן. ע"ז הקשו שפיר. דאיך הוה אמינא שיתחייבו העדים בגלות. משום כאשר זמם. הא יוכלו לומר אם מזיד היה לא נתחייב בגלות כלל. רק לטובתו להנצל מגואל הדם. וא"כ איך נחייבם על זה מכאשר זמם. ושוב בא לידי ס' פ"י על מכילתין וראיתי שכתב כעין דברינו הנ"ל ע"ד התוס'. וכתב ליישב בזה. גם קושית המהרש"א. דהאיך נאמן לומר מזיד הייתי הא אאמע"ר עיי"ש בדבריו:

ג **אבל** לענ"ד לא נהירא זה כלל. דהא ענין גלות הוא חיוב ומ"ע על הב"ד להגלותו וכמ"ש הרמב"ם בר"פ ה' מהל' רוצח כל ההורג בשגגה כו' ומ"ע להגלותו שנאמר כו' והוזהרו ב"ד שלא יקחו כופר מן הרוצח בשגגה כדי לישב בעירו שנאמר כו' עיי"ש. ואיך יתכן לומר שבדבר תלוי בדעתו. שאם יאמר מזיד הייתי ולא יכפר לי הגלות. ואין רצוני לגלות. ואשמור את עצמי מגואל הדם. שומעין לו בזה:

ד **ולכן** היה נלע"ד לומר דדעת התוס' הוא. דאדם גולה ע"י עצמו. אם בא לפני ב"ד ואמר הרגתי נפש בשוגג (ובריטב"א נראה כמסתפק בזה. ויבואר לקמן) דהא שאין אדם נאמן לחייב א"ע במיתה ע"פ ב"ד. הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו (וכמ"ש התוס' בב"ק דף מ"א. שהבאתי דבריהם לקמן דף והשיגו שם ובזבחים ד' ע"א על דברי רש"י שכתב דהוה משום מודה בקנס) וגזה"כ הוא דאף דמסתמא האמת כדבריו מ"מ אין הב"ד דנין אותו כ"א ע"פ עדים. משא"כ לענין חיוב גלות. או לענין אם הרגו גואל הדם. לא מצינו בזה

שיהיה דוקא ע"פ עדים. וכיון שבודאי אמת שזה הרגו. מחויב גלות. או אם הרגו גואל הדם אינו נידון. ולזה לא הקשו התוס' על עיקר הדין דחיוב גלות. דמשכחת לה בע"פ עצמו. אבל על המתניתין הקשו שפיר. דהאיך הם יכולין לחייבו גלות בעדותן כו' דאף שהודה לדבריהם ואמר שוגג הייתי. לא ע"פ עדותם נתחייב בגלות. כ"א ע"פ הודאתו. ואיך הו"א לומר שיגלו העדים וע"ז תירצו בתירוץ א' דמיירי שראו רגלים לדבר שהיה בשוגג כו':

ה **שוב** ראיתי אשר מדברי התוס' לקמן. נראה דקושייתם גם על עיקר דין גלות. והוא. מדהקשו על תירוצם הנ"ל מהא דשונא אינו גולה כו'. ולפמ"ש לעיל (ושכ"כ גם הפ"י) דלא קשה להו כ"א ע"ד המתניתין דידן. אבל לא על עיקר דין דחיוב גלות. א"כ מאי קשיא להו מהא דשונא אינו גולה. הא שם א"צ לומר שהיה רגלים לדבר כו'. דיש לומר או כפי מ"ש הפ"י שהבאתי לעיל. או כפי מה שכתבנו יש לומר דאוהב גולה בהודה מפי עצמו:

ואף דלפמ"ש י"ל לכאורה דא"א לאמר לאוקמי כן בהא דשונא כו' דאם בא בעצמו לב"ד לאמר הרגתי נפש בשוגג. איך יתכן לומר דבשונא לא **נאמינו ולהתיר דמו לגואל הדם**. הא הפה שאסר כו'. ואי הוה בעי. לא הי' בא לב"ד כלל. וע"כ איירי שיש עדים בדבר. ובכה"ג באוהב גולה. ושפיר הקשו התוס' משם. אבל זה אינו. דמ"מ היו יכולין לתרץ. דהתם איירי שהודה להעדים. ובאוהב . נאמן ששוגג היה. וגולה ע"פ הודאתו ובשונא אינו נאמן אלא נראה דהתוס' סוברים. דאינו גולה ע"פ עצמו. ושפיר הקשו גם מהא דשונא כו'. ומה שכתבו התוס' בתירוצם השני ע"ז דמיירי בשתק כו' ושתיקה כהודאה דמיא. בזה לא מחמת הודאתו מתחייב. רק דאז נאמנים העדים. ולא שייך לומר מתרצינן דיבורי' (ועיין מ"ש התומים בסי' ל"ח):

[**ובזה** נסתרים גם דברי הפ"י שהבאתי לעיל. לבד מ"ש לעיל להשיב על דבריו. ומה שכתב שם ליישב ע"פ דבריו קושיות המהרש"א וכנ"ל. לא הבנתי כלל אף לפי דבריו עיי"ש. וקושיות המהרש"א לע"ד יש ליישב בפשיטות דעדיין תיקשי דיכול לומר שהיה אומר מותר. או שהיה באונס דאינו גולה ע"ז]:

ו **ואולם** בדברי הריטב"א שהבאתי לעיל. שכתבו בשם אחרים לתרץ דמיירי שמעידין שנגמר דינו בב"ד פלוני לגלות. צ"ל דסוברים שגולה ע"פ עצמו. דאל"כ האיך נגמר דינו בב"ד פלוני. וכן מוכח בד' הריטב"א **בקושייתו** (**כפי** שהביא דבריו בס' ע"ל) שכתב דממנ"פ אם מודה לעדים אין כאן הזמה. ולא הקשה כיון דאין החיוב כ"א ע"פ הודאתו. איך גולה ע"פ עצמו. וע"כ שסובר דגולה ע"פ עצמו. ולכן הקשה דעכ"פ אין כאן דין

הזמה (ובס' ע"ל האריך קצת בדרך אחר על ד' הריטב"א בשם אחרים הנ"ל עיי"ש ודבריו לא נהירין לענ"ד. ואין להאריך בזה. כי הדברים פשוטים כמ"ש ועיין מ"ש לקמן דף ז' אות מ"ב לענין קושיית המהרש"א ע"ד התוס':

ד"ה זוממי בת כהן כו' כגון שהוא קטן. בס' ע"ל הביא דברי הריטב"א בשם א"י ור"י הזקן שדעתם דאין הזוממין בחנק. רק כשהעידו גם על הבועל. וכ"נ גם דעת הרמב"ם כמ"ש התוי"ט סוף סנהדרין. והג' הנ"ל הקשה עליהם (גם על הר"י בעל התוס' שהיה מסופק בדבר) הא מדין של תורה מוכח דאינו כן דהרי קיי"ל דאין דנין בועל בת כהן ונבעלת ביום א'. וקיי"ל דאין מענין את הדין א"כ איך אפשר שחייבו הבועל והנבעלת והוזמו. הרי באותו יום שנגמר הדין של הבועל. שוב לא נגמר דין הנבעלת וע"כ היו צריכים להלין דין א'. וא"כ מתי הוזמו העדים. אם ביום ראשון שנגמר דין הבועל. שוב לא נגמר דין הנבעלת. וא"כ לא שייך לאחיו ולא לאחותו ואם ביום השני כשנגמר דין הב"כ. הרי אז כבר נהרג הבועל. והרגו אין נהרגין. ואיך ידונו במיתת הבועל. וכתב שהיא קושיא עצומה והשאיר בצע"ג:

והנה לכאורה נ"ל לומר בישוב הקושיא הנ"ל. לפי מה דקיי"ל דעדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין. דהכחשה תחלת הזמה היא. א"כ משכחת לה שהעידו מקודם על הבועל שבעל ב"כ. ונגמר דינו על פיהם למיתה ואח"כ הוכחשו העדים בזה. ולא נהרג הבועל. ולמחר העידו על הב"כ שזינתה דהא קיי"ל זו באה בפני עצמה ומעידה. ואינם נפסלין לעדות ע"י הכחשה. ונגמר דינה על פיהם למיתה. ואח"כ באו עדים והזימום ואמרו עמנו הייתם. ונזומו על עדותן בין על הבועל ובין על הנבעלת. ובזה אמרה תורה דנידונים במיתת הבועל ולק"מ מדין התורה. אך עדיין תיקשי להמ"ד דהכחשה לאו תחילת הזמה היא. גם למ"ד שאינו סובר דזו אחא בפני עצמה ומעידה בב"ב דל"א:

אבל באמת לע"ד יתכן לישב הקושיא הנ"ל. ע"פ מה שכתב הג' בעל ע"ל שם דמשכחת לה שדנו דין שניהם ביום א' בשני כתי דינין. דבב' בתי דינין דנין ביום א'. ומה שכתב שם וז"ל ואין לומר דמשכחת כו' בשני בתי דינים כו' דזה אינו. דא"כ ע"כ העדים העידו עדותן בב' בתי דינין. והוזמו בב' בתי דינים בזה אחר זה. והשתא למ"ד ע"ז למפרע הוא נפסל. כשהוזמו בב"ד הראשון כבר נפסלו למפרע. וא"כ שוב אין הזמה בב"ד שני. לפ"מ שפסק הרמב"ם בנגמר דין העדים. ואח"כ נמצא א' קרוב או פסול פטורים. כש"כ היכא דנפסלו קודם שנגמר דינם. וא"כ אכתי קשה האיך משכחת עכ"ל לע"ד י"ל דמשכחת לה שהעידו לפני הרבה דיינים. או לפני סנהדרין של ע"א על הבועל והנבעלת. ואח"כ נתחלקו לשני בתי דינין כל אחת של כ"ג לעיין בדינם. ונגמר הדין על פיהם בהשני בתי

דינין ואח"כ באו עדים והזימום בין בהבועל ובין בהנבעלת וכיון שהיה הגדתן כאחת. אין להקשות מהא דלמפרע הוא נפסל. וע"ז אמרה תורם דנידונין במיתת הבועל כן נלע"ד:

דף ב:

גמ' ואין משלמין את הכופר

גמ' ואין משלמין את הכופר. בס' ע"ל הביא בשם הרמב"ן וריטב"א. דלכן לא קתני כופר. וגם הא דאין נמכרין לע"ע במתני' דידן. הוא משום דלא קתני אלא הנך דלוקין ע"ז. ובאלו אין לוקין עליהם ג"כ. והשיגו מזה ע"ד הרמב"ם שכתב דגם באלו לוקין העדים (וס' הריטב"א אינו ח"י כעת. וראיתי בתוס' רע"א ז"ל בחי' למשניות הביא ג"כ דבריהם. ולא נראה שסובר כן בדעתם עיי"ש):

א **והנה** ראשית נראה לומר. דלפ"ד התוס' בתירוצם הראשון במתני' דמשום דלוקין בהא דב"ג וב"ח מיקרי זה עדות שאי"ל. יש להוכיח דגם באלו לוקין דאל"כ לא נשלם כופר ולא יומכר לע"ע ע"פ עדים. דהא הו"ל עדות שאאי"ל ואין לומר דאה"נ דאינו משלם כ"א ע"י הודאתו. או שהיה בפני ב"ד. דזה אינו. דלא כן מבואר מד' הגמ' ב"ק (ד' מ"ג ע"ב) דאמרי' שם כל בחי"ב בבן חורין ע"פ עדים כופר כו'. וחזינן דמחייבינן כופר ע"פ עדים. ולזה אפשר לומר דהרמב"ם סובר כתירוץ הראשון של התוס'. ומוכח מזה כדבריו. והריטב"א לטעמיה אזיל כפי שהבאתי דבריו לעיל. וגם הוכחתי מדבריו בהא דבן חלוצה דסובר כתירוץ השני של התוס'. ול"ק בזה:

ב **ועל** דעת הרמב"ן הנ"ל. תמוה לי לכאורה שסותר לדברי עצמו במלחמותיו בסנהדרין דפ"ו (שהבאתי דבריו לעיל בעמוד הקודם אות) שהשיג על דברי הבעה"מ שכתב אף די"ל דאע"ג דאיהו לא לקי. אינהו לקי מידי דהוה אמעידין באיש פלוני שהוא ב"ג וב"ח דלוקין עליו מדכתיב והצדיקו כו' (כאשר הבאתי דבריו לעיל) וכתב ע"ז הרמב"ן דא"צ לזה דהא נא עשו לו כלום כו'. ובעינן שיהי' והרשיעו את הצדיק ע"ש. הרי מבואר מדבריו הנ"ל שמודה בזה להבעה"מ דלא רק בב"ג וב"ח נאמר קרא דוהצדיקו דלוקין העדים ע"ז. רק כתב דשם לא עשו כלום כו'. וא"כ בהא דכופר. וכן בהעידו שיומכר לע"ע. הא הפסידו לו. גם נגמר דין על פיהם. ולמה לא ילקו כמו בב"ג

ג **ואולם** בענין הא דכופר. היה נלע"ד דאפשר לישב ד' הרמב"ן ע"פ עה שראיתי עוד בס' הנ"ל. שהביא דברי ריטב"א שהקשה למה אין משלמין כופר אף דכפרה היא. הא עכ"פ היה חייב לשלם ע"פ עדותן. ותירץ הריטב"א ע"פ מה דבב"ק הוה איבעיא דלא איפשיטא אם ממשכנין בחייבי כופר וסלקא בתיקו. וא"כ אין ממשכנין ולא היה צריך לשלם נגד רצונו. ובשם הרמב"ן כתב לתרץ. כיון דכופר הוא במקום מיתה בידי שמים.

וכיון דהנידון לא היה חייב מיתה בד"ש. ממילא לא היה חייב כופר ע"פ הדין. ולכן לא שייך אצלם ג"כ כאשר זמם (וכן הביא דבריהם בתוס' רע"ק ז"ל). והנה לפי תירוץ הריטב"א הנ"ל אפשר לומר שפיר דאין לוקין על זה. דהא לא רצו להפסידו כלום אבל לפי תירוץ הרמב"ן הנ"ל. אף שכתב דכופר לא שייך אצלם. מ"מ הא רצו להפסידו ממון ולמה לא ילקו ע"ז לפי דבריו במלחמות דסנהדרין הנ"ל:

אבל באמת גם תירוצו של הרמב"ן בהא דלמה אין משלמין כופר. לא הבינותי לכאורה שכתב דכיון דכופר הוה במקום מיתה כו'. דמאי מהני זה לפטור העדים מכאשר זמם הא מ"מ רצו להפסידו ממון. ונגמר דין על פיהם. והיה הב"ד ממשכנין אותו לפרוע. לולי שהוזמו אח"כ. ולמה לא נקיים בזה כאשר זמם ומה לי בזה אם היה הממון במקום מיתה בד"ש. כיון שהב"ד היו כופין אותו לשלם:

ד **ולזה** נלע"ד דגם הרמב"ן סובר כהריטב"א. דכיון דהוה איבעיא דלא איפשיטא מספיקא אין ממשכנין אותו. ורק עדיין לא היה ניחא ליה בזה. דהא מ"מ היו הב"ד מצווין אותו לפרוע. ואף שלא היו יורדין לנכסיו. מ"מ אם לא היה משלם היה סרבן בפס"ד של הב"ד. לזה כתב הרמב"ן. דהא הכופר הוא רק במקום מיתה בד"ש. וכיון שידע ששקר ענו בו. ולא היה מתירא. מד"ש. לא היה מחוייב לשלם כופר:

ואם כוונת הרמב"ן ז"ל כפי מ"ש. בודאי לא תיקשי עליו מ"ש לעיל מדבריו בסנהדרין. דכיון דאין ממשכנין אותו. גם לא היה חייב מיתה בד"ש וכנ"ל. לא רצו להפסידו כלום. ולכן אין לוקין ע"ז. ודבריו מתאימים בזה עם דבריו במלחמות בסנהדרין אבל עדיין תיקשי בהא דנמכר לע"ע למה לא ילקו. עכ"פ הרמב"ם ז"ל לפי שיטתו שהוא פוסק בפ"י מפ' נזקי ממון. דחייבי כופר ממשכנין ש אותן. שפיר פוסק דלוקין העדים ע"ז:

ושוב בא לידי ס' הריטב"א על מכילתין וראיתי שיש להעמיס בד' הרמב"ן כפי מ"ש. ואין להאריך ולהביא לשונו שם:

ומה שהביא בס' ע"ל בשמם. דגם בענין נמכר לע"ע אין לוקין העדים. לא מצאתי זה בדברי הריטב"א שם. ואדרבה נראה להיפוך מדבריו שם לקמן שהקשה למה לא חשיב במתני' עדות דע"ע. ולא כתב בזה משום דאין לוקין. ונראה דבזה כ"ע מודו להרמב"ם דלוקין וזה כפמ"ש לעיל דלענין זה אין טעם לפוטרה ממלקות

ה **גם** נ"ל להביא ראיה ברורה לזה. דלא רק על הא דקתני במתניתין. דהיינו בעדות ב"ג וב"ח ואיוב גלות. נאמר קרא דוהצדיקו. להורות דלוקין משום לא תענה והוא מהא דאמר ר' אלעזר בב"ק ד' ע"ד ב' עדים שהוכחשו בנפש לוקין (וכדמסקי' שם שבא הרוג ברגליו עיי"ש) והא ר' אלעזר בעצמו הוא דאמר בכתובות ד' ל"ג. דלכן לא אמרי' בעדים זוממין

מילקא לקי כו' משום דלאו בני התראה נינהו וכדמפרש רבא שם דניתרי בהו אימת כו'. ופרש"י שם דאין עונש הגוף בלא התראה (והא דעבדינן כאשר זמם גם בעונש הגוף. הוא רק בכאשר זמם. אבל לא אלא דלא תענה כמ"ש מהרש"א שם והא דלוקין במעידין שהוא ב"ג וב"ח היינו משום דגלי קרא דוהצדיקו ועיי"ש בפרש"י. וא"כ היקשי מנ"ל דלוקין בהוכחשו בנפש משום לא תענה. הא אין כאן התראה. אלא ע"כ משום דגלי לן קרא דוהצדיקו דבכל מקום שאינו יכולין לקיים בהעדים כאשר זמם לוקין העדים משום לא תענה:

[1] **ואולם** עדיין צל"ע קצת ע"ד הריטב"א שכתב דלכן אין משלמין כופר. משום דאין ממשכנין אותו דהוה בעיא דלא איפשטא ולעיל כתבנו דנראה דגם הרמב"ן סובר כן וכמש"ל. דא"כ למה לא פשיט הגמרא בב"ק האיבעיא אי ממשכנין. מברייתא דידן דאי ממשכנין למה לא ישלמו לו העדים. ולכאורה גם ממשנתינו מוכח כן. לפ"מ שכתבו בתירוצם. דלכן לא חשיב התנא כופר. משום דאין לוקין ע"ז. ולפ"מ שביארנו לעיל הא דאין לוקין. הוא ג"כ מטעם דאין ממשכנין. אולם לולי הברוותא אינו מוכח ממשנתינו. די"ל דבאמת משלמין כופר. אבל מד' הברייתא קשה כנ"ל:

[2] **והנה** לפי תירוץ הריטב"א. דלכן אין משלמין כופר שרצו להפסידו. הוא משום דאין ממשכנין ע"ז ולפמש"ל גם הרמב"ן סובר כן. יהיה מוכח מכאן. דלא כד' הרמב"ם שפוסק דחייבי כופר ממשכנין אותן (ובס' ע"ל כתב להיפוך להביא ראיה מזה לד' הרמב"ם עיי"ש. ולע"ד נראה כמ"ש):

אבל ראיתי עוד דלפי דברי הרמב"ם במקום אחר. אף אם נימא דחייבי כופר אין ממשכנין וכ"ד הריטב"א עדיין לא יתכן הא דאין העדים משלמין. והוא דהרמב"ם כתב בפ' כ"א מהל' עדות בהעידו על א' שהפיל שן עבדו ואח"כ סימא את עינו והוזמו משלמין לאדון דמי עין ועבד. והראב"ד השיג על זה. דכל זמן שלא נתן גט שיחרור להעבד. אינו משלם להעבד. דהוא איבעיא דלא איפשיטא. ותי' הכ"מ הואיל ואם הי' תופס העבד. לא הוה מפקינן מיניה. אף הזוממין חייבים לשלם. (ועיין בתומים בסי' ל"ח) וא"כ לפ"ד הרמב"ם הנ"ל. אף אם הי' סובר כדעת הריטב"א דח"כ אין ממשכנין אותן. משום דהוה איבעיא דלא איפשיטא. וס' ממונא לקולא. הא אם תפסו יורשי הניזק. לא הוה מפקינן מיניה. וזה דומה להא דסימא את עינו הנ"ל. ולמה לא ישלמו העדים. ולזה הרמב"ם לפי שיטתו. לא היה יכול לסבור כתירוץ הריטב"א משום דאין ממשכנין וכנ"ל. ואך קשה להכין לפ"ז למה לא ישלמו העדים וכמש"ל:

ח **ובענין** דברי הרמב"ם שסובר דחייבי כופר אין ממשכנין ראיתי אח"כ להמ"מ שכתב ע"ז ע"פ ד' התוס' והרשב"א בב"ק שם שנראה דפשיטא שב"ד ממשכנין רק הספק ביורשי ניזק. והלח"מ השיג ע"ז עיי"ש. ולא הבינותי. דלע"ד לא הוצרך לזה. דחזינן בדברי הרמב"ם שם עוד שפוסק בשור של שני שותפין שהזיק חייבים לשלם כ"א כופר שלם. וגם זה הוא איבעיא דלא איפשיטא שם בב"ק. וע"כ סובר הרמב"ם דספק כפרה לחומרא ולא דמי זה לספק ממונא דלקולא וא"כ ה"ה והוא הטעם לענין הא דממשכנין. דהוה ג"כ איבעיא דלא איפשיטא (ועיין תוס' כתובות ד"ל ע"ב ד"ה זה שכתבו שם בתוך דבריהם ואמאי כיון דכפרה הוא ליחייבו מספק עיי"ש):

ואף שראיתי להמ"מ שכתב שם ע"ד הרמב"ם בהא דשור של שני שותפין. משום דנראה מד' הגמרא דב"ק שם דאמרינן שור של שותפין כיצד משלמין כו' ומשמע בזה דפשיטא לי' שצריכין לשלם. רק האיבעיא האיך ישלמו ולכן כיון דצריכים לשלם. פסק הרמב"ם לחומרא. וישלמו כ"א כופר שלם. לא הבינותי הנ"מ בזה. כיון דאף לפי דבריו. על המחצה השני הוה ספק. ולמה פוסק הרמב"ם שכ"א ישלם כופר שלם. אם לא משום דסובר דספק כפרה לחומרא. וא"כ ה"ה לענין הא דממשכנין וכנ"ל:

ט **גם** בעיקר ד' המ"מ הנ"ל. דלהגמ' דשם פשיטא ליה דצריכין לשלם. רק שמסופק האיך ישלמו לא כן מבואר מד' הריטב"א לקמן דף ג' בהא דמשלשין בממון. כ"א דמפרש האיבעיא דשם. דשמא פטורים מלשלם כופר כלל:

וראיתי להגי' בעל ערוך לנר ז"ל שהביא ד' הריטב"א בזה. ונתקשה בדבריו וכנראה הוסיף איזה תיבות בד' הריטב"א. אשר לא נמצא בדבריו וזה גרם לו להקשות. וז"ל הריטב"א שם ולעיל דאמרינן דלמ"ד כופרא ממונא משלמין. היינו מההוא טעמא דמשלשין בממון. דאי לא. האיך משלמין ליתן האי כופר והאי כופר כו' כדאמרינן בעלמא לענין כו' גבי שור של שני שותפין. אלא כיון דקיי"ל בעדים זוממין דמשלשין בממון. כי יהיב האי חצי כופר והאי חצי כופר מצטרפין והו"ל כופר א' שלם כו' עכ"ל. וביאור דבריו לע"ד בזה הוא דלדברי המ"ד בסוגיין דכופרא כפרה אין מה להקשות דהא באמת אמרינן דאין משלמין הע"ז כלל. משום דלאו בני כפרה נינהו (ואף דהיה יכול לומר גם מטעם אחר משום דהאיך ישלמו. זה אינו קושיא כ"כ דעדיפא מיניה קאמר) אבל בהא דאמרינן דלמ"ד כופרא ממונא משלמין הע"ז. קשה לכאורה מד' הגמר' דב"ק שם. דאמרינן האיך ישלמו (ואף דשם הוה איבעיא דלא איפשיטא נראה קצת שסובר הריטב"א גם בזה דספיקא לקולא) ועל זה כתב הריטב"א דכיון דקיי"ל בעדים זוממין דמשלשיו בממון. כי יהיב האי חצי כופר כו' מצטרפין, ולפ"ז גם אם אמרינן כופרא כפרה אי לאו טעמא דלאו בני

כפרה נינהו. הוה אמרינן נמי דמשלשין בזה לקיים כאשר זמם. דאצלם לא נאמר כופר שלם כו' וז"פ לע"ד בכוונת ד' הריטב"א הנ"ל. ובס' ע"ל ראיתי שהביא דבריו הנ"ל. וז"ל בקיצור. הריטב"א כתב בזה. דמה"ט אמרינן לעיל דאי כופרא ממונא משלמין הע"ז דאי כופרא כפרה האיך משלמין כו'. והנה מה שסובר הריטב"א בזה. דכופר שלם ולא חצי כופר. לא שייך רק אי כופרא כפרה. ולא אי כופרא ממונא. כן כתבו גם התוס' והרשב"א בב"ק. אכן לפ"ז תיקשה ל"ל לעיל טעמא דע"ז אינן משלמין כו' משום דכופרא כפרה. והני לאו בני כפרה נינהו. לימא מהטעם דהריטב"א דכיון דכופרא כפרה האיך ישלמו כו' עכ"ל. והנה תיבות "דאי כופרא כפרה" לא נמצא בד' הריטב"א הנ"ל רק כתב "דאי לא" והיינו דאי לאו דמשלשין בממון כו'. ואדרבא נראה מד' הריטב"א הנ"ל. דאינו סובר כד' התוס' בב"ק שם. אלא דגם להמ"ד דכופרא ממונא. יש לומר כופר שלם אמר רחמנא. רק בהא דעדים זוממין. כיון דקיי"ל משלשין בממון כי יהיב האי ח"כ כו' דבזה לא נאמר כופר שלם כו'. וגם אי כופרא כפרה נמי כן הוא. ולק"מ בדבריו:

ומ"ש שם עוד וז"ל אבל באמת לא ידעתי למה פשיטא ליה להריטב"א דמשום טעם זה פטורין. דע"כ לא מסופק בב"ק כו'. אלא האיך ישלמו. אבל לא שעי"ז יפטרו לגמרי. ולכן הרמב"ם אף דפסק דכופרא כפרה. מ"מ פסק דבשור של שני שותפין כ"א משלם כופר שלם דספק כפרה לחומרא עכ"ד:

הנה אף שהבאתי לעיל. דהמ"מ פי' כן ד' הגמרא דב"ק. ודלא כפמ"ש הריטב"א. עכ"ז אין בזה קושיא על הריטב"א שהבין כפירושו בדברי הגמרא הנ"ל. (וקצת נראה ראיה לפי' הריטב"א הנ"ל. מד' הגמ' בב"ק דף ע"א ב' דבעי מיני' רבא מר"נ גנב שור של שני שותפין וטבחו. והודה לא' מהן מהו כו'. א"ל חמשה בקר אמר רחמנא. ולא חמשה חצאי בקר (ואח"כ אמרינן דלמחר א"ל להיפוך עי"ש) וחזי' דמחמת זה פטריה לגמרי. ולא אמרינן דבאמת ישלם בקר שלם ואפשר יש לחלק קצת בין זל"ז ועי' תוס' דמ"ג שם]

ומה שהביא מד' הרמב"ם שכבר מבואר בדברינו לעיל אות ח'. דמדברי הרמב"ם אין הכרע לזה. דהא עדיין תיקשי למה ישלמו כ"א כופר שלם. אלא משום דספק כפרה לחומרא (וכמו שמסיים הע"ל בעצמו בדבריו):

י **עוד** ראיתי להג' בעל ע"ל שהקשה מד' הגמ' דידן על הש"מ דב"ק דף ש' שהקשה בשם תלמידי הר"פ אמאי דקאמר שם. מאן תנא כופרא כפרה דמאי נ"מ אי כופרא כפרה אי ממונא ודחק למצוא נפקותא וכתב בספר הנ"ל ולא הבנתי למה לא קאמר הנפקותא הפשוט היוצא מסוגיא דידן. אם עדים זוממין משלמין הכופר או לא. וכן הוה מצי למימר דיש נפקותא דאי כופרא ממונא הוא ודאי בדניזק שיימינן. ותמיהני דיותר היה

לו להקשות כן ע"ד תוס' ב"ק דף מג ד"ה מאי לאו כופר כו' שהקשו שם וא"ת למ"ד כופר דמי ניזק. מאי איכא בין דמים לכופר ונראה לר"י כגון שמת המזיק עי"ש. והלא הומ"ל דנ"מ אם עדים זוממין משלמין. אם מעידין שהמית השור שלא בכוונה. ואפשר דרצו למצוא נ"מ בתשלומין. דבעל השור עצמו. ולא בעדים. וכן י"ל גם בד' הש"מ הנ"ל:

גם מ"ש דהומ"ל דאי כופרא ממונא ודאי בדניזק שיימינן כוונת הש"מ כמ"ש בתוס' הנ"ל בקושייתם למ"ד כופר דמי ניזק מאי נ"מ כו':

יא **ומדברי** התוס' הנ"ל בסוף דבריהם שם. שכתבו וז"ל ואי הוה פשיטא לן דכופר שלם אמר רחמנא. ולא חצי כופר. הוה נ"מ נמי להא. ונראה קצת דלא סברי כשיטת הרמב"ם שפוסק דבשור של שני שותפים משלמים כ"א כופר שלם. דס' כפרה לחומרא. דא"כ יש נ"מ גם לפי האמת דהוה איבעי' דלא איפשיטא. דבכופר משלמין כ"א נזק שלם משא"כ בדמים:

וגם נראה דאינם סוברים כדברי הריטב"א הנ"ל שמפרש דהאיבעיא של הגמרא הוא דשמא פטורים מלשלם כלל. דא"כ אף אם סוברים דזה הוה כספק ממונא ולקולא. ג"כ נ"מ ולהיפוך. דבכופר בשור של שני שותפים פטורים. ונראה דהתוס' סוברים כפירוש הה"מ שהבאתי לעיל דמפרש דכופר אחד בודאי מחוייבים לשלם ורק הספק אם ישלמו כ"א כופר שלם. וסוברים דהוה כספק ממונא. והדין דא"צ לשלם. רק כופר אחד לשניהם. וא"כ אין נ"מ מזה לדינא בין כופר לדמים. ולכן כתבו דאי הוה פשיטא לן דכופר שלם א"ר כו'. דאם היו צריכים לשלם ב' פעמים כופר. היה נ"מ ביה. ודוק:

דף ג.

תוס' ד"ה באומר עדות שקר העדתי

תוס' ד"ה באומר עדות שקר העדתי:

א **בדברי** התוס' אלו. נתלבטו המפרשים ז"ל. ועיין במהרש"א מ"ש בביאור דבריהם. ודבריו קשים להולמם. דאף דלפי דבריו לא יתכט לפי הס"ד דברי רב "עד זומם משלם לפי חלקו" ולפי הס"ד לא איירי כלל בהוזם (ועיין מהר"ם לובלין) ע"ז אפשר לומר. דלשון עד זומם. הוא מלשון כאשר זמם. ולא הונח על הוזם ע"י עדים דוקא אבל לא נתכנו ד' התוס' שכתבו "ושוב הוזם" (וכנראה גם לפני המהרש"א היה זה בדבריהם) והיה אפשר לומר להגיה קצת "ושוב הוזמו" והיינו כמו שכתבו בסוף דבריהם. וע"ז כתבו לכאורה משמע דא"צ לומר כן כו'. אבל לא נראה כן מלשונם. שכתבו לכן כו' ושוב הוזמו שניהן:

וגם יתר דברי המהרש"א מגומגמין קצת. וצריכין ביאור. וכונתו דבהס"ך היה סובר דבאומר עדות שקר הגדתי נאמן. ואם נגמר הדין ע"פ עדותו. בטל דינא והוא מחוייב

לשלם להבע"ד כאשר זמם. וע"ז פריך כל כמיני' כו' וא"כ יהיה הבע"ד שהעיד עליו מחוייב לשלם. והעד מחוייב לשלם לו מדינא דגרמי כמ"ש הרא"ש בתשובה (וד' הרא"ש בתשובה הנ"ל צל"ע קצת שכתב שמחוייב לשלם חלקו. ולמה לא ישלם הכל. דהא לולי עדותו לא היה נאמן העד השני ואכ"מ) והוה כאשר עשה. אבל לא מכאשר זמם. וע"ז כתבו התוס' דאין לפרש כן. דהאיך הוה ס"ד שישלם כאשר זמם ע"פ הודאתו. שלא נאמר כן. רק בהזמה ע"פ עדים שאמרו עמנו הייתם. (ונראה דה"ה דהוה מצי להקשות הא מודה בקנס הוא) זהו ביאור דבריו:

אבל כבר כתבנו דלפי פירושו. לא יתכנו דברי התוס' שכתבו "ושוב הוזם" ועיין במהר"ם לובלין מ"ש בזה. וג"כ דבריו דחוקים שכתב דשוב הוזם לרבותא נקטי עי"ש בדבריו:

ב ולכן המחוור לע"ד בביאור דברי התוס' הוא. כפ"מ שראיתי בהגהות הב"ח ז"ל וצריך ג"כ ביאור קצת. דמקודם כתב שם. פי' דכיון דאמר הכי חייב לשלם חלקו. אע"פ שלא הוזם כל עיקר כו' (והיינו לולי דברי התוס') אבל התוס' מיאנו בזה. דלפ"ז אין שייכות מזה לדברי רב עד זומם כו' (ועיי"ש בדבריו ונתבאר דברי התוס' לעצמינו) ולכן פירשו דהא דאמרינן באומר עדות שקר העדתי. היינו דאח"כ הוזם. והיינו על הא דפרכי'. הא אין עד זומם משלם עד שיזומו שניהם. ע"ז אמרי' דזה דוקא היכא דמכחיש להמזימים. ויש לומר בטעמו של דבר דבאמת עדים זוממין חידוש הוא. דמאי חזית דציית להני כו' (ורבא בעל המימרא דכאן. הוא דאמר כן בפסחים) וגזה"כ הוא דהמזימין מהימני. וא"כ יש לומר דהיינו דוקא בשמזימין לשניהם. אבל כשמזימין רק לאחד ויש לו סיוע מהשני שלא הוזם. שאומר ג"כ כדבריו. (ואם אינה עדות מיוחדת. אומר ג"כ שראה אותו) באופן זה לא אמרה תורה דהמזימין נאמנים. וכ"ז כשהוא מכחיש להעדים משא"כ באומר עדות שקר העדתי. והוא מודה להעדים שמזימין אותו. יש בו דין הזמה. כן יש לפרש לכאורה דברי הגמ' וע"ז כתבו התוס' ולא נראה דהא ליתא מאן דמשלם ממון אלא א"כ הוזם. במקום פלוני כו' (והב"ח כתב לגרוס אלא א"כ הוזמו שניהם וזה עדיף טפי) והיינו דלא מצינו הזמה ע"י הודאתו. ולא הוי ס"ד לרבא לומר כן. כן נלע"ד בכוונת דברי התוס' וקרובים דברינו לדברי הב"ח עי"ש אך ביותר ביאור:

ג **אבל** דברי התוס' דלקמן. תמוהים לי לכאורה. שכתבו לכן יש לפרש ושוב הוזמו שניהם. דהשתא יש לפרש בדאמר עדות שקר העדתי סותר עדותו ולא שייכא ביה תורת הזמה כ"א בחבירו. ופריך כל כמיני' כו'. ותמוה לי דלהס"ד שהוא נאמן במה שאומר שקר העדתי. וסותר עדותו הא לא נגמר הדין על פיהם. ואף אם אמר כן לאחר שנגמר

הדין נתבטל הדין ואיך אפשר לחייב העד השני מדין הזמה. ולמה ליה למיפרך כל כמיניה כו'. וצלע"ג כעת ועיין מה שאכתוב לקמן עוד בדברי התוס' הנ"ל:

ד **ובדברי** הגמרא יש להבין מה שהביא מברייתא דאין עד זומם משלם עד שיזומו שניהם. ולא הביא ממתניתין דלקמן דאין עדים נעשין זוממין עד שיזומו כולן אפילו הם מאה. גם מה משמיענו הברייתא בזה. וצריך לומר בזה משום דבמתני' שם איירי לענין עידי מיתה. ולא יוכל למילף מזה לענין ממון. גם דבממון יש לומר דמשלשין. ויתן רק חלקו. ובמיתה לא שייך זה:

ה **ומזה** תמוה לי קצת על רבינו הכסף משנה בפ"כ מה' עדות ה' א' שכתב שם ע"ד הרמב"ם אין עדים זוממין נהרגין. ולא לוקין ולא משלמין. עד שיהיו שניהם ראוי להעיד כו'. אבל אם הוזם א' מהם בלבד כו' או אחר גמר דין. ונמצא א' מהם קא"פ אין נענשין. וציין הכ"מ שם המקור לכל זה ממתניי' דלקמן דף ה' ולענ"ד דברי הרמב"ם במ"ש אבל אם הוזם א' מהן כו'. מקורם מדברי הברייתא המובא בכאן. ובחגיגה דף ע"ז הובא ג"כ הברייתא. ושם הובא. אין הורגין ואין לוקין. ואין משלמין עד שיזומו שניהם (ובבאר הגולה שם מציין לדברי הרמב"ם הנ"ל) ולזה כתב הרמב"ם שם מקודם בה"א א'. הדין בשני עדים. ואח"כ בהלכה ג' כתב הדין אם הם שלשה או אפילו מאה כו'. ובאמת יש נ"מ לדינא. בין אם הם שנים. ובין אם הם יותר. דבשם זה דוקא בהעידו בתכ"ד וכמ"ש הרמב"ם ע"ז לקמן שם. והוא מדברי רבא לקמן דף ו' אבל אם הם שנים בודאי גם בלאחר כ"ד לא אמרינן דנחלקה עדותן. (ועיין רש"י דף ה' ע"ב ד"ה שהרי אמרו חכמים כו'. גם מדברי הגמרא דידן מוכח כן. דאל"כ הוה מצי לאוקמי בהעיד השני לאחר כ"ד. ואולי גם מטעם זה לא הביא הגמרא ממתניתין דלקמן) והדברים ברורים לע"ד בדברי הרמב"ם הנ"ל. ודברי הכ"מ צל"ע (גם יתר דברי הכ"מ שם צלע"ק שכתב לענין מ"ש הרמב"ם או אחר גמ"ד ונמצא א' מהם קא"פ אין נענשין וציין הכ"מ ע"ז לדברי המתניתין מה שנים נמצא א' מהם קא"פ כו'. הנה דברי המתניתין כבר הביא הרמב"ם בפ"ה מה' עדות. וג"כ יש נ"מ בין שני עדים לשלשה או יותר. כגון לענין דאמרינן למיחזי אתיתו כו'. ועוד בכמה דברים. וגם אין מבואר מהמתניתין. הדין דלאחר גמר דין אם נמצא קא"פ בעלה הזמה. רק דבודאי כן הוא ובפרט אם היו רק שנים ונמצא א' מהן קא"פ נתבטל הדין והוה כלא נגמר הדין):

גם צל"ע כעת למה השמיעו הרי"ף והרא"ש כל דברי הגמרא בזה. ויש לעיין בזה. ועיין מ"ש עוד בדברי תוס' הנ"ל לקמן דף ה' אות ח':

תוס' ד"ה מעידין. וא"ת

תוס' ד"ה מעידין. וא"ת כו' דהא מפסידין לאשה:

א **בס'** ע"ל כתב ע"ז. וזה לשונו. ולא זכיתי להבין קושייתם. דהא דמחייבינן לעדים לפרוע לו ט"ה דכתובה. ע"כ איירי שהיא תובעת כתובתה ע"י העדאת העדים. דאם היא אינה תובעת. איך חייבו הבעל. דלמא כבר קיבלה כתובתה. אע"כ דאיירי שאומרת בעדים גירשני ולא נתן לי כתובתי. ואיך שייך שתתבע שוב להעדים שאר וכסות. ואף שבתירוץ השני תירצו התוס' דאיירי שאומרת גרשתני. לא זכיתי להבין האיך אפשר לומר. דלא איירי כן ודקארי להו מאי קארי להו עכ"ל:

ב **ולע"ד** לק"מ מתרי טעמי. חדא דמה שכתב דאם היא אונה תובעת כו'. דילמא כבר קיבלה כתובתה. לא הבנתי. דאטו ע"פ דברי' אומרים העדים שלא קיבלה כתובתה. והתוס' בקושייתם ותירוצם הראשון סברי דאיירי באין האשה לפנינו (דעל תירוצם השני שאומרת גרשתני. הקשו אח"כ דא"כ הא בל"ז נאמנת האשה. ותירצו ע"ז כמו שכתבו לקמן) ובאו עדים ואמרו שפלוני גירש את אשתו. ויודעים בבירור שלא נתן לה כתובתה (וכן הוא משמעות לשון משנתינו) והוזמו אח"כ. וע"ז אמרי' במשנתינו שמחוייבים לשלם להבעל ט"ה מהכתובה. שרצו להפסידו. שאם תבוא האשה אח"כ יתחייב לשלם לה ע"פ עדותם. וע"ז הקשו התוס' דאם תבוא האשה אח"כ ותאמר לא גירשני למה לא ישלמו לה שאר וכסות שרצו להפסידה (היינו אם זה עולה יותר מט"ה דהכתובה) וע"ז תירצו תירוצם הראשון. ובתי' השני כתבו דהיא לפנינו ואומרת גרשתני ט'

ג **ועוד** נ"ל דלפי דברי התוס' בתירוצם השני שכתבו ועוד י"ל שאומרת גרשני (ותיבת דאיירי ליתא בדבריהם) וא"כ מחלה לבעלה אותן דברים. צריך לומר דוקא שהיתה ביחד עם העדים לפני ב"ד. ואמרה ביחד עם העדים או קודם מעט להגדתן גרשתני. משא"כ אם באו העדים לב"ד. והעידו שפלוני גירש את אשתו. ולא נתן לה כתובה. ואח"כ באה גם האשה ואמרה כן. מאי מהני מחילתה לפוטרם. אם היא מחלה לו אח"כ. אבל בשעה שהעידו רצו להפסידה (וראיתי שכן כתב הגרע"א ז"ל בחי' למשניות בד' קושייתו שהקשה למה לא כתבו התוס'. משום כיון דמודית לדברי העדים אין כאן הזמה. וכתב שזה היה יותר טוב מטעם הנ"ל. ולקמן נדבר מזה). וא"כ י"ל דזה היה הס"ד של התוס' בקושייתם ותירוצם הראשון דמתני' סתמא קתני. ובאופן הנ"ל לא יועילו דבריהם בתירוצם השני:

ד **ובדברינו** הנ"ל תמוהים לי דברי הגרע"א ז"ל בתוס' רע"ק שכתב שם מקודם ע"ד המהרש"א שכתב דאין להקשות דאמאי משלמין להבעל. הא בלא עדותן היתה נאמנת

בזה. דז"א דאי לאו סהדותייהו באמת לא היתה מעיזה לומר גרשתני. וע"ז כתב הגרע"א ז"ל וזה לשונו. ולענ"ד בפשוטו. כיון דקודם עדותן לא היתה אומרת גרשתני ואנן דנין השתא דאינה מגורשת. והבעל פטור. ממילא בעידנא דאסהידו עדיין לא נתחייב הבעל ממון. וכיון דאנן דנין השתא דאינה מגורשת. מה בכך דהיתה יכולה להפסיד הבעל בשקר. וכי בשביל זה יפטרו העדים:

ולא זכיתי להבין דבריו בזה. דסותר לדברי עצמו (שהבאתי לעיל) שכתב שם לקמן וז"ל ובעיקר דברי תוס' תמוהים לי דלמה צריכין לבוא מדין מחילה דנפ"ז מיירי ע"כ באומרת מיד גרשתני. דאי לאחר שהעידו העדים. מה בכך דמחלה. הלא העדים בעדותן הפסידו לה שו"כ:

וכי בשביל זה שמחלה אח"כ יפטרו העדים לשלם כו' עי"ש (וזה כדברינו דלעיל). וא"כ לפ"ז דע"כ מיירי שאמרה קודם להעדים גרשתני. או ביחד עמהם וכנ"ל. אין מקום לדבריו הנ"ל שכתב. דבעידנא דאסהידו עדיין לא נתחייב הבעל ממון. דהא בלא עדותן נתחייב הבעל ע"י טענתה שאמרה גרשתני. וע"כ צ"ל כדברי המהרש"א דאי לאו עדותן לא היתה מעיזה. וצל"ע להבין דדק בזה:

ה **ולעניין** קושיית הגרע"א ז"ל שתמה ע"ד התוס' למה לא תירצו. דכיון דמודית לדברי העדים. אין כאן הזמה. והוה א"ש לפ"ז אף בבאה ואמרה אח"כ גרשתני בפני עדים אלו או שאמרה גרשתני כבר בפני עדים אחרים. ובכ"ז ג"כ פטורים העדים כשיוזמו. וגם כי לפ"ד התוס' משום דמחלה. צ"ל דאתיא דלא כר"מ שסובר דמתנה ע"מ שכתוב בתורה תנאו בטל עי"ש בדבריו:

לכאורה יש ליישב קושייתו. ע"פ מה שראיתי בתומים סי' ל"ח שהביא בשם הישׁ"ש לב"ק. שכתב שם בדף ע"ה ב'. ששם המקור מזה. דבמודה לדברי העדים אין כאן הזמה. וז"ל דוקא בכה"ג שהגנב אמר בתחלה בפני פלוני ופלוני גנבתי. דשפיר הוה עשאאי"ל. אבל אם אח"כ הודה לדברי העדים. שפיר יוכל להזימן אף שמודה להם. וזהו פשוט. דאלת"ה כל אחד יפטור עצמו לגבי קנס ויודה לדברי העדים. אלא כעין שפירשתי עכ"ל הישׁ"ש שם. וא"כ לפ"ד הישׁ"ש הנ"ל ל"ק קושיית הגרע"א ז"ל. דלא היו מרויחין התוס' בתירוץ זה. דגם לפ"ז צריך לומר שאמרה גרשתני קודם להעדים. דאי לאחר עדותן. מ"מ יש כאן דין הזמה ויחייבו לשלם:

ו **וגם** מ"ש הגר"עא ז"ל דהיו מרויחים בזה דלפי תירוצם לא אתיא כר"פ דלדידיה לא מהני מחילתה בזה:

לע"ד גם זה לא קשה דהנה המחברים הקשו דלמה ישלמו העדים להבעל דעי כתובתה שרצו להפסידו. למה. הלא יש לנכות מזה שהיו פוטרים אותו משאר וכסות. וכבר הקשה כן בתומים סי' ל"ח. ובס' ע"ל הקשה ג"כ זה. והוסיף לבאר דאין לומר לפ"מ שכתבו התוס' בכתובות. דאם היא אומרת גרשתני. והוא אומר לא גרשתיך. מ"מ פטור גם משו"כ. דהוה כטענו חיטין והודה בשעורין (ולא ידעתי למה היה לו להביא ממרחק. הא כן מבואר בדברי תוס' דידן. דבאומרת גרשתני מחלה לו שו"כ) וא"כ יטעון הבעל. כיון דהיא אומרת גרשתני. כבר נפטרתי משו"כ גם בלא עדותם. דזה אינו. דהרי אם לא העידו הם. גם היא לא היתה אומרת גרשתני כמ"ש מהרש"א. וא"כ ע"י עדות העדים דוקא נפטר:

ז **ונראה** לכאורה לומר בזה. דהא הא דמחייבינן תש העדים לשלם להבעל הכתובה שרצו להפסידו הוא על הגדת עדותן. ולא על שהם גרמו שתאמר האשה גרשתני. ואטו אם לא היו מעידים כלל. ורק היא סברה שיעידו לה והעיזה לומר גרשתני. יתחייבו לשלם. וחיובם הוא רק על הגדתם. ורק דהא בלא עדותן ג"כ היה חייב לשלם. ע"ז צריך לומר כדברי המהרש"א דהא בלא עדותן לא היתה מעיזה. אבל בהשאר וכסות כבר נפטר ע"פ הודאתה. דהוי כמחלה. ואף דלולי עדותן לא היתה מודית. הם עשו לו טובה בזה. אבל בהגדתן לא פטרו אותו דכבר נפטר:

ח **ואולם** יש לפקפק ולהתעקש בדברים הנ"ל אף של שראיתי אח"כ בס' תפארת ירושלים להגאב"ד דקוטנא ז"ל על משניות. שכתב כן ביישוב קושיית התומים הנ"ל:

[**ומ"ש** שם עוד ליישב עפ"ז קושיית הגרע"א הנ"ל. במח"כ לא הועיל מאומה בזה. דגם במודית ואומרת גרשתני בפני עדים אלו. ג"כ לא ע"פ הגדתם נפטר משו"כ רק ע"פ הודאתה וגם אף לפי דברנו עי"ש. מה יענה למ"ש הגרע"א ז"ל עוד בקושייתו. או שאמרה גרשתני כבר לפני עדים אחרים] ואם כנים הדברים הנ"ל ל"ק גם מ"ש הגרע"א ז"ל. דהיו מרויחין התוס' דלא היו צריכין לומר. דאתיא דלא כר"מ וכנ"ל. דזה אינו. דאכתי ע"כ לא אתי מתניתין כר"מ. דהאי הא דבמודית נפטר משו"כ הוא ג"כ מטעם מחילה וכמ"ש התוס' בכאן. וכן לפ"מ שכתבו התוס' בכתובות דהוה כטענו חיטין. דעת התוס' בב"ק ס"פ המניח דהטעם דטענו חיטין כו' כשור הוא ג"כ מטעם מחילה. וא"כ אליבא דר"מ הא יכולים לנכות להבעל דמי שו"כ. וליכא למימר כנ"ל. דבל"ז היה פטור ע"פ הודאתה. דהא בזה לא מהני מחילתה:

ט **ולענין** מ"ש לעיל באות ה' ביישוב קושיית הגרע"א דהיו מרויחים ע"פ תירוצו. אף אם אמרה גרשתני. אחר שאמרו העדים. וכתבנו ליישב זה ע"פ דברי הישׁ"ש בב"ק וכמש"ל.

ראיתי אח"כ דבדברי הישׁ"ש יש לעיין עוד. דהתומים כתב שם. דדבריו הנ"ל עולים שפיר לענין עדות שאאי"ל. דבשעה שהעידו בב"ד היה עדות שיכול להזימן. ומה מהני שמודה אח"כ לפסול הגדת העדים שכבר העידו (ולכן לא קשה מה שהקשה הישׁ"ש דכ"א יפטור עצמו לגבי קנם שיודה לדברי העדים. דז"א דבזה בודאי צדקו דבריו דזה לא הוה עשאאי"ל וכמ"ש התומים) אבל מ"מ נראה שלא חל בו הזמה. דהא מ"מ מודה שבפניהם נעשה המעשה ואיך יחול בו הזמה כ"כ שם התומים ומסתברים דבריו בזה. וא"כ לפ"ז דדברי הישׁ"ש במ"ש דבהודה אח"כ להעדים יש בו דין הזמה. צ"ע דבריו בזה (וספר הנ"ל אינו ח"י לעיין בו) וגם לבד הנ"ל אפשר לא כתב הישׁ"ש כן רק בענין קנם. אבל לא בממון (ועיין תוס' לקמן דף ה' ד"ה וכן. גם בגליון הש"ס להגרע"א ז"ל שם) (וכן נראה מדברי הריטב"א ברישׁ מכילתין שהבאתי לעיל דף ב' בהא דמעידין שחייב גלות. דבמאי עסקי' אם כשהוא מודה לדבריהם אין כאן הזמה. ולפי הנ"ל הא י"ל דאיירי שהודה אח"כ. ויש בה דין הזמה. אע"כ דאינו כן וגם מדברי התוס' שם בהא דגלות. נראה כן. מדלא תירצו קושייתם דאיירי בכה"ג) א"כ א"א ליישב ע"פ זה קושיית הגרע"א הנ"ל. דהיה להתוס' לומר משום דמודית להעדים אין בה דין הזמה. וזה אף באומרת אח"כ. (ועיין מ"ש לקמן אות ט"ו):

י **ואולם** אם כנים דברינו לעיל (ושכן כתב בס' תפארת ירושלים) לענין הקושיא דלמה לא ינכו להבעל דמי שו"כ שרצו לפוטרו שכתבנו דבל"ז היה פטור ע"פ דברי' שאמרה גרשתני. וא"כ ההינח באמרה גרשתני קודם שבאו העדים ומחלה לו. בזה אינם יכולים לפחות לו הדמי שו"כ. דכבר נפטר מזה. אבל אם אח"כ אמרה גרשתני א"כ בשעה שהעידו על הכתובה לחייבו. פטרו אותו משו"כ ומה בכך שמחלה אח"כ (וזה כמ"ש הגרע"א בעצמו בענין דברי התוס' לקושייתם שישלמו השו"כ) וע"כ דאיירי שאמרה קודם להעדים. וכיון דמחמת קושיא הנ"ל מוכרחים אנו לדברי התוס' דבאמרה גרשתני מחלה השו"כ וגם דאיירי שאמרה קודם להעדים. א"כ שפיר כתבו התוס' ולא היו צריכין לחדש משום דמודית אין כאן הזמה:

יא **ומדברי** התוס' דידן. ודברי המהרש"א הנ"ל. יש לתמוה לכאורה. על דברי המהרש"א יבמות ד' קט"ז ע"ב שכתב שם ע"ד תוס' ד"ה באותה שעה כו' שהקשו שם דלמה לא תהיה נאמנת לומר מת בעלי. במיגו דהיתה אומרת גירשני למ"ד בכתובות דף כ"ג דגם שלא בפניו אינה מעיזה. וכתב המהרש"א שם דע"כ קושיית התוס' הוא קודם שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש שם. והיו סוברים דבאומרת מת בעלי אין לה כתובה. דאי לאחר שחזרו להורות כדברי ב"ש שם. ל"ק קושיית התוס' הנ"ל. דליהמנה במיגו דגירשני. דאז

אינה נוטלת כתובתה. ומדברי התוס' והמהרש"א דכאן. יפלא לכאורה דברי מהרש"א דיבמו' הנ"ל דהא מבואר בדב' בכאן דבאומרת גירשתני יש לה כתובה:

יב **ואולם** אעתיק בזה. אשר היה לי זה כבר מו"מ של הלכה בענין זה. עם הגאון בעל ערוך לנר ז"ל. שהוא הקשה כנ"ל בספרו על מס' יבמות. על דברי המהרש"א דשם. דגם באומרת גרשתני יש לה כתובה (אבל לא הביא מדברי התוס' והמהרש"א דכאן) וזה אשר כתבתי להגאון הנ"ל בשוני מכתבי אליו ביבמות דף קט"ז ע"ב תוד"ה באותה שעה כתב שם מר וז"ל המהרש"א הקשה דאין זה מיגו. דאם אומרת גרשתני אינם נוטלת כתובתה. ולא זכיתי להבין דעתו. דדוקא בתובעת כתובתה כתבו התוס'. לעיל דאין לה כתובה. ולפי התוס' דכתובות פ"ט אז גם לא מתגרשת וכנ"ל. אבל באינה תובעת כתובתה ודאי יש לה כתובה. וכן כתב כו' עכ"ל שם (וכעת ראיתי היה יכול להקשות מדברי התוס' והמהרש"א בעצמו דכאן דמבואר כן להדיא). ואנכי לא זכיתי להבין דעתו דמר:

דלענ"ד דברי המהרש"א הנ"ל. הם נובעים מברייתא ערוכה כתובות דף ק"ז ע"ב. דאמרי' שם האשה שהלכה היא ובעלה למדה"י. ובאתה ואמרה מת בעלי. רצתה נזונית רצתה גובה כתובתה. גירשני בעלי מתפרנסת והולכת עד כדי כתובתה. ופירש"י שם דבאומרת מת שהאשה נאמנת לומר מת בעלי שתנשא. וכשם שנאמנת להנשא. כך נאמנת ליטול כתובתה. ובאומרת גירשני כתובה לא גביא שמא לא גירשה ובגירושין לא האמינוה כו' עכ"ל:

והנה רש"י ז"ל כתב דבריו בזה אליבא דידן דקיי"ל דשלא בפניו אינה נאמנת לומר גירשני. אבל ע"כ גם להפ"ד דאף שלא בפניו נאמנת להנשא (לפי מה דסברי התוס' בקושייתם) מ"מ אינה נוטלת כתובתה. וכמבואר בברייתא הנ"ל. ולכאורה נראה דאפשר לומר דהטעם הוא דחיישינן לפרעון וזה תלוי בהסוגיא דהוציאה גט כו' כתובה ואין עמה גט כו' גם אי איירי הברייתא קודם הסכנה. או אחר הסכנה. והסוגיא עמוקה שם. עכ"פ מבואר בהברייתא הנ"ל דבאומרת מת נוטלת כתובתה. ובאומרת גירשני אינה נוטלת. ושפיר כתב המהרש"א שם דקושיית התוס' הוא רק קודם שחזרו ב"ה כו' סברי דגה באומרת מת אינה נוטלת כתובתה (זה אשר כתבתי להג' הנ"ל):

יג **וא"כ** ל"ק על דברי המהרש"א דיבמות הנ"ל. גם מדברי התוס' ומהרש"א דידן. דלא מיבעיא אם נאמר כמש"ל. דהטעם שם בהברייתא משום דחיישינן לפרעון. זה שייך דוקא בשלא בפניו. אבל הכא הא איירי בפניו ומודה שלא פרע. אבל לבד זה. דברי התוס' דידן הם לפי האמת. וכמ"ש התוס' בתירוצם השני ביבמות שם דליכא למ"ד כלל דנאמנת להנשא באומרת שלא בפניו גירשני. אבל לפי הס"ד של התוס' בקושייתם שם

שיש מ"ד דאף שלא בפניו נאמנת. ע"כ צ"ל דמ"מ לענין כתובה אינה נאמנת. ושפיר כתב המהרש"א שם:

יד **אבל** הא קשיא לי טובא ע"ד התוס'. דלפי דבריהם ביבמות ובכתובות. דבתובעת כתובתה אינה נאמנת לומר גירשתני (וכ"ד הפוסקים) למה הוצרכו לומר דאע"ג דאשה שאמרה גירשתני נאמנת. היינו היכא דליכא לקמסייע לה כו' (ולזה צ"ל עוד כדברי המהרש"א וכנ"ל) הא בפשיטות ניחא דלפי תירוץ השני סתמא דמילתא איירי שאומרת גירשתני ותובעת כתובתה. וא"כ אינה נאמנת בזה. וגם מחלה השו"כ דהוה כטענו חיטין כו':

טו **ועוד** יש לע"ד להקשות לפי דברי התוס'. דעדיין תוכל לתבוע להעדים השו"כ. דיכולה האשה לומר אח"כ. באמת לא נתגרשתי. ומה שאמרה מקודם שנתגרשה. היינו משום שהעידו העדים (או ידעה שיעידו) שנתגרשה ולא נתן לה כתובתה. ואם היתה מכחשת לדבריהם לאמר לא נתגרשתי. הלא היתה מפסדת גם הכתובה ע"י דברי'. וגם השו"כ ע"פ דברי העדים. (דהוה כטענו חיטין כו') ולזאת היתה מוכרחת לומר כדברי העדים. ולקבל לכה"פ כתובתה. ולולי העדים לא היתה אומרת כלל גירשתני. וא"כ תוכל לתבוע מבעלה השו"כ. וגם מהעדים שרצו להפסידה בזה:

ואפשר לומר בדעת התוס'. דזה הוי כאילו מחלה לבעלה בפירוש השו"כ. ולא מהני לזה הדברים הנ"ל. ואולי יתיישב בזה גם קושיית הגרע"א ז"ל שהבאתי לעיל דלמה לא כתבו משום כיון דמודית לדברי העדים אין כאן הזמה. ולפי הנ"ל יש לומר דלענין הודאתה תוכל לחזור ולומר כנ"ל. ולתבוע השו"כ. משא"כ מטעם מחילה:

טז **ולולי** דברי התוס'. לע"ד היה אפשר לומר. דא"צ לומר כדבריהם. ולזה גם כדברי המהרש"א דאף שגם בלא עדותן היתה נאמנת. חייבים. משום דבלא עדותן. לא היתה מעיזה. זה לא אמרינן כלל. דחיוב של עדים זוממין הוא על הגדת עדותן. וכיון דבשעת הגדתן. כבר נתחייב הבעל ע"י דברי'. לא היינו מחייבים אותם. בשביל שלולי עדותן לא היתה מעיזה. והא דמחייבינן אותם הוא משום דלא היתה נאמנת. משום דתובעת כתובתה וכנ"ל. וכן להיפוך. לענין שו"כ דבעת שהעידו כבר מחנה ע"י דברי' השו"כ. ולא הפסידו לה. אין לחייבם במה שהיה יכול להיות לולי עדותם:

ובזה יתיישב גם קושיית המחברים דלמה לא ינכו להבעל דמי שו"כ. וכתבנו לעיל אות ו' בשם הע"ל דאין לומר דבזה כבר נפטר הבעל ע"י הודאתה. דהא בלא דבריהם לא היתה מעיזה. דלפי הנ"ל לא אמרינן זה. דכיון דבעת עדותן. היה פטור מזה ע"י דברי'. לא

יוכלו לנכות זה. כ"ז היה נ"ל לומר בהשקפה ראשונה. ויש לעיין עוד בזה. אבל קושייתנו דלמה לא כתבו משום דתובעת כתובתה צל"ע כעת:

עוד יש לי מקום עיון קצת בעיקר קושיית התוס' דלשלמו לה שו"כ שרצו להפסידה דלכאורה יכולים העדים לטעון להרוויחה כתובתה באנו. אף דממילא מפסדת השו"כ. וכעין דאמרינן בסנהדרין דף מ"א לאוסרה על בעלה באנו. אף דממילא נידונית במיתה ובכאן עוד יותר מדאמרו שלא נתן לה כתובה. ועיין תוס' סנהדרין דף ט' ותוס' סנהדרין דף פ"ו ע"ב ד"ה אתחלתא כו' שהקשו לימא לפוסלו לעדות באנו עי"ש. ויש לעיין בזה:

יז **והנה** לעיל באות י"ב הבאתי את אשר כתבתי להגאון בעל ערוך לנר ז"ל ואמרתי להעתיק בכאן. את אשר נתכבדתי בדברי תשובתו של הגאון הנ"ל. ואת אשר כתבתי אליו שנית בחיזוק דברינו. וזה לשונו הטהור בשולי מכתבו אלי. בדברי תורה שכבדני שפחני. ונהניתי מאד בראותי שיורד לעומקא של הלכה. וצר לי אשר מטרדותי לא אוכל להשיב על כל פרט ופרט מדבריו הנעימים. רק את אשר השיג על ספרי הודעתי דעתי. ויחדתי לזה נייר מיוחד שלא לערב ד"ת בדברי חול כמ"ש בתשובת עבודת הגרשוני סי' י"א שיאות לעשות כן. ובנייר השני כתב וז"ל אם כי לא יספיק לי הזמן להשתעשע ארוכות וקצרות ולהשיב על כל דיבור ודיבור מדבריו הנעימים. עם כל זה לא אחדל מלהשיב על השגותיו על דברי בספרי ע"ל בדברים קצרים. הנה מעכ"ת ני' השיב על מה שהקשיתי על המהרש"א הלא רק בתובעת כתובתה אין לה כתובה. דדברי מהרש"א הה מברייתא מפורשת בכתובות דף ק"ז. ותמיהני. הלא הבאתי ראיות מדברי הראשונים ופוסקים ראשונים ואחרונים דדוקא בתובעת כתובתה אינה נוטלת. ולדברי מר ני'. תיקשי איהו לנפשי'. האיך יפרשו כל הראשונים שהבאתי. ברייתא זו. אמנם התשובה פשוטה. שהם יפרשו הברייתא ג"כ בתובעת כתובתה. ואעפ"כ באומרת מת בעלי יש לה כתובה. אם הקדימה התירוני להנשא. לתנו לי כתובתי כמו שפסק השו"ע אה"ע סי' ק' ס"מ. אבל בגירושין כל שתובעת כתובה. אפילו עיקר כתובה אין לה כמו שפסק הרמ"א שם סי' י"ז. וא"כ מה ראיה יש להמהרש"א מברייתא זו. עכ"ל הגאון הנ"ל בענין הנ"ל (ואשר השיב לי עוד על מה שכתבתי אליו להשיג על דבריו עוד בדברי התוס' דיבמות הנ"ל. אשר אינם שייכים לענינינו דכאן. לא העתקתים):

וזה אשר כתבתי אליו שנית.

אשר כתבתי במכתבי הקודם בענין דברי המהרש"א כתב רומעכת"ה וז"ל (כאשר העתקתי דבריו לעיל) יסלח לי כ"ה. כי לזה היה כוונתי במה שכתבתי שם בדברינו. דלכאורה נראה דאפשר לומר דהטעם הוא דחיישי' לפירעון. וזה תלוי בהסוגיא דהוציאה

גט כו'. ולא תיקשי מזה להפוסקים שהביא רומעכ"ת. דהתם הא איירי באומרת בפניו גרשתני. והוא מודה שלא פרע. רק אומר לא גרשתיך. והברייתא איירי שלא בפניו. ושוב ראיתי דאינני צריך לזה כלל לדברינו הנ"ל. ותמה על תמה אקרא. דהא אליבא דידן לא קשיא ולא מידי בהברייתא הנ"ל. דהא אנן קיי"ל דשלא בפני בעלה איננה נאמנת לומר גירשני וכמ"ש רש"י שם (וגם ליכא למ"ד כלל דנאמנת שלא בפניו כמ"ש התוס' בתירוצם השני) וממילא אינה נוטלת כתובתה. והפוסקים הא איירו באומרת בפניו. ונאמנת להנשא. בזה כתבו דאף נוטלת כתובתה. משום דמספר כתובה נלמד כו'. משא"כ דברינו בענין דברי המהרש"א. הוא לפי ההו"א של התוס' בקושייתם דיש מ"ד דאף שלא בפניו נאמנת להנשא. ובהברייתא חזינן דאינה נוטלת כתובה. ושפיר כ' המהרש"א (ובאמת כבר תמהו ע"ד התוס' בקושייתם ותירוצם הראשון הגרע"א ז"ל בתשובותיו סי' ק"ל. וכן בס' בית מאיר סי' י"ז. דהא מבואר במתניתין דכתובות דאם יש עדים שהיתה אשת איש אינה נאמנת. ואנכי בעניי הארכתי בזה במ"א (לישב דבריהם ואכ"מ) (ועיין בקונטרסי שנות חיים). ועכ"ז דברינו דלעיל במ"ש דיש לומר דהתם הטעם משום דחיישי' לפרעון וכמש"ל. יועילו קצת לפ"ד התוס' בקושייתם ותירוצם הראשון. דיש למ"ד דסובר דגם שלא בפניו נאמנת להנשא. ועכ"ז חזינן מהברייתא דאינה נוטלת כתובה וא"כ יהיה מוכח מהברייתא דלא כהפוסקים הנ"ל. ולפמש"ל אף לפ"ז אינו מוכח משם:

ומ"ש עוד רומעכ"ת וז"ל אמנם התשובה פשוטה כו' (כפי שהבאתי לשונו לעיל) תמיהני. דדברי הרמ"א שם בסי' י"ז סעיף ב' נראה דאיירי בלא תבעה כתובתה כשבאה לב"ד ועי"ש. ומסתמא כוונת רומעכ"ת לדברי המחבר בשו"ע שם שכתב דבתובעת כתובתה אינה נאמנת לומר גרשתני אפילו בפניו. אבל כל עיקר דברי השו"ע הנ"ל מקודם מדברי התוס' והרא"ש יבמות דף קי"ז. והם למדו זה מהא דבאומרת מת בעלי. וכמבואר בלשון הרא"ש שם ועי"ש. וא"כ איך יתכן להחמיר עוד באומרת גרשתני מבאומרת מ"ב. ובודאי גם באומרת גרשתני בהקדימה התירוני להנשא לתנו לי כתובתי יש לה כתובה. ולא זכיתי להבין דעתו דמר בהנ"ל עכ"ל במכתבי להג' הנ"ל. וכעת ראיתי עוד דא"א לומר כדבריו הנ"ל דהטעם בהברייתא דכתובות הוא משום דתובעת כתובתה. דהא הא דאם אומרת התירוני ותנו לי כתובתי הוא איבעיא דלא איפשיטא שם באומרת מת בעלי. וא"כ היה יכול לפשוט מהברייתא הנ"ל. דאי בתובעת כתובה. גם באומרת מ"ב אינה נאמנת ואם באינה תובעת כתובה כלל. גם בגירשני תהיה נאמנת. אלא הדבר ברור כמ"ש דטעם הברייתא הוא משום שלא בפניו וכמ"ש רש"י שם. (וזה לא כביר היה לנגד עינינו ס' שו"ת בנין ציון מהג' הנ"ל שנדפס מקרוב על בנו ז"ל. ומדי עברי ראיתי בא' מתשובותיו. אשר

א' מרבני אשכנז כתב לו ג"כ בישוב דברי המהרש"א הנ"ל. וכמדומה שכתב דכוונתו לענין תנאי כתובה. והג' הנ"ל כתב לדחות דבריו ולענ"ד האמת כמו שכתבתי):

דף ג:

גמרא אמר רבא במלוה על המשכון

גמרא אמר רבא במלוה על המשכון כו'.

א **הגרע"א** ז"ל בחי' למשניות תמה ע"ד הגמרא. דמאי קשיא ליה להגמרא כולהו בעי לשלומי. וגם למה צריך רבא לאוקמי במלוה על המשכון או במוסר שטרותיו לב"ד הא בל"ז איך נחייב העדים בזה. הא בודאי יעשה המלוה פרוזבול שלא תשמיטנו שביעית (וכעין זה הקשה גם בספר ע"ל דל"ל לומר במוסר שטרותיו. הא בל"ז הלא יוכל המלוה למסור השטר לב"ד) וביותר תמה בזה על הריטב"א שהקשה דאמאי בעי שלומי. דהא קיי"ל ל שיכול לומר פרוזבול היה לי ואבד. וכתב בחד תירוץ. דרב כהנא סובר כמ"ד דאינו נאמן. ומאי יענה לזה דהא בודאי יעשה פרוזבול ובס' תפארת ירושלים ראיתי שכתב בזה דברים מחוסרי הבנה. שכתב דבמתני' סתמא קתני ואף ביום ערב ר"ה של שביעית. והעדים מעידים שהיום יושלם זמני וצריך לשלם כו' עי"ש בדבריו. ולא ידעתי חדא מה ענין שמיטה כו' ושביעית לכאן. והא במתני' קתני שהעדים מעידים ואומרים מכאן עד ל' יום והלוה אומר מכאן עד עשר שנים. ומזה מקשי' דבזה יעברו ז' שנים. גם אף לפי דבריו עדיין יוכל לעשות פרוזבול היום):

ב **והנראה** לע"ד בזה הוא. דלא מיבעיא לפי דברי רש"י ז"ל שכתב בהא דאמרינן במוסר שטרותיו לב"ד. דהיינו פרוזבול. והתוס' השיגו ע"ז דהא במס' שביעית מבואר דתרי מילי נינהו. וי"ל ליישב דברי רש"י שכוונתו דהא דאמרי' בגמ' דידן במוסר שטרותיו. ע"כ כוונתו שכתב פרוזבול. דאל"כ התינח במלוה בשטר. אבל במלוה ע"פ לא שייך זה. ולמה באמת לא נאמר בכתב פרוזבול. דזה הוא בין במלוה בשטר. ובין במלוה ע"פ. גם דהא בשטר הדין דהמלוה נאמן בהזמן דסתם הלואה שלשים יום. ומה הפסידו העדים להלוה. ושוב מצאתי שעמד בזה בתומים בסי' ס"ז ס"ק י"ג. וכתב ג"כ דאולי מחמת זה כתב רש"י דהיינו פרוזבול עי"ש (ובס' תפארת ירושלים ראיתי שהקשה ג"כ כן. וכתב די"ל דהמלוה טוען בספק ע"פ העדים. ולפ"ד התוס' נראה דצ"ל כן. אבל לרש"י לא ניחא לי' בזה) ולזה כתב רש"י דכוונת דברי הגמרא דכאן במאי דאמרינן במוסר שטרותיו לב"ד. היינו פרוזבול שכתב בו מוסרני לכם כו' (וראיתי שכ"כ גם בס' ע"ל בישוב דברי רש"י ובדברינו יתבאר די"ל דכוונתו גם שלא תיקשי כקושיית הגרע"א הנ"ל):

ולפ"ז זה בודאי לא קשה על המקשן והתרצן דלמה לא נימא שבודאי ימסור שטרותיו לב"ד. דעדיין תיקשי במלוה ע"פ. גם דבמלוה בשטר בל"ז נאמן המלוה וכנ"ל. ואי דבודאי יעשה המלוה פרוזבול כמ"ש הגרע"א ז"ל. הנה קיי"ל בפ"ג דשביעית שם דפרוזבול אין כותבין אלא על הקרקע. אם יש לו קרקע להלוה. או אם יש למלוה יוכל לזכות לו בתוך שדהו ועי"ש. וא"כ שפיר הקשה המקשן דבמתני' סתמא קתני דאין משלמין העדים רק כמה ששמין כו'. והא באין לו קרקע להלוה. לא יוכל המלוה לכתוב פרוזבול. והיה שביעית משמטתו. ועוד אף ביש לו קרקע לולי עדותן בידו למכור הקרקע. קודם שיעשה המלוה פרוזבול. (היינו במלוה ע"פ. דבמלוה בשטר כיון דיכול לגבות ממשועבדים. נראה דכותבין פרוזבול ע"ז) ואי דיש לו קרקע להמלוה. או אף אם אין לו. יוכל לקנות איזה קרקע. ולזכות להלוה. ולעשות פרוזבול גם לזה יש עצה להלוה. לפמ"ש הרמ"א בחו"מ סי' ס"ז סעיף כ"ג דא הלוה לפנינו וצוח שאינו רוצה לזכות בקרקע של אחרים. אין מזכין לאדם בע"כ. וא"כ היה יכול הלוה להמלט ולומר שאין רצונו לזכות בשום שדה שיזכהו המלוה. ולא יוכל המלוה לעשות פרוזבול. וע"ז השיב התרצן שפיר דאיירי שכבר עשה המלוה פרוזבול ולא תשמיטנו שביעית. או בהלוהו על המשכון:

ג **כל** זה ביארנו לפי פירוש רש"י ז"ל. ואולם גם לפי שיטות התוס' ל"ק כ"כ ע"ד הגמרא. דהתוס' משמע להו דלשון מוסר שטרותיו לב"ד. לא שייך על פרוזבול אלא בפשוטו וכדחזי' שם בפ"י דשביעית. ועל רב כהנא המקשה על המתני' בודאי לק"מ דבשמא יעשה פרוזבול. אי אפשר לפטור בזה העדים וכמש"ל. גם שמא ימסור שטרותיו לב"ד. א"א לומר. דהתינח במלוה בשטר. אבל במלוה ע"פ מאי איכא למימר. ומתני' סתמא קתני. ועוד דבשטר בל"ז נאמן המלוה בזמן הפרעון וכמש"ל. וע"כ איירי במלוה ע"פ. והתרצן שהשיב דאיירי במלוה על המשכון. או במוסר שטרותיו (וה"ה דהומ"ל בשעשה פרוזבול. אלא דזה קתני לה שם במתני' מקודם) ה"ה דהוה מצי למימר שמא ימסור שטרותיו. אלא דבין כך ובין כך צריך לומר דאיירי במלוה בשטר (ואי דהא בל"ז נאמן המלוה וכנ"ל צ"ל כמש"ל בשם ס' ת"י דאיירי דהמלוה טוען בספק ועיון בתומים סי' ס"ז שכתב ליישב זה בגווני אחריני עי"ש בדבריו) א"כ עדיף לו לומר שכבר מסר שטרותיו לב"ד

וא"כ לפ"מ שביארנו נכונים דברי הריטב"א ז"ל שהקשה על רב כהנא המקשן. דאמאי בעי לשלומי. דהא קיי"ל יכול אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד. וכתב דרב כהנא אינו סובר כן. ול"ק מה שהקשה הגרע"א ז"ל דעדיין ודאי יכתוב המלוה פרוזבול דזה לא קשה וכנ"ל. רק קושיית הריטב"א עולה שפיר:

תוס' ד"ה ושמואל

תוס' ד"ה ושמואל כו'. שמא יפרע לו קודם:

א **בספר** ע"ל כתב דזה אינו פשוט כ"כ דאפשר דאכתי הוה מצי לאוקמי שהלוה לו ערב ר"ה של מוצאי שביעית סמוך לחשיכה. והתנה עמו כן. דהשתא ודאי לא יפרע לו עוד: **ולע"ד** זה ליתא. דא"כ זה הוי כמו קבע לו זמן לשלם למחר או לאח"כ. וכמו שכתב דהשתא ודאי לא ישלם לו. וא"כ לפי הלישנא בתרא דשמואל דהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו. דלא קרינן ביה לא יגוש והכי קיי"ל. א"כ בלא תנאו שלא תשמיטנו שביעית. אין שביעית משמטתו. ודין זה דשמואל לא משכחת לה אלא או דהלוה לו בסתם. ואף אם ערב ר"ה של מוצאי שביעית הוא בתוך שנשים יום ואינו רשאי לתובעו. מ"מ קרינן ביה לא יגוש כיון שלא קבע לו זמן. ועיין בתומים סי' ס"ז ס"ק ט"ז שכתב כן בשם הירושלמי וזה לע"ד רק ביכול לתובעו קודם שביעית אי שהניחו לזמן. והיה הזמן פרעון קודם השמטה והתנה עמו שאם לא ישלם לו אז ויעבור זמן השמטה שלא השמיטנו:

ב **ואולם** בדברינו הנ"ל יש להתעקש ולומר דבאופן שכ' הג' הנ"ל לא דמי לקבע זמן אבל יותר מזה לא הבנתי מה שכתב שם עוד ששמע להקשות אתירוץ התוס' דאכתי תקשה למ"ד אין אדם פורע תוך זמנו. ולא ידעתי התחלה להקושיא דאם הוא תוך זמנו ממילא אין השביעית משמעתו וכנ"ל. ואם דהוא בתוך זמן של סתם הלואה שלשים יום ובזה חל שביעית וכמש"ל הלא בזה אין כאן חזקה דא"א פורע תוך זמנו כמבואר בחו"מ (סי' ע"ח) ואם כוונתם לפי הנ"ק דשמואל עדיין תיקשי קושיית הגמ' דשמואל אדשמואל לפי הלישנא בתרא דהכי קיי"ל:

גם מה שכתב שם עוד שלא ידע למה לא כתבו התוס' בפשיטות שמא יכתוב פרוזבול או ימסור שטרותיו לב"ד. הנה לפ"מ שביארנו לעיל בדברינו אדרבה זה אינו פשוט כ"כ דבאין להם קרקע לא מהני פרוזבול. ובמלוה ע"פ אין לומר שימסור שטרותיו לב"ד. (ועיין מ"ש עוד בזה לקמן אות ד'):

ג **והנה** אחרי כותבי הדברים הנ"ל ראיתי להקצה"ח (סי' ס"ז) שכתב להקשות על ה"ק דשמואל דהמלוה לעשר שנים שביעית משמטתו דלמה יגרע זה מהחנה שלא תשמיטנו שביעית כיון שהתחייב לשלם לאחר עשר שנים. וזה דומה למ"ש הרמ"א שם בסעיף ט' דאם כתב בשטר בלשון פקדון הו"ל כאלו התנה ואינו משמע. ותירץ בזה ע"פ דברי התוס' הנ"ל שכתבו דגבי שביעית נמי מי יימר דעקר שמא יפרע לו קודם. וא"כ בהלוהו לעשר שנים לא שייך זה ובודאי עקר. ולכן שביעית משמטתו עיי"ש בדבריו. וכוונתו דבהלוהו

לעשר שנים אמרינן חזקה אין אדם פורע ת"ז ובודאי לא יפרע לו מקודם. משא"כ בהתנה שלא תשמיטנו שביעית אין לומר כן דאיירי בלא קבע לו זמן וכמש"ל:

ד **ואולם** לכאורה יש להשיב על דבריו. דבאמת גם בהלוהו לעשר שנים נאמר מי יימר דעקר שמא יכתוב פרוזבול או ומסור שטרותיו לב"ד. ואף שכתבנו לעיל להשיג על דברי בעל ע"ל דדברי התוס' שמא יפרע הם בפשיטות יותר וכמש"ל. אבל מ"מ גם זה נוכל לומר שמא יכתוב פרוזבול ואף אם אין להם קרקע כעת אולי יקנו אח"כ הלוה או המלוה ויוכל לכתוב פרוזבול:

ונראה ליישב דבריו קצת. דבאמת אחר הישוב לע"ד בהא דהתנה שלא תשמיטנו א"א לומר כלל כמ"ש בעל ע"ל דשמא יכתוב פרוזבול כו'. דזה אינו. דכיון דחזינן דהתנה שלא תשמיטנו שביעית הרי חזינן דאין בדעתו כלל לכתוב פרוזבול דהא לזה התנה שלא תשמיטנו. ובפרט אם נימא דמהני תנאו. הלא בודאי נא יכתוב פרוזבול ובוודאי קעקר. ולכן לא כתבו התוס' כן. ואין צורך לדברינו דלעיל:

וא"כ לפ"מ שכתב הקצה"ח בקושייתו דהמלוה לעשר שנים הוה כמתנה שלא תשמיטנו שביעית שפיר כתב בתירוצו דהתם ודאי עקר ולא שייך לומר שמא יכתוב פרוזבול וכנ"ל:

ה **אבל** באמת לענ"ד ליתא לא לקושייתו ולא לתירוצו של הקצה"ח הנ"ל. דבשלמא בהתנה שלא תשמיטנו בודאי אין לומר שמא יכתוב פרוזבול דהא חזינן דהתנה ע"ז ואין בדעתו לכתוב פרוזבול וכמש"ל. משא"כ בהלוהו לעשר שנים מנא ידעי' שלא יכתוב פרוזבול ולומר דודאי עקר. וא"כ ליתא לתירוצו הנ"ל. אבל לפ"ז גם קושייתו לק"מ שכתב דכיון דהלוהו לעשר שנים הא הוה כאילו התנה כו'. דזה אינו. דלא דמי כלל להתנה דשמא הי' בדעתו בעת הלואה שיכתוב אח"כ פרוזבול או ימסור שטרותיו. ואם אח"כ שכח או שלא הי' להם קרקע ולא עשה פרוזבול אבד מעותיו. ולא דמי זה למה שהביא מדברי הרמ"א דבכתב בשטר בלשון פקדון הוה כאלו התנה כו' דשם כתב הרמ"א דלכן כתב לשון פקדון כדי שלא ישמט. והיינו דאנ"כ למה כתב בלשון פקדון. אבל הכא הא הי' צריך לכתוב הזמן פרעון שהוא לאחר עשר שנים. ולענין שמיטה לא היה בדעתו כלל אי הי' בדעתו לכתוב פרוזבול וכנ"ל:

ולפ"מ שביארנו נסתר כל מה שכתב שם הקצה"ח ע"פ דבריו הנ"ל שלכן השמיט הרי"ף המימרא דשמואל בהא דהלוהו לעשר שנים. ועיי"ש מ"ש בזה:

ו **עוד** כתב שם להשיג ע"פ דבריו על דברי המפרש בירושלמי. דבירושלמי איתא שם בשם רב המלוה את חבירו על מנת (ובתומים שם ס"ק ט"ו הביא ד' הירושלמי ולא כתב תיבת על מנת) שלא תשמיטנו שביעית שביעית משמעתו. ופריך ע"ז מהא דתנן אומדים

כמה נותנים כו' וכי יש עשר שנים בלא שמיטה. תיפתר ח"א במלוה על המשכון וח"א בכותב פרוזבול. ופירש המפרש שם דכוונת דברי רב שלא תשמיטנו היינו שהלוהו לעשר שנים וע"ז פריך מהמתניתין כמו בגמ' דידן. והקצה"ח כתב ע"פ דבריו הנ"ל דכוונת דברי רב הוא בהתנה שלא תשמיטנו. וע"ז פריך הירושלמי מהמתני' (משום דרב אינו סובר לחלק בין ודאי עקר עי"ש בדבריו) ולפ"מ שביארנו צדקו דברי המפרש שם דא"א להקשות מהמתניתין להא דאם התנה כו'. וע"כ כנ"ל דכוונתו שהלוהו באופן שלא תשמט. והיינו מכאן ולאחר עשר שנים:

וגם לבד דברינו הנ"ל לע"ד א"א לפרש דברי הירושלמי כמ"ש הקצה"ח. דהא הא דמתנה ע"מ שכתיב בתורה פלוגתא דתנאי היא אם תנאו קיים. ואיך יקשה מזה על רב דילמא אתי המתני' כר"י שסובר דתנאו קיים ועוד יותר דלפי תירוץ השני של התוס' בעמוד הקודם ע"ד המתניתין במעידין שגירש את אשתו כו. ע"כ אתיא המתני' דלא כר"מ דסובר דתנאו בטל וכמ"ש לעיל שם (באות י"א) בשם הגרע"א ז"ל. וכן ראיתי שגם התומים הבין כן כד המפרש בירושלמי (ומדברי הירושלמי הנ"ל יש סעד לדברי רש"י שפירש במוסר שטרותיו היינו פרוזבול דהא בירושלמי קאמר בכותב פרוזבול):

דף ד.

תוס' ד"ה לוקין ומשלמין

תוס' ד"ה לוקין ומשלמין כו'. וקשה הא אמרי' החוסם כו':

א **הריטב"א** ז"ל תירץ לקושיית התוס' דהתם נמי שני מקראות הן. חד לא תחסום וחד והשיב את הגזלה. דאע"ג דכתיב לא תחסום מנ"ל דמחייב לאהדורי אי לאו דכתיב והשיב את הגזלה. וכן להיפוך אי לא הוה כתיב לא תחסום כו' עיי"ש בדבריו. ודעת התוס' נראה דאדרבה כיון דתלוים זה בזה מיקרי משם א' ולא דמי להזמה. דהמלקות הוא משום לא תענה ותשלומין מכאשר זמם:

ב **עוד** כתב הריטב"א וז"ל עוד הקשו דהא בפרק אלו נערות לא אשכחן לר"מ דדריש כדי רשעתו שלא לחייב שתי רשעיות אלא במלקות ומיתה כו' ואמאי הא משכחת לה אפילו במלקות וממון כשהן משם אחד ותירצו דלא משכחת לה לעולם שם א' במלקות וממון עכ"ד

ולא זכיתי להבין דבריו. חדא דמשכחת לה שהעידו על א' שחסם פי פרה ודש בה ורצו לחייבו ממון ומלקות והם אינן משלמין כ"א ממון ופטורים ממלקות דמשם א' הוא מכאשר זמם (ורק לוקין ארבעים משום לא תענה. אבל אין לוקין שמונים בזה) ועוד דמשכחת לה בהעידו על א' שהוציא שם רע על אשתו. וכ"כ התוס' בדבריהם בכתובות

(דף ל"ב ע"ב) ד"ה שלא השם פי' בקונטרס משום דממון ומלקות אתי מתרי קראי כו' אבל אם היו באים שניהם מועשיתם לו כאשר זמם כגון שהעידו על א' שהוציא ש"ר כו' (וה"ה דהומ"ל שהעידו שחסם פי פרה וכמש"ל. וראיתי שכ"כ בספר הפלאה שם. ויתר דבריו שם לא הבינותי עיי"ש) ועוד משכחת לה בזוממי זוממין שבאו והזימו להעדים המזימים שרצו לחייב העדים הראשונים ממון ומלקות והם אין משלמין רק ממון מכאשר זמם ולוקין ארבעים משום לא תענה אליבא דר"מ. אבל אין לוקין שמונים:

ומה דקשה לכאורה דא"כ למה לוקין העדים הראשונים הא הו"ל עדות שאאי"ל בזוממי זוממין (לפי מה דקיי"ל כרב אשי בסנהדרין (דף ע"ח) שהבאתי בדברינו בריש מכילתין. הנה לפ"ד התוס' בתירוץ א' בריש מכילתין דכיון דלוקין משום לא תענה מיקרי כאשר זמם בודאי לק"מ דהא לקי עכ"פ משום לא תענה. ולפי תירוץ השני שם. יש לומר עפ"מ שכתבנו לעיל בישוב קושיית הגרע"א. ובקושייתנו בהא דממון לזה כו' דכיון דהא דממונא לא משלמין הוא משום קלב"מ לא הוה זה עדות שאאי"ל. וכאן צ"ל להיפוך דכיון דהא דאין לוקין הוא משום דמשלמין ממון לא מיקרי זה עדות שאאי"ל):

ג **וגם** בעיקר שיטת רש"י ז"ל קשה לי הא טעמא דר"מ דס"ל לוקה ומשלם הוא משום דיליף ממוציא שם רע כדאמרינן בגמרא. והא במוציא ש"ר משם אחד הוא. ומ"מ לוקה ומשלם. ואולי לפ"ד רש"י גם במוציא ש"ר מיקרי שתי שמות דילפי' מויסרו אותו למלקות:

וראיתי בחידושי הריטב"א שכתב עוד בביאור שיטת רש"י וז"ל ומיהו אכתי קשיא דלענין למידרש כדי רשעתו שלא לחייב שתי רשעיות. מה לי שם א' ומה לי שתי שמות. וי"ל דכשבאין משם א' אין השם מתבטל כיון שלוקה או משלם. אבל כשהן שני מקראות אם אתה אומר שאינו לוקה ומשלם הרי אין מבטלין המקרא האחר. ויש לנו לקיים שניהם עכ"ד. ומבואר מדבריו דגם ר"מ דורש כדי רשעתו גם למלקות וממון. רק להיכא דהוה משם א' דוקא. ולא הבינותי דמהגמ' לא נראה כן. ועוד דא"כ לא צריך לומר דיליף ממוציא ש"ר. ועוד דע"כ גם לר"מ ילפי' מכדי רשעתו גם למיתה ומלקות כמו אליבא דרבנן (ועיין בכתובות שם ר"פ אלו נערות). וא"כ גם במיתה ומלקות נימא דהיכא דלא הוה משם א' לוקין ונהרגין. כגון בהעידו על א' שהוא חייב מיתה נימא דלוקין משום לא תענה. ומיתה מכאשר זמם. והא זה בודאי אינו כן. וצל"ע בהבנת ד"ק של הריטב"א ושיטת רש"י הנ"ל:

ד **עוד** הביא הריטב"א בשם התוס' בפי' דברי ר"מ שלא השם כו'. וז"ל שאלו היו שניהם משם א' היה משלם ואינו לוקה. כי אע"פ שהן מרוחקין הו"ל לאו הניתק לעשה ואין

לוקין עליו כאשר אין לוקין אלאו דלא תגזול מוהשיב את הגזילה. אבל עכשיו שהן שני שמות אין דנין אותה בלאו שלל ע כיון שהן מרוחקין. וההיא דהחוסם את הפרה נמי שני שמות הן. ולפיכך לוקה ומשלם עכ"ל. ודברים אלו כתבו התוס' בכתובות שם ד"ה שלא השם ובשינוי קצת. שהתוס' כתבו שם דפי' שלא מן השם כו' היינו משום דמרוחקין הכתובים זה מזה. ואף דעל לאו דלא תגזול אינו לוקה אף שמרוחק מן העשה. דהתם ודאי ע"כ נל"ע הוא שהרי עוקר גזילה מתחת ידו. אבל קרא דכאשר זמם אינו עוקר הלאו דלא תענה. דע"י שאנו עושין לו כאשר זמם. אינו נעקר עדותו אלא ע"י שהוזם. הלכך לא חשבינן לי' נל"ע כיון שלא נכתב אחריו סמוך לו. ומהא דחוסם פי פרה לא כתבו שם התוס' מאומה. וכוונת דברי הריטב"א כפי שהביא בשם התוס' דכאשר זמם ולא תענה הוה שני שמות נראה דכוונתו כמ"ש התוס' בכתובות שם דכאשר זמם אינו עוקר הלאו דלא תענה:

ה **אבל** לא הבנתי לכאורה לפ"ז מהן שסיים דגם בחוסם פי פרה הוה שני שמות ולכ לוקה ומשלם דלמה מיקרי זה שני שמות דילמא אמרה תורה שאינו רשאי לחסום והוה גזל והוה לאו הנל"ע ככל גזילה ומנ"ל דלוקה. ובדברי התוס' דכתובות שם י"ל דל"ק בהא דחוסם פי פרה דאפשר סברי בזה כמ"ש התוס' בתירוצו בכאן. דע"כ לא תחסום לא אתי אלא למלקות. דאל"כ לכתוב קרא בלשון עשה האכל שור בדישו. ושמענא שפיר דאם לא האכיל חייב. אבל דברי הריטב"א שכתב דשני שמות הן צ"ע לכאורה ועיין מ"ש בזה לקמן בד"ה השני:

ו **ובעיוני** בדברי התוס' דכתובות הנ"ל במה שכתבו ואף דעל לאו דלא תגזול כו' אף שמרוחק מן העשה. נזכרתי במילתא דתמיה לי טובא זה כבר על שלשה אשלי רברבי והוא דבחולין פרק אותו ואת בנו (דף פ"א) ד"ה הנח כתבו שם בתוך דבריהם והר"ש מווארדאן כו' כיון דאית בי' נמי לאו דלא תעשון לילקי דלא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי כו' וא"א לומר כן דהיינו דוקא היכא דשני לאוין סמוכים זל"ז כו' ועוד דאמרינן כו' דלא לקי אלאו דלא תגזול משום דנל"ע דוהשיב כו' דאיכא נמי לאו דלא תעשוק כו' אלא ודאי דוקא היכא דשני לאוין סמוכין קאמר דלא עקר להו חד עשה. וכתב ע"ז הגרע"א ז"ל בגליון הש"ס וז"ל הוא תמוה דהא לא תעשוק ולא תגזול סמוכים הם וכן הקשה בספר לוית חן על התורה. ובשער המלך ה' חו"מ עכ"ל. ותמיהני אשר במחכת"ה לא ראי דברי התוס' בזבחים (קט"ז ע"ב) ד"ה אלמא אמר כו' ששם ביארו כוונתם בזה שכתבו בתוך דבריהם וכ"ת דהכי פריך דאיכא נמי לאו דלא תעשון לא אמרינן דאתי עשה ועקר תרי לאוי כו' לא דמי דה"מ התם דסמיכי גבי סדדי הלאוין אצל העשה תדע כו' אבל אשכחן

גזילה דהיכא תרי לאוי לאו דלא תעשוק ולא תגזול כו' וחשבי' לי' ניתק לעשה. הלכך צריך לחלק כדפרישית דלכן סמך שני הלאוין אצל העשה לומר שאין העשה מתקיים ע"ש. וזה ודאי כוונתם גם בדבריהם בחולין במה שכתבו א"ו דוקא היכא דשני לאוין סמוכין היינו דהשני לאוין סמוכים להעשה. משא"כ בלא תגזול. (ולענין לאו אחד הניתק לעשה מבואר מדברי התוס' דכתובות הנ"ל דכשהעשה סמוך להלאו מיקרי יותר ניתק לעשה, ולענין שני לאוין הוא להיפוך וכמבואר בדברי תוס' הנ"ל). (ובזכרוני כי בהיותי בווארשא אמרתי זה להגאון ר' יעקב געזונדהייט ז"ל בעה"מ ספרי תפארת יעקב והראה לי אשר גם הוא בחי' לחולין יגע למצוא פתרון לדברי התוס' דחולין ה'. ולא ראה דברי התוס' דזבחים הנ"ל):

בא"**ד** וכן בהך דלא תחסום ע"כ לא אתיא אלא למלקות כו' דא"כ לכתוב קרא בלשון עשה כו':

א **דברי** תוס' אלו צע"ק דלמה הוצרכו לדבריהם בזה. הא כתבו מקודם דלממון לא נצרכה אזהרה. והביאו ראיה משן ועין. וראיתי במהר"ם לובלין שכתב בזה דבהא דכן ועין י"ל דלכן לא בעי אזהרה דסברא הוא שישלם לחבירו מה שהזיק לו. משא"כ בהא דחסימה עיי"ש בדבריו. ולא הבינותי. דא"כ היאך הביאו התוס' מקודם מהא דשן ועין לענין הזמה. הא גם שם לולי דאמרה תורה ועשיתם לו כאשר זמם. לא היינו יודעין מסברא לחייבו באשר לא הפסיד לו מאומה:

ב **אולם** עיקר דבריהם בזה תמוהים לי מאד. ולא זכיתי להבינם. חדא דע"כ אם נאמר דלאו דלא תתסום אתא לאזהרה לממון. א"כ גם היכא דלא אתי לכלל ממון. דהיינו בשור שלו ג"כ אינו לוקה כמו בלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד דאין לוקין אף דלא אתי לכלל מיתה כמ"ש התוס' בב"ק (ע"ה ב') ד"ה הוה לי'. גם הא כן מוכח בכוונת דבריהם ממה שכתבו דא"כ לכתוב קרא בלשון עשה האכל שור בדישו. והא אי הוה כתיב כן לא הי' לוקה אף בבור שלו. אע"כ כוונתם דגם השתא אינו לוקה אף בשור שלו אם נאמר דניתן לאזהרת ממון. וא"כ לא הבינותי. חדא דעיקר קרא דארבעים יכנו קאי על לאו דלא תחסום כנראה מדברי הגמרא לקמן (י"ג ע"ב ודף ט"ו) דהא דבעי' שיהי' לאו שיש בו מעשה ושאיני ניתק לעשה דבעינן דומיא דלאו דחסימה ופרש"י שם שהוא כחוב אצל פרשה מלקות וכ"כ התוס' ב"מ (דף לא) דארבעים יכנו קאי על לא תחסום עיי"ש. וא"כ למה להו להתוס' לדבריהם הנ"ל. ושוב ראיתי דלפי לשון התוס' בכתובות (דף ל"ב) ד"ה דאין, אפשר ליישב זה עיי"ש:

אבל יותר קשה לי דלפי הנ"ל מה זה שכתבו. לכתוב קרא בלשון עשה האכל שור בדישו ושמענא שפיר דאם לא האכיל חייב דבשלמא אם הי' הלאו רק בשור של חבירו היו עולין שפיר דבריהם דלכתוב בלשון עשה כו' וממילא הי' עובר על לאו דלא תגזול. אבל הא הלאו דלא תחסום קאי גם על שור שלו. ואף אם נאמר דאינו לוקה גם ע"ז דהוי לאו שניתן לאזהרת ממון וכנ"ל. מ"מ לא קשה דנכתבי' בלשון עשה. דנ"מ טובא בין עשה לל"ת. אף דאינו לוקה. כמו דלא קשה בכל לאו שאין לוקין. כמו לאו שאין בו מעשה וכדומה. דלכתוב בלשון עשה (ועיין תוס' לקמן י"ב ב' ד"ה ר' יצחק) ואם כוונתם דאם הוה אמרינן דאתי לאזהרת ממון. באמת לא הוה קאי הקרא. רק בשור של חבירו. הוה להו לומר דלכתוב לא תחסום שור חבירך בדישו. וצלע"ג בכוונת דבריהם הק' בזה:

ג **אמנם** מדברינו הנ"ל. לע"ד הקלושה יש ליישב בפשיטות קושייתם על רש"י מהא דחוסם פי פרה. דהכא בלאו דלא תענה וכאשר זמם דוקא משום דמתרי קראי הם. לוקין ומשלמין לר"מ, אבל אלו הוי מחד קרא לא היו לוקין ומשלמין. דהלאו דלא תענה והתשלומין דכאשר זמם משם אחד הם שלא יעיד בשקר להרע לחבירו. ואם העיד ישלם כאשר זמם. משא"כ בהא דלא תחסום. אף דמחד קרא הם המלקות והתשלומין. אבל בל"ז שני שמות הן דהמלקות הוא משום בציער השור או הפרה. ואף אם הן שלו לוקה ע"ז. והתשלומין הוא שהפסיד לחבירו, ובזה לוקה ומשלם לר"מ. אף דמחד קרא הוא. ולק"מ. ואף שהריטב"א א כתב בשם התוס' שהבאתי דבריו לעיל בד"ה הקודם דכאשר זמם ולא תענה הוה משני שמות. היינו לענין דבריו דהוי לאו שניתק לעשה. וכמ"ש לעיל. דכוונתו כמ"ש התוספות בכתובות דכאשר זמם אינו עוקר הלאו דלא תענה כו'. אבל לענין תשלומין ומלקות מיקרי משם א' וכנ"ל:

ד **ולפי** מה שביארנו עולים שפיר דברי הריטב"א שהבאתי בד"ה הקודם אות ד' שכתב דחוסם פי פרה נמי שני שמות הן. וכתבנו לעיל שם דאינו מובן דלמה מיקרי זה שני שמות ומה שהקשיתי דמנ"ל דלוקה. בל"ז א"ש לפמ"ש בדברינו הקודמים) ולפמ"ש גם לענין נל"ע מיקרי שפיר משני שמות. דבזה שהוא משלם לבעל הפרה. אינו מתקן הלאו שציער את הפרה. דלוקה אף אם הוא שלו וכנ"ל. אלא דלפ"ז לע"ד לא הוצרך הריטב"א לדחוק לעיל שם בישוב דברי רש"י. דגם בהא דחסימה משני מקראות הן. דיש לומר כמש"ל וצ"ע:

ה **ומדברי** הריטב"א הנ"ל. ודברי התוס' דכתובות שלא מן השם **כו**'. היינו שאם היו מקורבין. היה לאו דלא תענה ניתק לעשה. נראה דנא ס"ל כדברי הרמב"ם בפ"ה מה' תמורה. שכתב שם דלכן לוקין על לאו דתמורה אף דהוי נל"ע. משום דמשכחת הלאו

בלא קיום העשה כגון בציבור ושותפין. ולכן לוקין אף היכא דיש קיום העשה. דלפ"ד הרמב"ם הנ"ל. נראה דבלא זה לא היה אפשר לומר דהוה נל"ע מכאשר זמם. דהא משכחת הלאו דלא תענה. כשכבר קיימו הב"ד הפס"ד דהוה כאשר עשה. ומ"מ לאו דלא תענה יש בזה וע"כ דלא ס"ל כדברי הרמב"ם הנ"ל:

דף ד:

תוס' ד"ה סבר לה כרבי עקיבא

תוס' ד"ה סבר לה כרבי עקיבא כו' וכן קשה מדרבנן כו':

א **בספר** ע"ל כתב דיש לומר בקושיא זו. דהנה מה דאמרינן הכא מה למוציא ש"ר שכן קנס לא מפרש למה נקרא מש"ר קנס. אבל בירושלמי כתובות פ"ג והביאוהו התוס' לקמן מפרש דהקנס הוא. דבכל מקום לא מצינו דמתחייב בדיבור בעלמא והכא מתחייב עי"ש. ולפ"ז במש"ר החידוש הוא בין בממון ובין במלקות. אבל בהא דאלו נערות דפריך והא אין לוקה ומשלם הקנס הוא רק בממון דחמשים באונס ומפותה כו' אבל המלקות אין בו קנס שהוא עונש על לאוין כו' עי"ש בדבריו:

ב **והנה** מה שכתב במאי דאמרינן מה למש"ר שכן קנס לא מפרש למה מיקרי משור קנס. לא הבנתי. דבפשוטו התשלומין במש"ר קנס הוא. דשוה התשלומין לכל אדם. כמו בכל דיני קנסות (ועיין בדברי רש"י כתובות דף ל"ח ד"ה ס"ד אמינא חידוש הוא כו' בכל תשלומי קנס שאינו דין אלא גזירת מלך כו') אבל המלקות לא מיקרי קנס:

גם מה שהביא מדברי הירושלמי שהביאו התוספות לקמן בד"ה אלא. לע"ד נראה להיפוך מדבריו בדברי התוס' שם. דהלא כתבו שם בהועוד י"ל בביאור דברי הגמרא מאי דאמרינן שכן יש בהן צד חמור. היינו שהן לוקין על דיבורם שלא עשו אלא במוצא פיהם. דה"נ פריך בירושלמי לעיל גבי ההוא דגמרינן ממש"ר. ופריך מה למש"ר שכן דיבור הוא. וא"כ ע"כ מאי דאמרינן מה להצד השוה שבהן שכן קנס אין הכוונה משום דחידוש הוא שחייבין על דיבורם. דא"כ הא היינו הך דאמרינן אח"כ שכן יש בהן צד חמור. אע"כ הכוונה במאי דאמרינן שכן קנס הוא כפשוטו וכמש"ל וכן הוא גם מה דאמרינן מקודם מה למש"ר שכן קנס:

ושוב ראיתי אשר במחכת"ה לא ראה דברי התוספות בכתובות שם בד"ה דאינו לוקה ומשלם. שכתבו שם בעצמם בתוך דבריהם וז"ל א"נ טעמא דרבנן כדמפרש בירושלמי דמש"ר חידוש הוא. דבדיבור גרידא מיחייב. דאע"ג דע"ז נמי בדבוריהם מחייבי. מ"מ לא הוי חידוש כולי האי דע"י דיבורם היה נפסד כו' עי"ש. הרי דהתוס' כתבו כן ליישב

קושייתם הנ"ל. דטעמייהו דרבנן כדברי הירושלמי אבל לא שזה כוונת הגמרא דידן במאי דאמרינן שכן קנס (וגם אף לפי מה שכתב לא נתבררו לי דבריו):

ובספר הפלאה לכתובות שם ראיתי דברים תמוהים מאד. שכתבו שם בישוב קושיית התוס'. וז"ל בקיצור. לולי דבריהם נלע"ד לתרץ קושייתם דבאמת עיקר הפלוגתא הוא אם ע"ז קנסא או ממונא. וממילא מוכח דפליגי בכל קנס. דהא בהא תליא. דנהי דמצד תשלומין הקנס חייב במקום מלקות. מ"מ כו' בקנס לכ"ע בעינן עדות שאי"ל. נמצא הקנס אינו יכול להזים דהא העדים שרצו לחייב האנם ממונא הוא שרצו להפסידו נמצא לרבנן דס"ל עדים זוממין ממונא הוא. הו"ל הקנס עדות שאאי"ל. דהא העדים יפטרו לשלם. משא"כ לר"מ דס"ל דכל ע"ז הוא קנסא א"כ יתחייבו גם העדים לשלם. עי"ש שהאריך קצת ליישב עוד קושיות ע"פ דבריו הנ"ל. ותמיהני על גאון כמותו ז"ל. דהא בעדים זוממין אף לרבנן ממונא משלמין כמבואר במשנתינו והפלוגתא הוא אם לוקין גם כן וכדאמרינן בגמרא שם בפירוש ריבתה תורה ע"ז לתשלומין כו'. ואף להס"ד דהמקשן שם דפריך והא קיי"ל דאינו לוקה ומשלם. וכתבו התוס' דקושייתו אמאי משלם. והיה סובר דמלקו לקי ממונא לא משלם. אטו לא ידע משנתינו ובודאי היה סובר דעדים זוממין שאני וכדעת ר' יוחנן שם. וא"כ איך כתב דהו"ל בקנס עדות שאאי"ל דהעדים יפטרו מלשלם (ואף שי"ל קצת ע"פ דרכו ולהיפוך. דכיון דלא ילקו הע"ז. הוה זה עדות שאאי"ל. גם לענין הממון. אבל כבר ביארנו בדברינו לעיל בריש מכילתין דנראה דזה נא מיקרי עשאאי"ל גם בנ"ז. זה אינו. לפי תירוץ הב' של התוס' לעיל דהיכא דלא שייך כאשר זמם. לא בעינן שיהיה עדות שאי"ל):

ד **עוד** ראיתי שם בספר הפלאה בד"ה השני שם על תירוצם של התוס'. שהאריך בקושיא ותירוץ עי"ש (ואינו ת"י כעת להביא דבריו) ולע"ד דברי התוס' שם נכונים ופשוטים. ועיקר כוונתם במה שכתבו שם דמקרא מלא דיבר הכתוב כדי רשעתו כו' אפילו נתחייבו קנס כגון שעה שהעידו טבחו או מכרו כו' עי"ש. היינו לענין תירוצם דגם בקנס סברי רבנן דאין לוקין ומשלמין. אף דהא סברי דע"ז ממונא. וא"כ למה לא נילף ממוציא ש"ר דבקנס לוקין ומשלמין. ע"ז כתבו דמקרא מלא כו' אפילו שנתחייבו קנס כו'. ומה שכתבו שם דארבעים יכנו בעדים זוממין כתיב. היינו דלכן יש לו למילף מעדים זוממין לעלמא דאין לוקין ומשלמין. מלמילף ממוציא ש"ר. ואליבא דעולא שם דסובר דגם בעלמא ממונא משלם מילקי לא לקי כמו בעדים זוממין אינו סובר דארבעים יכנו קאי על כדי רשעתו. ור' יוחנן סובר שם דארבעים יכנו סמוך לכדי רשעתו. להורות דבעלמא מילקי

לקי ממונא לא משלם, ובעדים זוממין בפירוש ריבתה תורה למשלומין. ודברי תוס' הנ"ל פשוטים. ואין צריך לדברי ההפלאה שם:

ובד"ה השלישי דקדק ע"ד התוס' הנ"ל במה שכתבו שטבחו או מכרו בשעה שהעידו. הא א"כ היו פסולים משעת גניבה. וכתב. ויותר הוה להו למימר שנגח שור שלהם למאי דקיי"ל פלגא ניזקא קנסא. ועכ"פ אינו אליבא דכ"ע. ולע"ד לפי דבריו יותר היה לו לומר שנגח שורם עבד. דשלשים של עבד לכ"ע קנסא הוא. אלא דלא ידעתי אף אם יהיה במציאות שנגח שורם באותה רגע מאי שייך לומר בזה:

קם ליה בדרבה מיניה. ולע"ד זה שייך רק במה שעשו בעצמם. אבל לא במה שעשה שורם לפטור בזה מחמת קלב"מ. או מחמת שתי רשעיות:

ה **עוד** אמרתי לבאר בזה. מה שראיתי זה כבר להגרע"א ז"ל בחי' למשניות בב"ק פ' החובל שהקשה קושיא עצומה. ע"ד התוס' דכתובות הנ"ל. שכתבו שם בסוף דבריהם וז"ל וכן משמע לקמן דאפילו ע"ז קנסא אין לוקה ומשלם קנס. דאמרינן לר"מ דאמר חידוש הוא שחידשה תורה בקנס מתניתין במאי מוקי לה. ואמאי לא מוקים לה כרע"ק דס"ל בפ"ק דב"ק עדים זוממין קנסא הוא. ולדידיה לא שמעינן דאית ליה מת ומשלם. אלא משמע דאין שום תנא דסובר לוקה ומשלם. אלא ר"מ לחודיה עכ"ל התוס'. והקשה ע"ז הגרע"א ז"ל ממתניתין דפרק החובל שם דאמר רע"ק הקוצץ נטיעותיו אע"פ שאינו רשאי פטור אחרים שקצצו חייבין. וכתבו התוס' שם דצריך לאוקמי כר"מ דאמר לוקה ומשלם דלוקה משום לא תכרות. א"נ בדלא אתרו בי'. וע"כ לריש לקיש דס"ל בכתובות שם דגם במלקות אף בלא אחרו פטור מלשלם. ע"כ צ"ל כת רוצם השני דס"ל לרע"ק כר"מ דלוקה ומשלם. וא"כ עדיין תיקשי ע"ד הגמר' כתובות שם דפריך ולרבה דאמר חידוש הוא שחידשה תורה בקנס כו'. מתניתין במאי מוקים לה הניחא אי ס"ל כר' יוחנן כו'. אלא אי ס"ל כריש לקיש כו' עי"ש בגמרא. והא אם סובר כר"ל מוכח ממתניתין דפרק החובל. דרע"ק סובר לוקה ומשלם. וא"כ י"ל דמתניתין אתיא כרע"ק דלא מצינו שסובר גם מת ומשלם:

[**ובספר** תפארת ירושלים הפליג הקושיא הנ"ל. וכתב שהוא תמוה רבא בחכמה גדולה ונפלאה. ומה שכתב שם ליישב זה. במח"כ דבריו אינן מחוורין כלל כי בדה תירוץ אחר על קושיית התוס' בב"ק הנ"ל. כגון שקצץ ע"י שליח. גם דהגמרא רוצה לומר דרבה אתיא ככ"ע. ולבר פדא בב"מ יש לומר כדבריו. עי"ש בדבריו שלא נהירין כלל. ובפרט כי לדברי התוס' דב"ק. הא לא הועיל מאומה. ועוד יותר דהא רבה לא ניחא ליה לאוקמי בשנעשה ע"י אחר. דא"כ גם בהא דר"מ לוקמי בטובח ע"י אחרן:

ולענ"ד הקלושה יגעתי ומצאתי ישוב לקושיית הגרע"א הנ"ל. והוא בהקדם שיש להבין דבאמת מנ"ל לרבה לחדש. דלר"מ חידוש הוא שחידשה תורה בקנס דמע"ג דמיקטיל משלם. ואם בשביל קושיית הגמרא שם בהא דגנב וטבח בשבת עי"ש. למה לא ניחא ליה לאוקמי בטובח ע"י אחר כדאמרינן התם [וראיתי בספר הפלאה שעמד בזה בדף ל"ד ע"ב שם. וכתב דבאמת יש לתמוה טובא כו'. מנ"ל הך סברא לר' מאיר. דהא מצי לשנויי פלוגתת ר"מ ורבנן כדמשני לעיל. ותו דבמאי פליגי ר"מ ורבנן. ובריש מכות מפרש טעמייהו גבי מלקות וממון. אבל במת ומשלם לא. ומה שכתב שם באורך ליישב זה הוא רק ע"ד הפלפול. וגם עיקר דבריו שם דהוה עדות שאאי"ל בזוממי זוממין עי"ש. כבר השיגו לעיל בריש מכילתין. על דבריו הנ"ל במקום אחר. מהא דרבא סובר שם בסנהדרין דף ע"ח דלא בעינן שיהיה בזוממי זוממין. וא"כ גם בענין הנ"ל. מנ"ל דרבה אינו סובר כן. גם נראה דזה לא מיקרי כלל עדות שאאי"ל כאשר הארכנו לעיל בזה:

עוד ראיתי להגאון הנ"ל בתוך דבריו על דברי התוספות הנ"ל. שכתב לתמוה על דברי הגמרא דלקמן שם דף ל"ח דפרכינן ולרבה דאמר חידוש הוא כו' מאי איכא למימר. סבר לה כרע"ק דמתניתין עי"ש בגמרא. וכתב זה תמוה. דהא רבה אמר כן אליבא דר' מאיר. ומנ"ל גם רע"ק סובר כן. וכאשר כתבו התוס' הנ"ל דלדידיה לא שמעינן כו'. ובשלמא בדברי הגמרא מקודם שם בדף ל"ח ע"א דפריך שם ג"כ ולרבה כו' האי כל חרם מאי עביד ליה. ל"ק דתיקשי לר"מ קרא דכל חרם למה לי. אבל בדברי הגמרא ע"ב שם קשה כנ"ל (ומה שכתב שם ליישב זה ע"פ דבריו מקודם. כבר ביארנו דאין מקום לדבריו כלל) ואם כי בדברינו דלקמן יתיישב גם זה. אבל עיקר קושייתו לא הבנתי כלל בזה. דאטו אמרינן בגמרא דרע"ק דמתניתין סובר כר"מ שהא אמרינן רק דר"מ סובר כרע"ק דמתניתין דאל"כ קרא דאשר לא אורסה למה לי עי"ש. וכעין דאמרינן כל חרם מאי עביד ליה. וז"פ וא"צ לפנים]:

ולכן נלע"ד לומר בזה. דסברת רבה במאי דסבירא ליה דלר"מ מת ומשלם בקנס יש לומר בפשיטות. דהא פרכינן שם בגמרא האי מלא יהיה אסון נפקא הא מכדי רשעתו נפקא כו' ומתרצינן חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון וצריכי כו'. ולר"מ דאמר לוקה ומשלם. חדא במיתה וממון. וחדא במיתה ומלקות. אבל אי לאו קרא דלא יהיה אסון הוה אמינא דאמרינן מת ומשלם א"כ מנ"ל למילף מזה דגם בקנסא לא אמרינן מת ומשלם. הא קנסא מממונא לא ילפינן (וכעין זה כתבו התוס' בכאן. וכן בכתובות דף ל"ד ע"ב שם אליבא דר"מ דלוקין ומשלמין אף בממון. דמהיכא נמעט שלא ילקה וישלם) והיינו דאמרינן דחידוש הוא שחידשה תורה בקנס דאע"ג דמיקטל משלם. משא"כ לרבנן

דאוקמי קרא דכדי רשעתו למלקות וממון וכפי דברי התוס' דגם אי ע"ז קנסא הוא. או דאיירי קרא גם בשנתחייבו קנס ממקום אחר אין לוקין ומשלמין. א"כ כש"כ דלא אמרינן מת ומשלם בקנס. ואף דבגמרא שם עבדינן צריכותא בין מלקות וממון. ומיתה וממון. ואמרינן דאי אשמעינן מלקות וממון. משום דלא חמיר איסוריה. אבל מיתה וממון דחמיר איסוריה אימא לא. היינו אם לא הוה ידעינן כלל דאינו מת ומשלם אף בממון. הוה אמרינן משום דחמור איסוריה שעבר עבירה חמורה שחייב מיתה. ליחייב תרתי. לזה צריך קרא דלא יהיה אסון. אבל אחרי דידעינן מקרא דכדי רשעתו דאין לוקין ומשלמין אף בקנס. ומקרא דלא יהיה אסון ידעינן דמיתה פוטרת מתשלומי ממון. מה"ת נאמר דבקנס גם מת ומשלם ואטו משום דחמיר איסוריה יתחייב בקנס. וכמו דאין לוקין ומשלמין בקנס. כש"כ דלא מיקטול ומשלם:

וא"כ לק"מ על רבה דמנ"ל לומר זה אליבא דר"מ. וגם דבמאי פליגי בזה ר"מ ורבנן כמו שהקשה כ"ז בס' הפלאה. דזה אינו. דרבה מסברא סובר כן אליבא דר"מ דסובר לוקה ומשלם ומיסתבר טעמיה בזה. ולזה הקדים רבה בדבריו ור"מ לוקה ומשלם אית ליה כו' אשר לכאורה שפת יתר הוא. ואל תשיבני על דברינו הנ"ל. מדברי הגמ' בכתובות שם דאמרינן אי ר' נחוניא קשיא אחותו. ולפ"ד הנ"ל הו"מ להקשות גם מבתו עיש"ה. די"ל דפריך בפשיטות יותר. ועיין תוס' כתובות דף ל' ד"ה הכל מודים:

וא"כ לפי הנ"ל לא קשה גם מה שהקשה הגרע"א ז"ל. לפ"ד התוס' דכתובות הנ"ל. על דברי הגמרא בדף ל"ה שם. דדילמא אתי המתניתין כרע"ק דמוכח בב"ק שם דס"ל לוקה ומשלם. ולא מצינו שסובר דמת ומשלם. דזה אינו. דממילא משתמע שסובר גם מת ומשלם בקנס כמו לר"מ. ואולם כל הנ"ל הוא לפי דברי התוס' דלרבנן גם בקנס אין לוקין ומשלמין. שפיר י"ל כדברינו הנ"ל. דלר"מ גם מת ומשלם בקנס ולרבנן כיון דאין לוקה ומשלם. כש"כ דאינו מת ומשלם. אבל אם לא נאמר כדברי התוס'. כ"א דרבנן סברי דעדים זוממין ממונא הוא. ובקנס מודו דלוקה ומשלם. א"כ כי היכי דלרבנן מ"מ לא אמרינן מת ומשלם בקנס. כן נאמר גם לר"מ וליכא למימר כדברינו הנ"ל. וע"כ הא דאמר רבה דלר"מ מת ומשלם בקנס. הוציא זה רק מהא דגנב וטבח בשבת. וא"כ שפיר כתבו התוס' וכן משמע לקמן דאפילו ע"ז קנסא הוא. אין לוקה ומשלם. דאל"כ מאי פרכינן ולרבה כו' מתניתין במאי מוקמי לה. ואמאי לא מוקי לה כרע"ק דס"ל ע"ז קנסא הוא. דלדידיה לא שמעינן ליה דאית ליה מת ומשלם. ואף דלפי דברי התוס' דב"ק יש להוכיח משם אליבא דריש לקיש דסובר רע"ק דלוקה ומשלם. אבל מזה אינו מוכח דסובר דגם מת ומשלם. ולא יתכנו דברי הגמרא. לולי דברי תוס' הנ"ל (ומה שכתבו התוס' בלשונם

דמשמע דליכא שום תנא דסובר לוקה ומשלם אלא ר"ג לחודיה. אפשר לומר דדבריהם אליבא דר' יוחנן. דאליביה לא מוכח מהא דהחובל דס"ל לרע"ק מת ומשלם) וא"ש על נכון:

וע"פ דברינו הנ"ל יתבאר דלק"מ מה שהקשה המהרש"א ע"ד התוספו' בכתובות שם ל"ד ע"ב ד"ה ור"מ. שכתבו שם דודאי אי עדים זוממין הוה ממונא כו' אבל השתא דסבר ע"ז קנסא וגמר ממש"ר דלוקין ומשלמין כו' עי"ש. וכתב המהרש"א ק"ק דמשמע דאי לאו דילפינן לה ע"ז ממש"ר דאע"ג דקנסא הוא. הו"א לוקין ואין משלמין ואמאי לא נימא כיון דחידוש הוא שחידשה תורה. מסבר דלוקין ומשלמין כדאמרינן בשמעתין לרבה דאית ליה מת ומשלם לר"מ מהא סברא דחידוש הוא כו' עכ"ד. ולפ"מ שביארנו לעיל לק"מ. דאי לאו דאמרינן דגמר ממש"ר. רק דמסברא קנסא שאני. א"כ ע"כ היה צריך לומר כרבה. דמנ"ל לומר זה בקנס דבמלקות לוקה ומשלם. ובמיתה לא אמרינן מת ומשלם. אבל השתא דאמרינן דגמר ממש"ר. אפשר לומר דמסברא אין לחלק בין ממון לקנס ורק במלקות חזי' ממש"ר דלוקה ומשלם. משא"כ במיתה וממון. ורבה אינו סובר כן וכמש"ל:

אבל לבד הנ"ל. לא ידעתי על מי יחול קושייתו הנ"ל. אם על דברי התוס'. הלא בגמרא אמרינן דגמר ממשר. ואם ע"ד הגמרא הא אמרינן זה דלכן לא דריש ר"מ מכדי רשעתו דאין לוקין ומשלמין. משום דגמר ממש"ר דלוקין ומשלמין. ולזה מוקי קרא דכדי רשעתו למיתה ומלקות ואין להאריך בזה]:

[ח] **אולם** עדיין יש להקשות על דברי הגמרא דדף ל"ה שם במאי דא"ל רב פפא לאביי. ולרבה דאמר חידוש הוא כו' מתניתין כמאן מוקי לה. דהא יש לומר דאתיא המתניתין כרע"ק ק דברייתא דדף ל"ד שם דסובר שם קרי ביה אשר לא אורסה דסר"א הואיל וחידוש הוא אע"ג דמיקטל משלם עי"ש. וא"כ מוכיח רע"ק מכאן דאינו מת ומשלם בקנס. ומהא דפרק החובל הנ"ל מוכח דסובר דלוקה ומשלם. וגם לבד זה כפ"מ שביארנו לעיל. ע"כ סובר דלוקה ומשלם אף בקנס. דאל"כ כיון דאינו לוקה ומשלם בקנס ובממון ידעינן דאינו מת ומשלם) כש"כ דאינו מת ומשלם אף בקנס וכמש"ל. ולמה לי קרא דאשר לא אורסה. וע"כ סובר רע"ק דברייתא הנ"ל דלוקה ומשלם בקנס. ואשמעינן קרא דמ"מ אינו מת ומשלם (גם בלאו כ"ז כיון דמצינו לרע"ק דס"ל דאינו מת ומשלם. אף אם לא מצינו דס"ל דלוקה ומשלם. די בזה לומר דאתיא מתניתין כוותיה. וכמו שכתבו התוספו' דכתובות הנ"ל דאם רע"ק סובר דלוקה ומשלם ולא מצינו שסובר מת ומשלם.

הו"ל לאוקמי מתניתין כוותיה. כן נאמר להיפוך). וא"כ היה יכול לומר דאתיא המתניתין כרע"ק דברייתא הנ"ל:

ויותר מזה היה קשה לי על דברי התוס' דכתובות שכתבו בדבריהם וכן משמע כו' ואמאי לא מוקי לה כרע"ק דסובר ע"ז קנסא הוא. דלדידיה לא מצינו דאית ליה מת ומשלם. דיותר היה ביכולתם לומר. דרע"ק דברייתא הנ"ל סובר להדיא דאינו מת ומשלם בקנס. ודילמא אתי מתניתין כרע"ק דברייתא. אלא דלזה לא היה מועיל אף לפי הוכחתם וכנ"ל:

ט **והנה** לכאורה י"ל בפשיטות. דאי אפשר לאוקמי המתניתין כרע"ק דברייתא הנ"ל. דהא במתני' קתני שם דפטור בבא על בתו מקנס. מקרא דלא יהיה אסון. ולפ"ד רע"ק דברייתא הנ"ל. יליף זה דאינו מת ומשלם בקנס מקרא דאשר לא אורסה. ולא מקרא דלא יהיה אסון דהתם איירי בממון:

[**ובזה** היה נ"ל ליישב קושיית התוס' בב"ק (דף ע"א) ד"ה בטובח ע"י אחר. שכתבו שם וא"ת ונרבה דאמר בפ' א"נ דלר' מאיר חידוש הוא כו' היכי הוה משני מתני' דאי כר"מ אפילו טובח בשבת נמי. וכתבו וי"ל דהוה מוקים מתניתין בדלא אתרו ביה וכר' יוחנן כו' והכי משני רבה התם מתניתין דא"נ. ולדבריהם קשה קצת. למה לא מקשה הגמר' גם על המתניתין דשם כמו דפריך על מתניתין דאלו נערות ולפי הנ"ל יש לומר. דשם מצינו למימר שפיר דאתיא כרע"ק דברייתא וכנ"ל. ולק"מ. משא"כ במתניתין דאלו נערות. אי אפשר לומר כן. דבמתניתין יליף מקרא דלא יהיה אסון וכנ"ל]:

י **ואולם** לא כן נראה מדברי תוס' סנהדרין (דף ע"ג ב') ד"ה במפותה שכתבו שם בתוך דבריהם וז"ל אבל יש להוכיח דע"כ נא מיתוקמא כרע"ק דברייתא דהא ש אהייא רב פפא אית לים התם בא"נ חידוש הוא שחידשה תורה בקנס כו'. והשם קאמר התם (דף לח) דמאן דאית ליה חידוש כי' ע"כ סובר לה כרע"ק ק דמתניתין עכ"ל התוס' שם. הרי שהתוס' לא רצו לומר ולהכריח דלא אתי המתניתין כרע"ק דברייתא מטעם הנ"ל:

ואף שגם התוס' כתבו שם דע"כ לא מיתוקמי המתניתין כרע"ק דברייתא. באמת דברי התוס' הנ"ל. לכאורה מוהים מאד כאשר תמה על דבריהם הגרע"א ז"ל בגליון כש"ס שם (וראיתי שהקדימו בזה בעל ספר הפלאה דף ל"ד בשם המגיני שלמה והפליג מאד בהתמי') וז"ל תמיהני. הא ע"כ רב פפא אמר הכי. רק לר"מ מדקאמר וטבח בשבת חייב ולא ניחא ליה לר"פ לאוקמי בטובח ע"י אחר. וכדס"ל לרבה אבל מתניתין הא קתני להדיא דבא על בתו פטור. הרי דס"ל דגם בקנס אמרינן קלב"מ. ומה"ט ניחא הא דמוקי ר"פ במפותה לתרץ קושיית הש"ס. דניתן להציל בנפשו. אף דר"פ ס"ל דבקנס מיקטיל ומשלם. מ"מ מוכרח לתרץ למתניתין דפטור בבא על בתו דגם בקנס אמרינן קלב"מ.

וא"כ שפיר י"ל דאמוא כרע"ק דברייתא וצע"ג. אבל כך יש להוכיח דלא אתא כרע"ק דברייתא. מדקתני במתניתין דבא על בתו פטור. מקרא דלא יהיה אסון ע"כ דילפינן כנה מממון. מסברא. וא"כ ל"צ קרא למעט ארוסה. ומוכח כרע"ק דמתניתין. דאלו לרע"ק דברייתא. הו"ל למיתני דבא על בתו פטור שהוכיח מקרא דאשר לא אורסה. וזהו נחד תי' התוס' בכתובות דף ל"ח ד"ה סד"א. ודברי תוס' צע"ג עכ"ל הגרע"א שם. וסוף דברי הגאון הנ"ל הם כמש"ל די"ל בפשיטות דע"כ לא אתי המתניתין כר' עקיבא דברייתא. ומה שכתב וזהו לחד תירוץ התוס' כו' כוונתו דהתוס' כתבו שם בד"ה סד"א חידוש כו' אע"ג דבמתניתין מייתי קרא דלא יהיה אסון. והכא מפיק קנס מכל חרם. היינו משום דכייל מתניתין כל חייבי מיתות דקתני וכל המתחייב בנפשו (וכוונתם נראה דמלא יהיה אסון לא נוכל למילף. רק דבממון אין מת ומשלם) א"נ מתניתין אתיא כת"ק דר"ח בן עקביא עכ"ד התוס'. ולפי תירוצם השני ההוה הנ"ל. אפשר להוכיח דלא אתיא המתניתין כרע"ק דברייתא אבל לפי תירוצם הראשון שם. אין להוכיח וכנ"ל. ולכן לא הוכיחו כן התוס' בסנהדרין. וא"כ חזרה קושייתינו לדוכתיה (ותמיה לי בזה על הגאונים הנ"ל. שעמדו בקושייתם על התוס' דסנהדרין. הא כזה תיקשי ע"ד הגמרא דכתובות. בהא דא"ל ר"פ לאביי וכמש"ל):

יא **ולכן** נראה לענ"ד. דאדרבה ע"פ קושייתינו ע"ד הגמרא הנ"ל. יסולק גם קושיית הגדולים **הנ"ל על** דברי התוס'. והוא דהתוס' לא רצו להוכיח דמתניתין לא אתי פרע"ק דברייתא רק מהא דבמתניתין מביא מקרא דלא יהיה אסון וכנ"ל. דמזה אין ראיה כ"כ. דאפשר לומר כפי תירוץ הראשון דשם דמתניתין כייל כל חייבי מיתות וכנ"ל. לזה כתבו דיש להוכיח דע"כ לא מיתוקמא המתניתין כרע"ק דברייתא. דהא רב פפא אית ליה כו'. ואי דנימא דמ"מ בהמתניתין יש לומר דאתא כרע"ק דברייתא. וכמ"ש הגדולים הנ"ל. הא א"כ לא יתכנו דברי רב פפא דלעיל שם דאמר ליה לאביי ולרבה כו' מתניתין כמאן מוקי לה כו' דילמא אתיא מתניתין כרע"ק דברייתא. וע"כ דלרב פפא לא היה ניחא ליה בזה. ואפשר דבאמת טעמו בזה. משום דבמתניתין קתני מקרא דלא יהיה אסון. ולא מקרא דאשר לא אורסה. ועולים שפיר דבריהם לעניינם שם:

ונראה לי עוד להוסיף דברים בזה. כי דברינו הנ"ל. אם כי נכונים הם. אבל בדברי התוס' לא ביארו ז"ה. ולכן נ"ל דיש לדקדק בלשונם. שכתבו דהא רב פפא אית ליה דחידוש הוא כו' והש"ס קאמר התם דמאן דאית ליה חידוש כו' ע"כ סובר כדע"ק דמתניתין והנה במה שכתבו דר"פ אית ליה כי' קצרו בלשונם ולא כתבו דר"פ אית ליה אליבא דר"מ. אבל מדבריהם נראה דכוונתם דר"פ בעצמו סובר כרע"ק דמתניתין. גם בדברי הגמרא שם יש

לדקדק כן. דאמרינן ולרבה כו' ע"כ כרע"ק דמתניתין סבירא ליה. מזה ג"כ משמע דרבה בעצמו סבירא ליה כרע"ק דמתניתין דאנ"כ הוה להגמרא לומר. ע"כ ר' מאיר כרע"ק דמתניתין סבירא ליה:

ולזה נ"ל ע"פ מה שכבר כתבנו לעיל (ושכ"כ גם בהפלאה) דזה בלתי אפשר הוא. דרבה אמר זה אליבא דר"מ (נגד סתמא דמתניתין דכתובות ובב"ק גם סתם מתניתין ר"מ) רק בכדי ליישב בהא דגנב וטבח בשבת. דבזה היה יכול לאוקמי בטובח ע"י אחר כדאמרינן שם. ולזה כתבתי בדברינו לעיל באות ו' דרבה מסברא אמר כן אליבא דר"מ דאליבי' גם מיקטיל ומשלם. ואולם עדיין מנא ליה לחדש זה אליבא דר"מ. דילמא סובר ר"מ כרע"ק דברייתא ויש מיעוטא מקרא דגם בקנס אינו מת ומשלם. וע"כ דרבה בעצמו היה סובר כרע"ק דמתניתין ולא כרע"ק דברייתא. ולזה אמר אליבא דר"מ חידוש הוא כו'. וא"כ עולה שפיר מה דא"ל ר"פ לאביי ולרבה כו' מתניתין במאי מוקי לה. ולא רצה לומר דמתניתין אתיא כרע"ק דברייתא. ולזה אמר ע"כ כר' יוחנן סבירא ליה. ולזה כתבו התוס' בלשונם דהא רב פפא אית ליה כו' והש"ס קאמר התם דמאן דאית ליה חידוש כו' ע"כ סובר כרע"ק דמתניתין וא"כ גם ר"פ סובר כרע"ק דמתניתין. ולא מיתוקמי מתניתין כרע"ק דברייתא ונכון בס"ד:

וגם עולין שפיר דברי התוס' דכתובות שכתבו ולא שמעינן ליה דאית ליה מת ומשלם. ול"ק מ"ש לעיל דלמה לא כתבו ביותר מדברי רע"ק דברייתא דז"א דהא מוכת מדברי רב פפא הנ"ל. דלא ניחא ליה לאוקמי המתניתין כרע"ק דברייתא. וא"ש הכל על נכון בס"ד:

יב **אחרי** כותבי כל הנ"ל התבוננתי עוד בדברי התוס' דכתובות דף ל"ה. בענין קושיית הגרע"א ז"ל מהא דפרק החובל שהבאתי לעיל. וראיתי אשר בענין קושייתו ע"ד הגמרא שם בהא דאמרינן ולרבה כו'. יתכנו דברינו דלעיל בישוב קושייתו הנ"ל. אבל על דברי התוס' במה שכתבו שם. וכן משמע לקמן דאפי' ע"ז קנסא אין לוקה ומשלם כו' יש מקום לקושייתו. והוא. דפשט דברי התוס' במה שכתבו וכן משמע כו' נראה שכוונתם להביא ראיה לתירוציהם האחרונים שכתבו שם בישוב קושייתם. והיינו שמקודם כתבו בתירוצם כמו שכתבו בדבריהם בכאן. דכיון דלרבנן עדים זוממין לאו קנסא הוא כו'. מהשתא אית לן למילף בכל דוכתי כו' בין בממון בין בקנס כו' וכתבו ועוד תירץ ריצב"א דרבנן נמי מצי סברי דע"ז קנסא כו' עי"ש. ועל זה כתבו "וכן משמע לקמן דאפי' ע"ז קנסא אין לוקה ומשלם בקנס כו'" והיינו שהביאו ראיה לתירוץ הריצב"א ודלא כתירוצם הראשון. דרבנן סברי עדים זוממין ממונא הוא. דעל עיקר הדבר דגם בקנס סברי רבנן דלוקין ומשלמין א"צ להביא ראיה. דהא מבואר כן מדברי הגמרא דשם. ולפי

מה שביארנו לעיל בישוב קושיית הגרע"א ז"ל אין ראיה משם לתירוץ הריצב"א. די"ל דלעולם מאן דסובר ע"ז קנסא. ע"כ סובר כר"מ. דגמר ממוציא ש"ר דלוקין ומשלמין בין בממון ובין בקנס. וממילא מוכח דסובר דגם מת ומשלם כמש"ל. אבל רבנן סברי ע"ז ממונא. ושוב ילפי' מכדי רשעתו דאינו לוקה ומשלם בין בממון ובין בקנס. ומנא יהיה אסון ילפי' דאינו מח ומשלם וכמש"ל. ובאמת בדברי התוס' דכאן לא הביאו רק תירוצם הראשון שכתבו בכתובות שם. והרווחנו בדברינו הנ"ל גם ליישב דנא תיקשי עליהם מהא דאמרינן ולרבה כו'. ואולם לפי דברי התוס' בראייתם שפיר קשה הגרע"א ז"ל:

יג **ואולם** לכאורה היה קשה לי לפ"ד התוס' דכאן. ותירוצם הראשון בכתובות הנ"ל. דמבואר מדבריהם דמאן דסובר ע"ז קנסא הוא ע"כ סובר דלוקין ומשלמין בעדים זוממין. דא"כ איך יתכנו דברי הגמרא לקמן דאמרינן ואיכא דמתני להא דעולא אהא כו' מכלל דר"י סבר כו' אמר עולא גמר ממש"ר כו' מה למש"ר שכן לוקה ומשלם. אלא אמר ריש לקיש גמר מעדים זוממין כו'. ופרכינן אח"כ מה להצד השוה שבהן שכן קנס. ומשני הא לא קשיא ר' יהודא לא סבר לה כרע"ק דעדים זוממין קנסא הוא. ולפ"ד התוס' הנ"ל לפי מה דמקשה מה להצד השוה שכן קנס והים סובר דר"י סובר כרע"ק דעד"ז קנסא הוא. יותר הו"ל להקשות מה להצד השוה שכן לוקין ומשלמין וכמו דפריך מקודם על עולא מה למש"ר שכן לוקה ומשלם ומה תיקן ריש לקיש בזה שאמר גמר מעדים זוממין. ורציתי לומר בזה דבמוציא ש"ר בכל מש"ר הוא לוקה ומשלם. אבל בעדים זוממין משכחת לה חיוב מלקות בלא ממון כגון במעידין שהוא ב"ג וב"ח כמ"ש רש"י שם. ומזה נוכל למילף לעלמא דלאו שאב"מ לוקין עליו. אבל זה אינו. דכיון שמצינו חומרא בע"ז דלוקין ומשלמין. לא נוכל למילף מע"ז כלל:

יד **אבל** שוב ראיתי דלק"מ דיש לומר דהתוס' לא כתבו כן רק לפ"ד הגמרא מקודם. אבל לפ"מ דאמרינן ואיכא דמתני להא דעולא כו'. אינו סובר כלל כהשקלא וטריא מקודם. ואפשר סובר דפלוגתת ר"מ ורבנן הוא בקרא דכדי רשעתו דר"מ מוקי לה למיתה ומלקות (כמו שהקשו בתוס' ד"ה בשלמא). או דרבנן סברי דכדי רשעתו קאי בין בקנס ובין בממון. ודברי תוס' הם רק לפ"מ דאמרינן מה למש"ר שכן קנס כו'. [וכעין דברינו הנ"ל ראיתי שצ"ל בדברי תוס' ב"ק דף ע"א ד"ה והא קיי"ל כו' שהקשו שם ג"כ כקושייתם בכאן. וכתבו שם בתוך דבריהם וז"ל ודוחק **לומר** דרבנן פליגי אדר"מ. וסברי דעדים זוממין קנסא הוא וכדי רשעתו בעדים זוממין כתיב למימר דאפילו בקנס משום רשעה אחת כו' ע"ד. ולכאורה היה קשה לי דאיך אפשר. לומר כן כלל. והא אמרינן לקמן מה להצד השוה שבהן שכן קנס. הא לא קשיא ר' יהודא לא סבר לה כרע"ק וחזי' דר' יהודא

סובר דע"ז ממונא הוא. ואליבי' נצרך להיות הנס דלוקה ומשלם. וא"כ לימא התם דאתיא כר' יהודא. אבל נראה ג"כ כמ"ש לעיל ולהיפוך דהלישנא קמא דעולא אינו סובר כלל לדברי הגמרא מאי דאמרינן על הא דואיכא מאן דמתני' כו']:

[טו] **והנה** אחרי כותבי זה. עיינתי בגליון הש"ס להגרע"א ז"ל וראיתי שהקשה לפ"ד התוס' דכאן. ע"ד הגמרא דלקמן דאמרינן מה למש"ר שכן לוקה ומשלם וכתב קשה לי דהיא גופא נילף דלוקה ומשלם. אלא דליכא למילף כן דמה למש"ר שכן קנס וא"כ לפרוך בקיצור מה למש"ר שכן קנס, ואי דפירכת הש"ס דאם ילפינן ממש"ר. נילף ג"כ דלוקה ומשלם. א"כ הו"ל למינקט אי הכי יהא ג"כ לוקה ומשלם. אבל לא בהך פירכא מה למב"ר עכ"ד. וסיים עוד דקושייתו הוא רק לפ"ד התוס' דכאן עי"ש בדבריו:

ולפ"מ שכתבנו לעיל לק"מ. דכל דברי התוס' והשקלא וטריא בדברי הגמרא. הוא רק לפי מאן דמתני להא דעילא אהא דמ"ט דר"מ כו'. אבל לפ"מ דאמרינן ואיכא דמתני להא דעולא אהא כו' לא סבירא לן כלל כדברי הגמ' מקודם וכמש"ל:

אבל לבד זה שותא דמרן לא ידענא בזה. ולא זכיתי להבין קושייתו. דמה שכתב דהיא גופא נילף דלוקה ומשלם. לע"ד אף אם נימא כך. מ"מ אין למילף ממש"ר לעלמא דלאו שאב"מ לוקין דיש בה חומרא מצד עצמה דנענש במלקות וממון (אף דגם בעלמא היכא שיש חיוב מלקות וממון מחייב תרתי ורק בהא דאמרינן בעלמא חידוש הוא כו' מצינו בפסחים לענין מה דאמרינן התם בבשר בחלב חידוש הוא. ואמרינן שם כיון דמצינו כן גם בכלאים שוב לאו חידוש היא. ולקמן נביא קצת מזה) ויותר מזה לא הבנתי מה שכתב שם עוד. ואי דפירכת הש"ס כו' הו"ל למנקט אי הכי יהא ג"כ לוקה ומשלם. ולא ידעתי איך יוכל להיות כן פירכת הגמרא. הא יש לומר אין הכי נמי. ומנ"ל דסובר ר' יהודא דאינו לוקה ומשלם. וגם מה שסיים שם בדבריו. אבל לתירוצם קמא דתוס' שם כו' דאי אמרינן ע"ז קנס ילפינן ממש"ר וקשה כנ"ל. לא ידעתי כוונתו בזה וצריך עיון:

ד"ה אלא מה להצד השוה שבהן כו' ועוד י"ל שכן יש בהן צד חמור שהן לוקין על דיבורם כו' דה"נ פריך בירושלמי לעיל דף כ"ו:

דברי התוס' אלו תמוהים לי ולא יכולתי להולמם. דאיך שייך לומר בזה צד חמור שלוקין על דיבורם הא על זה אנו דנין למילף מכאן לעלמא דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו. והירושלמי שפיר כתב כן לעיל לענין ללמוד דבר אחר מזה דלוקה ומשלם. אבל כאן לא שייך זה ועוד היה קשה לי על דבריהם דהירושלמי כתב שם בלשונו דמש"ר חידוש הוא. ובפסחים (דף מ"ד) אמרינן שם בשר בחלב חידוש הוא. מאי חידוש. אינימא דהאי לחודי' שרי כו' כלאים נמי כו' עי"ש וחזינן דכיון דמצינו כיוצא בו עוד במקום אחר.

שוב לא אמרינן חידוש הוא (ועיין בנו"ב מ"ק ח' יו"ד סימן כ"ו שכתב ג"כ כן מדברי הגמרא הנ"ל) וא"כ כיון דמצינו כזה גם בעדים זוממין. שוב לאו חידוש הוא. ושפיר נוכל למילף מזה:

אולם בזה יש לומר דזה לא דמי להתם. דהתם אמרינן זה לענין למילף טכ"ע מבשר בחלב לחודי'. והכא לענין למילף משניהם. גם לפ"ד הירושלמי הנ"ל אינן דומין זל"ז. דבעדים זוממין בדיבורם איתעביד מעשה. אבל עיקר דבריהם תמוהים לי מאד כמש"ל. ולא ראיתי למי שיעיר בזה וצע"ג:

דף ה.

גמרא דבעידנא דקמסהדי גברא לאו בר קטלא הוא

גמרא דבעידנא דקמסהדי גברא לאו בר קטלא הוא:

א **בספר** ע"ל הקשה ע"ד רש"י. דאף אם נאמר דמיתה דומה לקנס. הא אף להמ"ד בב"ק דף ע"ה מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור. הא אמרינן שם דוקא היכא שמחייב עצמו בהודאתו בקרן. אבל בהודאת קנס לחודיה לא מיפטר. והא הכא כשמודה שהרג ואח"כ באו עדים. לא התחייב א"ע כלום בהודאתו. שידע דמודה במיתה פטור. ואם אח"כ באו עדים ליחייב. וכתב בזה שרש"י לטעמיה אזיל. שרש"י מפרש שם בב"ק דרבא פליג שם ארב המנונא שאמר כן. ורבא בעל המימרא דהכא לשיטתו אזיל. והתוס' לשיטתם שמפרשים שם דגם רבא סובר כרה"מ הנ"ל. ומפרשים כאן דלא כדברי רש"י עכ"ד ודבריו תמוהים מאד. דהא דברי רבא אלו. מתניתין היא לקמן ד' ו' וכדאמרינן בגמרא מא קמ"ל תנינא לפיכך נמצאת כו' הוא והן נהרגין. ומשני סיפא אתי לאשמעי' משא"כ בגמר דין כו' וא"כ תיקשי מהמתניתין לפ"ד רש"י על רב המנונא שם וקיי"ל כוותיה בזה:

ומזה עוד יותר תמוהים דבריו שם. שכתב דלכן השמיטו הרי"ף והרא"ש מימרות דרבא אלו. משום דהם מפרשים ג"כ כשיטת רש"י. וס"ל דרבא לטעמיה אזיל. אבל הם פסקו בב"ק כרה"מ הנ"ל. ולכן הוי לדידהו מימרות דרבא אלו. דלא כהלכתא. ובמחכ"ת כ"ז כשגגה כו' דדברי רבא אלו לא היה להם להביאם. שהרי הביאו לקמן המשנה דהיו שניהם רואין אותו כו'. והן הן דברי רבא. כדאמרינן מאי קמ"ל כו'. (וממילא ה"ה לענין קנם דאל"כ היה להגמר' לומר קנס אתי לאשמעי') ורק על הסיפא דדברי רבא קשה קצת שהיה להם להביאם. ולזה לא יועילו דבריו הנ"ל:

ב **ולענין** קושייתו הנ"ל על דברי רש"י ז"ל לכאורה צ"ל בכוונת דברי רש"י שיכול להודות ולומר הרגתי בפני פו"פ ויהי' עדות שאאי"ל כדאמרינן ב"ק (דף ע"ב). וראיתי בס' הנ"ל בדבריו לדברי התוס' שהביא בשם כפ"י שכתב כן בכוונת דברי רש"י. והג' המחבר הנ"ל

כתב שגם זה אינו מספיק ליישב קושיית התוס' על רש"י. דא"כ כל חייבי מיתות ייחדו עדיהם להיות פטורים כשיבואו עדים אח"כ. ולכן כתב שיותר נכון דפי' דברי רש"י דהוה ככל מודה בקנס ואח"כ באו עדים, ולע"ד לכאורה כיון דבין כך ובין כך ישאר קושיית התוס' יותר נכון לפרש כמ"ש הפ"י ולא תיקשי הקושיא הנ"ל (ועיין מ"ש לקמן בזה):

ג **ובאמת** לכאורה קשה על התוס' דאף שהשיגו על רש"י דמודה במיתה לא הוה כמודה בקנס הא מ"מ תיקשי שכ"א יפרים לומר הרגתי בפני פו"פ ויהי' עדות שאי אתה יכול להזימה ויפטור:

ואולם יש לומר בזה ע"פ מה שראיתי להתומים (בסי' ל"ח) שכתב דאפשר לומר דדוקא לענין קנס אמרי' כן שם בב"ק דהיכא דמודה להעדים אין מקיימין כאשר זמם משום דהתשלומין שלו. וכיון דמודה לדבריהם פטורים. משא"כ לענין מיתה ומלקות שפיר מקיימים כאשר מם אף שהוא מודה. ולכאורה סברא נכונה היא. וא"כ ל"ק הקושיא הנ"ל על התוס'. ומ"מ בדעת רש"י יש לומר דאינו סובר כן. וקושיית התוס' באמת ל"ק כ"כ דכל אחד יודה ויפטר דהא גם גבי קנס כן הוא. ואם באמת הוא מודה פטור וכן הוא גם במיתה ומלקות וכש"כ אם נאמר דכוונת דברי רש"י הוא כמש"ל וכמ"ש הפ"י בודאי ל"ק דכיון דלפ"ז רש"י אינו סובר לחלק דדוקא לענין קנס אמרי' שם כן בב"ק וכמש"ל בשם התומים. א"כ מבואר מהגמ' דשם דהדין כן הוא. וע"כ דלא שייך להקשות דכ"א יערים לומר כן. כמו דל"ק זה בדין קנס:

ד **עוד** ראיתי בס' הנ"ל בדבריו ע"ד התוס' שהקשה בין לשיטת רש"י ובין לשיטת התוס' הא עדים זוממין א"צ התראה ולא שיתירו א"ע למיתה. וא"כ למ"ד ע"ז קנסא אפילו לשיטת התוס' אי מודו מיפטרי. דהא לכ"ע מודה בקנס פטור. וא"כ היכי משכחת לה עדים זוממין הא יכולים לפטור עצמם ע"י שיבואו לב"ד ויודו ומ"מ לא יבטלו עדותן בזה כדאמרינן בסנהדרין וכי הדרי בהו מאי הוה. וא"כ לא זו בלבד שעל עדים זוממין קשה כן אלא על כל עדות שהרי עדות שאאי"ל לא הוה עדות:

[**ומה** שכתב שם עוד בדבריו דהטעם דבעינן שיהי' עדות שאי"ל הוא שיהיו מתייראים לומר שקר. לא מצאתי זה כ"א בדברי רש"י בב"ק (דף ע"ה) וזה רק לפ"ד סומכוס שם. ועיין מ"ש לקמן (ע"ב אות י"ד) דאף לפ"ד סומכוס אין כוונת רש"י למ"ש הג' הנ"ל]:

גם מ"ש ליישב קושייתו ע"פ דברי רב המנונא שהבאתי לעיל דבעינן במודה בקנס ואח"כ באו עדים שיודה בהקרן. עדיין תיקשי דהא הגמ' שקיל וטרי בב"ק בזה שם ולפ"ש רש"י רבא חולק ע"ז). ולמה לא הוכיחו מהנ"ל:

ח **והנה** מה שמבואר מדבריו דלמ"ד ע"ז קנסא כל דין עדים זוממין קנסא בין במיתה ומלקות בין בממון. לע"ד ליתא לדבריו בזה ואיך יפרש דברי המ"ד עדים זוממין ממונא. אלא דרק בממון הפלוגתא אם התשלומין דע"ז קנסא הוא או ממונא (ועיין בלשון הרמב"ם פ"א מהל' עדות הל' א' שכתב חיוב ממון שהעדים חייבים לשלם קנסא הוא) אבל במיתה ומלקות דינם ככל דיני נפשות. (וכבר השגנו על דבריו בכעין זה לעיל (ד' ע"ב) ע"ד תוס' ד"ה סבר לה בענין מלקות דמוציא ש"ר) ובתשלומי ממון ל"ק להמ"ד דקנסא הוא דיודו ויפטרו. דזה לק"מ כמו בכל דיני קנסות:

אבל עדיין תיקשי היאך משכחת לחייב ממון ע"פ עדותן הא הוה ליה עדות שאאי"ל כמ"ש הג' הנ"ל. ואף להפוסקים דבממון לא בעינן שיהיה עדות שאי"ל. מ"מ מדאורייתא בעינן גם בממון. וקשה כנ"ל. ואך לכאורה היה יכול להקשות גם להמ"ד ע"ז ממונא. הא יוכלו להודות ולומר היינו עם פו"פ במקום אחר. ואם יבואו אח"כ העדים ויזימום יפטרו מלשלם כאשר זמם (ואף דאם ממונא הוא יתחייבו לשלם ע"פ הודאתן אבל לא מדין הזמה). ולפ"ד רש"י דמודה במיתה הוה כמו מודה בקנס תיקשי גם בעידי מיתה דהוה עשאאי"ל דיוכלו להודות וליפטר:

ו **אולם** לענ"ד עיקר הדברים הנ"ל ליתא דלא מיקרי כ"ז עדות שאאי"ל דהא משכחת הזמה אם יבואו המזימים תיכף אחר הגדתם קידם שיודו. וגם בענין אם מודה לדברי העדים ואומרים היינו עם פו"פ במקום אחר. כבר הבאתי בדברינו לעיל (דף ג' אות) דברי התומים בשם הישׁ"ש דדוקא אם מודה להעדים קודם הגדתן אמרינן דהוה עדות שאאי"ל. אבל אם אח"כ הודה לדברי העדים לא אמרינן דהוה עדות שאאי"ל (ועיין תוס' סנהדרין ד"א פ"ה ונגמר שכתבו שם בתירוץ ב' לענין קושייתם שם דכיון שכבר נידון במיתה קלה הו"ל עשאאי"ל. וכתבו לעיל כיון דאי ממזמי קמאי כו' עיי"ש ובמהרש"א וכש"כ הכא דלא מיקרי זה עדות שאאי"ל כל זמן שלא הודו:

ז **אחר** זמן שכתבתי כל הנ"ל (בהעתקתי שנית) ראיתי כי לע"ד הדברים אשר כתב הג' בעל ע"ל שהבאתי לעיל דהיכי משכחת לה עדים זוממין הא יכולים לפטור עצמם ע"י שיבואו לב"ד ויודו. ומ"מ לא בטלה עדותן כו'. לע"ד הם נגד דברי התוס' לעיל (דף ג') ד"ה באומר כו' שכתבו ופריך כל כמיניה אפילו הוא בעצמו אתי לידי הזמה דכיון שהגיד כו' והוי כלא סתר את דבריו. וא"כ הוו שניהם זוממין ומשלמין ממון. הרי מבואר דלא כדברי הג' הנ"ל. גם נראה מדברי הגמרא שם דלא משכחת בע"ז מודה בקנס כ"א באומרים העדנו והוזמנו בב"ד פלוני. וגם הבאתי בדברינו בדברי התוס' לעיל (בדף ג') דברי המהרש"א בשם תשובת הרא"ש. דבאופן הנ"ל אף בלא הוזמו מחוייבים לשלם

מדינא דגרמי עיי"ש. ולא כמ"ש בס' ע"ל דיכולים לפטור עצמם ע"י שיבואו לב"ד ויודו (וספר ע"ל אין כעת ת"י לעיין בו אם כתב שם מה ע"ד תוס' הנ"ל):

ח **והנה** לכאורה לפי הנ"ל אין אנו צריכין לדברינו דלעיל מ"ש באות ו' דזה לא מיקרי עדות שאאי"ל. אבל נראה דעדיין צ"ל כמ"ש. והוא. דלכאורה קשה לי ע"ד התוס' הנ"ל דבאופן הנ"ל אתי לידי הזמה. הא עכ"פ הוה עדות שאאי"ל משום זוממי זוממין דאם יוזמו העדים שמזימין את העד שהודה יפטרו לשלם מדין הזמה. דאף שמחמת הודאתו אפשר לא יפטרו משום דלא אמר הייתי עם פו"פ כדברי המזימין אותו. אבל הא אף לולי הזמתם היה מחוייב לשלם למי שהעיד עליו משום דינא דגרמי כמ"ש המהרש"א שם וא"כ לא הפסידו לו:

וצ"ל לע"ד בזה דהא דברי הגמרא והתוס' הנ"ל סובבים על דברי רבא. ורבא סובר בסנהדרין דלא בעינן שיהיה עשאי"ל בזוממי זוממין. כפי שהבאתי בדברינו בריש מכילתין. וא"כ לדידן דקיי"ל כרב אשי דבעינן שיהיה אמ"ל בזוממי זוממין עדיין תיקשי דיוכלו להודות ולא אתי לידי הזמה (ורק יצטרכו לשלם מדינא דגרמי) או יאמרו עוד היינו עם פו"פ ובוודאי יהיה עדות שאאי"ל ולכן צריך לומר כמש"ל:

ט **גם** שוב ראיתי כי מ"ש לעיל באות ה' להשיג ע"ד הע"ל דרק בתשלומין דעדים זוממין אמרינן דקנסא הוא. אבל לא במיתה ומלקות. אינו ברור כ"כ. דמדברי הגמרא לעיל דאמרינן לענין ללמוד ממש"ר ועדים זוממין דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו. מה להצד השוה בכן קנם משמע דגם המלקות מיקרי קנס. ויש לעיין עוד בזה. ואולם לפי הנ"ל אין נ"מ בזה לענינינו:

י **ומה** שכתבתי לעיל באות ג' בשם התומים שכתב דהא דאמרינן בב"ק דאם הבע"ד מודה לדברי העדים אין כאן דין הזמה. היינו דוקא בתשלומי ממון דהתשלומין שלו. אבל לא במיתה ומלקות. ראיתי כעת אשר לכאורה יש להוכיח דלא כדבריו. דא"כ תיקשי למה אמרינן בב"ק שם דזה הוי עדות שאאי"ל. הא עכ"פ אם יזומו ילקו משום לא תענה. דהא אנן ידעינן ששקר העידו דהמזימין נאמנין יותר מהם. רק כיון שהתשלומין שלו והוא אומר כדבריהם פטורים מלשלם לו. אבל לענין מלקות דלא תענה לא יועיל הודאתו. וא"כ לפי תירוץ הראשון של התוס' בריש מכילתין לא מיקרי זה עדות שאאי"ל. אע"כ דלא כדברי התומים הנ"ל. כ"א דגם לענין מיתה ומלקות. אם הבע"ד מודה לדבריהם אין כאן דין הזמה. וה"ה דאין לוקין משום לא תענה. ואולי יש לחלק קצת לפי דעת התומים הנ"ל. בין מיתה ומלקות דכאשר זמם ובין מלקות דלא תענה. וצ"ע. (ועיין מ"ש עוד בזה לקמן ע"ב באות ט"ז):

יא **ובדבר** אשר כתבנו לעיל (אות ב') בישוב קושיית בעל ע"ל על דברי רש"י. מדברי הגמרא דב"ק דבמודה בקנס ואח"כ באו עדים בעינן שיחייב עצמו בהקרן. וכתבנו ליישב דיש לפרש דברי רש"י כמ"ש הפ"י בכוונת דבריו וכמש"ל. אחרי הישוב נ"ל דלבד שפשטות דברי רש"י לא משמע כן. גם נראה דרש"י אזיל בזה בחדא שיטה במה שכתב בזבחים (דף ע"א) ובתמורה (דף כ"ד) דאין ממיתים שור שנגח אדם או רובע ונרבע ע"י בעלים משום דהוה מודה בקנס. וכתבו התוספות בזבחים שם. וכן בב"ק (דף מ"א) דכן כתב רש"י במכות גם בענין מיתת ב"ד:

[**ומה** שהקשו התוס' שם ע"ד רש"י מסנהדרין (דף מ') בהא דפלוני רבע שורי כו' משום דאין אדם קרוב אצל ממונו (והיינו משום מיגו דנאמן על האדם כו' עי"ש) ומה בכך יפטור מטעם דמודה בקנס. וכתבו ונראה דהיינו טעמא דלא נהרג ע"פ הבעלים כו' דאדם קרוב אצל ממונו עי"ש בדבריהם:

לע"ד אפשר ליישב שיטת רש"י דס"ל דהא בלא הא לא סגי. דהתורה צוותה להרוג השור. וגם באין לו בעלים נהרג (עיין ב"ק דף מ"ד) וגם להפסיד בהריגתו את בעל השור (כמו שחייב בעל השיר בכופר עבור של שטרו. ובאמת בזבחים נראה שלא כתב זה רש"י כ"א על שור שהמית ועיי"ש. רק בתמורה כתב זה גם על רובע ונרבע) וא"כ לולי דהוה מודה בקנס אף דאמרי' אדם קרוב אצל ממונו ולא מהימן על השור. עכ"פ יהיה נאמן בהודאתו להפסיד השור. וכן אם הוה אמרינן דאין אדם קרוב אצל ממונו. ומהימן לגבי השור. לא היה מועיל לזה מה שהוא מודה בקנס. וא"כ ל"ק לדבריו מהא דסנהדרין. ועיין מ"ש לקמן (דף ז' אות י') בזה באורך]:

יב **ולענין** קושיית הג' בעל ערוך לנר על דברי רש"י מדברי הגמרא דב"ק אשר הבאתי לעיל באות א'. נראה לענ"ד ע"פ מה שהוקשה לי ע"ד הגמרא דב"ק הנ"ל דמבואר דבמודה רק בקנס ואח"כ באו עדים חייב. מדברי הגמרא דשבועות (דף ל"ג) דאמרינן שם איבעיא להו משביע עידי קנס מהו. אליבא דר' אלעזר בר"ש לא תיבעי לך דאמר יבואו עדים ויעידו. כי תיבעי לך אליבא דרבנן דאמרי מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור. ורצה שם לפשוט האיבעיא מהא דמשביע אני עליכם כו'. וחצי נזק. והא ח"נ קנסא הוא. ויש לתמוה ע"ז דהא לפי דברי רב המנונא בב"ק. והכי קיי"ל דבמודה רק בקנס חייב לשלם. ואיך אמרינן שם דילמא מודה ומיפטר. וחפשתי ומצאתי שעמדו בזה המשנה למלך בפ"ג מהלכות גניבה ע"ד הגמרא הנ"ל. וגם על דברי הרמב"ם דסתרי אהדדי. ודברי הרמב"ם השאיר בצ"ע. גם מה שתירץ קצת על דברי הגמרא. ראיתי שהשיג עליו השעה"מ בהלכות עבדים. ועמ"ש שהאריך בזה. ובתוך דבריו כתב ליישב זה ע"פ דברי הש"מ בב"ק בשם

המאירי. והשעה"מ ביאר דבריו וכתב וז"ל דדוקא בגניבה איתא לה"ט. ומשום דכיון דאמר לא גנבתי ובאו עדים אח"כ שגנב איכא למימר דמחמת יראה הוא מודה שמא יבואו עדים ויכחישוהו כמו שהכחישוהו על הגניבה כו' עיי"ש שסיים ומעתה פסק רבינו ז"ל במשביע עידי קנס שפטורין כפשטי' מתפרשין. וכן הביא אח"כ בשם הישׁ"ש שכ"כ (ויש לי לפלפל בדבריו ואכ"מ) וא"כ לקמקו"ש מת הע"ל ע"ד רש"י מהא דב"ק. דהתם שאני וכמ"ש האחרונים הנ"ל:

ואחר זמן שכתבתי מצאתי מדי עברי בנו"ב מ"ת ח אה"ע (סי' כ"ד) שהביא ג"כ הקושיא הנ"ל בשם הישׁ"ש וכתב וז"ל ואולם לענ"ד נראה אחר נשיקות עפרו של מאור עינינו מהרש"ל. דמפלגא נזקא מעיקרא קושייתו ליתא. דאם מודה בב"ד ששורו נגח אף שאינו משלם ע"פ עצמו. מ"מ יתקיים ע"י פעם הזה והועד בבעליו לשמור שורו. ואם יגח עוד שני פעמים מיחשב מועד כו' עיי"ש בדבריו. והנה אז הקשיתי על דבריו דמה יענה לדברי הגמ' שם עוד דמוקי לה בח"נ צרורות. ואמרי' קמ"ל דח"נ צרורות ממונא הוא. ותיקשי הא אף אם קנסא הוא. לא יפטור בהודאתו. וע"ז לא יהיה תירוצו הנ"ל. ואחד מהלומדים השיב לי ע"ז דיש לומר דאי הוה אמרינן דח"נ צרורות קנסא הוה. והוה תולדה דקרן. היה ג"כ הדין שיהיה מועד בג' פעמים. ואמרתי שיש לעיין בזה. וכעת בעיוני שנית ראיתי אשר במחכ"ת של הגאון הנ"ל. הוא כשגגה כו'. דא"כ לפי דבריו שיש בזה הפסד ממון הא חייב קרבן שבועה בשביל הפסד הממון. וכעין דאמרינן שם בכפל משום קרנא כו' ולמה ליה לאוקמי בח"נ צרורות. ולפ"ד רב המנונא הנ"ל (בלא דברי המחברים שהבאתי לעיל) לע"ד לא משכחת לה האיבעיא דשם כ"א כגון שהשביע מקודם לעדים שיעידו שפלוני גנב אצלו שור או שה ואח"כ השביעם שנית שיודעים שגם טבח או מכר. ובזה אם מודה הבע"ד שגנב וטבח ומכר נפטר מהקנס. ובזה יחול האיבעיא אם חייבים קרבן שבועה על השבועה השניה. ושפיר הקשה הישׁ"ש וכן המל"מ כאשר הבאתי לעיל. ובדברינו האחרונים אלה. יוסתר מה שראיתי ג"כ לאחר זמן בס' משכנות יעקב ח' חו"מ (סי' ב') שהביא ג"כ הקושיא הנ"ל בשם המל"מ. וכתב ג"כ ליישב זה כדברי המחברים הנ"ל (אך הוא ז"ל הוציא זה מלשון הרמב"ם. וכתב שם דרש"י אינו מפרש כן. ולע"ד גם בדברי רש"י י"ל כן. וראיה מדברי המחברים כנ"ל שלא הזכירו זה. ואין להאריך בזה) ובסוף דבריו כתב שם. ויש להביא ראיה ברורה לזה. דהא ר' יוחנן גופי' דס"ל בב"ק כרב המנונא אליביה גופיה אמרינן בשבועות כו', הרי לרבי יוחנן משביע עידי קנס פטור ואיהו גופיה הא סובר כרב המנונא דצריך לחייב עצמו בכלום. א"ו דצריך לחלק כמ"ש בדברי הרמב"ם ע"ש בדבריו. ולפמש"ל מזה אין ראיה כלל דמשכחת לה משביע עדי

קנס אף לרה"מ וכמש"ל. ולזה לא ראיתי להמחברים הנ"ל שיקשו על עיקר האיבעיא כ"א מדברי הגמרא דלקמן שם):

יג **ובהא** דדברי הגמרא בשבועות הנ"ל. ראיתי בס' תפארת ירושלים על משניות במכילתין שהביא קושיית העולם (ואח"כ היה לנגד עיני ס' שו"ת להגאון החסיד ר' יצחק מאיר ז"ל מווארשא. וראיתי במקום א' שהגאבד"ק קאליש כתב לו קושיא זו) במאי דאמרינן אליבא דר' אלעזר ב"ש לא תיבעי לך דאמר יבואו עדים ויעידו הא גם אליבא דר"א יש להסתפק דהא יכול להודות ולומר שבפניהם טבח ומכר. ויהיה עדות שאאי"ל כדאמרינן בב"ק וכתב שלכאורה הוא פליאה עצומה ומה שכתב שם ליישב זה ועיקר דבריו שם ע"פ לשון הרמב"ם שהעדים והכפירה הן המחייבים אותו קנס. וזה רק אליבא דרבנן. דמודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור. משא"כ ר' אלעזר בר"ש אינו סובר דהעדים והכפירה מחייבין אותו עיי"ש בדבריו. לענ"ד סתירה לדבריו מהא דרב המנונא דב"ק הנ"ל. דאף לרבנן אם הודה בקנס לחודיה ואח"כ באו עדים חייב וחזינן דלא כמו שכתב דהכפירה והעדים הן המחייבין אותו. דהא בזה עכ"פ לא כפר ומ"מ חייב. גם מדברי הגמרא בשבועות שם דפריך אי קסברי רבנן דבר הגורם לממון כממון דמי פשיטא דחייבים קרבן שבועה נראה לכאורה דלא כדבריו. דא"כ לא דמי זה לגורם דממון דעלמא. דהכא עיקר החיוב גם משום כפירתו. ואולי לא יכפור. וגם יתר דבריו שם לא נהירין לע"ד. ואין להאריך]:

יד **והנלע"ד** בישוב הקושיא הנ"ל הוא דלכאורה יש להקשות שם לפי המבואר מדברי רש"י שם בהאיבעיא דמשביע עידי קנס. הוא אף שכשמשביע אותם להעיד לו שוב לא יועיל לו הודאתו. מ"מ היה יכול להודות קודם ולפטור ולא מיקרי זה ממון ועיי"ש בדברי רש"י (ולולי דברי רש"י לכאורה היה אפשר לפרש דברי הגמרא דמשביע את העדים שלא בפני הבע"ד שיבואו ויעידו לו בפניו. ובזה אמרינן דילמא יקדים הנתבע ויודה ויפטר): **ולפ"ז** יש להקשות בדברי הגמרא בדף הקודם שם דאמרינן שם הכל מודים בע"א כהא דנסכא דר' אבא דההוא גברא דחטף נסכא כו' עיי"ש. והנה זה צריך לומר בדברי הגמרא שם. שכבר אמר דידי חטפתי. קודם שהשביע להעד. דאל"כ יאמר העד מי יימר דילמא יטעון לא חטפתי וישבע ויפטר [ומצאתי אח"כ בתשובת הגרע"א ז"ל סי' קמ"ח שהביא כן בשם תשו' מיימוני. דצ"ל כן בדברי הגמרא הנ"ל. וקצת קשה לי לפי דברים הנ"ל. הא התוס' כתבו שם דלכן לא מהימן במיגו דלא חטפתי. דהוה מיגו להכחיש העד. אבל אם אמר כן מקודם הא היה לו מיגו. ואכמ"ל] ועכ"פ קודם שהשביע להעד היה יכול לומר לא חטפתי. וא"כ מ"ש זה מהא דקנס דהיה יכול להודות ולפטור:

אבל נראה לחלק בפשיטות. דבקנס אם היה מודה מקודם היה באמת פטור מדינא. בזה מיבעיא לן. דשמא לא מיקרי ממון. כיון שהיה בידו להודות ולפטור. משא"כ בהא דנסכא דר"א אף שהיה בידו להפטר מקודם בטענת שקר. מ"מ בשביל זה לא מיקרי זה גורם לממון. (ומ"מ אם גם אחר שיעיד יוכל לכפור ולפטור בודאי אינו חייב ק"ש דלאו ממונא קא כפר ליה. וכמ"ש בתשו' מיימוני הנ"ל):

וא"כ לק"מ קושיית העולם הנ"ל. דיכול להודות להעדים ויהיה עשאאי"ל. דזה אינו. דזה שהיה יכול להודות קודם שהשביעם. זה כטענת שקר הוא. דהא לא נפטר בהודאתו רק מטעם דלא נוכל להאמין להעדים. דהוה עדות שאאי"ל. ואי דיודה כן להעדים אחר הגדת עדותן. כבר כתבנו לעיל (בדף ג') בשם הישי"ש והתומים דלאחר הגדת עדים לא מהני זה לפטור. כיון שבשעת עדותו היה עדות שאי"ל. וא"כ לק"מ הקושיא הנ"ל. והדברים ברורים בש"ד:

דף ה:

גמרא תנא כו' הרגו אין נהרגין

גמרא תנא כו' הרגו אין נהרגין כו':

א **הרמב"ם** ז"ל כתב בפרק כ"א מהלכות עדות. דבמלקות אף אם נלקה כבר לוקין העדים וכן בממון אף אם כבר שילם משלמין העדים. והראב"ד ז"ל כתב על דבריו שיבוש הוא. וכתב הכ"מ דכוונתו על מ"ש הרמב"ם דבמלקות לוקה (וכתב עוד ואע"פ שתפס על תחילת דברי הרמב"ם נהרג כו' תחילת הדבר נקט. ודחוק הוא. גם למה לא הזכיר הראב"ד שהשגתו הוא רק על הא דמלקות. ולקמן בדברינו באות י' יתבאר אבר לולי דב' הכ"מ היה נראה לע"ד לומר דכוונת הראב"ד על כל דברי הרמב"ם שם דשיבוש הוא. ולע"ע יהיה כל דברינו. לפ"ד הכ"מ) דבממון גם התוס' כתבו כן בב"ק (דף ה'). משום דממון איתא בחזרה גם דבעשן עונשין מן הדין ורק במלקות מנ"ל דלא אמרינן בזה כאשר זמם ולא כאשר עשה. ועי"ש שכתב ליישב בדוחק דעת הרמב"ם בזה:

ב **ולענ"ד** דברי הרמב"ם נכונים ופשוטים. דזה כבר נזכר בדברינו לעיל בריש מכילתין. בהא ועדות שיומכר לע"ע מ"ש הרמב"ם דקרא דוהצדיקו כו' גלי לן דהיכא דלא מקיימינן כאשר זמם. לוקין משום לאו דלא תענה. וכעת ראיתי להתומים בסימן ל"ח שכתב ג"כ בתוך דבריו וז"ל ואע"פ שכתב הרמב"ם, שם וארבעה דברים אלו מפי קבלה הן. דמשמע זולתם לא כו' מ"מ הא כתב בפרק כ"א מה"ע הלכ' ה' עידי קינוי וסתירה שהוזמו לוקין. וע"כ הטעם משום הצדיקו כו' דבאו לאוסרו על בעלה. וא"כ ה"ה בבאו לפוסלו נמי כו'. וצ"ל דכי אמרינן והצדיקו היינו במה שא"א לקיים הזמה כו' עיין שם בדבריו. ובדברינו

לעיל שם. הבאתי ראיות לזה מהגמרא וגם זה פשוט דלענין לא תענה. אין נ"מ אם כבר נעשה מעשה אם לא. דבזה לא נאמר ולא כאשר עשה (וכ"כ גם התומים בתוך דבריו. וכמדומה שגם בתשובת נו"ב כתב כן):

וא"כ אף אם נאמר דכאשר זמם. ולא כאשר עשה. קאי גם במלקות מ"מ ילקו העדים משום לא תענה כיון דלא מקיימי' כאשר זמם. וא"כ לפ"ז נכונים דברי הרמב"ם דלבד שלא נזכר בדבריו שלוקין העדים מכאשר זמם. ויש לומר דכוונתו דלוקין משום לא תענה. גם לכאורה אין נ"מ בזה. אם לוקין מכאשר זמם. או מלא תענה. (דאם ילקו מכאשר זמם. לא ילקו משום לא תענה) דהא עדים זוממין א"צ התראה. דנימא דנ"מ איך להתרות אותם (ועיין מ"ש בדברינו לקמן דיש למצוא נ"מ בזה) אף גם איך אפשר לומר דגם במלקות אמרה תורה. כאשר זמם. ולא כאשר עשה. הא מ"מ ילקו משום לא תענה. אלא ע"כ דבמלקות לא נאמר זה כלל. וא"כ לכאורה דברי הרמב"ם נכונים. עד שצל"ע על המחברים שיגעו ליישב דברי הרמב"ם בזה (ואחר שבא לידי ס' פ"י על מכילתין. ראיתי שכתב קצת כדברינו הנ"ל עי"ש בד"ה ועוד י"ל כו'):

ג **וראיתי** להתומים בסימן ל"ח שם. שהאריך גם כן בישוב דברי הרמב"ם הנ"ל. וכל דבריו לא נהירין לע"ד כי בתחילת דבריו כתב למצוא טעם להא דאמרינן הרגו אין נהרגין. ותמיהני דבגמרא אמרינן לאו ק"ו הוא. א"ל למדתנו רבינו אין עונשין מן הדין. ואיך אפשר לומר טעם לזה נגד דברי הגמרא. וגם דעל הא דאמרינן בכ"מ אין עונשין מן הדין. כבר כתב המהרש"א טעם לזה בסנהדרין פרק הנשרפים עי"ש, גם עיקר דבריו שם וכן מה שהביא ראיה בסנהדרין (דף מ"א) עי"ש. הוא רק ע"ד הפלפול. ואך ראיתי בתוך דבריו שכתב שם וז"ל שוב ראיתי כי יש להרמב"ם הוכחה מהך דריש מכות דאמרינן בפלוני שנעשה ב"ג וב"ח לוקה ארבעים. וקשה ג"כ קודם שנגמר הדין אין בהם עונש. ולאח"כ שנגמר הדין בב"ד כו' הרי נעשה המעשה כו' א"ו דמלקות חייבים אף דכבר נעשה המעשה. משום לאו דלא תענה ודברי הרמב"ם מוכרחים עכ"ל שם, וסיום דברי התומים הנ"ל בזה דלקי משום לא תענה. הוא במש"ל ולא ידעתי א"כ הא לא נצרך לכל אשר האריך בזה שם וגם ראייתו מהא דב"ג יש לדחות. דהתם גלי קרא דוהצדיקו כו' וכמ"ש הרמב"ם שהביאנו לעיל שם. דארבעה דברים אלו מפי קבלה הם והיינו היכא דלא דנין מכאשר זמם ילקו משום לא תענה. משא"כ היכא דשייך הזמה, אפשר לומר דאם כבר נעשה מעשה אינו לוקה ג"כ. וגם לכאורה לא הועיל בזה. דעדיין תיקשי דלמה להגמרא לדרוש מקראי דאינן נעשים ב"ג וב"ח תחתיו הא בל"ז הא הוי כאשר עשה (ועיין מ"ש לקמן בזה) ושוב ראיתי שהתומים בעצמו הרגיש בזה ונדחק ליישב זה עי"ש:

ד **ואולם** נלע"ד לבאר גם שיטות הראב"ד במה שכתב בפשיטות. שיבוש הוא. ולפמ"ש הא דברי הרמב"ם נכונים. גם לבד דברינו הנ"ל רחוק לע"ד (לפי הבנת הכ"מ והמחברים בדבריו) דרק משום דמנ"ל זה דבמלקות לא אמרינן כאשר עשה כתב הראב"ד דשיבוש הוא:

ולזה נלע"ד דהראב"ד הוציא זה מדברי הגמרא ומקודם נבאר מה שיש להבין בדברי רש"י ז"ל בפירושיו לדב' המתניתין והגמרא. א', יש לדקדק דכאן כתב רש"י במתני' לעשות לאחיו משמע שהרי אחיו קיים ולעיל ד"ב ע"ב כתב רש"י אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה וכ"כ בפירושו על התורה (וראיתי שעמד בזה בספר ע"ל) גם דלשון רש"י דלעיל כאשר זמם כו' לא נמצא לא במשנתינו ולא בדברי הגמרא. ב', יש להבין בדברי רש"י ע"ד הגמרא דאמרינן חייבי מלקות מניין כו' וכתב רש"י אמתניתין דאמר אין עושין דין הזמה עד שיוגמר הדין. ויליף לה מנפש בנפש כו' דלמה לא נימא דקאי על הא דהרגו אין נהרגין הסמוך לדברי הגמרא הנ"ל. וע"ז פריך חייבי מלקות מנין:

עוד קשה בדברי הגמרא במאי דפריך חייבי גלות מניין ומשני אתיא רוצח רוצח. ולמה לא פריך אמעידין שהוא ב"ג וב"ח שהיא בבא דרישא. וגם באמת מנ"ל זה (וראיתי שגם ע"ז עמד בספר ע"ל. וכתב בלשון קצת קשה) ולכאורה קושיא עצומה היא):

ה **והנלע"ד** בכ"ז הוא. דיש להבין עוד. דלכאורה הברייתא דאמרינן ולאו ק"ו הוא כו' אלא שאין עונשין מה"ד. חולק על המתניתין דמיעט זה מקרא דועשיתם כו' דאל"כ ל"צ לומר משום שאין עונשין מה"ד (וגם בזה נדחק בספר ע"ל):

ונראה לומר בפשיטות דדרשא דמתניתין מקרא דועשיתם כו'. זה השיבו רק להצדוקים שהיו אומרים עד שיהרג דוקא אבל מ"מ אינו מוכח מהקרא דדוקא כשאחיו קיים נהרגין. דיש לומר דכש"כ דאם כבר נהרג. ולזה שפיר עולין דברי הברייתא דאמרינן ולאו ק"ו הוא כו':

ומה שכתב רש"י לעיל הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה. גם זה לאו מיעוטא הוא. רק כוונתו דלא כתיב כאשר עשה. דאלו הוה כתיב כאשר עשה לאחיו. לא היה באפשרי לומר דמשמע שהוא קיים. אבל השתא דלא כתיב כאשר עשה אף דבהא דכאשר זמם לא היה אפשר לדחות דברי הצדוקין. שהיה אפשר לומר שזמם לעשות ועשו ב"ד ע"פ עדותו. (והא דלא כתיב כאשר עשה י"ל דלא שייך לשין זה. דהא הוא לא עשה. וע"כ זה היה דעת הצדוקין) אבל מדכתיב לאחיו משמע יותר שאחיו קיים (ומה שקשה דמצינו בתורה יקום על שם אחיו המת. וכדומה. עיין בתוס' רע"ק למשניות. אפשר לומר לע"ד דהאי לאחיו יתורא הוא. ובא ללמד זה) ואי דנימא דנילף מק"ו דכש"כ

בהרגו דנהרגין ע"ז הא אמרינן אין עונשין מה"ד (ואף שראיתי אח"כ דלשון רש"י ז"ל בפירוש על התורה לא משמע כן. ששם כתב כאשר זמם. ולא כאשר עשה. מכאן אמרו הרגו אין נהרגין. וצריך לדחוק בזה ג"כ דכוונתו דמשום דלא כתיב כאשר עשה אמרינן הרגו אין נהרגין דאין עונשין מה"ד. אף כי דחוק קצת משום דלא יהיה סתירה מדבריו במשנתינו וגם דהא בהברייתא מבואר כן) וכיון שביארנו דאין שום מיעוט מקרא למעט דהרגו אין נהרגין. רק משום דאין עונשין מה"ד. א"כ הוכרח רש"י לפרש דהא דאמרינן חייבי מלקות מנין קאי אהא דממעטי' במתניתין קודם שנגמר הדין. דעל הא דהרגו אין נהרגין לא שייך למיפרך כן דגם במלקות וחייבי גלות נאמר דאין עונשין מה"ד:

ו **ומה** דלא פריך הגמרא עדות דב"ג וב"ח מנין:

נראה לומר בזה. דהנה לעיל בדברינו בריש מכילתין אות י"ג. הבאתי דברי הבעל המאור בסנהדרין שמבואר בדבריו שם. דאף בלא נגמר דין ע"פ העדים. לוקין משום לא תענה. והרמב"ן במלחמות שם השיג עליו. וכתב דהא דלוקין על לא תענה. הוא משום קרא דוהצדיקו כו' ובעינן שכבר הרשיעו את הצדיק על פיהם. אבל לא בשעדיין לא נגמר הדין: **ולכאורה** יפלא על דבריהם מדברי הגמרא דידן. דעל דעת הבעה"מ שם יש לתמוה. דהא להדיא אמרינן הכא דחייבי גלות אין לוקין משום לא תענה עד שיגמר הדין. וגם על הרמב"ן יש לתמוה שהוא כתב דמלשון והצדיקו מוכח דבעינן שנגמר הדין. וזה נגד דברי הגמרא דידן. דהא קרא דוהצדיקו קאי גם על חייבי גלות ומ"מ לא דרשינן זה. כ"א מגז"ש דרוצח רוצח:

ז **ונראה** לענ"ד בישוב דבריהם. דדעת הבעה"מ דלכך לא אמרינן בגמרא. עדות דב"ג וב"ח מנין משום דבאמת בב"ג וב"ח. אם נאמר דבעינן שיגמר הדין. א"כ הוה זה כאשר עשה דמה יש לעשות עוד וכמ"ש התומים שהבאתי לעיל אות ג'. ואך הוא ז"ל הוכיח מזה דלוקין על לא תענה. אף אם כבר נעשה מעשה. ובאמת יש לומר דכיון דחזינן דנשתנה הדין בזה מדין הזמה. נראה דלא בעינן בזה כלל שיגמר הדין. ובהזמה דוקא גילתה תורה בקרא דנפש בנפש כו' דבעינן שיגמר הדין. אבל לא בלאו דלא תענה. ולכן לא אמרינן בגמרא עדות דב"ג וב"ח מניין דבאמת לא בעינן בזה שיגמר הדין. ורק בחייבי גלות אמרי' מנין וגם זה ע"כ לא בדרך קושיא היא דהא לא מצינו במשנה וגמרא דבעינן שיגמר הדין בזה. דליקשי מנין. רק היא בדרך שאלה. וע"ז אמרינן אתיא רוצח רוצח. אבל בעלמא לא בעינן למלקות דלא תענה שיגמר הדין. ושפיר כתב הבעה"מ דבריו בסנהדרין שם:

ולדעת הרמב"ן נראה דכיון דבחייבי גלות גמרינן מגז"ש דבעינן שיוגמר הדין. והאי קרא דוהצדיקו קאי גם על חייבי גלות. וגם על עדות דב"ג וב"ח. וכל היכא דאין מקיימין כאשר זמם וכיון דידעינן מגז"ש בחייבי גלות דוהצדיקו כו' היינו דוקא בשכבר הרשיעו ונגמר דין על פיהם גם בעדות דב"ג וב"ח וכדומה. אמרינן כן. ולכן לא אמרי' בגמרא עדות דב"ג וב"ח מנין. משום דבזה אין לנו לימוד מיוחד. והא. הא דאמרינן חייבי גלות מנין לא בדרך קושיא היא וכמש"ל:

ובזה אתי שפיר גם דברי רש"י דסנהדרין דף פ"ו שם שכתב ואי משום לא תענה לאו שאב"מ הוא. וגם על דבריו יש לתמוה לכאורה. דהא חזינן הכא דאין לוקין על לא תענה עד שיוגמר הדין. ולמה הוצרך רש"י לומר משום דלאו שאב"מ הוא:

אבל לפמ"ש אתי שפיר. דכבר כתבנו לעיל בדברינו שם דרש"י סובר כהרמב"ן. ואם היה לאו דלא תענה לאו שיש בו מעשה. ולא היה צריך ללמוד מקרא דוהצדיקו היה לוקה אף שלא נגמר הדין. ואך כיון דהוה לאו שאין בו מעשה. וילפינן דלוקה מקרא דוהצדיקו. לכן אינו לוקה בלא נגמר הדין. כמו בחייבי גלות וכמש"ל:

ח **ואולם** אף דלפי מה שכתבנו. אין הכרע מסוגיא דידן. לא לדברי הבעה"מ ולא לד' הרמב"ן. עכ"ז לכאורה יש ראיה מכאן לדעת הרמב"ן. דאם נאמר דרק בחייבי גלות אין לוקין עד שיוגמר הדין. אבל בב"ג וב"ח וכדומה. לוקין אף שלא נגמר הדין וכמש"ל לפ"ד הבעה"מ א"כ תיקשי הא אף דילפינן בחייבי מלקות דאין לוקין מכאשר זמם בלא נגמר הדין. מ"מ ילקו משום לא תענה. אם לא מקיימים בהם כאשר זמם. ומאי נ"מ אם לוקין מכאשר זמם או אם לוקין משום לא תענה (וכעין זה כתבנו בדברינו לעיל באות ב'). ואם נאמר דגז"ש דרשע רשע מלמדנו דאינו לוקה כלל קודם שנגמר דין. אף לא משום לא תענה. א"כ שוב לא צריך לימוד דחייבי גלות ע"ז. אבל לפי דעת הרמב"ן וכאשר ביארנו לעיל. אתי שפיר דמחייבי גלות גמרינן דאין לוקין בכל מקום על לא תענה רק בנגמר הדין על פיהם. ובחייבי מלקות גמרינן דאין לוקין מכאשר זמם בלא נגמר דין:

אבל שוב ראיתי דיש למצוא נ"ע. אם היו לוקין מכאשר זמם. אם משום לא תענה. כגון שהעידו על א' שהוא חייב ללקות שמונים. דמכאשר זמם ילקו פ'. ומלא תענה לוקין מ'. וא"כ ל"ק אף לפ"ד הבעה"מ מזה:

ט **והנה** לכאורה נראה דכמו דילפינן בחייבי מלקות ובחייבי גלות מגז"ש דאין לוקין עד שיוגמר הדין. כמו כן נילף מהגז"ש. דאין לוקין אם כבר נלקה או נגלה הנידון ואולם בחייבי מלקות דכאשר זמם א"צ לימוד לזה. דגם בזה נאמר דאין עונשין מה"ד כמו

בחייבי מיתה. ואך בחייבי גלות שלוקין משום לא תענה. ובזה אין לומר אין עונשין מה"ד דהא לא מכאשר זמם הוא. ונאמר דנילף מגז"ש כמו דילפינן לענין גמ"ד:

אבל באמת נראה. דלפ"מ שביארנו לעיל בדברי רש"י דגם בחייבי מיתות אין לנו מיעוט ע"ז מה"ת דהרגו אין נהרגין. רק משום דאין עונשין מה"ד. א"כ איך נלמוד עוד מזה בגז"ש לעניין חייבי גלות. ולענין שיוגמר הדין דבזה יש מיעוט בחייבי מיתה שפיר ילפינן מזה בגז"ש:

וראיתי שכן כתב הריטב"א. שכתב וז"ל פרש"י ז"ל דאמתניתין קאי כו'. ויפה פירש דודאי ליכא למימר דאמתניתא דאין עונשין מה"ד קאי דההוא לא מיתפרשא בחייבי מיתות עד דנילף מינה לחייבי מלקות ואידך דגבי כריתות הוא דתניא ליה וסתמא נקטי' נמי שאין עונשין מה"ד. ואי משום כאשר זמם כו' סתמא איתמר בכל עדים זוממין. א"ו אמתניתין קאי דלמדנו שאין נהרגין עד שיגמור דין מדכתיב נפש בנפש. דהיינו חייבי מיתות עכ"ל. ודבריו לענין חייבי מלקות במ"ש ואידך כו' נראה דכוונתו למ"ש לעיל (אם כי לשונו מגומגם קצת) דגם בחייבי מלקות אין עונשין מה"ד. ולענין חייבי גלות נראה ג"כ כמ"ש. וכמו שכתב גם הריטב"א בתחילת דבריו:

י **והנה** לכאורה לפי המבואר בדברינו הנ"ל. נסתר הוכחת התומים שהוכיח כדברי הרמב"ם מהא דלוקין במעידין שהוא ב"ג וב"ח. דכיון שנגמר הדין. הוה כאשר עשה. כאשר הבאתי דבריו לעיל. ולפמ"ש י"ל דהראב"ד סובר כדעת הבעה"מ שביארנו לעיל דבעדות דב"ג וב"ח א"צ שיוגמר הדין. וא"כ משכחת לה שלא נגמר עדיין הדין ע"פ עדותם שהוא ב"ג וב"ח. ומ"מ כאשר עשה לא דיינינן אף במלקות:

אבל באמת זה ליתא דכמו דלא בעינן לענין לא תענה שיוגמר הדין. כש"כ דלא בעינן שלא יהיה כאשר עשה:

ועכ"ז הרווחנו דלא קשה מה שהקשה התומים שם עוד (והזכרנו מזה לעיל) וכתב וז"ל אך קשה מ"מ איך פריך הגמרא מנה"מ. ומשני כתיב לו ולא לזרעו. ל"ל קרא אשר זמם לא אמרינן כשכבר נעשה. להך שינויי התוספות דאין עונשין. ולא משום דליתא בחזרה (ודבריו אלו אינם מובנים. ונראה שיש קצת ט"ס וכוונתו לדברי תוס' ב"ק ד' ה' שכתבו שם דבממון לא אמרינן ולא כאשר עשה. משום דבממון עונשין מה"ד ובהטעם השני כתבו משום דאיתא בחזרה. וצריך להיות בדבריו. להך שינויא דהתוס' דבממון עונשין מה"ד. ולא משום דאיתא בחזרה) ונדחק ליישב זה עי"ש:

ולפי המבואר בדברינו לעיל לק"מ דאם הוה אמרינן דגם בעדות דב"ג וב"ח דיינינן מכאשר זמם. בודאי הוה אמרינן דגם קודם שנגמר הדין. דהא גם בחייבי מלקות וחייבי

גלות לולי הגז"ש הוה אמרינן כן ולק"מ. וגם לבד זה לא ידעתי מאין פשוט לו כ"כ דגם בזה שייך לומר אין עונשין מה"ד. ובפרט לפ"ד המהרש"א בסנהדרין דף ס"ד דהטעם דאין עונשין מה"ד. הוא כי היכי דלא תהוי ליה כפרה עי"ש לא שייך זה בב"ג וב"ח:

והיוצא לנו מכל דברינו הנ"ל. דלענין מלקות דלא תענה לא בעי' שלא נעשה מעשה. וא"כ נכונים דברי הרמב"ם שכתב דבחייבי מלקות אף אם נלקה הנידון. לוקין העדים וכאשר כתבנו בתחלת דברינו באות ב':

יא **והנה** לעיל יעדנו ליישב גם שיטת הראב"ד ז"ל במה שכתב. דשיבוש הוא. ונלע"ד דלהראב"ד ז"ל שיטה אחרת בפי' דברי הגמרא, והוא. דניחזי אנן בדברי התוס' דב"ק דף ד' ע"ב ד"ה ועדים זוממין שכתבו פי' ריב"א דאפילו שילם ע"פ הע"ז חייבין. דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה. דאפשר בחזרה. ור"י מפרש דלא צריך להאי טעמא. דגבי ממון מחייבי' ליה מק"ו. דגבי ממון עונשין מן הדין. עכ"ד התוס' שם. ויש להבין שיטת הריב"א שהוצרך לטעמו משום דאפשר בחזרה. ושיטת הר"י שכתב דלא צריך להאי טעמא:

ונראה לענ"ד דדעת הריב"א בזה דהא דאמרי' במתני' אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם כו' היינו מיעוטא (ודלא כמש"ל לפ"ד רש"י) דהתורה אמרה כאשר זמם דוקא. ולא כאשר עשה. וכמבואר בלשונו. וגם אינו מפרש כפרש"י דעיקר הדיוק הוא מלאחיו. דמשמע שאחיו קיים (וכן כתב גם הריטב"א. ומה שכתב שם דגם כוונת רש"י הוא מכאשר זמם. לע"ד פשטות לשון רש"י לא משמע כן) והברייתא דאמרינן בריבי אומר כו' שאין עונשין מה"ד. חולק בזה על המתניתין ולזה כתב הריב"א דבממון אפילו שילם חייבין דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה. (והיינו כמיעוטא דמתניתין) משום דאפשר בחזרה. ודעת הר"י הוא דמפרש כמש"ל לפי דברי רש"י דלאו מיעוטא קדריש בזה במתני' רק שהשיבו להצדוקין שהיו אומרים עד שיהרג דוקא. וסובר המתניתין גם כן כהברייתא. דהרגו אין נהרגין. הוא משום אין עונשין מן הדין:

[**וקצת** יש להביא ראיה לשיטה זו מדברי הגמרא חולין (דף י"א ע"ב) דאמרינן שם וכ"ת דבדקינן ליה הא תנא בריבי אומר הרגו כו'. ומדלא הביא מהמתניתין נראה דלא נאמר זה בהמתניתין. ואולם דברי הגמרא שם תמוהים וכמדומה שכבר תמה בזה הנו"ב במ"ת בא' מתשובותיו להגאון ר"י ברלין ז"ל, דלמאי צריך הגמרא להא דהרגו אין נהרגין. לענין הא דקאמר וכ"ת דבדקינן ליה. הא אף אם נאמר דגם בהרגו נהרגין עכ"פ זה בודאי מבואר בהמתני' דגם בלא הרגו נהרגין. ולמה לא הביא ממתניתין] ולזה כתב דא"צ לטעמא דהריב"א דבממון עונשין מה"ד. זהו הנלע"ד בביאור שיטת הראשונים הנ"ל.

(ונראה דגם יש נ"מ לדינא בין שני הטעמים. היכא שעי ששילם לו. הלך למדה"י וכדומה דא"א בחזרה):

יב **ולפ"ז** נראה דאפשר לומר דגם הראב"ד מפרש כהריב"א דבמתניתין מיעוטא קדריש. ורק בזה אינו מפרש כהריב"א דהמיעוט הוא מכאשר זמם. רק מלאחיו והרי אחיו קיים. וכמשמעות המתניתין ודברי רש"י בזה. וא"כ שוב מפרש דברי הגמרא במאי דאמרינן חייבי מלקות מניין כו' היינו בין בהא דבעינן שיוגמר הדין. דדרשינן זה במיתה מנפש בנפש. ובין בהא דבעינן שעדיין לא נעשה מעשה. דדרשינן במיתה מלאחיו. וע"ז פריך חייבי מלקות מניין. וכן חייבי גלות מניין. ומשני דיליף מגז"ש דרשע רשע ורוצח רוצח. ונמצא מבואר מהגמרא לפי הנ"ל דגם בחייבי מלקות בעינן שלא נעשה מעשה. וגם בחייבי גלות דלוקין משום לא תענה בעינן זה. ומזה דכל מה דילפינן מוהצדיקו דלוקין על לא תענה. בעינן שעדיין לא נעשה מעשה. וע"כ צ"ל כן. דאל"כ תיקשי למה לן גז"ש על זה בחייבי מלקות. הא עכ"פ ילקה משום לא תענה (וכעין שכתבנו בדברינו לעיל באות ח' לענין דברי הבעה"מ והרמב"ן בלא נגמר הדין. ואף דלפמ"ש לעיל שם. דיש למצוא נ"מ בין אם חייב מלקות מכאשר זמם. לחיוב מלא ענה. אין הכרח מזה. מ"מ י"ל דילפינן בכ"מ מחייבי גלות) ולזה כתב הראב"ד ע"ד הרמב"ם דשיבוש הוא דלפי הנ"ל מבואר מהגמרא דלא כדבריו:

ואי דלכאורה תיקשי לפי הנ"ל מעדות דב"ג דהוי כאשר עשה כמ"ש התומים. באמת אפשר לומר דלא כהתומים בזה. דזה לא מיקרי כאשר עשה דעל להבא עדיין לא נתקיים הדבר. (וסברא זו ראיתי בספר ע"ל שכתב כן) וגם אפשר לומר דאיתא בחזרה (ועיין מש"ל באות ו' בתיקון ד' התומים) ומאי דלא אמרינן עדות דב"ג וב"ח מנין. יש לומר או משום דבזה ליכא לימוד מיוחד וכמ"ש בדברינו לעיל. דהגמרא לאו בדרך קושיא פריך לה. או כמ"ש בספר ע"ל דבעדות ב"ג לא משכחת כלל שיהיה כאשר עשה. או כפמ"ש דאיתא בחזרה:

וא"כ לפ"מ שביארנו עולים שפיר דברי הרמב"ם דאינו סובר כהנ"ל שהוא מפרש דברי הגמרא כשיטת רש"י וכמש"ל. וגם דעת הראב"ד שהשיג עליו. די"ל שמפרש דברי הגמרא כנ"ל:

ובספר ע"ל ראיתי שכתב שהקשו על הראב"ד דסבירא ליה דבחייבי מלקות נמי בעינן שלא נעשה מעשה. דמנ"ל זה כיון דלאחיו לא כתיב רק בחייבי מיתות. וזה לק"מ אף בלא דברינו הנ"ל. בין אם נאמר דהדרשא הוא מלאחיו. רק לא בדרך מיעוט. והא דהרגו

אין נהרגין הוא רק משום אין עונשין מה"ד. ובין אם נאמר דבמתניתין קדריש מיעוטא אך לא מלאחיו. כ"א מכאשר זמם כמ"ש הריטב"א. דכ"ז שייך גם במלקות]:

יג **אמנם** כל הנ"ל כתבתי לפי הבנת הכ"מ והאחרונים שהבינו בדברי הראב"ד. דכוונתו במ"ש על דברי הרמב"ם שיבוש הוא. הוא רק על דבריו בענין מלקות דאף אם נלקה לוקה העד. אבל לענ"ד לולי דבריהם היה נ"ל דכוונת דברי הראב"ד במ"ש שיבוש הוא קאי על כל דברי הרמב"ם בהלכה ב' שם (והכי משמע טפי כמש"ל באות א') והוא דכבר כתבנו לעיל בביאור דברי רש"י דכאשר זמם לא הוי מיעוטא. רק כיון דכתיב כאשר זמם לא מחייבינן בשכבר נעשה מעשה על פיהם. משום דאין עונשין מה"ד וכדברי בריבי בהברייתא וכתבנו שגם שיטות הרמב"ם כן הוא וכמש"ל:

ושוב עיינתי עוד בלשון הרמב"ם ונראה שמבואר בדבריו כדברינו הנ"ל שכתב שם וז"ל נהרג זה שהעידו עליו ואח"כ הוזמו. אינן נהרגין מן הדין. שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה. ודבר זה מפי הקבלה. אבל אם לקה כו'. הרי חזינן מדבריו שאף שכתב שנאמר כאשר זמם (וכתב ועדיין לא עשה. ולא כתב ולא כאשר עשה) מ"מ כתב דדבר זה מפי הקבלה. והיינו כמו שכתב מקודם דאין נהרגין מן הדין. (והיינו שאין עונשין מה"ד) משום דמקרא דכאשר זמם לא נשמע מיעוטא. ואי לאו דאין עונשין מה"ד. הוה אמרינן כש"כ כאשר עשה (והא דלא הביא דרשה דלאחיו המובא במשנתינו. נראה משום דזה השיבו רק להצדוקין להביא ראיה דכאשר זמם הוא דעדיין לא עשה ולא הוצרך להביא זה בהלכותיו. ובפירושו הביא דברי המשנה מלאחיו עי"ש). ושוב עיינתי בהכ"מ. וראיתי שמפרש כן דברי הרמב"ם הנ"ל:

וא"כ יש לומר לענ"ד דהראב"ד אינו סובר כדברי הרמב"ם הנ"ל כ"א דמשמע ממשנתינו דהא דהרגו אין נהרגין ממעטי' מקרא. וסובר כפי' הריטב"א. וכן הוא גם דעת הריב"א בדברי התוס' דב"ק. כמו שביארנו לעיל דעיקר המיעוט הוא מכאשר זמם ולא כאשר עשה (וזה דלא כדברינו דלעיל דהראב"ד סובר דדרשי' מלאחיו) ולכן כתב על כל דברי הרמב"ם הנ"ל. שיבוש הוא. והיינו. חדא. במה שכתב אין נהרגין מן הדין כו'. ודבר זה מפי הקבלה. דלא כן הוא. גם במ"ש הרמב"ם דבמלקות וממון לא אמרי' ולא כאשר עשה. דלפי דברי הרמב"ם דהטעם משום דאין עונשין מה"ד. בודאי צדקו דבריו. דהא בממון עונשין מה"ד וכמ"ש התוס' בב"ק הנ"ל. אבל הראב"ד אינו סובר דהטעם דהרגו אין נהרגין הוא משום דאין עונשין מה"ד. רק ממיעוטא דכאשר זמם ולא כאשר עשה. וא"כ ה"ה גם בממון אמרינן כן. ולית ליה הך סברא שכתב הריב"א דממון איתא בחזרה (וכן הוא גם דעת הריטב"א והנמ"י, דגם בממון אמרינן ולא כאשר עשה ומובא בדברינו

לקמן) ולענין מלקות אף שכתבנו לעיל דצדקו דברי הרמב"ם. דהא עכ"פ ילקו משום לא תענה. אפשר כוונת הראב"ד דמ"מ מכאשר זמם אין לוקין. וכבר כתבנו לעיל באות י' דיש נ"מ בין זה לזה ולכן כתב הראב"ד שיבוש הוא. היינו על כל דברי הרמב"ם שם. כן היה נראה לע"ד נכון לולי הכ"מ והאחרונים. שלא הבינו כן בדבריו:

אחר כותבי כל הנ"ל ראיתי להפ"י על מכילתין שכתב בדברי רש"י להיפוך מדברינו הנ"ל. כ"א דרש"י מפרש דממיעוטא דרשינן דהרגו אין נהרגין וכתב ובזה נתיישבו היטב לשון הרמב"ם בחיבורו כו' עי"ש בדבריו. ולענ"ד נראה כמ"ש לעיל בכוונת דברי רש"י. וכמ"כ ברור בדברי הרמב"ם הנ"ל כמ"ש (והכ"מ מסייעני בזה) ומה שהביא ראיה מדברי הרמב"ם בפירושו. לע"ד אדרבה משם נראה להיפוך. דשם הביא דרשא דמתניתין מלאחיו. ובזה קשה הדבר לומר דמיעוטא הוא כמובן:

יד **ולענין** עידי ממון. הנה דעת הריטב"א והנמ"י. דגם בזה אמרינן ולא כאשר עשה. וראיתי להתומים בסימן ל"ח שהשאיר בצ"ע. דלפי דבריהם לא יועיל ללוה עידי פרעון או שובר. דהו"ל עדות שאאי"ל. דהא מה"ת בעינן גם בממון שיהיה עדות שאי"ל (ולשונו מגומגם קצת שם בזה) וכעין דברי התומים הנ"ל ראיתי בתשו' נו"ב סי' ע"ב בהגהה שם. שכתב דמ"ש הש"ך דלדעת כנמ"י בעינן בד"מ עדות שאי"ל. הוא תמוה. דהנה בפ' ח"ה עלה דמתני' היו שנים מעידין אותו בראשונה כו'. הקשה הנמ"י היכי מיירי אי כשהוזמו קודם שנגמר הדין. א"כ אין משלמין. ואם אחר שנגמר הדין. א"כ כבר החזיקו בקרקע. והוי כאשר עשה ותירץ ע"ז הריטב"א דמיירי שאינו באותה שדה. אלא שע"י עדותן נגמר הדין שיקח השדה. וא"כ אי ס"ל להנמ"י דבעינן בד"מ עשאי"ל. א"כ לא משכחת עידי חזקה שיועילו כ"א כשאין המוחזק באותה שדה. דאל"כ כיון שאין העדים משלמין כשיוזמו אין עדותן מועיל דהו"ל עדות שאאי"ל. וא"כ קשה כמה סוגיות. ועי"ש שהאריך קצת בדבריו ומסיים ומזה ראיה מוכרחת דלא בעי' בד"מ עדות שאי"ל ודלא כהש"ך עכ"ד:

טו **ולע"ד** לק"מ קושיות הגאונים הנ"ל. דכ"ז לא מיקרי עדות שאאי"ל. דאף שיהיה כאשר עשה מ"מ ילקו העדים משום לא תענה. וכאשר כתבנו בדברינו לעיל וגם התומים בעצמו כתב כן דבלא תענה לא נאמר ולא כאשר עשה (וכמדומה שגם הנו"ב כתב כן) וא"כ י"ל דסברי כאן כתירוץ הראשון של התוס' דריש מכילתין דכיון דלוקין מיקרי עדות שאי"ל. ודוקא בדיני נפשות לא מיקרי זה עדות שאי"ל. ולכן לא הקשו הריטב"א והנמ"י. כ"א בהא דב"ב. דחזינן דבעידי חזקה נידונין בכאשר זמם. אבל מעלמא ומשום עדות שאאי"ל

לק"מ. וגם הוכחת הנו"ב מזה. דהנמ"י סובר דלא בעינן בד"מ עדות שאי"ל. ליתא. די"ל היכא דלא אתי לידי הזמה כלל אף לענין מלקות דלא תענה הוה עשאאי"ל ועדותן בטלה: [**ולפי** דברי הראשונים הנ"ל. יסולק קושיית התוס' לעיל (דף ג') ד"ה מעידין. שהקשו דלחייבו העדים לשלם לה שו"כ שרצו להפסידה. ולפי דבריהם. הא זה הוי כאשר עשה. דכשנגמר הדין נפטר הבעל מזה. והתוספות לטעמייהו אזלי שכתבו בב"ק. דבעדות ממון לא אמרי' זה אבל לפי דברי הראשונים הנ"ל לא כן הוא]:

טז **וראיתי** להתומים שכתב שם לענין קושייתו הנ"ל. דאם נימא כמ"ש הש"ך בסימן ל"ד ובסי' ל"ח לענין עדות בשטר. דכיון דנפסלין העדים לעדות. אף שאין מקיימין בהם דין הזמה. מיקרי עדות שאתה יכול להזימה. לא היה קשה הקושיא הנ"ל. אלא שאין דעתו נוחה בזה. דמשום שיהיו נפסלין לעדות מיקרי זה עדות שאי"ל. וגם הקשה ע"ד הש"ך הנ"ל מהגמרא דפרק מרובה דבמודה לדברי העדים הוה עשאאי"ל. והתם ודאי אם הוזמו נפסלים לעדות. ומה בכך שהבע"ד מסייע להם וע"כ דמשום זה וא"כ הקושיא הנ"ל על הריטב"א והנמ"י במקומה עי"ש בדבריו ביותר ביאור:

והנה מה שכתב בשם הש"ך דבשביל שיופסלו לעדות מיקרי זה עדות שאי"ל לענ"ד לא כיון הש"ך לזה כאשר נבאר לקמן. גם הא מדברי התוס' דרים מכילתין מבואר דאינו כן. דא"כ למה לא כתבו משום דנפסלין לעדות. אבל לא ידעתי למה לא כתב משום דילקו על לא תענה וכמש"ו ע"פ דברי התוס' הנ"ל:

ומה שהקשה לפי דעתו בכוונת דברי הש"ך מדברי הגמ' דפרק מרובה הנ"ל הוא ז"ל אזיל לטעמיה בזה כפי שהבאתי דבריו לעיל בדברינו ע"ד הגמרא בעמוד הקודם באות ג' דדוקא בענין תשלומי ממון מהני הודאת בע"ד לפוטרם. אבל לא בענין מיתה ומלקות. וכבר כתבנו בדברינו לעיל באות י' שדבריו צ"ע בזה. דא"כ תיקשי בדברי הגמרא דב"ק הנ"ל. הא עכ"פ ילקו משום לא תענה. ולפ"ד התוס' בתירוץ הראשון מיקרי זה עדות שאי"ל. דדוקא בעידי נפשות כתבו שם דלא מיקרי זה עדות שאי"ל. אבל בממון. לפי דבריהם שם. ודאי מיקרי עדות שאי"ל דמלקות חמור מממון. ומוכח מזה דבאמת אין לוקין שם גם משום לא תענה (ולכן לא הקשו התוס' שם על תירוצם מהא דב"ק הנ"ל כ"א מהא דעידי נערה המאורסה בסנהדרין):

וכעת נ"ל דאפשר לומר גם מצד הסברא. דאף במיתה ומלקות (וכן לענין מלקות דלא תענה) מהני הודאת בע"ד לפוטרם. דהא עדים זוממין חידוש הוא. דמאי חזית דציית להני. ציית להני. וא"כ י"ל דוקא כשהבע"ד מכחישו. האמינה תורה להמזימים אבל לא

במודה לדבריהם. וא"כ י"ל דה"ה לענין לפוסלם לעדות. ול"ק קושיית התומים על הש"ך. ויש לעיין עוד בזה:

[**ובהתבוננתי** כעת עוד בדברי התוס' דריש מכילתין הנ"ל. ראיתי בדבר מה שכתבתי לעיל שם באות י"א בשינוי דבריהם בקושייתם שם. לדבריה בכתובות. שכבר עמד ע"ז בתשו' נו"ב. וכתבנו די"ל דדעת התוס' בכאן. דאף דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה ובטלה העדות. מ"מ לוקין משום לא תענה. והארכנו שם בזה אם אפשר לומר כן (ובזה כתבנו ליישב גם קושיית הגרע"א ז"ל עי"ש) ראיתי כעת אשר מפשטות דבריהם שם מבואר דסברי כן. שכתבו שם בקושייתם לתירוצם. מהא דסנהדרין גבי עידי נערה המאורסה כו' ומאי קאמר והא מ"מ לוקין. וחזי' דסבירי להו דהדין שם דלוקין אף לפ"מ דאמרינן דהוה עדות שאאי"ל ובטלה עדותן. וגם בתירוצם כתבו רק דהתם כיון שבאין לחייבו מיתה כו' לא חשיב יכול להזימה במלקות וז"ב לע"ד]:

יז **ואולם** כל הנ"ל לפי הבנת התומים בדברי הש"ך. אבל באמת נראה לומר דלא כיון הש"ך לזה דזה לשונו שם בקיצור בסימן ל"ח. כתב הר"ן ספ"ב דכתובות וז"ל כמ"ש הרז"פ דבעדות בע"פ הוא דאיכא הזמה. אבל לא בעדות בשטר. משמע דס"ל אפי' כתב בשטר שבזמנו כתבוהו. משום דהזמה חידוש הוא. ואין לך בו אלא חידושו. דסתם עדות בעל פה. וזה שלא כדברי הרי"ף כו' וכתב הב"ח דנראה דאף הרז"ה לא קאמר אלא לענין עונש העדים זוממין שאינו נוהג אלא בעדות בע"פ. אבל לגבי דין פסלות העדים מודה הרז"ה שהעדים פסולים. דלא גרע מהזמה שלא בפניהם. דנהי דהזמה לא הוי. הכחשה מיהא הוי והעדים פסולים אף לדעת הרז"ה עכ"ל (ומה שכתב בלשונו אבל לגבי פסלות העדים מודה הרז"ה שהעדים פסולים. נראה דכוונתו שהשטר פסול. דגם בהזמה שלא בפניהם כתב הש"ך שם לקמן דאינם נעשים פסולים. והשיג בזה על דברי הריב"ש עי"ש. גם דכן נראה ממ"ש הב"ח דנהי דהזמה לא הוי הכחשה מיהא הוי) ונ"ל כדברי הב"ח ולא מטעמיה. דטעם שכתב הוא דהכחשה מיהא הוי כמו הזמה שלא בפניהם. ליתא. דמי לא עסקינן נמי שמזימין אותם בפניהם שאומרים להם האיך אתם חותמין על שטר זה. והלא באותו יום עמנו הייתם. אלא נראה דטעמיה דהרז"ה דכיון דע"ז חידוש הוא שחידשה תורה בקנס דאע"פ שלא עשו מעשה משלמין. אין עונשין אלא במה שעושה התורה כו' והשתא מ"ש הר"ן וזה שלא כדברי הרי"ף ליתא לפע"ד דגם הרז"ה מודה דבשטר נמי איכא הזמה לפסול השטר ובע"כ גם הרז"ה מודה כו' עכ"ל הש"ך הנצרך לדברינו:

[**וראיתי** להגאון בעל תפארת משה ז"ל שכתב בגליון הש"ך על מה שכתב בהשגתו ע"ד הב"ח דמי לא עסקינן נמי שמזימין אותם בפניהם כו' וז"ל לא ידעתי מאי קאמר הא

הב"ח לא אמר דאיירי שהזימום שלא בפניהם אלא דהוי כהזמה שלא בפניהם עכ"ל הג' הנ"ל. ולענ"ד לבד זה לא כתב הב"ח זה בטעמא דאין נענשין העדים. כ"א לענין פסלות העדים (או השטר כמש"ל) ע"ז כתב דנכי דהזמה לא הוי. הכחשה מיהו הוי. ובאופן שכתב הש"ך שהזימו אותם בפניהם. כש"כ שנפסל השטר:

עוד ראיתי להגאון הנ"ל שכתב בגליון על מ"ש הש"ך דעדים זוממין חידוש הוא כו' דאע"פ שלא עשו מעשה משלמין וז"ל ל"נ דהא אמרינן בש"ס ע"ז חידוש הוא מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אף דקיי"ל כאביי דע"ז למפרש הוא נפסל אההוא סברא לא פליג עכ"ל הגאון הנ"ל. וכוונתו בזה לא נתבררה לי אם כוונתו רק להשיג על מה שכתב הש"ך דחידוש הוא. דאע"פ שלא עשו מעשה משלמין. דבגמרא אמרינן דהחידוש הוא מאי חזית כו'. או אולי הבין בדברי הש"ך דמ"מ פסולין עידי השטר לעדות. דלפ"ד הש"ך אפשר לומר כן. ולפ"ד הגמרא דחידוש הוא משום מאי חזית כו' לא נראה כן. ויש לומר דבשטר אינן נפסלים לעדות:

ובאמת דברי הש"ך הנ"ל צל"ע מטעם אחר. דחידוש כזה שאע"פ שלא עשו מעשה משלמין מצינו כזה גם במוציא שם רע. וכיון דמצינו כה"ג. שוב לא אמרי' בזה דחידוש הוא כדאמרינן בפסחים (דף מ"ד) לענין בשר בחלב עי"ש ועיין מ"ש לעיל (דף ד' ע"ב על דברי תוספו' ד"ה אלא כו'):

יד **ונראה** לע"ד דמשמעות דברי הש"ך בדעת הרז"ה הוא רק דמודה הרז"ה דנפסל השטר ואינו חולק בזה על הרי"ף. אבל לא לפסול העדים שיהיו פסולים עדות. וא"כ הוא. בודאי א"א לומר כמו שהבין התומים בדבריו. דבפיסול עדות מיקרי עשאי"ל. והביא ראיה לזה דבשטר שייך הזמה לפסול השטר מדברי הגמרא דפ' אד"מ דבעינן דו"ח בשטר. שיהיה יכול להזימם לפסול השטר וסובר הרז"ה דבממון לא בעינן שיהיה עדות שאי"ל לשלם כאשר זמם. אבל מ"מ דו"ח בעינן שיהיה יכול להזימן לבטל עדותן וחילוק זה מבואר בפרק מרובה (דף פ') אליבא דסומכוס. אף שסובר דלא בעינן כלל שיהיה עדות שאי"ל אף בקנס בזה מודה עי"ש (ולעיל אות ד' כתבתי להשיג ע"ד בעל ע"ל שכתב דהטעם דבעינן עדות שאי"ל הוא שיהיו מתיראים שלא יענשו. וכתבנו דזה רק אליבא דסומכוס. וכעת ראיתי דגם אליבא דסומכוס לא בעינן רק שיוכל לבטל עדותן עיין שם ברש"י). ולפ"מ שביארנו נסתרו כל דברי התומים שם עי"ש. ואין להאריך עוד:

סוגיא דנמצא קרוב או פסול

בע"ה סוגיא דנמצא קרוב או פסול כו':

מתני' ר' עקיבא אומר לא בא השלישי להקל

מתני' ר' עקיבא אומר לא בא השלישי להקל עליו אלא להחמיר עליו כו':

א **הנמ"י** כתב ע"ז וז"ל השלישי אינו יכול לומר כבר העידו השנים. ונתקיים העדות בהם ושאפי' הוזם לא ישלם. אלא אע"פ שלא היה צריך אם העיד תכ"ד דינו להתחייב אם הוזם כיוצא באלו עכ"ל. ויש להבין דבריו בזה. גם במה שכתב אם העיד תכ"ד. דנראה דאם העיד לאחר כדי דיבור אין דינו להתחייב. ולכאורה נראה הסברא להיפוך. דבאמת הא יכול העד השלישי לומר מה עשיתי בעדותי. הא בלא עדותי כבר העידו השנים. ואי דשמא יזומו הראשונים או יופסלו (וכעין שכתבו התוס' לעיל בהא דבאו שנים ואמרו בג' בשבת הרג פלוני כו' וכתב דשמא כו' ואם יבואו עדים לא יהא עדותן קיים) או שיוזם א' מהן. הא א"כ תבטל גם עדות השלישי. לפ"ד התוס' דלקמן במתני' דהיו שנים רואין כו' דגם בהוזם א' מהם הוה כנמצא קרוב או פסול. (וכן הוא גם דעת רש"י והרמב"ם כאשר יבואר לקמן) ולפ"ז אינו בדין שיתחייב העד. משא"כ בהעיד השלישי לאחר כ"ד. יש סברא לומר דלאחר כ"ד לא אמרי' נמצא קא"פ עדותן בטלה. וכדברי רש"י בסוגיין (ויבואר כ"ז בדברינו לקמן אי"ה) וא"כ לא יוכל העד השלישי לומר כנ"ל. ואף דאם אין כאן רק ג'. עדיין יכול העד השלישי לאמר. אם יזומו לא אשאר כ"א עד אחד. אבל מסתמא ה"ה אם הם ארבעה או יותר:

ב **ונראה** לע"ד בביאור דבריו. דבזה גילתה התורה דע"פ שנים או שלשה עדים כו' דהוה כעדות אחת להזמה. ולא בא הכתוב להקל עליו אלא להחמיר היינו אף שמן הסברא היה לן לומר שיופטר העד השלישי. ואולם זה דוקא בהעיד תכ"ד אז הוי כעדות אחת (וע"ז קאי ד' רבא לקמן) אבל בהעיד לאחר כ"ד אז הוי עדות אחרת. ואיך הדין בזה. מזה לא אייריי הנמ"י בדבריו. וכפי דברי הנמ"י בעד ג' לבד. נראה דבזה ודאי אין דינו להתחייב וכמש"ל וגם אי היו ארבעה עדים או יותר. נראה לכאורה ג"כ דבלאחר כ"ד. כגון שכבר העידו שנים שגנב בחד בשבת ואח"כ באו עוד שנים ואמרו ג"כ כן. ואח"כ הוזמו כולם. לפי המבואר מהגמרא דלעיל דף ה' דוקא במיתה וקנס אמרינן דקודם שנגמר דינו לאו בר חיובא הוא. אבל בממון לא אמרינן כן. וכמ"ש התוס' שם ד"ה וכן גבי קנס עי"ש. ואף דדברי התוס' שם סובבים על אופן דבאמת היה חייב ממון. ודברינו הוא באופן שלא היה חייב. רק דבעת שבאו העדים השניים. כבר נתחייב ע"י עדים הראשונים. ובממון הא לא בעינן שיוגמר הדין דוקא. ויש לעיין בזה. ושוב ראיתי דלא נראה כן מדברי התוס' סנהדרין (דף פ"א) שמבואר שם מדבריהם לענין עידי מיתה דאף בלאחר גמר דין. אם הוזמו אח"כ העדים הראשונים. חייבים הכת השני' כיון דבאמת לאו גברא קטילא הוא. דאל"כ לא הוי זה עדות שאי"ל ועייש"ה ובמהרש"א. וא"כ כש"כ לענין הנ"ל בעידי ממון:

ג **וע"פ** דברינו הנ"ל יתבאר שתמוהים מאד דברי הלח"מ בפרק כ"א מה' עדות והביאו התומים בסימן ל"ח. וגם דברי התומים שם תמוהים. וז"ל התומים שם בקיצור. כתב הטור וכן הרמב"ם אין העדים נעשו זוממין שיהיו לוקין ומשלמין (וברמב"ם שם לא נמצא לשון זה דקאי שם על כל דין דע"ז במיתה ובמלקות ובממון) עד שיזומו כולם. והוא שהעידו כולם בתכ"ד. אבל אם יש הפסק ביניהם ובין דברי הראשונים כדי דיבור. אין נענשים אע"פ שכל העדות כולה בטלה. ובזה השיגו הראב"ד כיון דהיה הפסק בתוך העדים בכ"ד. וגם מה זה שכתב שאין האחרונים נענשים. מה עונש יקרה להם. והרב הש"ך בסימן ל"ו התאמץ כו' וכתב אלו ראה הרמב"ם השגת הראב"ד היה מודה לו כו' אמנם באמת הלח"מ תירץ על הך קושיא במ"ש הרמב"ם דאין האחרונים נענשים כו' תירץ הוא. דאיירי בהוזמו ג"כ. ומ"מ פטורים דיאמרו אנו חשבנו דהוא גברא קטילא דהא כבר אמרו ראשונים דחייב מיתה. ולכך העדנו כי חשבנו היותו גברא קטילא עי"ש. והוא אומר כן מסברא והדבר מוכרח בדברי הנמ"י (והעתיק לשון הנמ"י הנ"ל) הרי מבואר דוקא אם העיד תפ"ד הוא דאם הוזם השלישי נהרג. אבל אם בא אח"כ אינו חייב כו' אלו דברי התומים שם. ועי"ש שהאריך עוד ומסיים וא"כ לפ"ז דאין הכת השני' חייבים אף שהוזם. א"כ אם הוזם כת ראשונה אין דנין ע"פ עדות כת שניה דהא הו"ל כת שניה עדות שאאי"ל דאף דיוזמו הם פטורים. דיאמרו לא ידענו דראשונה יהיו זוממין כמ"ש הנמ"י והלח"מ וז"ב לדינא כו':

ד **ולפ"מ** שביארנו לעיל אין שייכות דברי הנמ"י לדברי הלח"מ הנ"ל. ראשית. דדברי הנמ"י הם לענין ממון. ודברי הלח"מ הם לענין עידי מיתה. ורחוקים זמ"ז בדיניהם. גם ביארנו לעיל דמה שכתב הנמ"י אם העידו תכ"ד. היינו דאז נחשבים כעדות אחת ובלאחר כדי דיבור לא איירי הנמ"י. גם דלענין אם אין רק עד ג' נראה דבזה לאחר כ"ד אין דינו להתחייב וכמש"ל:

ועיקר דברי הלח"מ הנ"ל תמוהים לי. דלבד שדבריו הם רק בענין עידי מיתה. והא דברי הרמב"ם הנ"ל הם גם לענין מלקות וממון. ולא כתב ע"ז הלח"מ מאומה. גם עיקר דבריו במה שכתב בסתימות דיאמרו אנו חשבנו דהוא גברא קטילא. לע"ד זה נסתר מדברי הגמרא לעיל והביאה הרמב"ם להלכה דקודם שנגמר הדין לא מיקרי גברא קטילא. ואף דבגמרא דלעיל אמרינן שהעדים הראשונים הוזמו שבאו שנים ואמרו בחד בשבתא עמנו הייתם. אלא בתרי בשבתא או בע"ש הרג פלוני את הנפש. נראה ודאי דה"ה אם העידו שני כיתי עדים זו אחר זו וניזומו השנים האחרונים נהרגין מדאמרינן שם דדוקא לאחר גמר דין אמרי' דגברא קטילא הוא. אבל קודם שנגמר דינו למיתה לא אמרינן כן. וכמ"ש

התוס' שם דשמא לא יבואו עדים. ואם יבואו. לא יהיה עדותן קיים. ועוד דאסור להרגו עד שיוגמר דינו. (ולכאורה יש להוכיח כן גם מדברי המתניתין דלקמן דהיו שנים רואין אותו כו' הוא והן נהרגין (שמייתי הגמרא לעיל שם) והא סתמא קתני אם נמצאת אחת מהן זוממין הוא והן נהרגין. ולא קתני דדוקא אם הוזם כת הראשונה נהרגין. אבל לקמן יתבאר דאין ראיה משם):

ועוד יותר מזה מבואר מדברי התוס' דסנהדרין (דף פ"א) שהבאתי לעיל באות ב' דאף לאחר גמר דין. אם הוזמו אח"כ הראשונים חייבים הכח השני' וכמש"ל:

ה **וראיתי** אשר אולי יש מקום לדבריו קצת. לפי שיטת רש"י שם דהטעם דקודם גמר דין לא מיקרי גברא קטילא. משום שיכול להודות וליפטר (וכבר הארכנו לעיל שם בזה) דלכאורה קשה לי כעת לפ"ד רש"י הנ"ל מדברי המתניתין דהיו שנים כו' אם נמצאת אחת מהן זוממין. וסתמא קתני בין אם נמצאת הכת הראשונה זוממין. ובין הכת השניה. ולפ"ד רש"י אחר שהעידו כבר הכת הראשונה. שוב לא יפטר בהודאתו ולמה לא מיקרי גברא קטילא:

אבל באמת לק"מ דהמתניתין הנ"ל הא ע"כ איירי שהעידו השני כיתי עדים זו אחר זו בתכ"ד. דבלאחר כדי דיבור אף דראו זא"ז נחלקה עדותן. ולא אמרינן עד שיזומו כולם וכדברי רבא בגמרא לקמן. וא"כ הוי כמו שהעידו בבת אחת ואין כאן לא ראשונה ולא שניה. והא דמייתי הגמרא מזה ואמרינן מאי קמ"ל תנינא כו'. היינו דידעי' מהמתני' דלא מיקרי גברא קטילא מקודם מעת שהרג את הנפש. ובזה שייך שפיר לומר שיכול להודות ולפטור. וא"כ לפי שיטת רש"י הנ"ל יש מקום לומר כדברי הלח"מ הנ"ל. דאם העידו הכת השניה לאחר כדי דיבור של הכת הראשונה יוכלו לומר חשבנו שהוא גברא קטילא. (ולכן לפ"מ שבארנו מדברי המתניתין הנ"ל אין סתירה לדברי הלח"מ דהתם איירי בתכ"ד):

אבל לפי דברי התוס' שהבאתי לעיל. גם מסתימת דברי הגמרא דלעיל מבואר דקודם גמר דין לא מיקרי גברא קטילא וליתא לדברי הלח"מ הנ"ל. וממילא לדברי התומים שכתב עוד בזה ע"פ דברי הלח"מ הנ"ל:

וגם לבד כל הנ"ל דחוק מאד לומר בכוונת דברי הרמב"ם דגם האחרונים הוזמו. דהא כתב אח"כ אע"פ שכל העדות בטילה כו' הואיל ובטלה מקצתה בטלה כולה והלח"מ כתב דזה שוב איירי בלא הוזמו עי"ש:

גם ראיתי להנתיבות בסימן ל"ו ס"ק ב' שהביא דברי התומים הנ"ל. וכתב להשיג רק על דבריו במה שכתב דהוה עדות שאאי"ל. דהא יכול לשמוע פעם אחרת שיעידו לפניהם.

גם מדברי תוס' סנהדרין (דף פ"א) שכתבו דזה הוי עדות שאתה יכול להזימה כיון דאי מתזמי קמאי מהני סהדותייהו ותמיהני. דשם כתבו כן התוס'. דאף לאחר גמר דין. הוה זה שאי"ל. אבל הכא דעדיין לא נגמר הדין קודם שהעידו הכת השני' חייבים באמת מדין הזמה וכמבואר מדברי הגמרא דלעיל שהביאו התוס' שם. וגם הא מבואר מדברי התוס' הנ"ל דאף לאחר גמר דין. אם הוזמו אח"כ הראשונים. חייבים הכת השניה. כיון דבאמת לאו גברא קטילא הוא דאל"כ לא הוי זה עשאי"ל. ועי"ש ובמהרש"א. וא"כ עיקר דברי הלח"מ נסתרו וכמש"ל:

[1] **ובעיקר** השגת הראב"ד על דברי הרמב"ם הנ"ל. במה שכתב השנים האחרונים כו' אין נענשין דמה עונש ראוי להם. לא זכיתי להבין השגתו. וגם תמוה לי מאד על הכ"מ והלח"מ. ואחריהם התומים ושארי אחרונים שיגעו ליישב דברי הרמב"ם בזה. דהלא כעין תמיהת הראב"ד הנ"ל על הרמב"ם. כמ"כ תיקשי על דברי המתניתין דהיו שנים רואין אותו כו'. לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת. הוא והן נהרגין. והשניה פטורה. ותיקשי ג"כ למה ליה למיתני והשניה פטורה. ומה עונש ראוי להם כיון שלא הוזמו. וא"כ לא רק על הרמב"ם תלונתו בזה. כ"א גם על דברי המתניתין הנ"ל:

וחפשתי בדברי הראשונים. ומצאתי שהנמ"י עמד בזה על דברי המשנה הנ"ל. וכתב והשניה פטורה אם הוזמה הכת השניה אחר שנהרג הרוצח פטורה היא. דקיי"ל הרגו אין נהרגין כו' עכ"ד שם. והנה אם נקבל ד' הנמ"י הנ"ל ע"ד המתניתין גם בדברי הרמב"ם הנ"ל אפשר לומר כן. אבל באמת דבריו דחוקים מאד. להעמיד זה בד' המשנה. גם דלפי הרבה מהראשונים כבר ידענו זה דהרגו אין נהרגין ממתניתין דלעיל. (כאשר הבאתי דבריהם בדברינו לעיל שם):

ועיינתי בדברי הרמב"ם בפ"ד מה"ע שהביא שם דברי המשנה הנ"ל. וראיתי שסיים שם לפיכך אם נמצאת כת אחת מהן זוממת. הוא והן נהרגין. והשמיט השני תיבות "והשניה פטורה" והוא פלא. ולא מצאתי למי מנושאי כליו שיעירו בזה:

ובכ"מ שם ראיתי שהביא דברי המשנה. ובתוך דבריו כתב ואם הוזמה כת שניה אחר שנהרג הרוצח פטורה. דהא קיי"ל הרגו אין נהרגין. והיינו כדברי הנמ"י הנ"ל. ולפי דבריו אפשר ליישב קצת הא דהשמיט הרמב"ם זה (אם כי לא נזכר זה בדבריו) והוא. דכפי מה שביארנו לעיל שם וכן נראה מדברי הכ"מ שם בהא דהרגו אין נהרגין בדברי הרמב"ם. דזה לא ידעינן מהמתניתין דלעיל כ"א מד' בריבי משום דאין עונשין מה"ד. ולכן אשמעי' בזה במשנה זו אבל הרמב"ם כבר הביא שם בהל' ב' הא דהרגו אין נהרגין לזה השמיט זה. והשניה פטורה. ולכן מיאן הכ"מ לפרש דברי הרמב"ם דידן הנ"ל בנהרג

הרוצח. כן יש לומר קצת בדעת הכ"מ הנ"ל. אבל כבר כתבנו דקשה הדבר לומר כן בכוונת דברי המשנה הנ"ל וכמש"ל. ושוב ראיתי דלבד הנ"ל א"א לפרש דברי הרמב"ם דידן דכוונתו בנהרג הרוצח. דא"כ לא יתכנו דבריו מה שכתב אח"כ ואע"ג שנתבטלה כל העדות כו' (אם לא שנאמר דזה איירי שוב בלא נהרג וכעין שכתב הלח"מ לענין תירוצו. כאשר הבאתי לעיל) ואולי יש לומר דגם הראב"ד ז"ל הבין בהמתניתין דהיו שנים רואין כו' בהא דוהשניה פטורה. כפמ"ש הנמ"י. אבל בדברי הרמב"ם א"א לפרש כן וכנ"ל:

ז **והנה** בענין דברי המשנה דהיו רואין כו'. ובדברי הרמב"ם בפ"ד מה"ע שהשמיט הא דוהשני' פטורה היה נראה לענ"ד לומר ע"פ מה שראיתי להתומים שכתב שם (לענין ד' הרמב"ם דידן דפ"כ מה"ע) דמה כל החרדה שחרדו על דברי הרמב"ם במה שכתב דאין האחרים נענשין. דיש לומר שכתב זה הרמב"ם להוציא מלב הגאון מהרי"ץ גיאות גאון קדמון שפירש כפמ"ש הנמ"י בשמו, בפי' המתניתין שאמר ר"ע לא בא הכתוב להקל עליו אנא להחמיר עליו. היינו שאע"פ שלא הוזם נהרג כאלו הוזם. דאלו הוזם פשיטא ואינו נקרא נטפל לעוברי עבירה. וא"כ בא הרמב"ם להוציא מלבן של צדוקים הנמשכים אחר הרי"ץ גאות הנ"ל. וכתב דאותן שלא הוזמו אינם בגדר עונש. (ומדבריו בזה לענין דברי הרמב"ם דידן הנ"ל. וכן בדבריו שכתב עוד שם נדבר לקמן אי"ה):

ולע"ד לא אבין. למה נצרך לו להתומים ז"ל לומר דהרמב"ם בא להוציא מדעת הרי"ץ גאות הנ"ל בכוונת דברי רע"ק. הא אף הרי"ץ גיאות כתב שם (כפי שהביאו הנמ"י) דמ"מ אין הלכה כרע"ק בזה. א"כ יותר טוב לומר דגם הרמב"ם מפרש בדברי רע"ק כהרי"ץ גיאות ובא בדבריו להוציא מדעת רע"ק בזה (ואף שראיתי בפי' המשנה להרמב"ם דאינו מפרש כן הלא נודע כי בהרבה מקומות הרמב"ם בחיבורו אינו מפרש כדבריו בפירושו. ועיין מ"ש עוד בזה לקמן באות י') [ובמגדול עוז להרמב"ם ראיתי שכתב בתוך דבריו כדברינו הנ"ל. שכתב שם. וכן לשון נענשים שהיה ראוי להם להענש. זהו אם היינו פוסקים כרע"ק כו' דאמר לא בא כו' לעשות דינו כיוצא באלו כו' אבל אנו פוסקין כר' שמעון כו' עי"ש] ונמצא לפי הנ"ל. כפי דעת ר' שמעון אם לא הוזמו כולם אין נעשים זוממין כלל (ולפ"ד הרמב"ם גם מי שהעידו עליו אינו נהרג דהוה כנמצא קו"פ. וכנראה גם הראב"ד מודה בזה בהעידו בתכ"ד) ולפי דעת רע"ק כל העדים נהרגין (וממילא דהנידון אינו נהרג). ולזה קאמר התנא במתניתין דהיו שנים רואין כו' בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות אחת. ואיך הדין בזה. הוא פלוגתת ר' שמעון ורע"ק לעיל מקודם. ואם לאו הרי אלו שתי עדות. לפיכך כו' היינו דבין לר' שמעון ובין לרע"ק

דסובר לעיל דכל העדים נהרגין. והנידון נפטר. באופן זה מודה דהוא והן נהרגין. והשניה פטורה:

וא"כ לפ"ז אתי שפיר גם מה שהשמיט הרמב"ם הא דוהשניה פטורה. דכיון דגם בהיו רואין כו' דהוה עדות אחת. לא קיי"ל כדברי רע"ק. לא הוצרך לומר כאן דהשניה פטורה. כן היה נ"ל נכון בישוב דברי המשנה. ודברי הרמב"ם בפ"ד מה"ע הנ"ל:

ח **ואולם** עדיין לכאורה לא העליתי ארוכה לדברי הרמב"ם דפ' כ' מה"ע הנ"ל במ"ש דהעדים האחרונים אין נענשין. דא"א לומר דבא להוציא מדברי רע"ק כמש"ל (או כמ"ש התומים דבא להוציא מפירוש הרי"ץ גאות בדברי רע"ק) דכמו שכתבנו לעיל ענין רואין אלו את אלו. דבאין רואין זא"ז גם רע"ק מודה דנחלקה עדותן. כמ"כ נראה דגם בהא דלאחר כ"ד גם רע"ק מודה דנחלקה עדותן. וא"כ כיון דלא קיי"ל כרע"ק אף בהעידו בתכ"ד. לא היה צריך הרמב"ם להשמיענו זה בלאחר ב"ד וכעין שכתבנו לעיל ענין הא דאם אין רואין זא"ז:

ט **ולכן** נראה לע"ד דאפשר לומר עוד בזה ע"פ מה שכתב התומים ליישב מאי דקשה ע"ד הרי"ץ גאות הנ"ל. דמהיכי תיתי נאמר לחייב השלישי שלא ידע כלל שאלו הן רשעים שקרנים ובתומו הלך. וע"ז כתב התומים לתרץ דהא בעינן שמקצתן רואין אלו את אלו דאי לא הרי הן שתי עדות. וא"כ מי שאמר שראה הכת השניה המוזמת. גם הוא שקר טענה. ואף שלא הוזם חייב שנטפל לעוברי עבירה ולהגיד שקר עיי"ש שהאריך (ומ"ש שם ליישב עפ"ז דברי הרמב"ם דלקמן שם במ"ש ואף שנתבטלה עדותן כו'. ראיתי שהשיג עליו הקצה"ח בזה. והנתיבות מיישב דבריו עיי"ש. ומדברי הרמב"ם הנ"ל נדבר לקמן אי"ה):

ולפ"ז אפשר לומר לע"ד דהא דאמר רבא והוא שהעידו בתכ"ד. זה רק אליבא דר' שמעון דקי"ל כוותיה משא"כ לפי דברי רע"ק דנענש משום שנטפל לעוברי עבירה. וגם אמר שראה את העדים המוזמים. אין נ"מ בין אם העיד תכ"ד או לאחר כ"ד. וגם בלאחר כ"ד ענש לרע"ק. ולזה כתב הרמב"ם דהעדים האחרונים אין נענשין להוציא בזה מדעת רע"ק:

ובהא דהיו רואין כו' שכתבנו לעיל דבאין רואין זא"ז גם רע"ק מודה וכמש"ל. טעמא אחרינא יש בזה. דכיון דלא אמרו שראו זא"ז. ולא אמרו שקר כלל העדים שלא הוזמו. מה"ת נאמר לחייבם. וגם רע"ק מודה בזה. ושוב יתכן לומר כדברינו דלעיל בישוב ד' המשנה ודברי הרמב"ם בפ"ד מה"ע. ומה שסיים הרמב"ם בדבריו בפ' כ' ואע"פ שנתבטל כל העדות כו'. היינו דאף דלענין דין דנמצא קא"פ חשבינן להו ככת אחת כו'. אבל לענין דאין נעשים זוממין כו'. לא כן הוא:

[**ובאמת** יש לעיין קצת. דבאמרו הכת השניה שלא הוזמו שראו את העדים המוזמים. ושקר אמרו בעדותן. דהא אנן מאמינים להמזימים. דאף שאין העדים נעשים זוממין לקיים בהן כאשר זמם מ"מ נפסלו לעדות. ועיין ברמב"ם שם הל' ז'. לכאורה איך נוכל להאמינם בעדותם. והרמב"ם כתב רק דנתבטל עדותן משום דבטלה מקצתו כו' והראב"ד השיגו בזה. ועיין מה שהבאתי דברי הריטב"א וד' התומים והקצה"ח לקמן ע"ד תוס' ד"ה לאסהודי]:

י **והנה** לעיל באות ז' כתבנו דאף שהרמב"ם בפירושו אינו מפרש דברי רע"ק כהרי"ץ גיאות י"ל דבחיבורו אינו סובר כדבריו בפירושו. ולפי דברינו הנ"ל יש להוסיף פרפרת נאה לכאורה. דהרמב"ם בפירושו לטעמיה אזיל. שהוא כתב שם במתניתין דהיו רואין דלא מהני שמקצתן רואין אלו את אלו. כ"א בעינן שיהיו כולם רואין את המותרה (ועיין בתוי"ט שכתב דמהמשנה לא נראה כן) וא"כ א"א לומר כפי' של הרי"ץ גיאות בדברי רע"ק דכיון דמקצתן רואין אלו את אלו לא מהני כלל. כ"א שיראו את המתרה. ובזה הא לא אמרו שקר כלל העדים שלא הוזמו. ולמה נחייבם. ולזה הוכרח לפרש בפירושו דברי רע"ק דלא כהרי"ץ גיאות (והא דקתני במתני' והשניה פטורה. אפשר מפרש כמ"ש הנמ"י בזה). אבל הרמב"ם בחיבורו בפ"ד מה"ע חזר בו מפירושו הנ"ל. וכמ"ש התוי"ט והכ"מ שם. כ"א דמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין. וא"כ שוב אפשר לפרש דברי רע"ק וגם דברי המתניתין בהא דהשניה פטורה כנ"ל. וא"כ שפיר עולין דבריו בחיבורו וכמש"ל:

יא **ועתה** נבאר בדברי הרמב"ם שם עוד במה שכתב ואע"פ שבטלה העדות כולה כו' וכתב ע"ז הראב"ד איני יודע מהו. כי לאחר שלא באו תכ"ד. ונחשבו שתי כיתות לענין הזמה. למה יהיה בטל עדות הכת השניה. ויהרג הרוצח. וכבר האריכו בזה התומים והקצה"ח והנתיבות ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל. ואענה גם אני חלקי בזה בס"ד. ומקודם אבאר מה שתמוהים לי לכאורה דברי התוס' בד"ה אמר ר' יוסי כו' שיגעו למצוא טעם אליבא דר' יוסי לחלק בין דיני נפשות לדיני ממונות בנמצא קא"פ. הא יש לחלק בפשיטות. דבדיני נפשות צריך שיהיו עדים בזה דוקא. וגם ע"פ הודאת עצמו לא מתחייב זה. אף שבוודאי אמת הדבר. וגילתה התורה דבנמצא קא"פ אחד מהעדים לאו עדות הוא: [**ולכאורה** רציתי להוסיף עוד בזה דר' יוסי לטעמיה אזיל דאמר במתני' דלקמן דצריך שיהיו שני עדיו מתרין בו. וכיון דאמרינן ואימתי בזמן שהתרו בו כו'. א"כ אף אם אמת היה הדבר לא היה התראה ע"י עדים כשרים. אבל לדידן דאמרינן לקמן אפילו מותרה מפי עצמו או ע"פ השד כו' לא איכפת לן זה. אבל זה נסתר מדברי הגמרא סנהדרין (דף ט') דמבואר שם דר' יוסי לא סבירא ליה דאמר רבי ואימתי בזמן שהתרו בו עי"ש.

ואולי הוציא זה הגמרא דאל"כ לפלוג וליתני בדידיה ולומר ה"מ בזמן שהתרו כו'. וא"כ א"א לומר כנ"ל. ועיין בתוס' שם ובדברינו לקמן אי"ה] אבל בעדות ממון אין סברא כלל לבטל העדות בנמצא קא"פ. דהא עכ"פ ידעינן שאמת הדבר שזה הלוה לזה וכדומה. ומה לנו עוד יותר מזה (ועיין סנהדרין דף ל"ז ע"ב לענין אומדנא. דמבואר שם דאף לר' אחא שסובר דגמל אוחר בין הגמלים כו' דאזלינן בתר אומדנא היינו דוקא בדיני ממונות. אבל לא בד"נ. ואף דבשבועות (דף ל"ד) לא נראה כן כמ"ש התוס' שם עיי"ש בדבריהם שכתבו רק דאפשר לומר שסובר כן גם בד"נ):

יב **וראיתי** אח"כ אשר כעין דברינו הנ"ל כתב בתשו' נו"ב (מ"ק סי' ע"ד) שכתב שם לענין דבריו דבממון לא בעינן כלל שיהיה עדות שאי"ל אף מה"ת. וכתב וז"ל בקיצור אמרתי טעמא אגופא דדינא מדוע לא בעינן בממון עשאי"ל כו' אומר אני דבכל עדות שאי אפשר הדבר להתקיים כ"א ע"פ עדים כמו חייבי מיתות ומלקות כו' ואפילו היה מודה בעצמו לא היה מתחייב כו' שפיר בעינן עדות שאי"ל. אבל אם אינו יכול להזימם. אף שמ"מ שני עדים הם ונאמנים יותר והכחשתו לאו כלום הוא כו'. מ"מ דין עדות אין להם כו' ולא יהיה אלא מודה בעצמו כו' וגזה"כ דבעינן עדים כו'. אבל בכל חייבי ממון ליכא למימר שגזה"כ הוא כו' דהרי הוא מתחייב בעדות עצמו עי"ש שהאריך בלשונו. והנה אף כי לע"ד סתירה לדבריו הנ"ל. מהא דנמצא קרוב או פסול דקיי"ל כרבי דאף בד"מ בטלה עדותן (ונבאר זה לקמן). אבל מ"מ בדעת ר' יוסי בודאי אפשר לומר כנ"ל. וגם על דברי רש"י קשה לכאורה למה הוצרך לומר בטעמא דרבי יוסי משום והצילו כו':

יג **ויותר** מזה קשה לי ע"ד תוס' בד"ה אמר רבא. שכתבו בתוך דבריהם וא"ת מ"ש. ויש לומר שנא ושנא דדוקא גבי נמצא אחד מהם קרוב או פסול חשוב כחד עדות כשהעידו לאחר כ"ד משום שהם אומרים אמת. וא"כ עדותן התחיל מראיה שלהם. וראיה שלהם היתה בבת אחת עם העדים. אבל בעדים זוממין כו'. ולא הבינותי דממנ"פ אם הם אומרים אמת וכמ"ש התוס'. מה לנו עוד בזה. ובשלמא בדיני נפשות יש לומר כנ"ל דבעינן שיהיו עדים. אבל בדיני ממונות מה נצרך לנו עוד:

יד **והנה** מדברי תוס' הנ"ל עיקר טענות הש"ך ע"ד הרמב"ם שכתב דבהוזם כת א' מהעדים. בטלה כל העדות אף בלאחר כדי דיבור. הא כיון דהוזמו כת הראשונה. לא ראו כלל העדות. ולא נצטרפו עם הכשרים. ולמה יבטל העדות. ובשלמא בנמצא קא"פ שאמרו אמת שפיר אמרינן דנצטרפו וכמ"ש התוס' הנ"ל עיי"ש בדבריו:

ואף דלפ"מ שכתבנו דברי התוס' הנ"ל צריכים עיון וכנ"ל. עכ"ז לא יתישבו בזה דברי הרמב"ם. דמ"מ אם הוזם כת הראשונה במה נצטרפו וכמ"ש הש"ך. גם מנ"ל זה

להרמב"ם. וגם דלפ"מ שכתבנו יש להבין באמת בטעמו דרבא. וכן פסקינן להלכה. דגם בד"מ בנמצא קא"פ עדותן בטלה. דלמה יהיה כן וכמש"ל:

טו והנראה לע"ד בכ"ז הוא דמקושיתנו על דעת רבי. הוציא הרמב"ם דבריו הנ"ל. והוא דרבי סובר דכיון דפסלה התורה בנמצא קא"פ כל העדים. שוב חיישינן דמשקרי. דאי לאו דגילתה לנו התורה ע"פ שנים עדים יקום דבר. לא הוה ידעינן כלל להאמין לעדים. דשמא שכרן להעיד וכדומה. כמו דלא מאמינים לעד אחד. ורק התורה צותה להאמין לעדים וגזה"כ הוא (גם דאמרינן הרי כמאה במכחישים זא"ז. אף דמסברא נראה להאמין יותר להמאה מלשנים) וא"כ בנמצא קא"פ דגילתה תורה דנתבטלה העדות שוב לא נוכל להאמין להם. וחיישינן דילמא משקרי. ולכן אף בדיני ממונות הדין כן (ואולם בדיני נפשות גם בל"ז אף דנאמין להעדים אין כאן עדות. ולזה פריך לקמן הרוג יציל כו'. דאף דבאמת הרגו אין כאן עדות לענין ד"נ וכמש"ל):

וא"כ לפ"מ שביארנו. צריך לומר דמאי דאמרינן בגמרא לקמן אמר רבא היכי אמרינן להו כו' למיחזי אתיתו או לאסהודי כו' והיינו בעדות ממון. וכמ"ש התוס' ד"ה היכי. דבד"נ הא תליא בהתראה לפ"ד רבי. ע"כ לא קאי זה על שעת ראיית העדות. ומשום דבעת ראייתן יחד. נצטרפו הכשרים עם הפסולים. אם נתכוונו להעיד. דהא א"כ אמת הדבר. ולמה לא נחייב ממון וכמש"ל אלא ע"כ דכוונת רבא בזה. דאם אמרו כעת בב"ד שמתחלה כוונו להעיד. חשבינן אותם כעדים ומצטרפים הפסולים עם הכשרים. והוה זה נמצא קא"פ ועדותן בטלה. אבל אם אומרים הפסולים. שמתחלה בעת המעשה באו רק לראות. ולא נתכוונו להעיד. רק כעת באים להעיד. לא חשבינן זה לצירוף עם הכשרים. שיהיה זה נמצא קא"פ. וגם הא דאמר רבי ואימתי בזמן שהתרו בהן. היינו נמי שאומרים שהתרו בהן. או דבדיני נפשות אף אם באמת התרו אין כאן עדים וכמש"ל:

טז **ובאמת** צריך ני עיון עוד בדברי התוס' ד"ה אמר רבא כו' שכתבו דדוקא גבי נמצא אחד מהן קא"פ. חשוב כחד עדות כשהעידו אחר כ"ד. משום שהם אומרים אמת. וא"כ עדותן התחיל מראיה שלהם וראיה שלהם היתה בבת אחת עם העדים. דא"כ היאך כתבו לקמן בד"ה שמואל אומר כו' קשה היאך מצינו ידינו ורגלינו כשנותנים גט כו' וגם לרבי נמי קשה שפעמים יתכוון אחד מן הקרובים להעיד. לכן נראה לר"י דגם לר' יוסי לא אמרינן דעדותן בטלה. אלא דוקא באותם שמעידין בפני ב"ד. אבל בשביל ראיה לחודיה לא. ע"כ דבריהם. וע"כ גם אליבא דרבי צ"ל כן. דאל"כ תיקשי כקושייתם שפעמים יתכוין אחד מהקרובים להעיד. ולפי דבריהם בד"ה רבא. דלכן לא בעינן שיעידו תכ"ד. משום שנצטרפו בשעת ראייתן. א"כ מהאי טעמא לא נצרך נמי שיבואו לב"ד דוקא. ומנ"ל לרבא

לומר דזה בעינן וזה לא בעינן. וכנראה הר"י אינו סובר כדבריהם הנ"ל בשם המשי"ח (ועיין בדברינו לקמן). אבל לפ"מ שכתבנו אתי שפיר הא דבעינן שיבואו לב"ד דעיקר צירופם תלוי בהגדתם לפניהם וכנ"ל:

יז **והנה** לפי מה שביארנו סרה התלונה מעל דברי הרמב"ם ז"ל במה שכתב דבהוזם כת אחת מהעדים בטלה כל העדות אף בלאחר כ"ד. וע"ז צעק הש"ך ז"ל ככרוכיא. הא כיון דהוזמו לא ראו כלל העדות כאשר הבאתי דבריו לעיל. ולפמ"ש אין נ"מ כלל מזה לנמצא אחד מהם קרוב או פסול. דגם בקא"פ לא אמרינן שנצטרפו בשעת ראייתן. כ"א בשעת הגדתן לפני הב"ד. וא"כ ה"ה לענין הוזם אחד מהן:

אבל עדיין יש לחקור מנא ליה להרמב"ם דגם בלאחר הכ"ד בטלה העדות בנמצא קא"פ. או עד זומם. ואף שגם התוס' כתבו כן בד"ה אמר רבא. בהשגתם על דברי רש"י. דהא דאמר רבא והוא שהעידו בתוך כ"ד. לא קאי אהא דנמצא קא"פ. כ"א על הא דעד שיזומו כולן. אבל הא התוס' הקשו ע"ז דמאי שנא. ותירצו לחלק לפי דבריהם דבקו"פ אומרים אמת כו' אבל לפמ"ש הרמב"ם אינו סובר כן. א"כ תיקשי כנ"ל. ואף שמדברי רבא נראה כן וכמ"ש התוס' [וגם ראיתי בהגהות מיימוני בפ"ה מהל' עדות שכתב וז"ל בס"ה הביא על זה הא דאמרינן בגמרא. והוא שהעידו כ"א בתכ"ד של חבירו. ורבינו המחבר לא הביאו אלא על הא דאין ניזומין עד שיזומו כולם כדלקמן פ"כ. וכן משמע התם להדיא דלא קאי אלא אהא. שהר מיד בגמרא השייכא עלי' מביא דברי רבא ואח"כ מסומנת שנה שאחריה ואח"כ מביא הגמרא על נמצא קא"פ עכ"ל שם] תיקשי על רבא גופיה דמנ"ל זה. דלענין שיזומו כולם בעינן שיאמרו תכ"ד. ולענין קא"פ לא נצרך זה:

יח **אמנם** נראה לומר דשפיר עולין דברי רבא. דבאמת בדברי המתניתין בהא דנמצא קו"פ. הא לא נזכר כלל לא בדברי רבי ולא בדברי רבי יוסי דבעינן שיעידו בחכ"ד. רק מחלק אימתי בזמן שהתרו כו' ומזה דבעדות ממון אמרינן ג"כ למיחזי אתיתו כו' וסגי בזה וכדברי רבא לקמן אבל בהא דעד שיזומו כולן. מוכח כן מדברי רע"ק במתניתין ומדין התורה. דאם נאמר דגם בלאחר כ"ד מיירי הא דאין נעשים זוממין כו'. וממילא ע"ז קאי דברי רע"ק דלא בא השלישי כו' דרע"ק בא להוסיף על דברי רבי שמעון וכמ"ש הנמ"י דגם השלישי אם הוזם נידון בכאשר זמם. הא תיקשי ע"ז כמ"ש בתחלת דברינו בדברי הנמ"י. דיאמר השלישי מה עשיתי. הלא כבר עידו הראשונים. ואנכי רק עד אחד. ואם יוזמו הם אין בעדותי כלום. [וגם בארבעה וחמשה עדים. לכאורה היה נראה הסברא כן. דיאמרו כבר העידו הראשונים. ואי דשמא יזומו או יפסלו תיבטל גם עדות שלנו מחמת נמצא קא"פ לפ"ש הרמב"ם דאף בלאחד כ"ד בטל העדות בנמצא קא"פ. אבל

כבר כתבנו לעיל דלא נראה כן מדברי הגמרא לעיל בהא דבחד בשבתא הרג פלוני כי' וכמש"ל. ואפשר דמה שכתבו התוס' שם שמא כו' ואם יבואו שמא לא תתקיים עדותן היינו שמא יוכחשו בבדיקות וכדומה באופן שלא יתבטל גם עדות הכת השניה. אבל אם אין כאן רק עד ג'. בודאי נראה הדין שלא יתחייב וכנ"ל). וע"כ דאיירי מתניתין בזה. בהעידו איך כ"ד דוקא. ובזה שפיר גילתה התורה דחשבינן להו כאלו אמרו כולם ביחד. דתכ"ד כדיבור דמי. ובזה בהוזם השלישי חייב וכמש"ל בדברי הנמ"י. וממילא גם הא דאין נעשים זוממין עד שיוזמו כולם איירי בתכ"ד (ודברינו אלה הם אם לא נאמר כמש"ל דהרמב"ם מפרש דברי רע"ק כהרי"ץ גיאות) וא"כ שפיר קאמר רבא דבלאחר כ"ד לא אמרינן כן דאין נעשים זוממין כו'. וגם שפיר כתב הרמב"ם בפ"כ מה"ע ואע"פ שכל העדות בעלה כו'. והיינו אף שלא הוזמו הכת השניה עדותן בטלה. כמו בנמצא קא"פ. זהו הנלע"ד נכון בישוב שיטת הרמב"ם ז"ל:

[**עוד** רציתי לומר לכאורה בישוב דברי רבא ולפמ"ש הרמב"ם בהא דבאין נעשים זוממין כו' מחלקינן בין תכ"ד. ללאחר כ"ד. ולענין נמצא קא"פ לא מחלקינן בזה. הוא. משום דהא אמרינן במתניתין מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה. אף שלשה כו' וא"כ הא בשנים אין חילוק בין תכ"ד ללאחר כ"ד. וכיון דמקשינן שלשה לשנים. גם בזה בטלה עדותן אף בלאחר כ"ד. משא"כ לענין דאין נעשים זוממין עד שיזומו כולם. אפשר לומר דגם בשנים אם העידו זה אחר זה לאחר כדי דיבור. לא אמרינן עד שיזומו שניהן. אבל לאו כלום הוא דודאי בשני עדים לא אמרינן דבלאחר כ"ד נחלקה עדותן. גם כפי פי' רש"י בד"ה שהרי אמרו חכמים כו'. ילפינן זה מוהנה עד שקר העד. ואין עד פחות משנים. א"כ אין נ"מ בין תכ"ד ללאחר כ"ד גם מוכח כן מדברי הגמרא דלעיל (דף ג') דפרכינן והא תניא אין עד זומם משלם ממון עד שיזומו שניהם. ולמה לא קאמר דהא דאמר רב משלשין כו' איירי בלאחר כדי דיבור. א"ו דאינו כן וז"פ וא"צ לפנים. וכבר כתבתי לעיל שם דלכן כתב הרמב"ם בפ"כ מ ה"ע הל' א' אין עדים זוממין כו' עד שיהיו שניהם ראוין לעדות כו' אבל אם הוזם אחד מהם בלבד כו' אין נענשין. ואח"כ בה' ג' כתב הדין אם הם שלשה או אפילו מאה. אין נעשים זוממין עד שיזומו כולם. ובזה חילק בין תכ"ד ללאחר כ"ד. ומזה כתבתי לעיל שם לתמוה על ציוני הכסף משנה ע"ד הרמב"ם בזה עיין שם]:

יט **ולפי** מה שכתבנו לעיל באות ט"ו בביאור דברי רבי דגם בד"מ פסלינן העדות בנמצא קא"פ. משום דכיון דגילתה התורה דאין כאן דין עדים. שוב חיישינן דמשקרי. יתיישב בזה מה שהיה קשה לי לכאורה בדברי הגמ' דאמרינן אלא מעתה הרוג יציל כו' רובע

יציל. וקשה למה לא פריך מלוה ולוה יצילו. וע"ז לא יהיו תירוצי הגמ'. ומצאתי בתשו' נו"ב ח' אה"ע סימן כ"ז שהקשה כן. וביותר קצת דע"ז לא יהיה גם התירוץ דהמסקנא במקיימי דבר כו' עי"ש. וכתב להוכיח מזה לענין פלוגתת הסמ"ע והע"ש בר"ס ל"ו בדין נוגע בעדות. אם הוא פסול מחמת קורבה. או משום דחשדינן למשקר. ונ"מ בזה אם מהימן לחובה וכתב הנו"ב שם דלדעת הסמ"ע והש"ך כיון דלרוב נאמן משום הודאת בע"ד כק' עדים דמי ורק לזכות לעצמו אינו נאמן. לא הוי בגדר עד כלל. ול"ק ע"ד הגמרא הנ"ל. אבל לדעת הע"ש דנוגע הוא מחמת קורבה קשה מלוה ולוה יצילו. ומזה מוכח דלא כפעו"ש עכ"ד שם:

ולפ"מ שכתבנו לעיל לק"מ דבדיני ממון א"א להקשות מלוה ולוה יצילו. דא"כ הא הלוה לו וחייב ממון לזה. אבל בד"נ פריך שפיר הרוג יציל. דאף אם אמת שהרגו אינו מחייב מיתה. כיון דאין כאן עדים. וכמ"ש הנו"ב בעצמו בסימן ע"ד שהבאתי לעיל. ואף דמה שכתב שם לענין ממון. דבזה לא בעינן שיהיו עשאי"ל. כיון דעכ"פ ידעי' האמת. וכאשר הבאתי דבריו לעיל. ע"ז כתבנו לעיל דלא כדבריו דחזינן דבנמצא קא"פ גם בעדות ממון בטלה העדות. וה"ה והוא הטעם גם לענין עדות שאי"ל. אבל מ"מ בענין דיני נפשות צדקו דבריו שם. ולכן פריך שפיר הגמ' הרוג יציל. אבל בד"מ לא שייך למיפרך מלוה ולוה יצילו וכנ"ל:

כ **אבל** שוב ראיתי אשר במחכ"ת של הגאון נו"ב ז"ל אין התחלה כלל להקושיא הנ"ל. דהא קושיית הגמרא בהא דהרוג יציל הוא רק אליבא דר' יוסי. וכמ"ש רש"י ז"ל דאינו סובר כדברי רבי במאי דאמר ואימתי בזמן שהתרו בהן. דלרבי לק"מ דהא בעינן שיתרה הקא"פ ויכוון לעדות. וכן בד"מ אמרינן למיחזי אתיתו או לאסהודי ולא שייך להקשות כנ"ל לא בד"נ ולא בד"מ. רק קושיית הגמרא אליבא דר' יוסי (וכן מבואר מדברי תוס' ד"ה שמואל) ורבי יוסי הא סובר דבד"מ לא פסלינן בנמצא קא"פ. ולא היה יכיל הגמרא להקשות מלוה ולוה יצילו. (ועיין מ"ש לקמן דף ו' בדברינו על יתר ד' הנו"ב שם):

ואגב אזכיר כאן. מה שתמוה לי זה כמה על פלוגתת הע"ש והסמ"ע והש"ך שהביא הנו"ב הנ"ל בדין נוגע לחוב וגם הרבה מהאחרונים נשאו ונתנו בזה. ולע"ד דבר זה מבואר בגמרא ערוכה סנהדרין (דף כ"ח ע"ב) דאמרי שם אמר רבה בב"ח מעיד אדם לאשתו ארוסה. אמר רבינא לא אמרן אלא לאפוקי מינה אבל לעיולי לה לא מהימן דאדעתא דידיה קעבידי. ופרש"י לאפוקי מינה לחוב לה ולזכות לבעל דינה דקרוב לא הוי כ"ז שלא נשאה. ומיהו לעיולי לא מהימן דאדעתא דידיה קעבידי. ואמרינן שם עוד בגמרא ולא היא ל"ש לאפוקי ול"ש לעיולי לא מהימן. מאי דעתיך כדאמר ר' אבא בר אמי אשתו

ארוסה לא אונן כו' (ופרש"י מאי דעתיך דלא חשבת ליה קרוב) התם בשאר תלה רחמנא אכתי לאו שארו הוא. הכא משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא דעתיה לגבה עכ"ד הגמרא שם. הרי חזינן דמקודם סבר רבינא למימר דעדיין לא מיקרי קרוב. ולכן לעיולי לה לא מהימן. דהוה נוגע בזה וכמ"ש רש"י דאדעתא דנפשיה קעביד. ומ"מ לחובה מהימן לאפוקי מינה. ואח"כ דחי הגמרא דאף דלענין הדברים שאמר ד' אחא בר אמי לאו שארו היא. אבל מ"מ איקרובי דעתיה לגבה. והוה כקרוב דאף לחובה לא מהימן. הרי מבואר דלא כדעת הע"ש הנ"ל. וצלע"ג. ואמרתי זה כבר לאיזה מגדולי הזמן. ולית נגר דלפרקינה) ועיין מ"ש בזה לקמן בדברינו (בדף ז' באות י"ד) ועיין שם:

כא **ומה** שהקשיתי בתוך דברינו לעיל באות ט"ז על דברי תוס' ד"ה אמר רבא כו' מדברי התוס' בד"ה שמואל אמר שכתבו שם דלא אמרינן דעדותן בטלה אלא דוקא באותם שמעידים בפני ב"ד וכמש"ל שם (ומ"ש לעיל דע"כ הר"י חולק על דברי המשי"ח. ראיתי אח"כ דלא נראה כן מסוף דברי התוס' בד"ה הנ"ל שכתבו ואפילו אירע לאחר כ"ד מ"מ עדותן בטילה כו' וחזינן דגם כאן סוברים דלענין נמצא קא"פ אין חילוק בין תכ"ד ללאחר כ"ד. וגם בתוס' סנהדרין (דף ט') לא נראה כן עי"ש) ראיתי אח"כ שקצת כעין זה כתב המהרש"א להקשות על סוף דברי התוס' במה שכתבו ואפילו אירע לאחר כ"ד כו' וכתב לא ידענא מי הכרית אותם לזה דהא השתא כשבאין להעיד מדבר הכתוב. ולא קשיא מהא דהרוג יציל דיש לפרש בפשיטות כפ"ה דהא להעידו תכ"ד קאי גם על קרוב או פסול עכ"ד. וכוונתו נראה דלפי דברי התוס' דכאן שוב נוכל לומר דהא דאמר רבא והוא שהעידו בתוך כ"ד. קאי נמי אהא דנמצא קא"פ. והמקשן שהקשה מקודם הרוג יציל (אשר מזה הקשו התוס' בד"ה אמר רבא על דברי רש"י) לא היה סובר כן. כן צ"ל לע"ד בתיקון דברי קושייתו:

אבל באמת קושייתו הנ"ל לק"מ דהתוס' הוכרחו שם לכתוב כן לענין דבריהם שכתבו שם בתירוצם שפעמים לא ידע זה בזה ויעיד האחד כו' ולזה הוכרחו לומר דאף בלאחר כ"ד נפסלים בקא"פ. דאל"כ האיך משכחת לה בתכ"ד שלא ידעו זה מזה:

אלא דלפ"ז לא יתכנו דבריהם בד"ה אמר רבא בסברתם שם לחלק בין נמצא קא"פ לענין הזמה וכמש"ל. ועיין מ"ש עוד לקמן בדברינו ע"ד תוס' ד"ה אמר רבא:

כב **וע"פ** דברינו דלעיל בישוב דברי הרמב"ם בפ"כ מה"ע. ותורף דברינו. דהא דאמרינן למחזי אתיתו כו' אין הכוונה דנצטרפו הכשרים עם הפסולין בעת שראו העדות. דא"כ אמת הדבר וכמש"ל. רק דאם אומרים הפסולים שמתחילה ראו כדי להעיד. אז הוו

כעדים גמורים ופוסלים האחרים. אבל אם אומרים שמתחלה לא היה כוונתם להעיד. לא חשבינן אותם כעדים לפסול האחרים:

נראה לענ"ד ליישב עוד בזה דברי הרמב"ם בפ"ב מה' עדות התמוהים מאד לכאורה. וכבר תמה על דבריו הלח"מ שם. והוא. שהרמב"ם כתב שם דבדרישה וחקירה אם שנים יודעים. ואחד אומר איני יודע. עדותן קיימת. ובסנהדרין (דף מא ע"ב) אמרינן דהמתניתין בדין הנ"ל אתי דלא כר' עקיבא א' ורש"י פירש שם דכוונת הגמרא הוא להא דאמרינן במשנתינו מה שנים אינן נעשים זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשה כו' וזה אי אפשר להזימן. ואע"ג דר' שמעון קאמר לה להא מילתא דאלו רע"ק מקשינהו להכי מה שנים נמצא קא"פ. מיהו רע"ק אית ליה נמי דר' שמעון. ומוסיף איהו. והתוס' הקשו עליו דא"כ הו"ל למינקט הא דר' שמעון. ולכן כתבו דכוונת הגמרא לדברי רע"ק דנמצא קו"פ. והשתא ניחא דקאמר דאתיא דלא כרע"ק אלא כר' שמעון. וא"כ הרמב"ם ז"ל איך שהוא מפרש דברי הגמ'. אם כפי' רש"י אם כפי' התוס'. הא פוסק בפ"כ מה"ע כרע"ק. וגם כר' שמעון. ואיך פסק בכאן כדברי המתניתין. והלח"מ כתב שם דאפשר לומר קצת. דהרמב"ם מפרש כפרש"י ואייר ר שלא העידו בתכ"ד עי"ש והשאיר בצ"ע:

כג **והנלע"ד** בזה. ומקודם נבאר שיטת רש"י ז"ל ושיטת התוס' במה שמיאן רש"י לפרש כדברי התוס' וכן בביאור דברי התוס'. ונראה לע"ד דמה שנדחק רש"י לפרש דקאי לדברי ר' שמעון דאין נעשין זוממין כו' משום דבדף ס' בסנהדרין שם אמרינן על מתניתין דהמגדף כו' והשלישי אומר אף אני כמוהו. סתמא כרע"ק דמקיש שלשה לשנים. ופרש"י שם דאם נמצא השלישי קא"פ עדות כולן בטלין. הילכך בדקינן ליה בהדייהו. דאי מיתזם או מתכחים מתבטלין סהדותייהו. ולכן לא רצה רש"י לפרש בדף מ"א שם דמאי דאמרינן דלא כרע"ק קאי על הא דקא"פ. דא"כ תיקשי סתמא אסתמא:

[**וראיתי** בספר ע"ל שהקשה למה קאמר הגמרא שם סתמא כרע"ק, דילמא סתמא כר' שמעון דמקיש ג' לב' לענין שאין נעשים זוממין. ונראה דלק"מ. דלבד שעל דברי הגמרא שם ליכא להקשות. דגם שם לא נתברר בהגמ' דקאי על דברי רע"ק דנמצא קא"פ. ויש לומר גם שם דכוונת הגמרא לדברי ר' שמעון. רק רש"י כתב שם דקאי על הא דקא"פ. ולזה כתב שם רש"י כן. דלא תיקשי סתם מתני' אסתמא דדף מ"א הנ"ל. אבל לבד זה עיקר הדבר ליתא. דבשלמא כדאמרינן דאתיא כרע"ק בהא דקא"פ. אתי שפיר מה דשיילינן גם להשלישי בכדי שאם יוכחש או יוזם ינצל המגדף ממיתה. אבל איך נאמר אליבא דר"ש דאין נעשין זוממין כו' [ומסתמא כוונת הע"ל דיהיה עדות שאאי"ל ויפטור המגדף. ואינו ת"י כעת לעיין בו שנית) דאם יוזם השלישי הא בודאי יהיה עדות שאתה יכול להזימה

אם יזומו כולם. ואם יוכחש ואח"כ יוזמו. ג"כ נראה דשייך בהו הזמה. אם לא שאולי יאמר א"י בחקירות] ואף דרש"י כתב שם דבריו על דברי רב ששת שאמר שם מקודם כמאן כרע"ק דמקיש שלשה לשנים עי"ש. ובזה היה יכול רש"י לפרש כפמ"ש התוס'. אבל הא לא יתכנו דברי רבא לקמן שם שאמר כמאן דלא כרע"ק ולא רצה לפרש דכוונת רבא שם לא על דברי רע"ק שאמר רב ששת ועי"ש:

ובדעת התוס' שהשיגו ע"ד רש"י הנ"ל. וכתבו דכוונת הגמרא דלא כרע"ק בהא דקא"פ. אלא כר' שמעון. וכוונתם דר"ש חולק על הא דרע"ק בנמצא קא"פ ואולם לא ביארו התוס' מה דעתם נגד דברי רש"י במה שכתב דלפ"מ דאמרינן מה שנים אין נעשין זוממין כו' וזה אי אפשר להזימן. וא"כ לא אתיא המתניתין גם כר' שמעון:

ונ"ל בדעת התוס' דהא דאמר ר"ש עד שיזומו כולם. היינו היכא שכולם העידו כהוגן. וניזומו שנים מהן. אין מקיימין בהא כאשר זמם עד שיזומו כולן. אבל בהא שאמר האחד אינו יודע בחקירות. ועדותו לאו עדות הוא כלל בזה לא אמרינן עד שיזומו כולם. ואם יזומו השנים. ידונו בדין הזמה:

גם לכאורה לפי דברי התוס' דר"ש פליג ארע"ק בדין נמצא קא"פ. וסובר דלא בטלה עדותן. מזה גופא יש ראיה להדברים הנ"ל. דאל"כ גם בנמצא קא"פ נימא דהוי עדות שאאי"ל. דהא בהקרוב או הפסול אין דין הזמה. וא"כ נאמר דגם הכשרים אינן ניזומין עד שיזומו כולם אלא ע"כ דזה אינו וכמש"ל. ויש לחלק בין זה לזה. אבל הסברא בעצמותה נכונה היא. ואך לפי דברי התוס' תיקשי סתמא אסתמא מהא דסנהדרין (דף ס"ז וכמש"ל:

עוד יש להקשות לפי דברי התוס' דר"ש פליג על רע"ק בהא דקא"פ. ולזה אתיא המתניתין כר' שמעון דא"כ למה אמרינן בסנהדרין (דף ט') אמר רבינא כגון שנמצא א' מן העדים קא"פ וקמיפלגי בפלוגתא דר' יוסי ורבנן אליבא דרע"ק כו' עי"ש. ולמה לא קאמר בפשיטות דקמיפלגי בפלוג דר' שמעון ורע"ק בגוף הדין דנמצא קא"פ אם עדותן בטילה:

ובדעת הרמב"ם אם נאמר דס"ל בדברי הגמרא במאי דאמרינן מתניתין דלא כרע"ק. כפי פי' התוס' לבד מה שקשה א"כ האיך פוסק כהמתניתין וכמו שתמה הלח"מ. עוד תיקשי עליו דלפ"מ שכתבו התוס' דר"ש חולק על רע"ק. וע"כ דא"א למילף התרי דינים מחד קרא דע"פ שנים עדים כו'. וא"כ מסתמא רע"ק חולק על הא דר"ש דעד שיזומו כולם (וכ"כ התוס' סנהדרין דף ט' ד"ה לא בא) וא"כ מנ"ל להרמב"ם לפסוק כדברי שניהם דאין נעשים זוממין עד שיזומו כולם. וגם בנמצא קא"פ עדותן בטלה:

כד **ולכן** מכל הנ"ל. נלע"ד לומר דלהרמב"ם ז"ל שיטה אחרת בדברי הגמרא הנ"ל והוא לפמ"ש לעיל בישוב דברי הרמב"ם בפ"כ מה' עדות דהרמב"ם מפרש הא דאמרינן למחזי

אתיתו כו' היינו דהדבר תלוי בהגדתם כעת ולא דנצטרפו בשעת ראיית העדות. וכן הא דאמר ואימתי בזמן שהתרו בהן. היינו שאומרים הפסולים שהתרו בו. דבכ"ז נקראים הפסולים עדים גמורים כמו הכשרים ונתבטל כל העדות. אבל אם אומרים שמתחילה לא באו רק לראות ולא התרו. אינן נקראין עדים לבטל ע"י זה כל העדות (ועיין מה שכתבתי לקמן בדברינו עד תוס' ד"ה אמר רבא להוכיח עוד כדברינו הנ"ל):

א"כ לפ"ז יש סברא לומר בהא דשנים יודעין בחקירות ואחד אומר איני יודע. אף שעדות האחד בטילה. דהוה עדות שאאי"ל. עכ"ז לא בעלה כל העדות דהא אינו שוה בהגדתו עם העדים הכשרים. שהם אומרים באיזה יום ובאיזה שעה היה המעשה והוא אינו יודע. ויתרון גדול העדים הכשרים נגדו. כמו בהא דלמיחזי אתותי. ולכו י"ל דלא אמרינן בזה דהוה כנמצא קו"פ (וכעין זה כתבו התוס' סנהדרין דף ל"א. שכתבו בחד תירוץ לענין קושייתם שם דכיון דלב"ש בכת א' נחלקה עדותן. א"כ בב' כיתי עדים הו"ל נמצא א' מהם קא"פ וכתבו בחד תירוץ ועוד י"ל דכי אמרינן נמצא א' מהן קא"פ. ה"מ כי מסייעי אהדדי. אבל הכא דמכחשי אהדדי לא. וא"כ ה"נ נוכל לומר דדוקא היכא שמעיד הקו"פ כהוגן כמו הכשרים אז אמרינן דנתבטלה עדותן. אבל באומר א"י בחקירות. דהגדתו לאו כלום הוא ואין עדותו עדות. אינו מצטרף להעדים:

ואולם כ"ז הוא לפ"ד רבי אבל לר' יוסי דלא בעי כלל שיתרו הפסולים. ולא שיאמרו שהתרו. דבל"ז כיון שראו יחד העדות הכשרים בטלה כל העדות. וביותר לפי מש"ל בטעמא דר' יוסי שסובר דדוקא בדיני נפשות נתבטלה עדותן. משום דאף שאומרים אמת אין כאן עדות וא"כ כיון שאמת כדבריהם נצטרפו בעת ראייתן. ומה יועיל לזה שאח"כ אמר א"י בחקירות כיון שכבר נצטרפו:

[**ובאמת** לפי דברינו הנ"ל ר' יוסי דפליג על רבי בשני הדברים. מחד טעמא הוא. וא"ש היטב הא דמנ"ל להגמרא בסנהדרין דף פ' דר' יוסי פליג על רבי גם בהא דאימתי בזמן שהתרו בו. ולפי הנ"ל א"ש] א"כ בודאי באחד אומר א"י בחקירות דהו"ל עדות שאאי"ל. הו"ל כנמצא קא"פ ועדותן בטלה:

וא"כ לפ"מ שביארנו נראה לומר דמה שאמר הגמ' בסנהדרין (דף מ"א) שם כמאן דלא כרע"ק. היינו לפי דברי ר' יוסי אליבא דרע"ק. או דסובר הגמרא שם דמדסתם ר' עקיבא בדבריו. ולא אמר ואימתי בזמן שהתרו כדאמר רבי. נראה מזה דרע"ק סובר כר' יוסי. ואתיא המתני' דאמרינן עדותן קיימת כרבי. דאליבא דרבי יש לומר דלא דמי זה לנמצא קא"פ וכמש"ל וא"כ עולין יפה פסקי הרמב"ם שהוא מפרש דברי הגמרא כנ"ל. וכיון דקיי"ל כרבי שפיר פסק שם דעדותן קיימת וכנ"ל. וגם סובר דרע"ק אינו חולק על ר'

שמעון. וגם ר' שמעון אינו חולק על רע"ק. ולכן פסק כשניהם. וגם לא תיקשי סתמא אסתמא כפי שכתבנו לעיל לפ"ד התוס':

וגם בדעת רש"י נראה לומר. דמיאן לפרש כמ"ש התוספו' דכוונת דברי הגמרא להא דרע"ק דנמצא קא"פ. דרש"י סובר דזה לא מיקרי נמצא קא"פ (דלא פירש דברי הגמ' כמ"ש לפ"ש הרמב"ם) גם דלא תיקשי סתמא אסתמא כמש"ל ולכן כתב דכוונת הגמרא להא דאין נעשין זוממין. והתוס' מחמת קושייתם לפ"ד רש"י מפרשים להיפוך דלענין אין נעשים זוממין כו' לא אמרינן זה בכאן וכמש"ל באות כ"ב. ולענין קא"פ חשבינן זה כנמצא קא"פ. ובטלה עדותן לפי דברי ר' עקיבא:

ואחר כותבי כל הנ"ל מצאתי בתומים ס"ס ל' שהביא דברי הרמב"ם דפ"כ מה"ע הנ"ל. וקושיית הלח"מ הנ"ל. וראיתי אשר בהדברים שכתבתי לעיל לפרש הא דאמרינן שם בגמרא כמאן דלא כרע"ק דזה תלוי בפלוגתת רבי ור' יוסי כוונתי לדעתו הגדולה. אבל סברתו שם בדבריו לחלק בזה. לפ"ש רבי. ולפי דברי ר' יוסי דחוקים מאד עי"ש. ולע"ד נכון כמ"ש:

כד **וע"פ** הדברים הנ"ל. נלע"ד דאפשר לכוון זה בדברי רש"י במסכת ר"ה (דף כ"ב) שכתב שם על המתניתין האב ובנו שראו את החודש ילכו ולא שיצטרפו יחד אלא שאם יופסל א' מהם יצטרף השני עם אחר כו' וכתב רש"י שם שאם יופסל א' מהם. שיכשל בבדיקות כו' עי"ש. והרמב"ם בפ"ב מהל' קידוש החודש כתב שאם יופסל אחד מהם היינו שימצא גזלן וכדומה (וכ"כ גם התוס' יו"ט) ויש להבין בכוונת דברי רש"י שמפרש שיכשל בבדיקות. ולמה לא פירש כפשוטו וכמ"ש הרמב"ם שיופסל בגזלנותא וכדומה אשר ע"ז מורה הלשון יותר בשאם יופסל:

ונראה לע"ד דאפשר לומר בזה ע"פ מה שראיתי בספר ע"ל שהביא בשם ס' המכריע להגאון ר"י הזקן שכתב וז"ל ועוד ראיה גדולה שבראיה לבד אין הפסול פוסל את הכשר. ואע"פ שמתכוון לראות כדי להעיד דתנן בפ"ק דר"ה האב ובנו כו' אלמא שראו ביחד והולכין לב"ד כדי להעיד אין זה פוסל את זה. מכל הני נראה לי לומר שאין הפסול פוסל את הכשרים בראיה לבד ואע"פ שנתכוונו להעיד עד שיעידו ביחד. ואב ובנו דעדות החודש שהיו הולכים להעיד לא היו מעידים ביחד. אלא האחד היה מעיד עם אחר. ואם היה נפסל היה מעיד השני עכ"ל ספר המכריע הנ"ל ובספר ע"ל הקשה על דבריו שם ולא הבנתי דבריו עי"ש). וכוונתו נראה דמקודם היה מעיד האב או הבן עם אחר. ואם היה נפסל היה מעיד השני שעדיין לא העיד עם איזה אחר. וגם נראה דצ"ל לפי דבריו. שיעיד השני לאחר כ"ד מעדים הראשונים. וסובר דבלאחר כ"ד לא אמרינן דבקא"פ

בטל העדות. ועכ"פ י"ל לע"ד דלכן פירש רש"י ז"ל הא דאם יופסל כו' היינו שיכשל בבדיקות. ולא כמ"ש הרמב"ם שיופסל בגזלנותא. ורש"י לטעמיה אזיל דס"ל דבזה לא מיקרי נמצא קא"פ וכמ"ש לעיל. ול"ק קושיית המכריע הנ"ל. ולפ"ד הרמב"ם שכתב שיופסל בגזלנותא. (ואליביה א"א לומר דאיירי לאחר כ"ד וכמש"ל. דהא הרמב"ם סובר דגם בלאחר כ"ד בטלה העדות בנמצא קא"פ) אפשר לומר דאב ובנו שראו את החודש היינו שלא ראו במכוון כדי להעיד ואח"כ רצו לילך ולהעיד. ואמרו חכמים ילכו ולא שיצטרפו כו'. ול"ק דיהיה כנמצא קא"פ. כיון דלמחזי קאתו. ויש לי עוד לדבר בזה בדברי הגמרא דלקמן שם בהא דב"ד של כהנים עי"ש. ולא ראיתי להאריך בזה. ועיין מ"ש עוד בזה ע"ד תוס' ד"ה שמואל אות ו':

ועתה נבוא לבאר על סדר דברי הגמרא והתוס'.

דף ו.

תוס' ד"ה אמר רבא

תוס' ד"ה אמר רבא פ"ה כו' וקשה דהא משמע בסמוך כו' דקאמר הרוג יציל לכך נראה כו':

א **בדברינו** לעיל כתבנו דדברי התוס' צל"ע מדבריהם לקמן בד"ה שמואל שכתבו דלכן בעינן בקו"פ שיעידו בפני ב"ד. לפי המסקנא דאמרינן לקמן במקיימי דבר הכתוב מדבר. ולפי דבריהם בכאן. דלכן בקו"פ אף בלאחר כ"ד בטלה עדותן משום דנצטרפו בעת ראייתן. א"כ למה בעינן כלל שיעידו בפני ב"ד ואם בעינן שיעידו בב"ד מנ"ל דלא בעינן שיעידו בתכ"ד:

ועוד דלכאורה לפ"ז הא לא קשה קושייתם ע"ד רש"י מהא דפרכינן הרוג יציל. די"נ דדברי רבא והוא שהעידו בתכ"ד. הוא לפי מה שאמר רבא לקמן במקיימי דבר כו':

ואולם קושיא זו כבר הקשה המהרש"א על סוף דברי התוס' ד"ה שמואל. והבאתי דבריו לעיל באות כ'. ושם כתבתי לתקן קצת קושייתו. דבפשיטות א"א לומר כן דדברי רבא דבעינן תכ"ד הוא לפי המסקנא. דא"כ היה להגמרא להקדים הקושיא דהרוג יציל. ומה שאמר רבא ע"ז במקיימי דבר כו' קודם דברי רבא שאמר והוא שהעידו תוך כ"ד. דכיון שכבר הביא דברי רבא אלו. ולפ"ד רש"י דקאי גם על קו"פ. לא יתכן עוד כלל הקושיא דהרוג יציל. וכתבנו לעיל לתקן קצת קושייתו. דהמקשן דפריך הרוג יציל. היה סובר דהא דאמר רבא והוא שהעידו בתכ"ד. לא קאי על הא דקו"פ. ולכן הקשה הרוג יציל. אבל אח"כ דאמר רבא במקיימי דבר כו' שוב נוכל לומר דגם הא דאמר והוא שהעידו בתכ"ד קאי גם על הא דקו"פ:

אבל קושיא דחוקה היא. גם כבר כתבתי לעיל שם דקושייתו על סוף דברי התוס' שם במה שכתבו ואפילו אירע לאחר כ"ד כו' לק"מ דהוכרחו התוס' לומר כן דאל"כ איך לא ידעו זה מזה וכמש"ל. וא"כ לפי דבריהם בשם מוכח הוא דגם לפי המסקנא לא בעינן שיעידו בתכ"ד דאל"כ תשאר קושייתם שם:

[**וראיתי** אח"כ בספר ע"ל שכתב בפשיטות ליישב דברי רש"י בזה דדברי רבא הוא לפי המסקנא. וכמ"ש בתחילת דברינו בזה. וחידוש אשר לא ראה דברי המהרש"א הנ"ל:

גם לבד כל הנ"ל. בדברי רש"י בעצמו בודאי א"א לומר כן. דרש"י אינו סובר כדברי התוס' דלקמן. שרש"י כתב במקיימי דבר כו' אבל לא בעושי דבר. ולא כמ"ש התוס' לקמן שבאין לקיים הדבר בב"ד. וכ"כ הש"ך בסימן ל"ו ס"ק ד' דרש"י אינו סובר כהתוס' בזה. ולקמן בדברינו יתבאר זה אי"ה]:

ב **ולענין** קושייתנו ע"ד התוס'. מדבריהם בד"ה שמואל אמר כו' וכמש"ל. נראה לע"ד בביאור דבריהם. דלענין תכ"ד יש חילוק בין לענין דאין נעשים זוממין כו' ובין לענין דנמצא קא"פ דבנמצא קא"פ כיון דילפינן מקרא דמקיש שלשה לשנים. מה שנים נמצא א' מהן קו"פ אף שלשה כו' יש לומר כיון דנצטרפו יחד בשעת ראייתן. נפסלו גם הכשרים. אבל ע"ז גילתה תורה יקום דבר דבמקיימי דבר הכתוב מדבר דדוקא כשבאין לקיים הדבר בב"ד נתבטלה עדותן. ולפי דעת רבי דבעינן שיתכוונו להעיד בשעת ראייתן. בודאי א"ש הסברא בזה דבעינן גם שיקיימו אח"כ כמחשבתם מקודם. ואז נפסלו משעת ראיית העדות. ואף לר' יוסי דלא בעינן שכוונו להעיד מ"מ בעינן שיעידו אח"כ ויעיד סופן על תחילתם בזה. אבל מנ"ל לומר דבעינן עוד שיעידו בתכ"ד דוקא. משא"כ לענין דאין נעשין זוממין כו' כיון שאין אומרים אמת. א"כ כל הצטרפותך הוא רק כשמעידין בב"ד. שפיר בעינן שיעידו תכ"ד דוקא. אבל בלאחר כ"ד אין מצטרפים כן נ"ל בביאור דברי התוס' בזה:

ואולם לפ"ד התוס' הנ"ל. בהוזם או הוכחש אחד מהם . דלא נצטרפו בשעת ראיה כלל נראה דגם לפ"ש התוס' בעינן שיעידו תכ"ד דוקא. וגם נראה דאף באמרו למיחזי אתינן. נתבטלה עדותן בהעידו תכ"ד. דהא עיקר הצטרפותן בהראתן בפני ב"ד בתכ"ד (ולקמן אביא דברי הפוסקים בזה) ובלאחר כ"ד אף שאמרו שכוונו להעיד לא נתבטלה עדותן (וזהו תלונת הש"ך על הרמב"ם שהארכנו לעיל):

ג **והנה** התוס' בסנהדרין (דף ל"א) כתבו בחד תירוץ לעניין קושייתם לפ"ד ב"ש דסברי דנחלקה עדותן עי"ש (והבאתי קושייתם לעיל) דדוקא בתכ"ד בטל העדות בנמצא קו"פ. דאז חשיבי עדות אחת. והתם שבאו שני כיתי עדים זה אחר זה לאחר כ"ד. ולכאורה

דבריהם דשם סותרים לדבריהם דכאן. ולכאורה י"ל דהתם הא הוכחשו ובזה שפיר בעינן תכ"ד וכמש"ל (וראיתי אח"כ שכ"כ בספר ע"ל) אבל נראה דז"א. ראשית. דזה אינו דומה להוזם א' מהן. שלא היה כלל שם בשעת המעשה. או שהוכחש באופן כזה ולא נצטרף כלל עם הכשרים. אבל התם אחד מהשני כיתי עדים משקרים כמה שהלוה לו. ומ"מ יכול להיות שהיו יחד בעת ההלואה ונצטרפו אז. גם פשטות לשון התוס' שם נראה דסוברים בכ"מ בדין נמצא קא"פ. דבעינן תכ"ד דוקא:

ובב"ב דף מ"א ע"ב כתבו התוס' לענין קושייתם אליבא דב"ש כנ"ל. וזה לשונם. ואפילו לרבי נמי מצינן למימר דהכא מצי מיירי כגון דאתי למיחזי כו'. והתירוץ לחלק בין תכ"ד ללאחר כ"ד כפ"מ שכתבו בסנהדרין. לא הזכירו שם. וקשה לכאורה ממנ"פ אם סוברים התם דאיירי בתכ"ד. לא יועילו דבריהם שכתבו כגון דאתו למיחזי וכמש"ל. ואם סוברים דאיירי לאחר כ"ד כיון שהוכחשו ולא נצטרפו כלל בראייתן. אף אם אמרו שכוונו להעיד לא בטלה עדותן (ואף שכתבו שם התוס' לקמן ואף אם לאסהודי אתו. הנ"מ היכא דקמסייע להדדי כו' אבל היכא דמכחשי אהדדי לא. אין כוונתם בזה לדברים הנ"ל. וזה כתבו התוס' בחד תיר' גם בסנהדרין והבאתי דבריהם לעיל) והגם שכתבנו לעיל. דשם לא דמי להוזם אחד מהן. שבודאי לא היה שם כלל בשעת המעשה וכמש"ל זה אינו ברור כ"כ גם דהא מסתמא ה"ה אם מכחישים כת אחת להשניה ואומרים שלא היו שם בעת הלואה. ונראה מבואר לכאורה מדברי התוס' דב"ב הנ"ל שגם הם סוברים כשיטת הרמב"ם בפ"כ מה"ע דבהוזמו או הוכחשו א' מהעדים בטלה עדותן אף לאחר כ"ד אם נתכוונו להעיד:

וא"כ לכאורה לחנם צעק אדונינו הש"ך ז"ל על דברי הרמב"ם הנ"ל. ע"פ דברי התוס' דידן. דדוקא בנמצא קא"פ אמרינן דבטלה עדותן אף בלאחר כ"ד משום דהאמת כדבריהם. אבל בהוזם אין לומר כן והלא. א"כ תיקשי על דברי תוס' בעצמם בב"ב שמבואר מדבריהם כדברי הרמב"ם הנ"ל:

ואם כי כתבנו לעיל ליישב שיטת הרמב"ם על נכון. עכ"ז בדברי התוס' דב"ב הנ"ל. תיקשי לפי דבריהם בכאן. דלפ"מ שכתבו התוס' בכאן. דמשום שאמת כדבריה' נפסלו אף לאחר כ"ד. והא התם איירי בהוכחשו וכנ"ל:

ד **ולכן** נראה לענ"ד ליישב דברי התוס' הנ"ל. ולהשוות השיטות בזה. והוא. דנראה דגם התוספות סוברים בפי' דברי רבא בהא דלמיחזי אתיתו כמש"ל לפ"ש הרמב"ם. דהיינו אם אומרים שמתחלה כוונו להעיד. אז פוסלים בהצטרפותם כעת להעדים הכשרים. אבל באומרים שמתחלה לא באו רק לראות ולא להעיד. אינם מצטרפים לפסול דאל"כ

בהוזם או הוכחש אחד מהם אינו שייך כלל לומר למיחזי אתיתו דהא באמת לא ראו כלל (והא זה גם דעת התוס' דבהוזם או הוכחש א' מהעדים הוה כנמצא קא"פ. כמבואר מכל דברי התוס' שהבאתי לעיל. וכן כתבו להדיא לקמן בדברי המתניתין דהיו שנים רואין בד"ה הרי אלו. וכ"כ רש"י לקמן ע"ב ד"ה בדיני נפשית. וכן בסנהדרין דף ס' בהא דמגדף שהבאתי לעיל) אלא ע"כ כמ"ש :

ומה שכתבו התוס' בכאן דדוקא כו' משום שהם אומרים אמת. נלע"ד בזה ע"פ מה שהקשיתי לעיל באות י"ג בדברינו בדברי הגמרא) על דבריהם אלו דממנ"פ אם הם אומרים אמת. מה לנו עוד יותר. ובשלמא בדיני נפשות י"ל דבעינן שיהיו עדים בדבר. אבל בד"מ מה נצרך לנו עוד וכמש"ל שם:

ונראה לומר דבאמת התוס' לא כתבו כן. כ"א על דברי שם השגתם על רש"י מאי דמשמע מדבריו דקאי הא דרבא גם על קו"פ. וע"ז הקשו מהא דפריך הגמרא הרוג יציל. דחזינן דאינו תלוי בהעדאה. אלא דראיית המעשה גורם לפסול. ולכן כתבו דבקו"פ מהני אף בלאחר כ"ד משום שהם אומרים אמת. והיינו לא שבודאי אומרים אמת. כ"א אף אם אומרים אמת. הא נצטרפו בשעת ראייתן ונתבטל העדות. ומשום זה פריך הגמרא הרוג יציל. אף שא"כ הא זה הרג לזה. וא"כ לא יתכנו דברי רש"י שמשמע מדבריו דרבא קאי גם על הא דקו"פ דמתניתין. דהא עיקר דברי המתניתין הוא בדיני נפשות. דבד"מ יש פלוגתא בין רבי לר' יוסי. ובדיני נפשות בודאי א"א לחלק בין תכ"ד ללאחר כ"ד הן מההוכחה מדברי הגמרא דפריך הרוג יציל הן מצד הסברא. אבל בדיני ממונות יש סברא לחלק בין תכ"ד ללאחר כ"ד. דבזה לא מצד הצטרפותן בראיית העדות פסלינן (דא"כ אמת הדבר וכנ"ל) רק מצד הצטרפותן בשעת הגדתן. (רק אולי יש לומר דכיון דרבא לא קאי על הא דקו"פ. מנ"ל לחדש זה וכעין שכתבנו נטול בדברי הגמרא בשם הגהות מיימוני דבקו"פ אמר רבא לקמן דתלוי רק בלמיחזי אתיתו):

וא"כ אתי שפיר בפשיטות דברי התוס' בסנהדרין שכתבו א"נ לא אמרינן נמצא א' מהם קו"פ אלא בבאו תכ"ד כו' (וכבר כתבנו לעיל דמשמעות דבריהם הוא לא משום שהוכחשו) דהא התם איירי בדיני ממונות וא"ש:

או יותר נראה לומר מדסתמו התוס' בכאן ולא כתבו לחלק בין ד"נ לד"מ. וגם בדבריהם בסנהדרין כתבו סתימות א"נ לא אמרינן כו' אלא בבאו תכ"ד. ומשמע דכוונתם בכל דין דנמצא קא"פ בין בד"נ ובין בד"מ הוא דוקא כשבע דו כשהעידו תכ"ד. דכוונתם בכאן כמש"ל דכיון דרבא לא השה קאי עליהא דקו"פ. אף דבעידי ממון יש סברא לזה מנ"ל

לחדש זה. ובסנהדרין באמת כוונתם בדבריהם בהאי נמי. כפ"ש רש"י דרבא קאי גם על הא דקא"פ:

ובב"ב סברו התוס' כשיטתם בכאן דאין חילוק בין תכ"ד כר ללאחר כ"ד. רק תלוי הדבר אם אומרים למחזי אתינן. אי לאסהודי (והיינו כדעת הרמב"ם בפ"כ מה"ע) אף דהוכחשו. ואף שיש לומר דסוברים שם דתרתי בעינן שיהיה בתכ"ד וגם שיאמרו שנתכוונו להעיד. לא משמע כן בדבריהם מדלא הזכירו שם החילוק דתכ"ד. וגם דא"כ היו יכולים לתרץ דאיירי בהעידו לאחר כ"ד:

ונמצא לפ"מ שביארנו גם שיטות התוס' הוא כמ"ש הרמב"ם ולא כמו שהשיג רבינו הש"ך ז"ל ע"ד הרמב"ם. ע"פ דברי התוס' דכאן:

[**ומדברי** התוס' דב"ב הנ"ל. יש להוכיח דלא כדברי הש"ך בר"ס ל"ו. שכתב שם דדוקא כשהכשרים התכוונו להעיד והפסולים לא נתכוונו להעיד. אז לא בטלה עדותן. אבל אם גם הכשרים לא נתכוונו להעיד בטלה עדותן דא"כ לא יתכנו דברי התוס' שם שכתבו ואפילו לרבי כו' כגון דאתו למחזי. והא התם לא ידעינן מי הם הפסולים ואף אם שנים מהן אומרים שנתכוונו להעיד. דילמא הם הפסולים. והשנים האחרים הכשרים. וע"כ דאמרו כולם למיחזי קאתינא ומוכח דלא כהש"ך ז"ל]:

ה **וע"פ** דברינו הנ"ל לע"ד אפשר ליישב גם דברי רש"י שלא תיקשי קושיית התוס' עליו. מהא דהרוג יציל. והוא. דלכאורה היה להתוספות להקשות ע"ד רש"י מדברי המתניתין דאמרינן ואימתי בזמן שהתרו בהן כו'. וחזי' דנתבטלה עדותן משעת ראיית העדות ומאי נ"מ אם הגדתם בתכ"ד אם לאחר כ"ד. גם מהא דאמרינן מה יעשו שני אחים כו' דבתכ"ד לא שייך נמי לומר שלא ידעו זה מזה וכמש"ל. ונראה דלכן לא הקשו התוס' מהמתניתין. דהיה אפשר לומר דדברי רבא הם אליבא דר' יוסי דאינו סובר הא דאמר רבי ואימתי כו'. ואליביה י"ל דצירופן בשעת הגדת העדות גורם הביטול. לזה הקשו מדברי הגמרא דפרכינן הרוג יציל דקושיית הגמרא הוא אליבא דר' יוסי כמ"ש רש"י:

אבל יש לומר לפ"ד רש"י דלענין קו"פ סובבים דברי רבא אליבא דרבי דקיי"ל כוותיה דאחד ד"נ ואחד דיני ממונות. ועל דיני נפשות א"א לומר כלל דדוקא בתכ"ד דהא קתני במתניתין ואימתי בזמן שהתרו בו. גם דבדיני נפשות שפיר אמרינן דנצטרפו בראייתן. דאף אם אמת הדבר אין כאן עדים. ודברי רבא קאי על דיני ממונות. דבזה א"א לומר שנצטרפו בשע' ראייתן דא"כ אמת הוא. וצ"ל דנצטרפו בהגדתן בתכ"ד וע"ז קאי דברי רבא (וכעין הא דאמר רבא לקמן היכי אמרינן להו דקאי רק על דיני ממונות). וא"כ ל"ק מהא דפריך הרוג יציל. והא דאמר רבא אח"כ היכי אמרי' להו למיחזי אתיתו כו'. היינו

לא דנצטרפו בשעת ראייתן. כ"א דאם אומרים שמתחלה כיוונו להעיד. אז מצטרפים בהגדת עדותן עם הכשרים. וכמ"ש לעיל בישוב שיטת הרמב"ם. וגם דגם התוס' סוברים כן. ורק דהם סוברים דלא בעינן שיגידו בתכ"ד. ולדעת רש"י בעינן שיהיה בתכ"ד. כל הנ"ל נלע"ד בביאור שיטת הראשונים ז"ל. ואם כי דרכנו דרך חדשה היא. אשר לא שערום האחרונים ז"ל. אעפ"כ לע"ד הדברים מסתברים. וכפי שהוכחנו כ"ז לעיל:

[1] **ולעיקר** הדברים שכתבנו לעיל דהא דאמרינן למיחזי אתיתו כו' היינו לא דנצטרפו בשעת ראיה. כ"א דאם אומרים שמתחלה להעיד נתכוונו. אז מצטרפים בהגדת עדותן עם הכשרים. וכאשר הארכנו לעיל בישוב ד' הרמב"ם. וגם כתבנו לעיל להוכיח מדברי תוס' דב"ב שגם ה סוברים כן. נראה עוד הוכחה נכונה לזה מדברי המשנה דלקמן היו שנים רואין אותו מחלון זה כו' בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו הרי אלו עדות א' להזמה. ואם לאו כו' הרי הן שתי עדות כו' וקשה מאי חילוק יש גבי הזמה בין רואין מחלון א'. או משתי חלונות. דהא מחלון אחד נמי לא ראו. וראיתי שכבר תמה ע"ז בספר קצה"ח סימן ל"ו ס"ק ד' (ולקמן אביא קצת דבריו שם):

ולפ"מ שביארנו לעיל גם זה א"ש. דהכוונה הוא על שעת הגדתן אם אומרים שראו זא"ז מצטרפים. והוה ככת אחת לענין שאין נעשים זוממין עד שיזומו כולם כו' כמ"ש התוס'. ואם אומרים שלא ראו זא"ז. אין מצטרפין בהגדתן. כעין שכתבנו לעיל לענין למיחזי אתיתו וכמש"ל:

[**וראיתי** אשר בהדברים הנ"ל כוונתי ת"ל לדעת הגדול שכ"כ הגאון בעל תפארת למשה ז"ל בכת"י בגליון הש"ך לענין דברי השגתו על הרמב"ם וזה לשונו ולי נראה טעמו של הרמב"ם דכיון שבאו בב"א לב"ד ואמרו לאסהודי אתינא מתחלה אף דאין אומרים אמת מ"מ לפ"ד נעשו כת א' ובטלה כל העדות. וז"ש הרמב"ם מפני שהן כת א' כמו בהא דב' רואין מחלון זה כו' דלא אמרו אמת יעשו כת א' לפ"ד. או בב' חלונות נעשה ב' כיתות עכ"ל הגאון הנ"ל. ונראה שכיון למ"ש]:

[2] **וע"פ** הדברים הנ"ל נראה ליישב דברי הד"מ והסמ"ע שהביא הש"ך (בסי' ל"ג ס"ק ד') שכתבו בשם תשו' רשב"א דאם הראו בעצמם בשעת ראי' שכוונו להעיד כגון שהתרו בו כל העדות נפסל בשבילן. ותמה הש"ך דלמה כתבו כן בשם הרשב"א. הא משנה ערוכה היא ואימתי בזמן שהתרו בהן. גם לא היה להם להביא דין זה. דהתראה לא שייכא רק בדיני נפשות. ובד"נ לא שייכא האי דינא עכ"ד. ולפמש"ל נראה לי בכוונת דבריהם דהיה אפשר לומר דדוקא אם הם אומרים בעצמם כעת לפני ב"ד שמתחלה היה כוונתם להעיד. אז מצטרפין בהגדתן עם הכשרים ובטלה העדות. וגם הא דאמרינן במתניתין

ואימתי בזמן שהתרו בהן. היינו שאומרים שגם התרו. שאז נצטרפו בראייתן ובהגדתן. אבל אם אומרים כעת שלא כוונו מתחלה להעיד. אף שידענו שבאמת כוונו מתחלה להעיד. כגון שהתרו בו בעת שהזיק לחבירו או מסר ממונו וכדומה (דלולי זה מאין נוכל לידע כוונתם) שיבואו אח"כ להעיד עליו (ועיין ברי"ף שגירסתו במשנתינו אחד ד"מ ואחד ד"נ בזמן שהתרו בהם. והנמ"י כתב שם שהתרו בהם שגילו את דעת העדים אם באו לראות או להעיד) והעדים הכשרים מעידים על זה. או עדים אחרים מעידין ע"ז. היה אפשר לומר דכיון דבהגדתם לא נצטרפו. לא בטלה העדות. ע"ז הביאו בשם הרשב"א דכיון דנצטרפו בשעת ראיית עדותן א"צ עוד יותר ובטלה עדותן. וז"ב לע"ד בכוונת דבריהם הנ"ל. ומה שקשה הא בממון כידעינן שהמעשה כן היה. די לנו בזה. כבר כתבנו בזה בדברינו לעיל:

ח **עוד** ראיתי אשר עדיין נשאר לנו לבאר גם שיטת הרמ"ה. הביאו הטור (וגם הנמ"י) והש"ך ז"ל האריך להשיג עליו. ולבד השגות הש"ך יש להבין לענ"ד שיטתו בדברי הגמרא. והנה הש"ך ז"ל בסי' ל"ו ס"ק ו הביא דברי הטור דהרמ"ה הוסיף וכתב דה"ה איפכא כשהעיד עמהן תכ"ד. אע"פ שמתחלה לא באו אלא לראות אפילו לא ראו כאחד כו' עדותן בטלה. דהא עיקר קרא בשעת הגדה [ובנמ"י ראיתי שהביא דברי הרמ"ה וכתב וז"ל והרמ"ה ז"ל כתב דהא דאמרינן אי למיחזי אתו עדותם כשרה דוקא דלא אסהידו כו' בתכ"ד. אבל אם העידו כ"א בתכ"ד כו' עדותן בטלה דעיקר קרא בשעת הבאה (וט"ס וצ"ל הגדה) היא עכ"ל. הא דאפילו לא ראו כאחד. לא נמצא בדבריו) והקשה הש"ך. על מה שכתב ואפילו לא ראו כאחד כו' מדברי המתניתין דהיו שנים וואין מחלון זה כו' והא התם בתכ"ד איירי דמסתמא סיפא דומיא דרישא דפירש שם רבא והוא שהעידו בתכ"ד ומ"מ בעינן שיראו כאחד. ולכן כתב דהעיקר כדמשמע משאר פוסקים. דכאן אין חילוק בין תכ"ד או לא. ובכל ענין בעינן שיראו כאחד. ויכוונו להעיד, וכתב עוד שם דאין להביא ראיה לדברי הרמ"ה מדברי רש"י על הא דאמר רבא והוא שהעידו בתכ"ד. חדא דכבר הקשו התוס' על רש"י. ועוד דנראה לו לומר שרש"י לא כתב זה כ"א באופן שהוזם אחד מהעדים דבזה יש לחלק בין תכ"ד ללאחר כ"ד משום שלא אמרו אמת (ומזה השיג ע"ד הרמב"ם בפ"כ מה"ע שהבאתי לעיל) אבל בנמצא קו"פ כיון שאומרים אמת ונצטרפו באמת בראיה לא בעי תכ"ד זהו תוכן דברי הש"ך שם:

ט **והנה** כל דבריו תמוהים לי מאוד. ולא זכיתי להבינם. ראשית. לא הבינותי במה שכתב בקושייתו על הרמ"ה ממתני' דהיו שנים רואין כו' והא התם בתכ"ד איירי. דמסתמא סיפא דומיא דרישא. וכנראה כוונתו. דמסתמא המתני' דהיו שנים רואין כו' דומיא

דמתני' דידן שמקודם. דאיירי בתכ"ד. דלמה הוצרך לזה. הא ע"כ מיירי בתכ"ד. דאל"כ איך יתכנו דברי המתניתין דבראו מחלון א' הרי אלו מצטרפין ואם לאו כו' לפיכך אם נמצאת אחת מהן זוממת כו'. הא לענין הדין דאין נעשים זוממין עד שיזומו כולם. לכ"ע בין לפירוש רש"י ובין לפ"ש התוס' בלאחר כ"ד. אף שראו כאחד לא מצטרפין לענין זה. וא"צ שיזומו כולם. כדברי רבא והוא שהעידו בתכ"ד וע"כ דאיירי מתניתין בתוך כ"ד. ואם היו רואין זא"ז אמרינן עד שיזומו כולם. ובלא ראו זא"ז הרי הן כשתי עדיות כו':

גם מה שכתב דאין להביא ראיה לדברי הרמ"ה מדברי רש"י כו'. תמוה מאד דלפי דברי רש"י (כפי שהבינו התוס' בדבריו) מבואר ההיפוך מדברי הרמ"ה. שכתב דרבא קאי גם ע"ד המתני' בהא דקו"פ והא במתניתין אמרינן ואימתי בזמן שהתרו בו כו' וע"ז אמר רבא והוא שהעידו בתכ"ד. וחזינן דבעינן אכתי שכוונו להעיד וגם שיהיה בתכ"ד. אלא שיש להבין לפ"ד הרמ"ה. איך הבין בדברי רבא הנ"ל (לבד מה שהקשו התוס' על רש"י מהא דפרכינן הרוג יציל) גם בדברי רבא דלקמן היכי שיילינן כו' למיחזי אתיתו כו' הא לפ"ד רבא מקודם והוא שהעידו בתכ"ד לפ"ש הרמ"ה. בטלה העדות אף באומרים למיחזי אתינו:

ובעיקר דברי הש"ך לא ירדתי לסוף דעתו. דכיון שכתב בעצמו. דבהוזם א' מהעדים יש לחלק בין תכ"ד ללאחר כ"ד. דכיון שלא אמרו אמת ומעולם לא נצטרפו בעי' שיצטרפו בהגדתם יחד. ועכ"פ אם מצטרפין בהגדתם בתכ"ד סגי בזה. א"כ למה יגרע בנמצא קא"פ והעידו בתכ"ד. שנצרך עוד שיראו כא' וכוונו להעיד והלא הדברים ק"ו הוא. ואף דלפי דעת הש"ך מוכח ממתני' דהיו שנים רואין. דבעינן ראו כאחד. עכ"פ מנ"ל דבעי שכוונו להעיד:

(א"כ לא די שמוכח כן מדברי רש"י לפמ"ש הוא בכוונת דברי רש"י דקאי על הוזם א' מהן. אף גם מדברי התוס' מו מוכח כן לפי דבריו דהא כתבו דבקא"פ לא בעי תכ"ד לפי שאמרו אמת. ומזה דבהוזם א' מהן לא בטלה כל העדות רק בתכ"ד דנצטרפו בהגדתן וא"כ אם העידו בתכ"ד נצטרפו ולא בעינן עוד יותר. וא"כ כש"כ בקא"פ. ולזה קצרה ידי להבין דעתו הגדולה בזה (וספרי המחברים האחרונים אין ת"י כעת לעיין בהם):

ולענין קושיית הש"ך על הרמ"ה במ"ש דלא בעינן ראו כאחד מדברי המתני' דלקמן (אם כי בדברי הרמב"ם לא מצאתי זה לענין דין דקא"פ. רק לענין דאין נעשים זוממים כו'. אך בודאי כן הוא. וכ"כ התוס' לקמן בדברי המתני') ראיתי כבר להקצה"ח שכתב לתרץ זה. דיש לחלק בין ד"נ לדיני ממונות משום דבד"נ עדות מיוחדת אין מצטרפין. ובד"מ

מצטרפין. ועיי"ש בדבריו בס"ק ב' (ולקמן ע"ב נדבר מדבריו. וראיתי שכ"כ גם הג' בעל תל"מ בגליון הש"ך). אבל יש לחקור בדברי הרמ"ה איך הבין בפשט דברי הגמ' וכמש"ל:

י **ולכן** נראה לענ"ד דגם הרמ"ה מפרש דברי רבא. כמש"ל בישוב דברי רש"י. דרבא קאי גם על דין דקו"פ רר בדיני ממונות. דבמתני' קתני לענין ד"נ ואימתי בזמן שהתרו בו דעל עידי ממון לא שייך לומר שנצטרפו בשעת ראייתן דא"כ אמת הוא וצ"ל דנצטרפו בהגדתן בתכ"ד. וכמש"ל באות ה' לפ"ד רש"י. רק נראה לי להוסיף דברים בזה לפ"ש הרמ"ה. דלכאורה לפי שיטתו עדיין לא יתכנו דברי רבא לקמן היכי אמרינן להו למיחזי אתיתו כו'. וזה קאי על דיני ממינות כמ"ש התוס' לקמן. דעל דיני נפשות ל"ק דניחזי אנן אם התרו בו כו' ולפ"ד הרמ"ה לפי דברי רבא מקודם דאיירי בתכ"ד. אף באומרים למיחזי אתינו בטלה עדותן:

ונראה לע"ד לומר דהרמ"ה אינו מפרש כפמ"ש התוס' דדברי רבא הנ"ל קאי על דיני ממונות. כ"א דקאי על דיני נפשות היכא דלא התרו. וכן ראיתי להנמ"י שכתב היכא אמרינן להם בשלא התרו בנידון (רק שהוא כתב וגם בדיני ממונות דאין שם התראה) וכן הרמב"ם בפיה ה מה"ע לא הביא כלל הא דבזמן שהתרו בו רק הא דשואלין להעדים למיחזי אתיתו כו' גם בענין עדי נפשות. וגם ציון דברי רבא שם הוא על מה יעשו שני אחים. רק דממילא גם בד"מ באופן זה נתבטלה עדותן אף בלא העידו תכ"ד. אבל בהעידו תכ"ד לא נצרך לזה ולק"מ לפ"ש הרמ"ה. וגם בדעת רש"י י"ל שסובר כן. דאין סתירה בדבריו לזה. כן נלע"ד:

יא **וראיתי** בקצה"ח ס"ק ד' שם שנסתפק בנמצא קא"פ. ובשעת ראיה כשר היה אלא דבשעת הגדה נפסל מהו. והביא ראיה מדברי התוס' דב"ב וסנהדרין שהבאתי לעיל במה שהקשו דלב"ש תיפסל עדותן מחמת נמצא קא"פ. והא התם עד זומם ועד שקר אינו נפסל רק משעה שהעיד ועי"ש בדבריו:

ולע"ד יותר היה לו להביא מדברי הגמרא דסנהדרין (דף מ"ו) שהובא בדברינו לעיל בהא דאחד אומר א"י בחקירות כמאן דלא כרע"ק. ופירשו התוס' דהוה כנמצא קא"פ. והא התם מיפסל בשעת הגדת העדות:

ואולם לפ"מ שביארנו לעיל דהא דאמרינן למיחזי אתיתו כו'. היינו לא שנצטרפו באמת משעת ראיית העדות וכמו שהארכנו לעיל. נסתרו כל דבריו שם. ועי"ש מה שהביא בשם הב"ח (בסי' ל"ח) מ"ש בישוב דברי הרמב"ם. ואפשר להעמיס דברינו הנ"ל. גם בדברי הב"ח ולא תיקשי מה שהשיג עליו הקצה"ח שם. ונלאיתי להאריך עוד בזה:

גמרא אלא מעתה הרוג יציל

גמרא אלא מעתה הרוג יציל כו' ופרש"י לר' יוסי דאמר אף בלא התרו שלא נתכוון להעיד הוא מציל את הנידון מפני קורבה. הרוג נמי יציל כו' והוא קרוב אצל עצמו. מדברי רש"י אלו כתבתי לעיל בדברינו בדברי הגמרא באות כ' להשיג ע"ד הנו"ב ז"ל במה שהקשה למה לא פריך הגמרא מלוה ולוה יצילו (וכן הקשה גם התומים בר"ס ל"ו) וכתבנו דהא קושיית הגמרא הוא רק אליבא דר' יוסי כמ"ש רש"י ור' יוסי הא סובר דבד"מ לא פסלינן בקו"פ. ואח"כ בא לידי ספר הפ"י על מכילתין. וראיתי שכתב שם ע"ד רש"י הנ"ל וז"ל וכוונתו מבואר דמשמע דפשיטא ליה דלרבי דבעי התראה לא שייך הך קושיא דהרוג יציל. ולא ידענא מאי פשיטותא דהא לקושטא דמילתא אמר רבא לקמן ע"ב דמתרה שאמרו אפילו מפי עצמו עכ"ד שם והאריך עוד. ותמיהני על גאון כמותו ז"ל דהא הא דבעי התראה לרבי הוא שמזה נדע שכוונו להעיד. ובד"מ שיילינן להו למיחזי אתיתו כו': וכמבואר בגמרא ותוס' (גם בגוף דברי רש"י הנ"ל שכתב לר' יוסי כו' שלא נתכוון להעיד) ואיך שייך בהרוג והורג וכדומה שנתכוין להעיד. וז"פ וא"צ לפנים. ובזה נסתרו כל דבריו שם עי"ש:

גמרא במקיימי דבר הכתוב מדבר

גמרא במקיימי דבר הכתוב מדבר:

א **הגר"ע** אייגר ז"ל בתשובותיו סי' רי"ח הקשה לפי פירוש רש"י דבמקיימי דבר ולא בעושי הדבר (והוא ז"ל כתב שם בלשונו. ופירשו הרבה ממפרשים רש"י והתוס' בחד תו' דהם הבע"ד. ולאו שם עדים עלייהו, ולא מצאתי בתוס' שכתבו כן בחד תי'. וגם ברש"י לא נמצא בלשון הנ"ל). מהא דאמרינן בסנהדרין לענין מסית. אמר לשנים הן עדיו ומביאים אותו לב"ד. ומבואר דהנוהת אינו בכלל בע"ד. ושם עדות עליו. א"כ איך משכחת ניסת ע"י קרוב כדכתיב כי יסיתך אחיך בן אמך. הא הניסת יפסול העדים מדין נמצא אחד מהם קא"פ עכ"ד הגאון הנ"נ:

ב **ולא** זכיתי להבין קושייתו. דמאי אולמא הא דמסית ממה דפריך בגמרא נרבע יציל. וכתבו התוס' מקודם שהוא שונא להרובע שרבעו באונס. והקשו ע"ז דהא אמרינן בסנהדרין פלוני רבעני לאונסי כשר לעדות. ולזה כתבו דהקושיא מרבעו לרצונו. ואף דגם בפלוני רבעני לרצוני אמרינן שם דנאמן. היינו משום דפלגינן דיבוריה כו' ועוד אומר הר"י בכור שור דפריך הגמרא נרבע שהוא קרוב לרובע יציל וכן הרוג כו':

[**ועיין** בדברי תוס' סנהדרין (דף ט' ע"ב) נראה שם דהר"י בכור שור לא ניחא ליה לפרש בלרצונו כמ"ש התוס' מקודם. משום דא"כ למה להגמרא למיפרך רובע יציל. לפרוך מיניה וביה נרבע יציל את עצמו. ולזה מפרש דברי הגמרא בלאונסו ואך הקושיא אם

הוא קרוב להרובע. והוכיח שם ממכה אביו ואמו כו' דאף באופן זה נידון במיתה עיי"ש. וראיתי בתומים ר"ס ל"ו שכתב בתוך דבריו להקשות דלמה נאיד הר"י בכור שור מתירוץ ראשון של התוס'. ובמח"כ לא ראה דברי התוס' דסנהדרין הנ"ל]:

וא"כ חזינן לפ"ד הר"י בכור שור. דקושיית הגמרא הוא אם הרובע קרוב להנרבע. דאל"כ גם הנרבע נאמן להעיד שרבעו באונס. וע"ז משני הגמרא במקיימי דבר כו' היינו דדוקא בעדים אחרים שלא נעשה מעשה העבירה עמהם דבר הכתוב. אבל לא בנרבע שהעבירה היה עמו. ואף דלולי שהיה קרוב היה נאמן להעיד. מ"מ אם הוא קרוב לא נתבטל העדות מחמת נמצא קא"פ. וא"כ ה"ה והוא הטעם לענין מסית אם הוא קרוב להניסת ומ"ש ניסת מנרבע. ותמיהני על הג' הנ"ל בזה:

גם אין להקשות קושיית הגאון הנ"ל לפ"ד התוס' בד"ה שמואל. דאינם מפרשים הא דאמרינן במקיימי דבר כפרש"י. כ"א במקיימי דבר לפני ב"ד. כשבאין להעיד דוקא. דלפ"ד התוס' בודאי לק"מ. דבאמת אם הוא קרוב להמסית. ונתכוין להעיד. וגם בא אח"כ בתוך העדים להעיד בב"ד. בטלה עדותן. והא דאמרה תורה כי יסיתך אחיך כו' היינו היכא שלא נתכוין. ולא בא להעיד. ואולי במכחיש להעדים. ולק"מ:

[**ובעברי** שם בתשו' הגאון הנ"ל. ראיתי בסי' השני שם מילתא דתמוה לי טובא שכתב שם בתוך דבריו וז"ל ומ"ש שבני הגאון מוהר"ש נ"י אמר דבהוזם א' כל העדות בטל. דהוי כנמצא אחד מהם קא"פ. לענ"ד אין זה ברור כיון דהוזם ולא נצטרפו בראיה. ובג' עדים והוזם אחד אפשר דתתקיים העדות בשאר עכ"ד. ואשתומם על המראה הלא מבואר כן בדברי התוס' בעמוד השני ע"ד המתניתין דהיו שנים רואין כו' דבראו זא"ז אם הוזם אחד בטלה כל העדות. וכן הוא בדברי הרמב"ם בפ"כ מה"ע שהבאתי לעיל. וכ"כ רש"י לקמן ע"ב בפי' דברי הגמרא אלא מעתה בד"נ יציל. וכן בסנהדרין (דף ס') לענין מגדף פי' כן דברי הגמרא שם. וכמעט כל הפוסקים ראשונים ואחרונים מלאים מזה. ומ"ש הגאון הנ"ל כיון דהוזם ולא נצטרפו בראיה. זהו תלונות הש"ך והשגות הראב"ד בלאחר כ"ד. ובתוך כ"ד מודו. וכבר הארכנו הרבה בזה לעיל. ואיך כתב הגאון הנ"ל שאין זה ברור וצ"ע]:

ג **ולפ"מ** שכתבנו בדברי הר"י בכור שור הנ"ל. נראה ליישב מה שהקשה במהר"ם לובלין. שכתב שם פירוש הר"י ב"ש לא מחוור לי. דא"כ למה נקט הגמרא רובע ונרבע מכל העריות. ולא ידעתי מה ניחא ליה טפי לפי תירוץ הראשון של התוס' דכוונת הגמר הוא ברבעני לרצוני. ואדרבה לע"ד לפ"מ שביארנו, לפי פירוש הר"י ב"ש יותר ניחא. דבל"ז יש להבין למה הקשה הגמ' מקודם הרוג ונרבע יצילו. ובאופן אם הם קרובים.

ואח"כ הקשה הורג ורובע יצילו. הו"ל להקשות מקודם בפשיטות דהורג ורובע יצילו א"ע:

אבל יש לומר בזה. דבהרוג ונרבע היה לו הקושיא ביותר חיזוק. דהנרבע אם איננו קרוב להרובע. הוא נאמן להעיד עליו. (וכן בהרוג אם היה במציאות היה נאמן) ובגדר עד הוא. וא"כ אם הוא קרוב להרובע יצילו (וכמו שהקשה באמת הגרע"א ז"ל ממסית וכנ"ל). וע"ז השיבו שרבעו מאחוריו. ואח"כ הקשה דמ"מ הורג ורובע יצילו א"ע. וע"ז אמרינן כי אתא לקמיה דרבא אמר במקיימי דבר:

וא"כ ל"ק קושיית המהר"ם לובלין ז"ל דלא רצה הגמרא להקשות מבא על עריות. דערוה תציל את הבא עליה. דלזה א"צ לומר אם היא קרובה להנואף. כ"א בשביל שהיא אשה. והיא פסולה לעדות בכ"מ. ואיננה בגדר עד כלל. ולק"מ דתיפסל משום נמצא קא"פ. וזה לפי פירוש הר"י בכור שור. ולפי תירוץ הראשון של התוס' דאיירי בלרצוני ומשום דרשע הוא. לכאורה הא גם רשע פסול לכל עדות כמו אשה. אבל זה אינו. דבודאי רשע פוסל העדות. ואשה י"ל דאינה פוסלת כקא"פ. ועיין בתומים (ס"ס ל"ו) שנסתפק בזה (וראיתי אח"כ בס' ע"ל שכתב קצת מדברינו הנ"ל):

ד **ואולם** דברי רבינו רש"י ז"ל במ"ש על הא דפרכינן הרוג ונרבע יצילו. משום דאדם קרוב אצל עצמו. לא יכולתי להולמם. דהא חזינן מהא דפלוני רבעני לאונסי דמהימן. דלא חשבינן ליה לקרוב. וגם הוא בעצמו נאמן להעיד (וה"ה בהרוג אם היה במציאות או קודם שנעשה טרפה) ואיך אפשר לומר שיפסול העדים מחמת קא"פ. וצלע"ג כעת. (ואחר זמן ראיתי בס' שו"ת משכנות יעקב חלק חו"מ סי' ט"ו שדיבר קצת בדברי הגמרא דידן ולענין קרובי נרצח. וכתב שם. דלכולהו פירושי שפירשו בהא דהרוג יציל. אית להו פירכא. לבר מדרש"י דלית לה פירכא. ולא ידעתי מה יענה להנ"ל. גם ראיתי בסי' השני שם האריך בענין קא"פ. ויש לי להשיב על דבריו. ולא רציתי להאריך):

ה **שוב** אחרי כותבי נתיישבתי וראיתי. דיש לומר דלא דמי הא דהרוג להא דפלוני רבעני דבהא דהרוג. אם אומר פלוני הרג אותי. אף קודם שנעשה טרפה. כגון שאומר שהשקהו סמא דמותא וכדומה. אין ההרוג נאמן בזה להצטרף עם אחר. דהוא קרוב אצל עצמו. ודורש דמו. לראות נקם בההורגו (ואף דאמת הוא בד"נ בעינן עדים. ולאו עד הוא) והוה כאלו אומר פלוני חבל בי. דאינו נאמן. משום שהוא בע"ד. ונוגע בעדות לבקש תשלומין. משא"כ בהא דפלוני רבעני לאונסי. איננו דורש. לא דמיו. ולא תשלומין (וגם איננו שונא כמ"ש התוס') רק הוא מעיד על פלוני שעבר עבירה נאמן בזה. וא"כ שפיר פריך הגמרא הרוג יציל. דהא ראה אותו (והי' סובר בההו"א דגם בע"ד פוסל. כדפריך אח"כ הורג

ורובע יצילו). ובהא דנרבע יציל לא כתב רש"י כלום. דזה בפשוטו בנרבע לרצונו. ורשע הוא. ויפסול העדים:

ואולם דעת הר"י בכור שור. מבואר דאינו סובר כהנ"ל. כ"א דהרוג נאמן. ולכן הוצרך לפרש הא דהרוג יציל. באם הוא קרוב להההורג:

ולפי מ"ש הדין שהביא הרמ"א (בסי' ל"ג סעיף ט"ז) דקרובי הנרצח יכולין להעיד על הרוצח (והוא מהמרדכי. וכתב שם דאף הנרצח יכול להעיד) תלוי באשלי רברבי הנ"ל. דרש"י אינו סובר כן. ושוב עיינתי בהסמ"ע שם שהביא לשון המרדכי דאפילו הנרצח כו' יכול להעיד שהרי האמינו לומר פלוני רבעני. וחזינן שהביא ראיה לדבריו מהא דפלוני רבעני וכמש"ל. ולפ"ד רש"י לע"ד נכון כמש"ל לחלק בזה. (ובזה צדקו דברי הגאון בעל משכנות יעקב ז"ל. דלפי דבריו דלכולהו אית להו פירכא. לבר מפי' רש"י. דלית לי' פירכא. א"כ מוכח מגמרא דידן דלא כדברי המרדכי הנ"ל):

גמרא אי אמרינן למיחזי אתו

גמרא אי אמרינן למיחזי אתו. מה יעשו כו':

הגאון מהר"ם לובלין ז"ל כתב להגיה בדברי הגמרא אי אמרינן למיחזי אתו עדותן קיימת. והא דמה יעשו שני אחין הוא פיסקא לדברי המתניתין. ומה שנלחץ לזה נראה מדבריו ז"ל. ואשר כתבו התוס' דהא דאמרינן היכי אמרינן להו קאי על דיני ממונות. א"כ לא יתכן סיום דברי הגמרא מה יעשו כו' שהרג את הנפש:

ולענ"ד הקלושה א"צ להגיה. וגירסא הישנה נכונה. וראיתי נכוחות לזה. חדא. מדברי התוס' בד"ה שמואל וא"ת א"כ מאי פריך לעיל מה יעשו שני אחים. ולא יתכן לשונם לומר דכוונתם על הא דאמר רבי במתניתין מה יעשו כו'. ועוד דא"כ מנ"ל להתוס' לפרש דפלוגתת ר"י אמר שמואל ורב נחמן. קאי גם על פלוגתת רבי ורבי יוסי בדיני ממונות כמבואר מדבריהם. וכן מבואר יותר מדברי תוס' סנהדרין (דף ט' ע"ב) שכתבו שם א"נ לא פסק כוותיה (היינו ר"י אמר שמואל) אלא במאי דאמר בד"א בדיני נפשות כו' אבל בכוונת עדות סובר כרבי'. ואם הציון הוא על מה יעשו שני אחין. היאך אפשר לומר כן. גם בדברי הגמרא לא יתכן זה. דהו"ל לציין או על הא דרבי ור' יוסי. או על הא דואימתי בזמן שהתרו בו. ולא ע"ד המתני' דמה יעשו שני אחין כו'. גם עיין בר"ש מבואר ג"כ מדבריו דלאו פסקא הוא. כ"א סיום דברי הגמרא אי אמרינן למיחזי אתו מה יעשו שני אחים כו':

וכן מבואר מלשון הרמב"ם ז"ל בפ"ה מה"ע שהביא דברי הגמרא אלו וכתב בד"א בזמן שכוונו כולם להעיד. אבל אם לא נתכוונו כולם להעיד מה יעשו שני אחים בכלל העם

וראו פעם כשהרג זא"ז או כשחבל בו או כשחטף חפץ מידו. וכיצד בודקין כו' ועי"ש בכ"מ שהביא ע"ז דברי הגמרא אי אמרי למיחזי אתו. מה יעשו שני אחים כו'. מכל הנ"ל מבואר דלא כדברי המהר"ם לובלין ז"ל:

ומה שנלחץ לזה מדברי התוס' שכתבו דקאי על דיני ממונות וכמש"ל. הנה לעיל בדברינו (ע"ד תוס' ד"ה רבא באות י"א) הבאתי דברי הנמ"י שכתב היכי אמרי' להו בשלא התרו הנידון. וכן בד"מ כו'. וחזינן מדבריו דפירש דברי הגמרא היכי אמרינן להו כו' דקאי גם על דיני נפשות היכא דלא אתרו בו. וכן מבואר מדברי הרמב"ם הנ"ל. דבאומרים לאסהודי אתו. אף שלא התרו בו. כגון שסמכו על התראות עדים האחרים. ג"כ הוה כנמצא קא"פ:

ולזה נראה דגם התוס' אף שכתבו דהא דאמרינן בגמרא היכי אמרינן להו כו' קאי על דיני ממונות. היינו דלא היה ניחא להו מאי דאמרינן בגמרא היכי אמרינן הא בדיני נפשות אם באו ואמרו פלוני הרג את הנפש והתרנו אותו לא נצרך להב"ד לומר להם כלל. לזה פירשו דהא דהיכי אמרינן להו. קאי על דיני ממונות. אבל אח"כ דאמרינן למיחזי אתיתו. אי לאסהודי. כ"ז מועיל בין לענין ד"נ. ובין לענין דיני ממונות. והגמרא קיצר בלשונם בזה. ולזה מסיים הרמב"ם ז"ל מה יעשו שני אחים כו' כשהרגן זא"ז או כשחבל בו או כשחטף חפץ מידו. וזה ברור ונטו לע"ד:

ושוב ראיתי דע"פ דברינו הנ"ל יתכנו מאד דברי התוס' בד"ה לאסהודי כו' שכתבו קשה דא"כ לא יהרג אדם לעולם דהקרובים יבואו ויאמרו לאסהודי אתינן. וכתב ע"ז במהרש"א דלפמ"ש התוס' מקודם דהא דאמרינן למיחזי אתיתו קאי על ד"מ. צ"ל דכוונת התוס' בקושייתם שיאמרו הקרובים שגם התרו בו. (ואח"כ ראיתי שגם במהרש"ל כ"כ עי"ש) וכתב עוד ומיהו בעיקר דבריהם שכתבו לעיל יש לגמגם דהא לא בעי התראה לכל עד אלא אפילו שמע מפי עצמו עכ"ד. ולפ"מ שבארנו לעיל א"ש היטב. דמ"ש המהרש"א שבעיקר דבריהם יש לגמגם כו'. לק"מ דכוונתם דלא יתכנו דברי הגמרא היכי אמרינן להו וכמש"ל ומה שכתבו המהרש"ל והמהרש"א ז"ל דכוונתם שיאמרו שגם התרו בו. ולפי דבריהם ז"ל חסר זה בדברי התוס'. ולפ"מ שביארנו לעיל אם יאמרו לאסהודי אתינו די בזה. אף אם לא התרו בו:

וכמ"ש הרמב"ם והנמ"י (וכ"ה בחו"מ ר"ס ל"ו דברי הרמב"ם הנ"ל) ולקמן ע"ד תוס' ד"ה הנ"ל נבאר עוד דא"א לומר כלל שכוונתם בקושייתם שיאמרו שהתרו בו עי"ש. וגם מדברי תוס' אלו ראיה לדברינו דלעיל. ומקום הניחו לי רבותינו הנ"ל בזה:

גמרא איתמר אמר ר"י אמר שמואל

גמרא איתמר אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר' יוסי ורב נחמן אומר הלכה כרבי:

בב"ב (דף מא ע"ב) כתבו בתוס' ד"ה נחלקה עדותן לעניין קושייתם אליבא דב"ש דבכת א' נחלקה עדותן. א"כ בשני כיתי עדים הו"ל כנמצא קא"פ. (וכבר הבאתי דבריהם לעיל) ואומר ר"י דלאו פרכא היא. דמצינו למימר דב"ש כר' יוסי סבירא להו דאמר התם כו' אבל בד"מ תתקיים העדות בשאר והכי הילכתא דפסק רב נחמן כוותי'. ונכתב שם בצדו לתמוה דהא להדיא אמר רב נחמן להיפוך דהלכה כרבי. ומה"ט פסקו כל הפוסקים כרבי. ומסיים ומצוה ליישב. ובילדותי אמרתי (ואח"כ שמעתי אומרים זה כמדומה בשם הגאון בעל נו"ב ז"ל וגם ראיתי שכ"כ בספר חוסן ישועות על ב"ב) דמה שכתבו והכי הילכתא כוונתם על דברי ר"ש בן אלעזר שם. דאמר לא נחלקו ב"ש וב"ה על שני כיתי עדים כו' על מה נחלקו בכת אחת כו'. והיינו דלפ"מ שתירצו דב"ש כר' יוסי ס"ל. א"כ אם נאמר דלא כר"ש בן אלעזר. כ"א דפלוגתת ב"ש וב"ה הוא בשני כיתי עדים. ובכת א' נחלקה עדותן. א"כ תיקשי קושייתם אליבא דב"ה. ונצרך לומר דב"ה סברי כר' יוסי. והרי ר"נ אמר דהלכה כרבי. אבל זהו ע"ד הפלפול]:

ונלע"ד ליישב דברי הר"י בתוס' הנ"ל. והוא. דמה שכתב שם בצדו דלהדיא אמר ר"נ הכא דהלכה כרבי. זה בודאי ל"ק דלא מיבעי' לפי גרסת המהר"ם לובלין שהבאתי לעיל דהא דמה יעשו שני אחין כו' הוא ציון להא דאמרינן אח"כ איתמר אמר ר"י כו' א"כ מ"ש. וזה נראה יותר דלא קאי פלוגתת ר"י אמר שמואל ור"נ. כ"א על מחלוקת רבי ור' יוסי בהא דאמר רבי ואימתי בזמן שהתרו בו. וכמבואר בגמרא דסנהדרין (דף ט) דר' יוסי פליג ע"ז. וכעין שכתבו התוס' בסנהדרין שם (הבאתי לעיל) באי נמי דלא פסק רב יהודא כוותי' דר' יוסי. אלא במאי דקאמר אבל בד"מ כו' אבל בכוונת עדות סובר כרבי. כמ"כ נוכל לומר להיפוך דקאי רק על הא דכוונת עדות. וזה נראה יותר בהגמרא לפי גירסת המהר"ם לובלין וכנ"ל (וכבר כתבנו דלפ"ד מהר"ם לא יתכנו דברי התוס' דשם) אלא אפילו לפמ"ש לעיל דלענ"ד הא דמה יעשו כו' לאו ציון הוא לזה. עכ"פ אין הכרע בזה ונוכל לומר דהר"י שם בתוס' מפרש דקאי רק על כוונת עדות. ולא על ד"מ ולא קשה מזה ע"ד הר"י הנ"ל מה שתמה שם בצדו:

אבל עדיין יש לחקור היכן מצא הר"י בעל התוס' הנ"ל דרב נחמן פוסק כוותי' דר' יוסי בדיני ממונות:

ונראה דאפשר לומר בזה דהר"י לטעמיה אזיל. שבסוגיין בתוס' ד"ה אמר ר' יוסי. הקשו ע"ד רש"י. במ"ש דטעמיה דר"י לחלק בין ד"נ לד"מ. משום דבד"נ כתיב והצילו העדה

כו'. דא"כ נילף מינייהו לד"מ דהא כתיב משפט א' יהיה לכם. ועוד דבד"מ נמי כתיב ע"פ שנים כו'. וכתבו בשם ר"י דבד"נ שייך שפיר למילף משנים כו' דבשנים אינה מועלת לכלום. אם נפסל א' מהן. אבל בד"מ דגם בשנים אם נפסל א' מהם אינו בטל לגמרי. דחייב שבועה. לכן בשלשה תתקיים העדות בשאר. ולקמן ע"ב אמרינן אמר רב נחמן עדות מיוחדת כשרה בדיני ממונות דכתיב לא יומת ע"פ ע"א. בד"נ הוא דאין כשרה אבל בד"מ כשרה והקשו התוס' דהא קרובים נפקא לן דפסולים מלא יומתו. וד"מ גמרי' מיניה מדכתיב משפט אחד יהיה לכם (ומדברי תוס' אלו נראה ליישב מה שהקשה המהרש"א ע"ד תוס' ד"ה אמר ר"י הנ"ל עי"ש. ונראה דכוונתם כמו שכתבו בדבריהם הנ"ל דהא קרובים נפקא לן דפסולין מלא יומתו כו' ובזה נצרך ללמוד ד"מ מד"נ] וכתבו ונראה דע"כ האי קרא לאו בד"מ קאי. דע"א מועיל לממון. דלשבועה מיהא איתא. ונראה דחד טעמא הוא הכא והתם. דלרבי דס"ל בקא"פ למילף בד"מ מד"נ משום דכתיב משפט אחד יהיה לכם. והא דבממון ע"א מחייב שבועה לא איכפת ליה דמ"מ ממון אינו מחייב. גם לענין עדות מיוחדת נילף בד"מ מד"נ. ולר' יוסי דסובר בקא"פ דדוקא בד"נ. אבל לא בד"מ וטעמו כמ"ש הר"י בתוס' משום דבממון עד אחד מחייב שבועה. גם בעדות מיוחדת סובר דכשר בעדות ממון, וא"כ רב נחמן דפוסק דעדות מיוחדת כשרה בד"מ מסתמא פוסק כר' יוסי בדין קא"פ. ושפיר כתבו התוס' בב"ב דפסק ר"נ כוותיה. (ועיין ברי"ף וברא"ש הגרסא אמר רב יהודא עדות מיוחדת כשרה. והיה אפשר לומר דרב יהודא לטעמים דפוסק כר' יוסי. אבל א"א לומר כן ודו"ק:

תוס' ד"ה לאסהודי אתיתו

תוס' ד"ה לאסהודי אתיתו. קשה דא"כ לא ליהרג אדם כו' ופירש ר"ח כהן. דאמרינן לעדים כשרים כו':

א **הנה** רש"י ז"ל לא פירש כן. כ"א דאמרינן להו לקרוב ופסול. וכבר כתב הש"ך בסימן נ"ו ס"ק ד' דגם בהרמב"ם וכמה פוסקים מבואר דלא כפי' הר"ח כהן:

ונלע"ד דיש להוכיח כפ"ד רש"י והראשונים הנ"ל. והוא דאם נאמר כ"ד הר"ח כהן דשיילינן להכשרים לאסהודי אתיתו. א"כ הא דקתני במתניתין ואימתי בזמן שהתרו בו. היינו נמי ע"כ דהכשרים התרו בו. (וכבר הבאתי לעיל דברי המהרש"ל ומהרש"א שכתבו דכוונת התוס' בקושייתם שיאמרו הקרובים שגם התרו בו. ואף שכתבנו לעיל דלא נצרך לזה. דדי בזה אם יאמרו לאסהודי אתו אף אם לא התרו וכמש"ל. אבל עכ"ז גם זה תיקשי דיאמרו הקרובים שהתרו בו. וע"כ לפי פירוש הר"ח כהן. הא דאמרינן בזמן שהתרו בו היינו הכשרים):

וא"כ לפי המבואר בסנהד' ד"ט דר' יוסי חולק על רבי גם בזה. דאף בלא התרו בטלה עדותן. ומוקמי' שם המתני' דמיירי באופן זה וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ור' יוסי עי"ש. הא תיקשי ע"ז מהא דסובר ר' יוסי לקמן במתני' דלעול' אין נהרגין עד שיהיו בני עידיו מתרין בי והיינו העדים המעידין עליו בב"ד הם שהתרו בו (כמבו' גם זה בסנהד' לקמן שם) וא"כ בלא התרו הכשרים. בלא זה אינו נהרג לפי דעת ר' יוסי. ואיך יתכן לומר בזה דנתבטלה עדותן מחמת קא"פ. אלא ע"כ כדברי רש"י דשיילינן להפסולים. וגם הא דאמרינן במתני' ואימתי בזמן שהתרו בו. היינו שגם הקא"פ התרו בו כמ"ש רש"י גם על דברי רבי בהמחניתין. ור' יוסי סיבר דאף בלא התרו הפסולים בטלה עדותן. אף דבלא עדותן היה נהרג משום שהתרו בו הכשרים וא"ש:

ב **והנה** התוס' בסנהדרין שם בד"ה בזמן שהתרו כתבו בתוך דבריהם וז"ל ומיהו נראה לרשב"א דהני לאו פירכא נינהו. דר' יוסי ע"כ לית ליה שנעשה עד בראי' אפילו יעיד לבסוף דהא ר' יוסי הוא דאמר עד שיהיו ב' עדיו מתרין בו כדאמר בסמוך וכמו ששנים אין יכולין להעיד אלא א"כ התרו בו כך ג' כו' אלמא אותן יהיו חשובים עדים אבל השאר לא. וכן נראה הדברים דאם הוזמו כולם לא היו נהרגין אותן שלא התרו בו דלא מהני סהדותייהו בלא סהדותא אחריני. ולא אמרינן נמצא א' מהן קא"פ אל באותן שהתרו. והא דקאמר רבי בזמן שהתרו בו לאו משום דר' יוסי לא בעי התרו. דאכתי טפי מרבי בעי דלרבי בנתכוונו להעיד בעלמא סגי כדאמר במכות ו ובדברי הרשב"א אלו מבואר ג"כ כמש"ל דגם בד"נ סגי אם אומרים לאסהודי אף דלא התרו) ור' יוסי בעי התראה ממש. אלא דיני ממונות בעי לאוסופי. והא דמשמע הכא דלר"י בראי' בעלמא אמרי' נמצא א' מהן קא"פ כו' מדקאמר וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ור' יוסי. היינו במה שנחלקו במשנה זו. אבל מתוך משנה אחרת יש ללמוד דבעי ר' יוסי התראה עכ"ד התוס' בשם הרשב"א שם:

ולפי דברי הרשב"א הנ"ל. יוסתרו דברינו ע"ש להוכיח דלא כהר"ח כהן:

אבל דבריו לע"ד צע"ג דלבד גודל הדוחק בדברי הגמר' שם דאמרינן דר' יוסי לא בעי התראה לענין קא"פ ואיך נאמר דממשנה אחרת יש ללמוד דבעי התראה:

גם מנ"ל לומר דלר' יוסי כמו ששניהם אינן יכולין להעיד אלא א"כ התרו בו כך ג' כו' דבעינן שיהיו כולם מתרין בו. וגם מה שכתב דאם הוזמו כולן לא היו נהרגין אותן שלא התרו בו צ"ע. דאם אמרו שהעדים אחרים התרו בו מנ"ל דאין נהרגין (ובפרט אם העידו בתכ"ד הוה כעדות אחת) וכן לענין למצא קא"פ:

ועוד תמוהים לי מאד ד' הרשב"א הנ"ל. דאיך יפרש ד' הג' דפרכינן הרוג יציל. ורש"י פירש דאליב' דר' יוסי פריך. ולפ"ד הרשב"א דגם לר' יוסי בעי התראה. האיך יפרש קושיית הגמ' הנ"ל וצלע"ג כעת. ועכ"פ לפ"ד התוס' מקודם שם (דלא כפ"ד הרשב"א) יש להוכיח לכאורה כפירוש רש"י והראשונים דשיילינן להפסולים ודלא כהר"ח כהן וכמש"ל:

ג **שוב** ראיתי דליתא לדברינו דלעיל. ומהא לא קשיא על דברי הר"ח כהן. שהוא כתב בדבריו "אבל אם אמרו לאסהודי אתינן" עם הפסולים "הוי עדותן בטלה" וא"כ ה"נ בענין התרו. דוקא אם אמרו הכשרים שהתרו ביחד עם הפסולים אז בטלה עדותן אליבא דר'. ולר' יוסי א"צ זה שהחרו ביחד עם הפסולים. ואיירי בהתרו הכשרים ולא ביחד עם הפסולים. ומ"מ בטלה העדות מחמת קא"פ ול"ק מה שהקשיתי לעיל לפי דבריו. (ואך לפ"ז צ"ל דאינו סובר כמ"ש הרשב"א בדבריו דכמו ששנים כו' כך ג' כו' דבעינן שיהיו כולם מתרין בו. דא"כ שוב תיקשה כנ"ל וצ"ל דאינו סובר כן או דמפרש ככל דברי הרשב"א):

אבל הא קשיא לי לפ"ד הר"ח כהן דמה יענה עדיין לפ"ד ר' יוסי שחולק על רבי ום וסובר דא"צ שהפסולים התרו וכיוונו לאסהודי, דא"כ לא יהרג אדם לעולם דהקרובים יבאו ויאמרו שגם הם היו שם (וזה כעין קושיית הגמרא אליבא דר' יוסי הרוג יציל כו'. וע"ז לא שייך התירוץ במקיימי דבר כו') אם לא שנאמר דסובר כדברי הרשב"א הנ"ל:

ד **והנה** הש"ך בס"ק ה' שם כתב ליישב קושיית התוס' לפ"ד רש"י וש"פ דשיילינן להפסולים. דדוקא כשאנו יודעין שקרובים ופסולים היו שם בשעת ראיית המעשה אז נאמנין בזה שכוונו להעיד. אבל אם אין ידוע שהיו שם ויבואו קרובים ויאמרו היינו ג"כ שם. ולאסהודי אתינן לאו כל כמינייהו וא"כ לא קשה דלא יהרג שום אדם. דאדרבה מן הסתם יהרג עד שיתברר שהיו שם קרובים עכ"ד הש"ך:

ולכאורה יש להקשות לפי דבריו. דבאמת גם בד"מ תיקשי כקושיית התוס' שיבואו קרובי הלוה וכדומה לסייע לעידי המלוה ויפטר הלוה. וגם בזה צריך לומר דדוקא כשאנו יודעים שקא"פ היו שם. אז נאמנין שכוונו להעיד וכמ"ש הש"ך. והא בממון אם ידעינן שהמעשה אמת למה נפטור את החייב. אבל זה לק"מ חדא דכבר כתבנו בדבריו לעיל בזה (בתחלת דברינו) דכיון דנמצא קא"פ בטלה דין עדות. ושוב חיישינן דמשקרי וכמש"ל שם:

גם דלענין דברי הש"ך יש לומר דמשכחת שאנו יודעים שהיו שם פסולים בשעת מעשה. ואך יש איזה וויכוח בין הבע"ד. ובזה נאמנין הפסולין לומר לאסהודי אתינן. ובטלה העדות.

ואף דלכאורה תיקשי גם לפ"ד הש"ך כפי שהקשיתי לעיל לפ"ד הר"ח כהן. דעדיין תיקשי לפ"ד ר' יוסי דלא בעי' שיאמרו לאסהודי. דא"כ לא יהרג אדם לעולם. אבל זה ל"ק דנוכל לומר דגם לר' יוסי בעינן שאנו יודעים שהיו שמה. אף דלא בעינן שיאמר לאסהודי.

ה **אולם** נראה דדברי הש"ך הנ"ל לא יתכנו. רק לפי שיטתו שאינו סובר כדברי הרמב"ם דבהוזם א' מהעדים בטלה עדותן אף בהעידו לאחר כ"ד. ורק בתכ"ד שנצטרפו בשעת הגדתן. אבל לפ"ש הרמב"ם דבהוזם א' מהן. הוה דינו ככל קא"פ (כאשר כבר הארכנו בזה לעיל) א"כ א"א לומר כפמ"ש הש"ך שידענו שהיה שם דא"כ איך הוזם אח"כ. וע"כ דגם הרמב"ם אינו סובר כן:

[**ומה** שקשה כעין הנ"ל בדברי המתניתין דלקמן דהיו מקצתן רואין אלו את אלו כו' דהא א"כ מכחישים להמזימים (ועיין בדברינו לעיל במתניתין שהערנו בזה קצת) כבר כתב הריטב"א שם. וכן התומים והקצה"ח דאיירי שרק א' מהעדים הכשרים אמר שראה אותם. ולא קשה ועיין שם בדבריהם]:

ו **והנלע"ד** בישוב קושיית התוס' לפ"ש רש"י והרמב"ם דשיילינן להפסולין. הוא. דלכאורה יש לתמוה על דברי התוס' במה שעמדו בקושייתם ע"ד הגמרא דא"כ לא יהרג כו' למה לא העמידו בקושייתם על המתני' ואימתי בזמן שהתרו בו כו'. דא"כ לא יהרג שום אדם שיבואו הקרובים. ויאמרו שהתרו בו. ונא מיבעיא לפ"ד המהרש"ל מהרש"א. דגם בדברי התוס' בקושייתם על הגמרא כוונתם שיאמרו שגם התרו בו. בודאי היו יכולים להקשות כן על המתניתין אלא אפילו לפי דברינו דלעיל שכתבתי דא"צ לזה. דדי אם יאמרו לאסהודי אתינו. ולכן לא סיימו התוספות כדבריהם וכמש"ל בדברי הגמרא אבל מ"מ היו יכולים להעמיד בקושייתם על המתניתין. שיאמרו הקרובים שגם התרו אותו:

ז **ולזה** נראה לע"ד. דלכן לא עמדו בקושייתם על המתניתין וכנ"ל. משום דע"ד המתניתין לק"מ שיבואו הקרובים ויאמרו שגם הם התרו בו. דזה אינו. דהא הכשרים יכחיבום בזה ויאמרו לא החריתם אותי בשעת מעשה. דהתראה צריך להיות בתכ"ד בראיית המעשה. כמבואר בכתובות (דף נ"ג) וברמב"ם פי"ט מה' סנהדרין. ובודאי לא יהיו נאמנים הפסולין בזה. ולזה עמדו בקושייתם ע"ד הגמרא דא"כ לא יהרג כו' דהקרובים יבואו ויאמרו לאסהודי אתו (ודי בזה אף דנא התרו בו וכמש"ל. ובזה הא לא יוכלו הכשרים

להכחישם. אם באמת היו שם הקרובים. דמנא ידעי מה שהיה במחשבתם. אם למיחזי. אם לאסהודי ואף אם יאמרו הכשרים. שלא התרו תבטל עדותן. ושפיר הקשו התוס'. והדברים כנים ואמיתים לע"ד:

וא"כ לפ"מ שביארנו יש ליישב קושיית התוס' לפי דעת רש"י והפוסקים דשיילינן להפסולים. דלא תיקשי דא"כ לא יהרג אדם לעולם כו'. דזה אינו. דהא זה לא יכול להיות שיאמרו לאסהודי אתינן. רק אם לא יכחישום הכשרים לומר שלא היו כלל שמה. כגון שאינם מכירים אותם וכדומה. אבל אם הכשרים יאמרו שלא היו כלל שם בשעת המעשה. לא יהיו נאמנים הקרובים לבטל העדות. וא"כ ל"ק דלא יהרג אדם לעולם דמשכחת בשלא היו קרובים בשעת המעשה. ודברינו הם כעין דברי הש"ך. רק שהוא ז"ל כתב דצריך שנדע שהיו שם קרובים (ומסתמא כוונתו ג"כ שהכשרים יאמרו כן וכבר כתבתי לעיל באות ד' דלפ"ש הרמב"ם א"א לומר כן (והא גם הרמב"ם אינו סובר כהר"ח כהן. ותיקשי אליביה קושיית התוס') ולפי דברינו אף אם אינם מעידין שהיו שם. נאמנין הפסולין. רק אם הכשרים מכחישים אותם לא מהימני וא"ש. ואולם התוס' לא ניחא להו בזה. דעדיין תיקשי באם היו קרובים בעת המעשה יבואו אח"כ ויאמרו לאסהודי אתינן. אבל מ"מ אין קושיא בזה אף לפ"ד רש"י:

ז **ולענין** קושייתינו לפ"ד הר"ח כהן דאכתי תיקשי אליבא דר' יוסי וכמש"ל באות ב'. לכאורה רציתי לומר דגם הר"ח כהן סובר כדברי התוס' בד"ה שמואל (אם כי מדברי התוס' שם נראה דלא סברי כדברי הר"ח כהן כמ"ש לקמן) דלפי המסקנא גם ר' יוסי סובר דבעינן שיגידו עדותם. וא"כ י"ל דכשיבואו הקרובים להעיד לא יקבלו הב"ד עדותם ולא יתבטל העדות. אבל זה אינו. דא"כ גם לרבי ל"ק דהא אליבא דרבי בודאי בעינן שיגידו בב"ד. וע"כ דזה אינו. דדילמא לא ידעו הב"ד שהן קרובים ויקבלו עדותן. ואח"כ יודע שהן קרובים (ומדברי התוס' בסוף. שהקשו דאיך יהיו הכשרים נאמנים אח"כ לומר לאסהודי אתינן. הא כיון שהגיד כו'. מבואר דמקודם מקבלין העדות ואח"כ שואלין למחזי כו'. ולא כמ"ש הסמ"ע בר"ס נ"ו לפ"ש הרמב"ם דשואלין מקודם עי"ש). וא"כ אי אפשר לומר כנ"ל:

ח **ולכן** צ"ל לענ"ד. או דהר"ח כהן סובר כפי דברי הרשב"א בתוס' סנהדרין שהבאתי לעיל באות ב'. אבל כבר כתבנו לעיל דדברי הרשב"א הנ"ל קשים להבין וצע"ג:

או יש לומר ע"פ מה שראיתי בספר משכנות יעקב ח' חו"מ סי' י"ד שהביא בשם הריטב"א (ואינו ת"י כעת) דלו שיטה אחרת בסוגיין. שכתב שם דאפשר למסקנא דאמרינן במקיימי דבר כו' גם לר' יוסי שיילינן להו אי למיחזי אתו ורבי הוא דמוסיף

דבעינן שיצטרפו יחד וידעו זה בזה. וכתב שכ"כ התוס' והוא דבר נכון עכ"ד (ובתוס' שלפנינו לא מצינו זה) ונראה כוונתו דאליבא דרבי בד"נ בעינן דוקא שהתרו הכשרים עם הפסולים ביחד (ובד"מ ג"כ בעינן שייחד עדים הכשרים עם הפסולים) ור' יוסי סובר דא"צ לזה. והא דפריך הגמרא היכי אמרינן להו היינו אליבא דר' יוסי דלרבי לא שייך למיפרך דהא אמר ואימתי בזמן שהתרו. כן נראה כוונתו (וכ"כ הגאון בעל מ"י שם מקודם):

וא"כ יש לומר דגם הר"ח כהן סובר כפ"ש הריטב"א. וע"פ דברינו דלעיל יתכנו מאד דבריו. דכל קושייתו ותירוצו הוא אליבא דר' יוסי. דלרבי ל"ק כלל דהא בעינן שיתרו הכשרים עם הפסולים. ואם יאמרו הפסולים שהתרו. יכחישום הכשרים. ולזה כתבו רק בהקושיא שיאמרו לאסהודי אתו. וזה אליבא דר' יוסי. וא"ש היטב דבריו:

וע"פ הדברים הנ"ל אתי שפיר מאד. מה דחזינן מדברי התוס' לקמן ד"ה שמואל. דלא סברי כדברי הר"ח כהן דשיילינן להכשרים חדא ממה שכתבו שם דפעמים יתכוון א' מן הקרובים להעיד. ולפי דברי הר"ח כהן אמרינן להכשרים לאסהודי אחיתו. ולא להקרובים. ועוד דלפ"ד הר"ח כהן אפשר לומר בעיקר קושייתם דאף אם יתכוונו הפסולים להעיד. והיו שם כשרים שלא נתכוונו להעיד. ולא תבטל עדותן. אלא ע"כ דלא סברי כהר"ח כהן. וזה עולה שפיר לפמש"ל. דבדברי תוס' הנ"ל מבואר דסברי דר' יוסי פליג טל רבי גם בהא דואימתי כו'. והר"י בעל התוספות דלקמן לטעמיה אזיל שהוא חולק בסנהדרין דף ט' שם ע"ד הרשב"א. וגם מבואר מדבריהם דלא סברי כפ"ד הריטב"א הנ"ל וא"כ א"א לומר כדברי הר"ח כהן וכמש"ל. וכ"ז ברור ונכון בס"ד:

תוס' ד"ה שמואל אמר הלכה כר"י

תוס' ד"ה שמואל אמר הלכה כר"י. קשה האיך מצינו ידינו ורגלינו כשנותנין גט כו':

א **ראיתי** להנתיבות סימן ל"ו ס"ק ו' בתוך דברי תשובתו שם. שכתב על דברי תוס' אלו. דלכאורה דבריהם תמוהים במאי דלמדו גיטין וקדושין מדיני נפשות. הא בקדושין (דף ס"ה) מוכח דאפילו שנים לא היו בעינן רק משום גז"ש דדבר דבר מממון. וכיון דעדים שיש ביניהן קא"פ כשר בממון דחב לאחריני אליבא דר' יוסי. מהיכא תיתי יהיו פסולים בגיטין וקדושין. וכתב שם ע"ז אבל באמת לק"מ דהש"ס לא איצטריך למילף גז"ש דדבר דבר מממון. רק במקום ששניהם מודים. דבמקום הודאה נאמן עד אחד בכל האיסורין כו' אבל במקום הכחשה דמקרא אחד נפקא דלא יקום ע"א באיש. בעינן שני עדים הכשרים בד"נ כיון דבא לידי נפשות עכ"ד שם:

ולא הבנתי קושייתו ותירוצו הנ"ל. דמה שכתב בתירוצו אבל במקום הכחשה כו' הנה פשט דברי התוספות נראין דקושייתם בכשנותנים גט במעמד קרובים יופסל הגט ולא איירו מהכחשה כלל. וא"כ ליתא לדבריו בתירוצו הנ"ל [ועיין בש"ך שם ס"ק ח' מבואר מדבריו שם. שגם הוא הבין בפשט דברי התוס' כמ"ש. שכתב שם בישוב קושיית התוס' ועוד י"ל דמסתמא לא חיישינן שכיוונו להעיד. והא דקאמר בש"ס היכי אמרינן להו. היינו כשבאין אח"כ מעצמם להעיד. אבל כל זמן שלא באו לב"ד לא חיישינן להכי ועי"ש שהביא שכ"כ הרמב"ן. וראיתי בכת"י הגאון בעל תפל"מ ז"ל בגליון הש"ך שכתב שם וז"ל יש לומר שמא כשתזנה אח"כ יבואו הקרובים ויאמרו שכיוונו להעיד כדי לבטל הקדושין ולחפות עליה. וכן בגירושין כשיהיה תועלת לקרובים יאמרו הקרובים שכיוונו להעיד לבטל הגט ובזה נדחה תירוץ ב' דהש"ך עכ"ל הג' הנ"ל. ולע"ד צדקו דברי הש"ך דלבד שפשט דברי התוס' לא נראה כן גם מוכח דלא כיוונו לזה. ממה שכתבו ואפילו לרבי נמי קשה שלפעמים יתכוונו א' מן הקרובים להעיד (וזה באמת חששא רחוקה היא וכמ"ש הש"ך גם הרמב"ן) ואם כוונתם כמ"ש הגאון הנ"ל היה להם לכתוב שיבואו אח"כ ויאמרו שכיוונו להעיד ועוד דא"כ לא יתכן תירוצם כלל ע"ז דבעי' שיבואו להעיד. ואם כוונתם כמ"ש הגאון הנ"ל עדיין תיקשי דאם ירצו לבטל הגט או הקדושין. יבואו אח"כ להעיד ויאמרו שכיוונו להעיד אף אם באמת לא כוונו להעיד (ובאמת זהו כקושיית התוס' שכבר דברו מזה מקודם דלא יהרג אדם לעולם כו') ואולי גם הגאון הנ"ל לא היה כוונתו להעמיס זה בדברי התוס'. רק שכתב כן לעצמו. ועכ"פ דברי הנתיבות שכ"כ ע"ד התוס' נראה דלא כדבריו. ומדברי הש"ך הנ"ל נדבר לקמן]:

ב **ועיקר** קושייתו לא הבנתי. דהלא מצינו בכמה דברים בענין עדות דגיטין וקדושין שדינן כמו בד"נ ולא כדיני ממונות. ועיין באה"ע סימן ס"ב סעיף ג' דצריך שיראו המקדש והמתקדשת את העדים כו', וכתב הב"ש שם בשם הריב"ש אע"ג דבממון קיי"ל כל שראו עדים את ההלואה אפילו בהכמנה מעידין כמ"ש בחו"מ סימן פ"ב דשם בלא עדות נמי חייב ולא איברי סהדי אלא לשיקרא אבל קדושין בלא עדים לא מהני. ועיין עוד בדברי הב"ש בר"ס קל"ג שהביא בתוך דבריו בד' מ"ש שהביא ד' תוספתא דאם ראו עדים שנתייחד עמה אחר הגט א' שחרית וא' ערבית אין מצטרפין. וכתב הר"ן אע"ג דבד"מ מצטרפים מ"מ דיני אישות כדין נפשות דומה (ומ"ש הב"ש בעצמו שם לא נתבררו לי דבריו כעת ועי"ש), וגם מבואר שם בדברי הרמ"א דבעינן שימסור לה הגט בפני שניהם ביחד. אף דבד"מ עדות מיוחדת כשרה הרי חזינן מכל הנ"ל דדיני עדות דגיטין וקדושין כדיני נפשות דייניין להו. וא"כ צדקו דברי התוס' דכאן:

ומה שהקשה הנתיבות דהא ילפינן דבר דבר מממון. עיין בתשוב' נו"ב מ"ק סימן נ"ז מה שכתב שם ע"ד הגמ' הנ"ל ולע"ד לפי דבריו שם יחושב קושיית הנתיבות הנ"ל. והענין עמוק ואכ"מ:

ג **ולפי** מה שביארנו יוסתר מה שכתב שם הנתיבות עוד. דע"פ דבריו הנ"ל יתיישב מה שהקשה הב"ש בסימן מ"ב ס"ק א' (ויש שם טעות דמוכח בדבריו) וכוונתו דהב"ש הקשה שם על דברי הרמ"א במה שכתב דאם קידש בפני שנים ואחד מהן קרור הוה כמקדש לפני עד א' (ובמקדש לפני עד אחד מבואר שם מקודם בדברי הרמ"א דיש מחמירין. והיינו משום דבקדושין (דף סה) יש פלוגתא דאמוראי בזה) ועל זה הקשו הב"ש והח"מ דלפסול משום דנמצא קא"פ ועי"ש שתירצו ע"פ דברי תוס' והרא"ש דכאן עי"ש. וע"ז כתב הנתיבות. דלפ"מ שכתב מקודם לא קשה כלל דבמקום הודאה כיון דיליף דבר דבר מממון במקום הודאה. מהיכי תיתי לן למיפסל משום קא"פ. ולפי מה שביארנו לעיל ליתא לדבריו הנ"ל. דדיני גיטין וקדושין דומין לדיני נפשות וכמש"ל:

אבל באמת אף לפי דבריו שם מקודם. במחכת"ה שגגה יצא כו'. דהא אנן קיי"ל כרבי דאף בדיני ממונות בטלה העדות בנמצא קא"פ וא"כ אין מקום לדבריו כלל בזה:

ד **ולענין** קושיית הב"ש והח"מ שם ע"ד הרמ"א הנ"ל. לבד מה שכתבו בעצמם ליישב זה. נראה דלא תיקשי קושייתם. כ"א לפי דעת הרי"ף בתשובה. והביאו הרא"ש בשמעתין. דבהעידו שנים ונמצא אחד מהן קא"פ גם שבועה להכחיש העד א"צ. אף דאם היה רק עד אחד היה צריך לישבע. אבל אם לא נאמר כפ"ד הרי"ף הנ"ל. כ"א דהאי הא דידעינן דין קא"פ הוא משום דמקיש שלשה לשנים מה שנים כו'. והא בשנים קודם שידעינן דבטל מחמת נמצא קא"פ בטלה העדות רק לענין חיוב ממון. ולא לענין שבועה. ועיין בריטב"א ע"ד המתניתין. ובדברי תוספות ד"ה אמר ר' יוסי יש להסתפק אם סוברים כהרי"ף (ובספר ע"ל ראיתי שהביא בשם הפ"י שנסתפק בזה. והוא כתב שבחיבורו ליבמות הוכיח מדברי תוס' שם דלא סברי כהרי"ף ואינו ת"י):

א"כ לא תיקשי קושיית הב"ש והח"מ הנ"ל. דכיון דגם במקדש בע"א חוששין לקדושיו לא נאמר בזה שיבטל העדות מחמת נמצא קא"פ. דלא מצינו רק שנתבטל דין שני עדים וכנ"ל (ויש לעיין בתשו' מהר"ם פאדווא שציינו שם הב"ש והח"מ ואינו ת"י):

(**וע"פ** דברי הרי"ף הנ"ל בענין שבועה. יש ליישב דברי התוי"ט שכתב ע"ד המשנה מה שנים נמצא קא"פ כו' ונראה דהרי זה בא ללמד ונמצא למד. דעדיין לא ידענו דגם בשנים בטלה העדות. ותמה ע"ז בתוס' חדשים האם לא שמענו דבשנים אם נמצא קרוב לא נשאר אלא עד אחד ולפי הנ"ל יש לומר דכוונת התוי"ט על עדות ממון. וסובר כדברי

הרי"ף הנ"ל דאף שבועה א"צ. ושפיר כתב דהרי זה בא ללמד כו'. וכמדומה לאשר אחר זמן מצאתי בנו"ב מ"ה באיזה תשוב'. שכ"כ בישוב דברי התוי"ט הנ"ל]:

ה **ובדברינו** הנ"ל נלע"ד ליישב על נכון. מה שלכאורה יש דקדוק עצום בדברי התוס' דכאן. במה שכתבו האיך מצינו ידינו ורגלינו כשנותנים גט שיש במעמד קרובים כו'. למה לא הזכירו התוס' בקושייתם מקדושין והרא"ש כתב בלשונו "האיך תמצא קדושין וגיטין כשרים שנעשים בפומבי":

ובאמת לכאורה מקדושין היה אלימא קושייתן טפי. דלבד שבקדושין שכיחי יותר. שיהיה במעמד קרובים מבגיטין. גם דנראה בפשט דבריהם במה שכתבו והאי דומיא דדיני נפשות דשרינן א"א שיש בה מיתת ב"ד וטעם דפרישית לעיל גבי עדות נפשות שייך נמי בגט כוונתם בזה דלפ"מ שפירשו לעיל לחלק אליבא דר' יוסי בין דיני נפשות לדיני ממונות. משום דבממון לא נתבטל העדות בשנים לענין שבועה. א"כ גם ענין גיטין דומה לדיני נפשות. וזהו רק לפי פירושם דלעיל. אבל לפ"ד רש"י משום דבד"נ כתיב והצילו העדה ומהדרינן אזכותא. א"כ בענין גט הדבר להיפוך. דאם נאמר דבטלה עדותן והגט פסול. תשאר אשת איש. ואם תזנה אח"כ תידון במיתה. ואיך נאמר בזה והצילו העדה כו' וא"כ לא דמי דיני גט לדיני נפשות. ולזה היה להם יותר טוב להקשות מקדושין דבזה אם נאמר דלא בטלו הקדושין. יכול לבוא לידי חיוב מיתה משא"כ אם נאמר דבטלה מחמת קא"פ. ושייך שפיר לומר והצילו כו'. (ואחר זמן שכתבתי זה מצאתי ראיתי בנו"ב מ"ק סימן ע"ב בסתירת היתר הנ' שם שחקר בדין עדות מיוחדת בעדות אשה. שכוונתי בהדברים הנ"ל לחלק בין גיטין לקדושין לדעתו הגדולה. ולפלא. שלא הזכיר שם כלל מדברי התוס' דכאן]:

ו **אבל** לפ"מ שביארנו לעיל א"ש היטב דלא רצו התוס' להקשות מקדושין. דלפי המ"ד דהמקדש בע"א חוששין לקדושיו (וכמו שפסק ברמ"א הנ"ל) לא תיקשי קושייתם דיש לומר שלא כדברי הרי"ף בתשובה לענין שבועה. דבנמצא קא"פ גם דין ע"א אין כאן. והוה כמקדש בפני עד אחד. לכן לא הקשו התוס' רק מגיטין [ואף שראיתי בב"ש סימן קל"ג ככ' שם בשם הט"ז דלהני פוסקים דס"ל קדושין בפני ע"א הוי קדושין. יש לומר גט בפני ע"א הוי גט. מ"מ בגמרא לא מצינו זה. וגם הט"ז כתב רק בדרך יש לומר. ואכ"מ] משא"כ הרא"ש דסובר כדברי הרי"ף הנ"ל כמבואר בדבריו שם. הקשה גם מקדושין דלפ"ד הרי"ף א"א לומר כנ"ל ונכון מאד בע"ה:

הקש התוספות

[**ואין** להקשות על דברינו הנ"ל. דהא דברי התוספות סובבים על דברי שמואל דפוסק כר' יוסי. ושמואל הוא מהמ"ד שם בקדושין דס"ה דהמקדש בע"א אין חוששין לקדושיו. דזה אינו. דעדיין לא היו יכולים להקשות גם לפ"ד רבי. שלפעמים יכוונו הקרובים להעיד וכמ"ש התוס' דיש לומר שרבי סובר דהמקדש בעד אחד קדושיו קדושין. ולכן הקשו יותר מגיטין]:

ז **והנה** אף שכתבנו לעיל. דדברי התוס' במה שכתבו. וטעם דפרישית לעיל גבי עדות נפשות שייך נמי בגט' נכונים הם לפי פירושם דלעיל דטעמא דר' יוסי לחלק בין ד"נ לד"מ הוא משום שבועה:

אבל מ"מ מה שכתבו מקודם "והא דומיא דדיני נפשות דשרינן א"א שיש בה מיתת ב"ד" לכאורה יש לומר דאינו כן. דהא בגט הוא להיפוך. דאם לא נפסול הגט תנצל ממיתת ב"ד וכמש"ל:

ונראה דצ"ל בזה. דסברת התוס' הוא. דכיון דבענין דיני נפשות פסלינן העדים בנמצא קא"פ. גם אם יצמח מזה חומרא מ"מ יבטל העדות. דאין סברא לומר דלקולא נאמר דבעל העדות. ולחומרא לא נאמר כן וז"פ:

עוד י"ל לע"ד בכוונתם ע"פ מה שכתבנו בתחלת דברינו בסוגיין להקשות ע"ד התוס' במה שחקרו למצוא טעם אליבא דר' יוסי לחלק בין ד"נ לד"מ. דהא יש לחלק בפשוטו דבד"נ צריך שיהיו עדים דוקא. אבל בד"מ לא איברי סהדא אלא לשקרא:

[**וכעת** ראיתי עוד מעד לדברינו הנ"ל מדברי הב"ש בשם הריב"ש שהבאתי לעיל באות ב' שכתב כן לחלק לענין עידי הכאנה בין עידי קדושין לעדות ממון. כאשר דבריו לעיל ועיין מה שהבאתי לעיל שם מדברי הנו"ב בתשו' ע"ד. ואח"כ מצאתי בנו"ב סימן מ"ו שסותר א"ע לדבריו בסימן ע"ד שהבאתי לעיל. ועי"ש מה שכתב ליישב דברי הב"ש בענין ע"א אומר מת. ולפמ"ש לעיל יתכנו דברי הב"ש. אבל לא כמ"ש הנו"ב שם. גם תמוה לי לכאורה מה שראיתי בנו"ב שם שחקר בדברי הירושלמי בשני כיתי עדים המכחישים זא"ז. דהא הוה עדות שאאי"ל עי"ש בדבריו ולא הבנתי לכאורה למה לא הזכיר מדברי הגמרא דידן בב"ב (דף לא) בהא דאמר רשב"א לא נחלקו ב"ש וב"ה כו'. אבל אכ"מ להעמיק בזה] ונ"ל כעת דיש לומר בפשיטות. דלכן מיאנו התוס' בזה. משום דעדיין תיקשי מה שכתבו ועוד דהא גם בממון כתיב ע"פ שנים כו':

וא"כ יש לומר בכוונתם במה שכתבו "והוי דומיא דד"נ כו'" היינו דגם בזה נצרך להיות עדים דוקא כמו בד"נ וכתבו עוד דגם לפי טעמם שכתבו לעיל שייך נמי הכא:

ח **וע"פ** הדברים הנ"ל שביארנו נראה ליישב שיטת רש"י וש"פ דלא סברי כפי מ"ש התוס' בתירוצם. דמקיימי דבר היינו שיבואו לב"ד דהא רש"י כתב במקיימי דבר ולא בעושי הדבר. וגם דעת הרמב"ם נראה דלא כדברי התוס' וכמ"ש הש"ך. וא"כ תיקשי לפי דעתם קושיית התוס' בזה:

והנה לעיל באות א' הבאתי דברי הש"ך בזה. וכתבנו להצדיק דבריו נגד מה שכתב להשיג עליו הגאון בעל תל"מ ז"ל. ואולם מ"מ דברי הש"ך הנ"ל תמוהים מטעם אחר. וראיתי שגם בזה השיג עליו הגאון בעל תל"מ גליון שם וכתב וז"ל שוב ראיתי דהתוס' והרא"ש הקשו לשמואל דפסק כר' יוסי דבד"נ בטל אף אם לא כוונו להעיד. איך משכחת גיטין וקדושין כשרים דהוי כד"נ. והוכיחו דלר"י בעינן שיעידו בב"ד. וא"כ לרבי בעינן תרתי כוונו להעיד והעידו. ונדחה דברי הש"ך עכ"ל הגאון הנ"ל שם. וכוונתו נראה. דהא אליבא דר' יוסי לא יועיל דברי הש"ך במ"ש דמסתמא לא חיישינן שכוונו להעיד. דהא לר' יוסי לא נצרך זה לביטול העדות. וצ"ל אליבא דר' יוסי כמ"ש התוס' דבעינן שיבואו לב"ד. וכיון דגם אליבא דר' יוסי בעינן שיעידו אח"כ. כש"כ דאליבא דרבי בעינן זה ג"כ. ובזה צדקו דברי הגאון הנ"ל:

ואולם לפ"מ שביארנו לעיל יש ליישב שפיר ע"פ מה שכבר הקשיתי לעיל ע"ד רש"י ותוס'. דלמה לא פירשו לחלק אליבא דר' יוסי בין ד"נ לד"מ. משום דבד"נ בעינן עדים. משא"כ בדיני ממון. ועל דברי תוס' כתבנו לעיל באות ז' די"ל דמיאנו לומר כן. משום מה שכתבו עוד דהא גם בממון כתיב ע"פ שנים כו'. אבל רש"י הא לא נחית לזה. ותיקשי כנ"ל:

ונ"ל כעת דיש לומר בדעת רש"י שמיאן לומר כן. דא"כ תיקשי אליבא דר' יוסי קושיית התוס' דהיאך מצינו כו' גבי גט. דהא גם גבי גט בעינן שיהיו עדים דוקא. ולזה כתב רש"י דטעמא דר' יוסי משום והצילו כו'. וא"כ לבד מה שכתבנו לעיל דבגיטין לא שייך לומר והצילו העדה. דהא להיפוך הוא. ומקדושין בל"ז יש ליישב וכמש"ל. אף בלא זה יש לומר בדעת רש"י דדוקא בדיני נפשות שאמרה תורה והצילו. ואם לא נבטל העדות יהרג הנידון אמרי' דבטלה עדותן ע"י שנמצא קא"פ ואינו נהרג. אבל בעידי גיטין וקדושין אף שיכול שיצמח מזה נ"מ לענין מיתה. אבל לע"ע לא על זה אנו דנין. ולא אמרינן בזה לבטל העדות משום קא"פ:

וא"כ רש"י לטעמיה אזיל. שלפי דבריו ע"ד ר' יוסי במתניתין. לק"מ לפ"ד ר' יוסי מגיטין וקדושין. ואף שהקשו התוס' דגם לרבי לפעמים יכוונו להעיד. ע"ז י"ל שפיר כמ"ש הש"ך

דכל זמן שלא באו לב"ד לא חיישינן להכי. ואולי לזה כיוון הרמב"ן שהביאו הש"ך שם. ולא תיקשי עליו מה שהשיג בעל חל"מ שהבאתי לעיל. וא"ש על נכון:

ט **והנה** אחרי כותבי כל הנ"ל. ראיתי בסמ"ע בסי' ל"ו ס"ק ו' כתב וז"ל דתרתי בעינן כו' ונותנים טעם לדבריהם דאנ"כ לא יתקיים על הרוב דהקרוב יכניס עצמו מתחלה שיכוון להעיד או בסוף שיבוא ויעיד ויבטל העדות. אבל למיעבד תרתי לא שכיח. והחולקים נראה דס"ל דאין זה הוכחה דהא יכול המגרש או המקדש כו' להזמין עדים כשרים. ואזי לא יפסול הפסול בכוונתו עכ"ל הסמ"ע שם. ודבריו תמוהים מאד (וכבר כתבתי בזה לעיל באות ב' להשיג ע"ד בעל תל"מ) דכנראה הבין בדברי התוס' במה שכתבו "ואפילו לרבי נמי פעמים שיתכוונו. להעיד" היינו כדי לבטל ע"י זה הגט. וע"ז כתבו בתירוצם שצריך שיבואו לב"ד. ולמיעבד תרתי לא שכיח. וזה א"א לומר כלל בכוונת דברי התוס' מכמה טעמים. חדא. דהו"ל להתוס' לכתוב שיאמרו שנתכוונו להעיד. וגם אם יעשו זה בכדי לבטל הגט. מסתמא יבואו אח"כ גם לב"ד להעיד ולבטל הגט. ובפרט בגט למה יעשו זה הקרובים. ובשלמא בקדושין אפשר לומר כן קצת דאם תזנה אח"כ יבואו לחפות עלי' ולבטל הקדושין ולהצילה ממיתה. אבל בגט למה יעשו זה. (ועיין בדברי בעל תל"מ שהבאתי לעיל שכתב בדבריו וכן בגירושין כשיהיה תועלת לקרובי' יאמרו הקרובים שכוונו להעיד לבטל הגט. ובמח"כ זה אין לו שחר כלל. דלמה נחשוד הקרובים בזה יותר מלרחוקים) וגם דכעין קושיא זו כבר הקשו התוס' מקודם דלא יהרג אדם כו'. והיינו הך. אלא דכוונת התוס' בפשוטו דלפעמים יכוונו הקרובים להעיד (אבל לא דכוונתם לבטל הגט) וע"ז תירצו דדוקא בבאין לב"ד אח"כ להעיד נתבטל בקא"פ. אבל בלא זה לא אמרינן כן (ולא כמ"ש הסמ"ע. אבל למיעבד תרתי לא שכיח). ומזה לא יתכנו גם מה שכתב עוד והחולקים כו' דהא יכול המגרש להזמין עדים כו'. דלפמ"ש אין שייך בזה לומר כדבריו. כ"א כמו שכתב הש"ך דכבר היה המנהג להזמין עדים. וכ"כ בשם הרמב"ן (ועיין בספר משכנות יעקב שהבאתי לעיל שהשיג בזה ע"ד הש"ך וכתב דבימי בעלי הש"ס עדיין לא היה המנהג הזה). ודברי הסמ"ע הנ"ל צלע"ג:

י **גם** אחרי כותבי נתיישבתי בדבר אשר כתבתי לעיל באות ד' וה'. בישוב קושיית הב"ש והח"מ. ובדברי התוס' דידן. ע"פ מה שנראה מדברי התוס' לעיל דלא סברי כדברי הרי"ף והרא"ש בדין שני עדים ואחד מהן קא"פ דפטור משבועה. (והפ"י נסתפק בזה. כפי שהביא בשמו בספר ע"ל וכמש"ל). אם כי הדברים נכונים מאד. וגם יש סברא לומר כן דלא אמרה תורה רק דדין שני עדים בטלה בנמצא קא"פ. אבל עכ"ז לא נהירא זה לע"ד. דאם נאמר דבשני עדים ונמצא אחד מהן קא"פ מחוייב שבועה. א"כ כש"כ אם יש הרבה

עדים הדין כן ולא לישתמיט חד מן הפוסקים אשר יאמר זה כי בנמצא קא"פ מחוייב הנתבע לישבע. רק כתבו בסתימות דעדותן בטלה (גם דלענין שבועה יש לומר דכ"מ ששנים מחייבין ממון. אחד מחייבו שבועה ובזה שנים אין מחייבין ממון) ונראה יותר דכוונת התוס' לעיל הוא דר' יוסי סובר דבדיני ממונות א"א לומר מה שנים כו' דהא אין עדותן בטלה לענין שבועה. אבל לרבי דסובר דגם בהרבה עדים נתבטלה עדותן. ממילא גם שבועה אינו חייב ונכונים מאד דברי התוי"ט שהבאתי לעיל שם (אם כוונתו לענין עדות ממון) דהרי זה בא ללמד ונמצא למד וכמש"ל (ובס' ע"ל כתב שבחי' ליבמות כתב להוכיח מדברי תוס' דלא סברי כדברי הרי"ף. ואינו ת"י לעיין בו):

בא"ד ואורדו כו' וא"ת א"כ מה פריך לעיל מה יעשו שני אחין כו' וי"ל משום שפעמים כו':

יא **הנה** הש"ך ז"ל בסי' ל"ו ס"ק י"ח כתב להכריע כפ"ש רש"י והפוסקים. דלא בעינן הגדה לפני ב"ד. ולעיל באות ט' כתבנו ליישב לפ"ש רש"י קושיית התוס' דכאן:

ואולם לע"ד יש להוכיח כדברי התוס'. והוא ממה שאמר רבי במשנתינו בד"א כו' אבל בזמן שלא התרו מה יעשו שני אחין כו'. ולמה לא אמר בפשיטות מה יעשה קרוב או פסול שראה באחד שהרג את הנפש. ול"ל למימר מה יעשו שני אחין. והוא דקדוק עצום:

אבל לפ"ד התוס' יתכן מאד. דלא הוה מצי למימר מה יעשה קא"פ כו'. דאם יודע שהוא קרוב או פסול לא ילך לב"ד להעיד. לזה אמר מה יעשו שני אחים. ופעמים שלא ידעו זמ"ז וכמ"ש התוס' והוכחה נכונה היא לע"ד:

ומה שכתב הש"ך ז"ל להשיג על דבריהם בזה וכתב וז"ל ומה שכתבו התוס' והרא"ש דפעמים שלא ידעו כו' ג"כ לא מחוור לע"ד דמ"מ לא אתי שפיר מה דקאמר מה יעשו כו' דהא מצינן למימר להו שלא יעיד רק אחד. ואם יבוא גם הב' ויעיד מה לנו בכך ומה לנו לחוש לזה א"ו כדאמרן עכ"ד. לע"ד לק"מ דלפעמים לא ידעו הב"ד מקודם שהם שני אחים ויקבלו עדות הראשון. ואח"כ יקבלו עדות השני. ואחר כן יוודע שהן שני אחין ואיבטל כל העדות (וכבר כתבנו כן לעיל בדברינו ע"ד תוס' ד"ה לאסהודי אות ז'):

ב **גם** מה שכתב הש"ך על קושיית התוס'. בהועוד י"ל דמסתמא לא חיישינן שכוונו להעיד כו'. הנה לעיל באות ח' הבאתי דברי הגאון בעל חל"מ מה שכתב להשיג על דבריו בזה. וכעת ראיתי דלפ"ד הש"ך בעצמו בס"ק ב' שם עדיין יש להקשות בזה. והוא. שהש"ך כתב שם דאם גם הכשרים לא כוונו להעיד כמו הפסולים בטלה העדות (וכבר הבאתי דבריו לעיל בדברינו דברי תוס' ד"ה אמר רבא. וכתבנו שם להוכיח מדברי מס' דב"ב דלא כדבריו בזה). ולפי דבריו הנ"ל תיקשי להיפוך מגיטין וקדושין דע"פ רוב גם

כל הכשרים לא יכוונו להעיד (אם לא כתירוצו הראשון שכתב דמזמינים עדים לזה). וא"כ יתבטלו בקא"פ:

אבל לפי דברי התוס' יתיישב גם זה דבלא הגדתם בב"ד לא נתבטל בקא"פ. וראיתי בספר משכנות יעקב שכתב להשיג ע"ד הש"ך הנ"ל בהא דאם הכשרים לא יכוונו להעיד מדברי התוס' דידן. דלפי דברי הש"ך הנ"ל. היה להם להקשות בפשיטות יותר דע"פ רוב לא יתכוונו גם הכשרים להעיד וכמש"ל. אבל לפי דבריו הנ"ל לא יועיל גם תירוצו על קושיית התוס' בזה:

ולעיל באות ח' כתבנו ליישב לפ"ש רש"י קושיית התוס' מהא דגיטין וקדושין. לפ"ד ר' יוסי ואליבא דרבי כתבנו דע"ז י"ל כמ"ש הש"ך דמסתמא לא חיישינן שכוונו להעיד. ולפמ"ש יהיה מוכח מזה דגם רש"י אינו סובר כדברי הש"ך בהא דאם הכשרים לא כוונו להעיד. דאל"כ תיקשי כנ"ל:

ואולם בל"ז כתב הש"ך שם שמדברי רש"י לא נראה כדבריו. דרש"י כתב על הא דהיכי אמרינן להו היונו לקרוב או לפסול כו'. ומה שכתב שם עוד דאפשר לומר בדברי רש"י דהכשרים מסתמא התרו ולא נצרך לשאול אותם והפסולים לא התרו עיי"ש בדבריו. לע"ד ליתא לדבריו בזה. דלא מיבעיא לפ"ד התוס' דקאי על דיני ממונות בוודאי א"א לומר כדבריו. ואף לפ"ד הראשונים דקאי על ד"נ ובאם לא התרו (וכמו שהארכתי בזה לעיל) מנ"ל לומר דהכשרים התרו. הא אנן קיי"ל דאפילו מותרה מפי עצמו כו':

ג **ובאמת** לפ"ד רש"י הנ"ל קשה קצת לשון הגמר אי אמרי לאסהודי אתו נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה. ולפ"ד רש"י הנ"ל כבר ידעינן שהוא קא"פ. גם קשה קצת הלשון היכי אמרינן להו למיחזי אתיתו בלשון רבים. והש"ך כתב דמזה הוציא הרמב"ם דבריו וכתב דשיילינן לכולהו למיחזי אתיתו כו'. ואח"כ אם נמצא קא"פ ואומר לאסהודי אתינא עדותן בטלה. וצ"ל לע"ד בכוונת דברי רש"י. שלא רצה לפרש כמ"ש הרמב"ם דמשמעות דברי הגמרא היכי אמרי' להו היינו להפסולים ולא להכשרים. והא דאמרינן אח"כ נמצא אחד מהן כו' אפשר לומר דהכי פירושו. אי אמרי לאסהודי אתו. היינו נמצא אחד מהן קא"פ (דתיבת אם נמצא כו' ליתא בגמרא) והדין דעדותן בטלה (ויותר טוב אם היה כתוב ועדותן בטלה) גם מה דאמרינן בגמרא היכי אמרינן להו בלשון רבים. ל"ק דקאי על קרובים ופסולים דעלמא. וכמ"ש רש"י בלשונו "לקרוב ופסול למבדקינהו אם מתחלה בעדות נתכוונו". אבל עדיין קשה קצת הלשון למיחזי אתיתו כו' בלשון רבים:

ולולי דברי רש"י לע"ד היה אפשר לומר דהא דאמרינן היכי אמרינן להו כו' בלשון רבים. קאי על הציון מה יעשו שני אחים כו'. דאם הקרה כן שהיו שני אחים היכי אמרינן

להו למיחזי אתיתו כו'. וא"ש בלשון רבים. והא דאמרינן אח"כ נמצא אחד מהן קרוב או פסול. יש לפרש כמש"ל לפ"ד רש"י. אבל הרמב"ם ז"ל פירש כפירושו ומ"מ אין הכרח בדבריו דכוונתו למ"ש הש"ך דאם גם הכשרים לא כוונו להעיד עדותן בטלה (וכ"כ בס' משכנות יעקב שם) ולכן שפיר ציין הכ"מ ע"ד הרמב"ם לדברי רש"י. וכש"ך כתב דאינו עולה יפה ציונו. דלפ"ד הש"ך נ"מ לדינא טובא בין דברי הרמב"ם ובין דברי רש"י. אבל בלא דברי הש"ך אין נ"מ לדינא בזה. ועל עיקר טענות הש"ך. דאם גם הכשרים לא כוונו להעיד במה הם חשובים עדים יותר מהפסולים. יפה השיג ע"ז הגאון בעל מ"י עיי"ש:

ד **ונחזור** לדברי התוס' דידן דאף שכתבנו לעיל לסלק השגות הש"ך על דבריהם. אבל לכאורה תמוהים דבריהם במה שכתבו בהא דמה יעשו כו' שלא ידעו זה מזה. והרא"ש ז"ל ביאר הדברים יותר וכתב וז"ל והאי דקאמר מה יעשו כו' כי כל הרואה דבר ערוה (וכוונתו רציחה וכדומה) מחוייב להעיד שנאמר ובערת הרע מקרבך. ובאין בערבוביא זה אחר זה בפני ב"ד ואין האחד יודע שכבר העיד אחיו. הלכך שיילינן לי'. ואם יאמר שבשעת מעשה לא כיוון להעיד העדות קיים עכ"ל. ותמוה מאד לכאורה. דכיון שכתב כי כל הרואה כו' מחויב להעיד. ולכן שכיח הדבר שיבואו אחים להעיד ולא ידעו זה מזה. א"כ מאי מהני לזה הא דשיילינן להו. הא בודאי יאמרו שכוונו להעיד. ועדיין תשאר הקושיא מה יעשו שני אחין כו':

וראיתי להתומים שעמד בזה בס"ק י' (ודבריו מגומגמין קצת). ואחר שיגע ליישב זה לא עלה בידו. והשאיר בצ"ע. גם כל דבריו שם בס"ק י' לא נהירין כלל לע"ד. כי מקודם רצה לומר דהשאלה מה יעשו שני אחין כו' הוא רק על דיני נפשות. ולא על דיני מעונו ובד"מ לא איכפת לן זה. (וזה נגד דברי הרמב"ם שכתב מה יעשו כו' או שחבל בחבירו או הטף חפץ כו') ובד"נ בעינן התראה דוקא. וכתב. דזה כמו שכתבו התוס' במכות. ולא ידעתי היכן מצא זה בדברי התוס' דמכילתין. שאמר זה נגד דברי הרמב"ם והנמ"י ודברי התוס' דסנהדרין שהבאתי דבריהם לעיל. וגם אין הדעת נוטה לזה. דכיון דבד"מ אם אומרים לאסהודי אתו. נתבטלם עדותן. כש"כ בדיני נפשות. וכבר כתבנו בדברינו לעיל בדברי הגמרא. דמה שכתבו התוס' על הא דהיכי אמרינן להו. אדיני ממונות פריך. היינו דלא היה ניחא להו השאלה היכי אמרינן להו. דהא אמר רבי במתניתין בזמן שהתרו בו ולזה כתבו דקאי על ד"מ (והנמ"י כתב דקאי על ד"נ. ובאם לא התרו. וכ"כ הרמב"ם). אבל לאחר דאמרינן דבאומרים לאסהודי, אתו בטלה עדותן. בודאי גם בד"נ כן הוא. ואח"כ חזר בו מדבריו בזה ע"ד הרא"ש. דהא הרא"ש כתב דבריו על דיני נפשות. וכתב דדבריו הנ"ל יועילו ליישב דברי הרשב"א בתוס' סנהדרין דקשה איך יפרש דברי הגמרא בהא

דהרוג יציל (וקושיא זו הקשיתי לעיל בדברינו בדברי תוס' ד"ה לאסהודי באות ב'. ולא היה אז ספר התומים ת"י) וכל דבריו שם במח"כ לא נהירין כלל גם בזה. ועכ"פ בדברי הרא"ש הנ"ל השאיר בצ"ע:

ה **והנראה** לענ"ד בישוב דברי הרא"ש הנ"ל הוא. דיש לדקדק בדברי הגמרא בהא דאמרי' למיחזי אתיתו כו' מהו לשון אתיתו. וראיתי להש"ך בס"ק ח' שם שהביא בשם הר"ן שרצה לפרש דלמיחזי אתיתו היינו בבואם לפני ב"ד. והש"ך דחה זה עיי"ש וכתב אלא ודאי לראות מעשה ההריגה אתיתו. או לאסהודי אתיתו וכן מבואר בלשון הרמב"ם שכתב כיצד בודקין כו' כשראיתם זה שהרג או חבל להעיד באתם או לראות. כל מי שאומר לא להעיד עליו אלא לראות את הדבר ובכלל העם באתי מפרישין אותו. וכל מי שאומר לא הייתי עומד אלא להעיד ולכוון העדות מפרישין אותו כו'. מבואר מכ"ז דהשאלה למיחזי אתיתו כו'. היינו על תחלת בואם למקום הרציחה או החבלה היה רק לראות או שהיה כוונתו להעיד (ולכן לא כתב הרמב"ם בדבריו. או שהלוה פלוני לפלוני. משום דבזה לא שייך לומר שבא לראות). ולפ"ז א"ש דברי הרא"ש הנ"ל. והוא. דאמרינן מה יעשו שני אחין. כי כל הרואה דבר ערוה כו'. והיינו שזה יזדמן לפעמים שיהיו שני אחים בתוך העם הבאים לראות. (ולא ראו זא"ז או אף אם ראו זא"ז. לא ידע האחד שגם אחיו ילך להעיד) ואחר שראו הם מחוייבים לילך לב"ד להעיד משום ובערת הרע מקרבך. ויבוא האחד לב"ד להעיד. ואח"כ יבוא אחיו להעיד (והב"ד לא יכירום וכמש"ל באות א') ויתבטלו כל העדים. אבל זה אין חיוב על מי לילך ולראות. למען יוכל אח"כ להעיד. וא"כ זה חששא רחוקה מאד שיזדמנו שני אחים. וזה ילך במכוון לראות כדי להעיד. וגם אחיו יעשה כן. ובלא ידעו זמ"ז (דבידעו הא יודעים שיבטל עדותן). ולכזה לא חיישינן. ואם יאמרו שתחלת בואם היה רק לראות. אף שאח"כ הוכרחו לבוא להעיד משום ובערת כו' לא יתבטל העדות בזה. כן נלע"ד בביאור דברי הרא"ש הנ"ל:

ו **ולענין** הלכה מי יוכל להכריע בזה. ובס' משכנות יעקב ראיתי שכתב דלענין פסק הלכה כבר כתבתי שאין ראיות הש"ך מכריעות נגד רוב גדולי הפוסקים וקושיותם החזקות ממעשים בכל יום בגיטין וקדושין ובפרט לר' יוסי דלא בעי כוונה להעיד עכ"ד: **עוד** כתב שם להביא ראיה לדעת התוס' והרא"ש מהא דר"ה באב ובנו שראו את החודש כו'. ובראיה זו כבר הקדימו אחד מן הראשונים ר"י הזקן בספר המכריע הבאתיו לעיל בדברינו ע"ד הגמרא באות כ"ד. ושם כתבתי לבאר ע"פ זה דברי רש"י שם שכתב שאם יופסל אחד מהם היינו שיכשל בבדיקות. ולא כמ"ש הרמב"ם שיופסל בגזלנותא. ולפ"ד הרמב"ם כתבנו לעיל דיש לומר דהאב ובנו לא כוונו להעיד בעת ראייתם. וא"כ אין ראי'

מזה לדעת התוס' והרא"ש. וכעת נ"ל דגם לפ"ד רש"י שם צ"ל כן. דאל"כ הא נפסלה עדותן מעת ראייתן (לפ"ש רש"י דלא בעינן הגדה בב"ד) ומאי מהני לזה שאח"כ נכשל בבדיקות. ולא דמי זה להא דא"י בחקירות דסנהדרין שהבאתי שם. וליתא לדברינו שם (ומ"מ יש מקום לומר כן אם נימא כמש"ל לפ"ד הרמב"ם דהצטרפותן הוא לא בשעת ראיה. רק בעת שאומרים לאסהודי אתינו. ועיין מ"ש שם באות כ"ג). וכעת ראיתי להגאון בעל מ"י הנ"ל שהוסיף להקשות בזה. דבהא דאב ובנו יש פלוגתא בין ר' יוסי לר"ש. דר' יוסי סובר דפסולין לעדות החודש. ור"ש מכשיר. וא"כ הא דאמרינן במתניתין שם לא שיצטרפו אתיא כר' יוסי ואליבא דר' יוסי הא נפסלו בראייתן. אף העיד. וכתב דלפ"ד התוס' והרא"ש ניחא דבראיה בעלמא לא מיפסלי עד שעת הגדה, וממ"נ אם ימצא עדות הא' מכוונת. שוב לא יעיד עמו הקרוב. רק אחר מן השוק. ואם לא יכוון עדותו וכפרש"י שם שיכשל בפיו בטלה עדותו. וכאלו לא העיד דמי ומקבלין עדות השני עם אחר ועיי"ש בדבריו עוד:

והנה ראשית מה דפשיטא ליה להגאון הנ"ל דבנכשל בבדיקות כאילו לא העיד דמי ומקבלין עדות השני עם אחר. לע"ד אינו ברור זה. דלפ"ד תוס' בסנהדרין שהבאתי לעיל שם באות כ"ג דבאומר אחד מהעדים א"י בחקירות זה גופא הוה כנמצא קא"פ. ולפ"ד תוס' דצריך הגדה בב"ד. נראה דזה הוה כנמצא קא"פ:

[ונ"ל כעת דיש לומר דרש"י ותוס' בסנהדרין לטעמייהו אזלי בזה. דרש"י דסובר התם דא"י בחקירות לא הוה כנמצא קא"פ. אזיל לטעמיה שסובר כאן דנפסלו משעת ראיה ולא משעת הגדת עדותן. והתוס' לטעמייהו דנפסלו בעת הגדתן. ולזה הוה זה כנמצא קא"פ. ועיין מש"ל בדברי תוס' ד"ה אמר רבא אות י"א]. שנית. לפ"ד הרמב"ם בפ"ה מהל' קידוש החודש שכתב שאם יופסל אחד בגזלנותא (וכ"כ התוי"ט) לא יועיל בזה גם לפ"ש התוס' דבעינן הגדה בב"ד:

ועיקר קושייתו אליבא דר' יוסי לק"מ מתרי טעמי. חדא. האם התנא דמתני' שם שסובר כר' יוסי בהא דאב ובנו שפסולים לעדות החודש. הוא מוכרח לסבור כר' יוסי בהא דקא"פ. שנית. לפ"ד רש"י דטעמא דר' יוסי לחלק בין ד"נ לד"מ. הוא משום דבד"נ כתיב והצילו העדה. בודאי בעדות החודש לא מיפסל בקא"פ. וכבר כתבנו לעיל דנראה דלפ"ד רש"י הנ"ל גם מגיטין וקדושין לא קשיא. ולזה לע"ד אין ראיה כלל משם לשיטות התוס' והרא"ש. ויש לי עוד דברים בדברי הגמרא דלקמן שם ואין להאריך):

עוד ראיתי להגאון הנ"ל שכתב לקמן בדבריו שם. דברים אשר לא נהירין כלל לע"ד. והוא. שכתב שם לחדש פי' אחר בדברי הגמרא (והוא כפירוש הריטב"א שהבאתי

לעיל בדברינו בדברי תוס' ד"ה לאסהודי). וראשית. בתחלת דבריו שם במחכת"ה לא ראה דברי התוס' בסוגיין בהא דהיכי אמרינן להו. אשר כבר דברנו הרבה בדברי התוס' והגמרא הנ"ל. והקשה קושייתם. וכתב וכן הקשה הריטב"א כו'. גם כתב שם דטעמא דר' יוסי דמחלק בין ד"נ לד"מ (לא כמ"ש רש"י ותוס') הוא משום דס"ל דבד"נ איפסל' בראיה בעלמא. אף בלא התראה. לזה סובר דבד"מ מפני נעילת דלת ותיקון העולם לקתה מדת הדין ומכשרינן להו. ובד"נ לא איכפת לן אם לא נהרג כ"כ. ורבי סובר דבד"נ ג"כ לא פסלינן רק בהתרו בהן. וא"כ בד"מ ג"כ יש לפסול בענין זה. וכתב לבאר ע"פ דבריו דברי התוספתא שהביאו הרמב"ן והרא"ש בדברי רבי אף בד"מ והוא לא ידע שיש בה קרוב או פסול כו' דקשה טובא מאי אף אטו ס' לאחמורי בד"מ מבד"נ כו' עיי"ש בדבריו: **ולע"ד** דבריו תמוהין. חדא. דמנ"ל לבדות דברים כאלה דטעמא דר"י הוא מפני תיקון העולם. ולעקור בזה דבר אשר ע"פ דין התורה. וגם הלא היה אפשר לתקן בדיני ממונות שיהיה כעין התראה בד"נ. אלא לבטל זה בכל וכל:

אבל באמת נראה ההיפוך מדבריו בדברי רבי. שרבי הביא ראיה לדבריו דבעינן שהתרו בו. דאל"כ מה יוגשו שני אחין כו' וכמעט לא יהרג אדם לעולם ולא יקויים ובערת כו': **ובזה** נכונים דבריו בתוספתא דאף בממון. שאין כ"כ הוכחה הנ"ל והוא לא ידע שיש בה קרוב או פסול תתקיים העדות בשאר (ובהא דוהוא לא ידע כו'. נחלקו הרמב"ן והרא"ש בפירושו עי"ש). ועיין בתומים סימן ל"ו ס"ק ו' (והבאתי לעיל באות ד') שרצה לומר דבד"נ בעינן דוקא התראה. וכתב שם דבזה אמרינן מה יעשו שני אחין כו'. אבל בד"מ לא איכפת לן זה. מבואר מדבריו ג"כ כדברינו הנ"ל. וז"ב לענ"ד:

ח **והנה** אחרי כותבי כל הדברים הנ"ל. התבוננתי בד' הטור בסימן ל"ח מ"ש בשם הר"ר ישעי'. וראיתי בו דברים חדשים בפשט ד' המתניתין והגמרא. וגם להלכה. שכתב שם וז"ל וכתב הר"ר ישעי' מה שצריך שיעידו כולם בתכ"ד זהו דוקא כשהעידו מאליהם בלא התראת הדיינין לומר להם למיחזי אתיתו כו'. אבל אם כשבאו להעיד אמרו להעיד כיוונו כבר נעשה אגודה אחת בין לענין הזמה דבעינן שיזומו כולם כאחד בין לענין שאם נמצא א' מהן קא"פ עדותן בטלה ובלבד שיראו כולם כאחד עכ"ד שם. והנה ראשית מבואר מדבריו שפירש בדברי המתניתין ואימתי בזמן שהתרו בהן. היינו לא שהעדים התרו להנידון. כ"א שהדיינין התרו להעדים לומר להם למיחזי אתיתו כו'. ואף שלשון התרו. קצת לא משמע כן. אבל נכונים בזה מאד דברי רבי בהמתניתין אחד ד"נ ואחד ד"מ כו'. ואימתי בזמן שהתרו בהן כו' היינו דגם בד"מ כן הוא. ואך באופן אם התרו הדיינים להעדים. וע"ז אמרינן לקמן היכי אמרי' להו היינו האיך היא התראת ב"ד להעדים. וע"ז

אמר רבא למיחזי אתיתו כו'. ודלא כמ"ש התוס' דקאי אדיני ממונות. דבדיני נפשות אמרינן במתניתין בזמן שהתרו. וגם לא כמ"ש הנמ"י (שהבאתי לעיל) דקאי בד"נ אם לא התרו. וגם יתכן מאד לשון בזמן שהתרו בהן. ואי קאי על העדים שהתרו בהנידון. היה לו לומר בזמן שהתרו בו. בלשון יחיד (והש"ך ז"ל דקדק בזה בדברי הגמרא היכי אמרינן להו כאשר הבאתי דבריו לעיל באות ב'). אבל לפי הנ"ל קאי על קרובים ופסולים דעלמא שנמצא בהעדים. או דשיילינן גם להכשרים כמ"ש הרמב"ם וכמ"ש לעיל באות ג' (ואולי גם הרמב"ם פירש כן בדברי רבי בהמתניתין ולזה לא הזכיר כלל מענין התראה בדבריו). וגם יתכנו מאד דברי הגמרא דפרכינן היכי אמרינן להו. ולפי פירוש התוס' או הנמ"י אהיכא קאי דפריך היכי אמרינן להו. והיכן נמצא במתניתין דאמרינן להו מה דפריך היכי אמרינן להו. אבל לפי דבריו ז"ל א"ש היטב. ועוד דלפי פירושם. היה לו לרבי לפרש באמרו אחד דיני נפשות ואחד ד"מ. ואימתי בזמן שהתרו בהן. (דקאי על ד"נ) האיך הוא בדיני ממונות:

גם מה שהבאתי לעיל באות א' ראיה לשיטת התוס' דבעינן שיעידו אח"כ (ורבינו ישעי' אינו סובר כן כמבואר מדבריו) מהא דאמרינן במתניתין מה יעשו שני אחים ולא קאמר מה יעשה קרוב או פסול כו' כמש"ל. גם לפי דבריו לא קשה זה. דהיינו יכולים לומר דצריך שיעידו. ובזה סגי אף בלא התראת הדיינין (ואף בלאחר כ"ד). ואם יהיה קא"פ לא יבוא להעיד לזה אמר מה יעשו שני אחים ופעמים שלא ידעו זמ"ז כמ"ש התוס' (ואפשר גם לפ"ש הרמב"ם וסיעתו יש לומר כן. דגם לפ"ש התוס' אינו מבואר בדברי רבי דבעינן שיעידו אח"כ:

ט **ובענין** הלכה חידש לן רבינו ישעי' הנ"ל. דגם לענין דאין נעשין זוממין עד שיזומו כולם. אם אמרו לאסהודי אתו מצטרפין ואף בלאחר כ"ד. והוסיף בזה עוד על דעת הרמב"ם. שהרמב"ם כתב דבלאחר כ"ד אין מצטרפין לענין זה. אף דכל העדות בטלה משום קא"פ והש"ך ז"ל צעק ע"ז דכיון דהוזמו ולא ראו כלל. ולאחר כ"ד במה נצטרפו (וכתב להשיג ע"ד תשו' מהר"מ אלשקר. שכתב דבמצרים פוסקים בכ"מ כהרמב"ם. וע"ז כתב הש"ך דבמקום שא"א להעמיד דבריו. אין לפסוק כמותו. ואלו ראה הרמב"ם דברי הראב"ד היה מודה לו) והלא יותר מזה יש לטעון על דברי ר"י הנ"ל. שהוסיף עוד לומר דגם לענין אין נעשין זוממין כו' הן עדות אחת אף בלאחר כ"ד. במה נצטרפו:

אבל ראיתי מבואר מדברי ר"י הנ"ל. כפי שכתבתי לעיל בתחילת הסוגיא באות ט"ז בישוב דעת הרמב"ם. דאין הצטרפותם בשעת ראיית העדות. כ"א בשעת הגדתן לפני הב"ד לאסהודי אתינן. ולק"מ קושיית הש"ך הנ"ל. ות"ל שכיוונתי לדברי א' מן

הראשונים הנ"ל. וגם כתבנו לעיל להוכיח זה מהא דהיו שנים רואין. וגם ב"ד ר"י הנ"ל מבואר ובלבד שיראו כאחד. והא לא ראו כלל. אלא בעינן שיאמרו שראו כאחד ובזה מצטרפין:

וגם ראיתי כעת דלפ"ז ל"ק קושיית התוס' לפ"ש הרמב"ם והר"י הנ"ל דלא בעינן שיעידו אח"כ מהא דגיטין וקדושין. דגם אליבא דרבי פעמים שיתכוונו הקרובים להעיד. ולפי הנ"ל לק"מ דבלא בואם לב"ד ולומר לאסהודי אתינן לא איכפת לן זה. רק. אליבא דר' יוסי תיקשי קושייתם וכבר כתבתי לעיל ליישב זה אליבא דר' יוסי:

י **עוד** מבואר בדב' הר"י הנ"ל דבהעידו תכ"ד. א"צ שיאמרו לאסהודי אתו. (וזה כשיטת הרמ"ה שהבאתי לעיל. ונדבר מזה לקמן). וא"כ מפרש דברי רבא בהא דוהוא שהעידו בתכ"ד. דקאי בין על הא דאין נעשין זוממין כו' ובין על הא דנמצא קו"פ וכפי' רש"י ז"ל. ויש להבין לפ"ד איך פירש דברי הסוגיא בגמרא. וגם דתיקשי קושיית התוס' מהא דפרכינן הרוג יציל. (ואף שכתבנו לעיל ליישב זה לפ"ד רש"י. וגם לפ"ש הרמ"ה. דרבא קאי על דיני ממונות וכמש"ל. אבל לפ"ש הר"י הנ"ל. דרבי אמר בדבריו גם לענין דיני ממונות. א"א לומר כן):

והנלע"ד בזה הוא. דמפרש דדברי רבא קאי על תחילת דברי ר"ש ורע"ק במתניתין בהא דאין נעשין זוממין כו' ובהא דקא"פ. קודם דברי רבי ור' יוסי וגם לא חילקו בין התרו ללא התרו. וע"ז אמר רבא והוא שהעידו בתכ"ד [ועיין לעיל בדברינו בתחלת הסוגיא באות י"ז הבאתי דברי הגהות מיימוני שכתב דהרמב"ם לא הביא דברי רבא רק לענין דאין נעשין זוממין. וכתב וכן משמע התם להדיא כו' שהרי מיד בגמרא השייכא עליה מביא דברי רבא. ואח"כ מסומנת משנה שאחריה. ואח"כ מביא הגמרא על נמצא קו"פ עכ"ד. ונראה שהיה לפניו גירסא הנשנה בגמ' אח"כ רע"ק אומר לא בא הכתוב כו' א"ל ר"פ לאביי כו'. אבל המהר"ם לובלין גורס הציון בגמרא אמר ר' יוסי כו'. א"ל ר"פ לאביי כו'. ולפ"ז ד' רבא הנ"ל סובבים גם על ד' רע"ק ובד' הרמב"ם נדבר עוד לקמן]:

אבל אח"כ אמר רבי ואימתי בזמן שהתרו. ופירש רבא לקמן דבאומרים לאסהודי אתו מצטרפים אף שלא הגידו עדותן כלל. וכש"כ שלא נצרך שיעידו בתכ"ד. ומ"מ מזה לא חזר רבא דאם העידו בתכ"ד נצטרפו. אף בלא אמרו לאסהודי אתו. ולכן דעת הר"י הנ"ל. דכיון דלענין קא"פ מצטרפין לעדות א' במאמרם לאסהודי אתו. גם לענין הא דאין נעשין זוממין מצטרפין אף בלאחר כ"ד וכמו דשוים זה לזה בהעידו בתכ"ד:

יא **ומה** דיש להקשות לפי הנ"ל בהא דפרכינן אלא מעתה . הרוג יציל. והיינו אליבא דר' יוסי כמ"ש רש"י. והא יש לומר דגם ר' יוסי סובר דבעינן שיעידו בתכ"ד ולא תיקשי

מידי. ע"ז י"ל. חדא. דחזינן בדעת ר' יוסי שסובר דנצטרפו בכח ראייתן. וע"ז השיב רבי דבזמן שלא התרו מה יעשו שני אחים. ואם היה סובר ר"י דבעינן שיעידו תכ"ד. ל"ק מה יעשו כו' לא יבואו להעיד. וכבר כתבנו לעיל באות כ' בדברי הגמרא. דבתכ"ד א"א לומר שלא ידעו זמ"ז (והשגנו בזה ע"ד מהרש"א):

ועוד נ"ל לומר לפ"ש הר"י הנ"ל. דטעמא דר' יוסי דמחלק בין ד"נ לד"מ. הוא משום דסובר שנצטרפו בשעת ראיה. ובדיני ממונות. ממנ"פ אם נצטרף הקו"פ בשעת ראיה שחבל מי לחבירו וכדומה הלא אמת הדבר. ומה נצרך לנו עוד. (וכבר כתבנו לעיל מזה) ובטעמא דרבי כתבנו לעיל בדברי הגמרא דסבירא ליה דשוב חיישינן למשקרי וכמש"ל שם. ולפ"ד הר"י הנ"ל. וכן לפ"ש הרמב"ם דמצטרפין בעת אמירתם לאסהודי אתו. אף ששקר היה כמו בהוזם א' מהן. בודאי אתי שפיר. ולא נצרך לדברינו דלעיל. וא"כ לפי הנ"ל א"א לומר דר' יוסי סובר דבעינן שיעידו בתכ"ד ושפיר פריך הגמרא אליביה. אלא מעתה הרוג יציל:

וגם ע"ד רש"י ודברי הרמ"ה שהביא הטור בסימן ל"ו (הבאתי לעיל באות ח') יש לומר דמפרשים דברי הגמ' כמש"ל. וא"צ לדברינו דלעיל שם מ"ש בישוב דברי רש"י והרמ"ה רק דאליביה דרש"י א"א לומר כמש"ל בועוד י"ל דהא רש"י כתב דטעמא דר' יוסי הוא משום דבד"נ כתיב והצילו כו':

יב **ונמצא** מכל הנ"ל דשיטת רש"י והרמ"ה ורבינו ישעי' הנ"ל אחת היא. דבתכ"ד מצטרפין אף בלא אמרו לאסהודי אתו. ואם אמרו לאסהודי אתו א"צ שיגידו עדותם כדברי התוס' והרא"ש:

וגם בדעת הרמב"ם נלע"ד לומר דסובר גם בהא דבתכ"ד מצטרפין כפ"ד הראשונים הנ"ל (ודלא כמ"ש בהגהות מיימוני שהבאתי לעיל. דמדלא הביא הרמב"ם זה. סובר דדברי רבא לא קאי ע"ז ועיין בש"ך סימן מ"ה ס"ק כ"ד שהביא בשם מהר"מ אלשקר שכתב שם להוכיח מדברי הרמב"ם שם בענין שטר. דהרמב"ם סובר כפ"ש הרמ"ה דבחכ"ד מצטרפין. והש"ך השיג עליו. ומדברי הש"ך נדבר לקמן) והוא. דכמו שפוסק בפ"כ מה' עדות דלענין אין נעשין זוממין עד שיזומו כולם. אם העידו בתכ"ד מצטרפין (ובזה אף דלא אמרו לאסהודי אתו. דלענין זה לא הזכיר הרמב"ם בשום מקום מזה). א"כ מאי שנא לענין קא"פ דלא יצטרפו בתכ"ד. והיא כקושיית התוס' בד"ה אמר רבא. ועוד כש"כ הוא דבהא דאין נעשין זוממין. הא הוזמו ולא ראו כלל וכש"כ בהא דקו"פ. ואף שהתוס' כתבו לחלק בין קא"פ לזה. משום דבקו"פ אומר אמת. הא זה כתבו רק לחלק דבקא"פ גם בלאחר כ"ד מצטרפין. וא"א להעמיד ע"ז דברי רבא והוא שהעידו בתכ"ד. דגם בלאחר

כ"ד בקו"פ מצטרפין. אבל בהא דבתכ"ד כש"כ הוא דמצטרפין. וגם דהרמב"ם אינו סובר כלל כדברי התוס' הנ"ל. כ"א דנצטרפו באמירתן לאסהודי אתו וכמש"ל (אלא דצ"ע קצת להיפוך דלמה אינו סובר הרמב"ם גם בהא דאין נעשין זוממין דגם בלאחר כ"ד מצטרפין באמרו לאסהודי אתו. וכדעת הר"ר ישעי' ז"ל בזה):

ומה שלא הביא הרמב"ם הא דבתכ"ד נצטרפו אף בלא אמרי לאסהודי אתי. נלע"ד בזה. דהנה בלשון הר"ר ישעי' ז"ל כתב מה שצריך כו' זהו דוקא כשהעידו מאליהם בלא התראת הדיינין כו' כאשר הבאתי לשונו לעיל שפירש כן ד' המתני' ונראה מדבריו דאין חיוב בזה על הדיינין לשאול מקודם למיחזי אתיתו כו' (ולזה לא כתב דוקא בשאמרו למיחזי אתו) אבל הרמב"ם כתב בדבריו בפ"ה מה' עדות. וכיצד בודקין את העדים כו' והיינו דמחוייבים הב"ד להפרישם ולשאול לכ"א לאסהודי אתיתו כו'. ונחלקו בדבריו הסמ"ע והש"ך. דהסמ"ע כתב דכוונתו אף קודם שידעינן שיש בהם קו"פ שיילינן להו דלאחר שיוודע שיש קו"פ חיישינן לרמאי שיאמרו לאסהודי אתו כדי לבטל העדות. והש"ך כתב דרק אחר שידעינן שיש קו"פ שיילינן להו עי"ש בדבריהם:

ובאמת יש להוכיח לע"ד דכוונת דברי הרמב"ם כמ"ש הסמ"ע דלא כהש"ך. והוא מדבריו בפ"כ מה' עדות שכתב שם דבלאחר כ"ד לא אמרי' אין נעשין זוממין אף שבטלה כל העדות (והיינו משום נמצא קא"פ) ובודאי כוונתו באם אמרו לאסהודי אתו. דבל"ז לא נפסל בקא"פ. ולא ביאר זה משום שסמך על דבריו בפ"ה מה"ע שכתב שם כן. וא"כ מתי שאלו אותם הדיינין בזה, אם לאחר שכתב נגמר הדין על פיהם והוזמו. הלא בודאי יאמרו לאסהודי אתו. כדי שיצטרפו להכשרים ולהנצל ממיתה. וע"כ דשואלין הדיינין תיכף בבואם להעיד. ואם אמרו לאסהודי אתו. ואח"כ נתהווה שהוזמו. בטלה כל העדות משום קו"פ. וראיה ברורה היא לענ"ד (גם לענין דברי הש"ך שכתב שם דאם גם הכשרים לא נתכוונו להעיד מצטרפים. כבר כתבנו לעיל להשיג על דבריו בזה):

וא"כ אם יאמרו למיחזי אתו. ויתודע שהן קרובים או פסולים איך יקבלו אח"כ הב"ד עדותם להגיד בתכ"ד לבטל כל העדות. אם לא שלא ידעו הדיינים שהן קו"פ. וזה לא שכיחא כלל. דהא הדיינים ישאלו אם נמצא בהן קו"פ. וגם בתכ"ד לא שייך מה יעשו שני אחים וכמ"ש כבר לעיל לזה לא כתב הרמב"ם הדין בתכ"ד:

יג **וגם** בדברי התוס' והרא"ש וש"פ. נלע"ד דמוכח דסברי כפ"ד הרמ"ה בהא דתכ"ד. דמלבד מ"ש לעיל דמאי שנא זה. מבהא דאין נעשין זוממין. גם מדכתבו כולם דבהוזם א' מהעדים בטלה עדותן משום קו"פ בתכ"ד. וכ"כ רש"י לקמן ע"ב בביאור דברי הגמרא אלא מעתה בד"נ תציל וכן בסנהדרין (דף ס') וגם הראב"ד מודה בזה. והשיג

ע"ד הרמב"ם רק בלאחר כ"ד כמבואר שם בדבריו בפ"כ מה' עדות. והא התוס' והרא"ש (וגם הראב"ד) אינם סוברים כפי מ"ש לעיל. דמצטרפים בשעת אמירתן לאסהודי אתו. כמבואר מדבריהם ד"ה אמר רבא. גם מקושייתם אליבא דרבי מגיטין וקדושין וכמש"ל (ולעיל בדברינו בדברי הגמרא כתבנו דע"כ צ"ל כן. בהא דשנים רואין מחלון זה כו' ומחלון א' מצטרפין והא הוזמו ולא ראו כלל ומאי נ"מ אם אמרו משתי חלונות או מחלון א' (ושכ"כ הגאון בעל חל"מ ז"ל). ונ"ל כעת דצ"ל לפי שיטתם דלא דנצטרפו בעת שאמרו שראו מחלון א' כ"א בהגדתן בתכ"ד עם הכשרים. ומ"מ באומרים שראו משתי חלונות אינם מצטרפים] שכ"א דנצטרפו בשעת ראייתן שכוונו להעיד. וא"כ בהוזם ולא ראה כלל. במה נצטרף. ע"כ רק בהגדתן בתכ"ד. א"כ כש"כ בנמצא קרוב או פסול דמצטרפין בתכ"ד אף בלא כיוון להעיד (וכבר תמהתי בזה ע"ד הש"ך לעיל בדברינו ע"ד תוס' ד"ה אמר רבא ולקמן נבוא לדבר על סדר דברי הש"ך שם):

ולכאורה היה תמוה לי על רבינו המחבר בשו"ע שלא הביא כלל דברי הרמ"ה הנ"ל בשולחנו. ובטור הביאו (וכן הנמ"י) וכתב והרמ"ה הוסיף לומר כו' ולא כתב למי שחולק עליו בזה:

ושוב ראיתי דאפשר לומר ע"פ מש"ל בדברי הרמב"ם דלכן לא כתב הדין דהעידו בתכ"ד משום דלפי דבריו אין זה במציאות וכמש"ל. ולזה אחרי שהביא המחבר דברי הרמב"ם בהא דכיצד בודקין כו'. י"ל דמטעם הנ"ל לא הביא הא דבתכ"ד:

יד **וראיתי** מילתא דתמיה לי בדברי הב"י בסימן ל"ו שכתב שם וממ"ש הטור בסימן ל"ח בשם רבינו ישעיה נראה עוד סברא אחרת שאם אמרו להם ב"ד לאסהודי כו' ובלבד שיראו כאחד משמע מדבריו הא אם לא ראו כולם כאחת אע"פ שאמרו לאסהודי אתינן אין מצטרפין ודלא כהרמ"ה שפוסל עכ"ד. וזה תמוה דהרמ"ה לא כתב הא דלא בעינן שיראו כאחד. אלא בהעידו בתכ"ד. ולא בלאחר כ"ד ואמרו לאסהודי. (וכבר כתבתי לעיל דבדברי הנמ"י שהביא בשם הרמ"ה לא נמצא זה דלא בעינן שיראו כאחד. רק דלא בעינן שכיוונו להעיד) ואין סתירה מדברי הר"ר ישעי' ז"ל לדברי הרמ"ה. וצ"ע (ואין ת"י כעת ס' הב"ח לראות מ"ש בזה):

טו **ומכל** הדברים הנ"ל שכתבנו נתבאר שתמוהים מאד דברי הש"ך בהשגותיו ע"ד הרמ"ה. אם בעיקר הדברים דכיון דבהוזם א' מהן בתכ"ד נתבטלה עדותן וכמ"ש בעצמו שם. כש"כ בנמצא קא"פ וכמש"ל. עוד כתב שם וכן מוכרח ממה שלא חילקו הרמב"ם והפוסקים והטור והמחבר כאן בכך. ולעיל כתבנו ליישב הא דלא הביאו זה הרמב"ם והמחבר. ועכ"פ הטור הביא דברי הרמ"ה הנ"ל באין חילק ע"ז. גם מה שכתב שם דכן

מוכח בתוס' ד"ה אמר רבא בסופו. וכן בע"ב ד"ה הרי אלו עדות אחד. לא ידעתי שום הוכחה מדבריהם דלא כדברי הרמ"ה ואדרבה נראה להיפוך כמש"ל:

גם מה שכתב שם וכ"כ הטור לקמן סימן ל"ח בשם הר"ר ישעי'. תמוה מאד דאדרבה בדברי הר"ר ישעי' מבואר כדברי הרמ"ה דבתכ"ד לא בעינן שכוונו להעיד. וגם לענין שיראו כאחד אינו מבואר בדברי הר"י הנ"ל דבתכ"ד בעינן זה. וכאשר כתבתי לעיל לתמוה על דברי הב"י בזה. וגם דברי הב"ח כפי שהביא הש"ך בשמו אינם מובנים לי ויש לעיין בדבריו (ואינו כעת ת"י) ובסוף דבריו הביא שם לענין השגתו ע"ד הרמב"ם. מדברי הב"ח בסימן ל"ח שכתב דמסקנת הגהות מיימוני דבש"ס משמע להדיא כדברי הרמב"ם כו' והכי עיקר. וע"ז כתב הש"ך דשגגה היא בידו דלא כתב ההג"מ אלא לענין דבנמצא קא"פ אין חילוק בין תכ"ד ללאחר כ"ד (והיינו דלא כדברי הרמ"ה) וכבר כתבנו לעיל באות י' דלפי גרסת המהר"ם לובלין ציון דברי הגמרא א"ל ר"פ לאביי אנא מעתה הרוג יציל. היא על דברי ר' יוסי. ודברי רבא והוא שהעידו בתכ"ד הוא ע"ד המתניתין דאין נעשין זוממין כו'. וגם על נמצא קא"פ וכפירוש רש"י.

גם בסימן מ"ה ס"ק כ"ד כתב הש"ך שם להשיג על דברי תשו' מהר"מ אלשקר שכתב להוכיח שם מהא דעידי שטר. דהרמב"ם סובר כפ"ד הרמ"ה. וע"ז כתב הש"ך שכבר השיג ע"ד הרמ"ה בסימן ל"ו. וראיה לדבר דהא הרא"ש והטור לא סברי כדברי הרמ"ה. ומ"מ כתבו בענין שטר כו' עי"ש. ולא ידעתי מנין לו דהרא"ש והטור אינם סוברים כהרמ"ה. ולעיל כתבנו להוכיח להיפוך. ולא זכיתי לעמוד על דבריו בכ"ז. ויש לי לדבר גם שם בענין עידי שטר. ולא ראיתי להאריך עוד:

דף ו:

גמרא אמר רב זוטרא

גמרא אמר רב זוטרא כו' מנין לעדות מיוחדת שהיא פסולה כו':

א **בתוס**' כתבו פירוש אחד מחלון זה כו' מילתא באפי נפשיה הוא. ולא קאי אמתניתין. ולא מיירי בהכי:

ולכאורה יש להקשות על דבריהם. דהא חזינן מדברי הגמרא לקמן. דפריך על רב נחמן דאמר עדות מיוחדת כשרה בד"מ. אלא מעתה בדיני נפשות תציל וא"כ אם הוה אמרינן דגם בד"נ עדות מיוחדת כשרה. כש"כ דהוה קשיא לו על המתניתין. דא"כ למה אמרינן דהוא והן נהרגין. כיון דמצטרפין לעדות תציל. וא"כ למה כתבו התוס' דמילתא באפי נפשיה הוא. ולא קאי על המתניתין. הא שפיר יש לומר דקאי על המתניתין:

ב **והנה** ראיתי להקצה"ח בסימן ל"ו ס"ק ב' שכתב כן לענין דבריו שם בישוב קושיית הש"ך על הרמ"ה (שהבאתי לעיל) שכתב דבהעידו בתכ"ד אף בלא ראו כאחד עדותן בטלה בנמצא קו"פ. והקשה הש"ך ע"ז ממתני' דכאן. וביותר ע"ד הב"ח שכתב בדעת תוס' והרא"ש דאף בלאחר כ"ד פוסל אפילו לא ראו כאחד. וכתב הקצה"ח דדוקא בדיני נפשות דעדות מיוחדת פסולה. לא נפסל בקו"פ. רק באמרו שראו כאחד. אבל בד"מ דעדות מיוחדת כשרה אף בלא ראו כאחד מצטרפין. ונפסל בקו"פ. והביא מדברי הגמ' דלקמן. גם הביא שם דברי הריטב"א שהקשה דמאי אשמעי' ר"נ דעדות מיוחדת כשרה בד"מ. הא קיי"ל כריב"ק דאפי' הלואה אחר הלואה מצטרפין. וכתב הריטב"א בשם הר"א אב"ד ז"ל דר"נ הכי קאמר עדות מיוחדת כשרה בד"מ כשכולם כשרים ולאפוקי אם היה א' מהן קא"פ עדותן בטלה. והריטב"א השיג ע"ז דלמה נחמיר בד"מ יותר מבד"נ. והקצה"ח כתב דצדקו דברי הר"א אב"ד ז"ל מטעם הנ"ל. וגם כתב דבזה ניחא דברי הגמרא הנ"ל מנין לעדות מיוחדת כו' וכתבו התוס' דלא קאי על המתניתין. ולפי הנ"ל קאי שפיר על המתניתין (וזה כדברינו דלעיל) וסיים דלפ"ז דברי הב"ח נכונים דאע"פ שכתב כן לדעת התוס' והרא"ש ודעת תוס' ורא"ש אינו כן. מ"מ דבריו נכונים עפ"ש הר"א אב"ד ז"ל זהו ת"ד שם:

ג **אבל** באמת לע"ד עולין יפה דברי התוס' הנ"ל במה שכתבו דמילתא באפי נפשיה הוא ובמח"כ של הקצה"ח. נראה שלא ראה דברי התוס' בד"ה השני תניא נמי הכי כו' שכתבו מייתי תנ"ה דמלא יומת ע"פ ע"א נפקא. דאלו עיקרא דמילתא שמעי' ממתניתין. דנהי דמתני' לא איירי באחד מחלון זה. מ"מ מדאשמעינן בשתי כיתות דחשבינן שתי עדות כשאין רואין אלו את אלו. מינה שמעי' דה"ה בכת אחת. הרי שהתוס' בעצמם כתבו כן מקודם דמוכח זה מהמתני'. אבל אח"כ כתבו מ"מ נראה יותר לפרש. דעיקר מילתא מייתי. דאי ממתני' הו"א דוקא בשתי כיתות דכל חדא חשוב באפי נפשה. אבל בכת אחד מצטרפי שפיר:

וא"כ שפיר כתבו התוס' מקודם אחר שהקדימו דהא דאמר רב זוטרא מנין לעדות מיוחדת כו' פירוש אחד מחלון זה כו' (דא"א לומר דכוונתו לשתי כיתי עדים וראו כת א' מחלון זה וכת א' מחלון זה אם מצטרפין אח"כ א' מכת זו. וא' מכת זו. דהא אמרינן ע"ז תנ"ה כו' לא יומת כו' להביא שנים שרואין אותו אחד מחלון זה כו') ע"ז כתבו דמילתא באפי נפשיה הוא. ולא קאי אמתניתין. דממתניתין לא מוכח מידי. דאיירי בשתי כיתי עדים וכמו שכתבו לקמן:

ד **ואין** להקשות לפ"ד התוס' הנ"ל דמאי פרכינן אח"כ על דברי רב נחמן דאמר ע"מ כשרה בד"מ. אלא מעתה בד"נ תציל כו' דלמא הא דקאמר ר"נ דעדות מיוחדת כשרה בד"מ. היינו דוקא בכת א' שאחד ראה מחלון זה כו' אבל בשתי כיתות לא. וא"כ לא תיקשי ממתניתין דלמה הוא והן נהרגין. דגם בד"מ באופן כזה לא מצטרפים:

רז"א דע"ז יש לומר בפשיטות דכיון דממעט מדכתיב לא יומת כו' דדוקא בד"נ הוא דאין כשרה. ובד"נ בין בכת א'. וכש"כ בשתי כיתות לא מצטרפי וממעטינן דבד"מ לא כן הוא. מסתמא בד"מ בכל ענין מצטרפין. (וגם דבאמת בלא דברי ר"נ ידעינן זה כמ"ש הריטב"א):

ה **ואולם** עכ"ז אחרי שידעינן דבד"נ עדות מיוחדת פסולה. ובד"מ כשרה שפיר יש לומר ולחלק בדין נמצא קא"פ לענין צירוף. בין דיני נפשות לד"מ וכמ"ש הקצה"ח וכפ"ד הר"א אב"ד ז"ל. והגמרא בהקושיא אלא עתה בד"נ תציל רצה עוד לומר דכיון דבד"מ מצטרפים. מציל משום זה גם בדיני נפשות. אבל בדיני ממונות בודאי יש לומר כן. [ובאמת יש להבין לפי פירושו של הר"א אב"ד בדברי ר"נ. דאיך יפרש מאי דקאמר דכתיב לא יומת כו' בד"נ הוא דאין כשרה כו'. וע"כ צ"ל לפי פירושו בד"נ הוא דאין כשרה ולכן אף בנמצא קו"פ אין מצטרפים אבל בד"מ שרה. ובנמצא קא"פ בטלה עדותן. וא"כ לפי פירוש הר"א אב"ד ז"ל מבואר כן בדברי ר"נ. אבל באמת פירושו בדברי רב נחמן דחוק מאד. ועיקר חסר מן הספר ואולם גם בלא דבריו יש לומר כן לחלק בין ד"נ לד"מ וכמש"ל]:

ו **ומה** שסיים הקצה"ח בסוף דבריו. דלפ"ז דברי הב"ח נכונים בדיני ממונות ע"פ שיטות הר"א אב"ד. רק דמה שכתב הב"ח דבריו בשיטת תוס' ורא"ש ליתא. ואינו כן לדעת התוס' והרא"ש:

הנה אף שכ"כ הש"ך בס"ק ט' בהשגתו על דברי הב"ח אבל לפי הנ"ל אין להוכיח מדבריהם דלא סברי כן דמדברי התוס' בד"ה אמר רבא במה שכתבו וראיה שלהם היתה בבת אחת עם העדים. בל"ז אין הוכחה כ"כ דכוונתם בשראו כאחד מחלון א' כ"א נגד מ"ש מקודם אף דהגדתן היא לאחר כ"ד ואינה בבת אחת. אבל הראיה היתה בבת אחת בעת ראייתם. גם דלפי הנ"ל יש לומר דכוונתם על ד"נ. ומדברי התוס' בע"ב על דברי המתניתין שם. בודאי אין ראיה דהא התם דבריהם סובבים ע"ד המתניתין דאירי בד"נ ולא בד"מ:

גם לפי הנ"ל יתיישבו גם דברי הב"ח בסימן ל"ח שכתב שם ע"ד רבינו ישעיה ז"ל במ"ש ובלבד שיראו כולם כאחד דקאי רק על דין דנמצא קו"פ. אבל לא לענין דאין נעשין זוממין

כו'. דהתם בהגדה תליא מילתא עי"ש. וע"ז כתב הש"ך דשגגה היא ואשתמטתיה משנה ערוכה דהיו שנים רואין כו'. ולפי הנ"ל יתיישבו דבריו. ולא אישתמיט ליה המתני' רק דשם הוא לענין ד"נ. ודבריו בענין דיני ממונות:

ז **אבל** עכ"ז לא יתכנו דברי הב"ח. לא במה שכתב בסימן ל"ו ולא במ"ש בסימן ל"ח. דמ"ש בסי' ל"ו בדברי תוס' והרא"ש. אף אם אין סתירה מדבריהם לזה. אבל מ"מ לא מצינו זה בדבריהם (ובאמת הא דלא בעינן ראו כאחד. לא מצינו כ"א בדברי הרמ"ה שהביא הטור וזה רק בתכ"ד וכבר כתבנו בדברינו לעיל. שהנמ"י הביא ג"כ דברי הרמ"ה. ולא נמצא בדבריו דלא בעינן שיראו כאחד. רק דלא בעינן שכוונו להעיד) גם מה שכתב בסי' ל"ח על דברי הר"ר ישעי' ז"ל דמ"ש ובלבד שיראו כאחד. קאי רק על קו"פ ולא על הא דאין נעשין זוממין דהתם בהגדה תליא מילתא. דבריו תמוהים דאליביה דהר"י א"א לומר כן שהוא כתב דנמצא קא"פ ואין נעשין זוממין דין אחד להם. וגם בהא דאין נעשין זוממין. אם אמרו לאסהודי מצטרפין ולפ"ש הרמב"ם היה אפשר לחלק בזה אבל לא לפ"ד הר"י:

ובעיוני כעת בדברי הקצה"ח ראיתי שכתב ומהפלא על השו"ע והרמ"א שלא הזכירו בכל הסימן לחלק בין ראו מחלון אחת או לא. ובין הגידו כאחד או אחר כ"ד. וכתב ואולי היא בשיטה זו. וכבר כתבנו בדברינו לעיל לתמוה בזה. בענין תכ"ד. וכתבנו ליישב זה גם ראיתי שם בדבריו בס"ק ד' שהקשה בהא דהיו שנים רואין דהא לא ראו כלל כמ"ש לתמוה בזה לעיל וכתב ליישב זה ע"פ דברי הב"ח בישוב דברי הרמב"ם עי"ש. ודברי הב"ח הוא כעין שכתבנו לעיל ע"ד הרמב"ם. ויתר דברי הקצה"ח שם לא נהירין לע"ד ואין להאריך. גם בא לידי ס' הב"ח עם הדו"פ וראיתי אשר באיזה דברים בדברינו בהסוגיא כוונתי לדעתם הגדולה ובאיזה דברים צל"ע בדבריהם ונלאיתי להאריך עוד:

תוס' ד"ה הוא והן נהרגין

תוס' ד"ה הוא והן נהרגין כו':

א **דברי** היש מפרשים צריכין ביאור. דאף שהתוספות הקשו על דבריהם. עכ"ז יש להבין גם דברי הי"מ שלא יהיו כטועין ח"ו. ויש לבאר כוונתם. ואח"כ מה שהקשו התוס' ע"ז. וביותר מ"ש התוס' לקמן בד"ה אמר רבא כו' מכאן מייתי המפרש ראיה במתניתין גבי סיפא דקתני הרי אלו שתי עדות דמ"מ מיירי שהן רואין את המתרה כדפרישית. ולאו מילתא היא דהכא בעדות מיוחדת דברייתא קאי כו'. ולכאורה אינו מובן כלל. דאף אם כדברי הי"מ דקאי על המתניתין. הא מבואר מדברי רבא להיפוך מדבריהם. דאם היו רואין את המתרה מצטרפין. וכמש"כ התוס' בקושייתם עליהם. דא"א לאוקמי מתניתין

אלא בשאין רואין. ואיך יתכן שמביאים ראיה משם להיפוך. (ועיין בספר ערוך לנר ליישב דברי הי"מ. ובדברינו יתבאר דלא כדבריו שם):

ב **ונראה** לענ"ד בפשט דברי הי"מ. דסברי דפליגי הת"ק ור' יוסי. דהת"ק סובר דאף אם המתרה איננו מהעדים המחייבים כדקתני וא' מתרה בו באמצע נהרג הנדון, ור' יוסי סובר דבעינן שיהיו שני עדיו המחייבים אותו. הם המתרים אותו. וכתבו דאף להת"ק צריך שתהא כל כת וכת רואה המתרה. (דאם הוזמה כת א' מחויב ע"י כת השנים שגם הם ראו את המתרה) או המתרה רואה אותן. דאז הוי כאילו היה המתרה א' מן העדים. דלעולם אינו נהרג אלא א"כ המתרה מעדות שבאין לחייבו והוציאו זה מדברי רבא דלקמן. (ומפרשים דרבא קאי על המתניתין) אם היו רואין את המתרה מצטרפין והיינו המתרה מצטרף עמהם. אבל אם לא היו רואין אין המתרה מצטרף עמהם (והיינו שכתבו התוס' בסוף דבריהם בד"ה אמר רבא. ותדע דאעדות מיוחדת דברייתא קאי. דאי אמתניתין קאי דקתני הרי אלו שתי עדיות כדפירשתי. א"כ הו"ל למימר ואם לאו אין מצטרפין שהוא עיקר החידוש ונראה שגם הם מפרשים דברי הי"מ כמ"ש. ומה שכתבו דאי' אמתניתין קאי דקתני הרי אלו שתי עדיות היינו דבאופן זה קתני' במתניתין דנהרג הנידון. וע"ז אמר רבא דזה דוקא בהיו רואין את המתרה או המתרה רואה אותן] וכתבו עוד והא דקתני נמי נמצא אחת מהן זוממת שהוזם גם המתרה עמהן דהא מעדותן הוא כדפרישית. והיינו דע"כ איירי שהוזם גם המתרה. דאל"כ הא אין נעשין זוממין עד שיזומו כולם. דהא גם להמתרה חשבינן לעדותן שמצטרף עמהם:

[**ומה** שקשה ע"ז דכיון שהוזם המתרה הרי אין כאן מתרה. כבר תירץ ע"ז המהרש"א דבשהן רואין את המתרה איירי בכה"ג שלא הכירו אותו כת שני'. ואנו חולין שהיה שם איש אחר המתרה בו. והוה שפיר מעדותן אם הוה בא לחייבו עי"ש בדבריו] זהו כוונת דברי הי"מ:

וע"ז הקשה המשי"ח דא"א לומר כן דאם המתרה נחשב מהעדים. והם ראו את המתרה. או המתרה ראה אותן. א"כ הוי זה מקצת רואין אלו את אלו דלא בעינן שיהיו כל השנים שמכאן רואין את אלו בכאן. אלא בחד סגי. וא"כ האיך משכחת לה הא דאמרינן במתניתין ואם לאו הרי אלו שתי עדיות. ועוד הקשו לפירוש הי"מ דצריך שיהיה המתרה מעדותן. דהא אמרינן בגמרא אפילו מפי עצמו כו' ואז ודאי לא היה המתרה מעדותן כלל. ולכן כתבו דודאי מיירי כשאין רואין המתרה ולא המתרה אותם אלא שמעו המתרה שמתרה כן. דהא קיימינן לרבנן דפליגי אר' יוסי ולא בעו פי שנים מתרין בו כמו ר' יוסי:

ג **ואולם** לע"ד יש ליישב דברי הי"מ מקושיות התוס' הנ"ל. דמה שהקשו דא"כ הוי זה מקצתן רואין אלו את אלו וכנ"ל. ע"ז יש לומר דבעינן רואין אלו את אלו. וכן להיפוך. עד"מ. ראובן ושמעין בכת א' ולוי ויהודה בכת שניה צריך שיראו ראובן את לוי ולוי יראה את ראובן. וא"כ המתרה נוכל לחשבו לצרף לא' מהכיתות. או להניזומים וכמ"כ להכשרים. ואם נצרפו להנזומים או אפילו עם הכשרים והם ראו את המתרה. אבל המתרה הא לא ראו אותן. וכן להיפוך כשראה המתרה אותן. אבל הם לא ראו את המתרה. ולכן אין מצטרפין השני כיתי עדים ע"ו המתרה להיות כעדות אחת:

גם מה שהקשו התוס'. דהא אמרינן בגמרא מתרה שאמרו אפילו מפי עצמו כו'. ואז ודאי לא הוה המתרה מעדותן כלל. יש לומר בזה דלפי דברי הגמרא כיון שהם ראו את המתרה או המתרה אותן הוה כאלו התרו אותו א' מהעדים ולכן אפילו היה ההתראה מפי עצמו כו' כל שראו ההתראה נהרג הנידון אבל בלא ראו ההתראה לא מחייבי' הנידון. (ומ"מ הם ההתראה היה ע"פ עד צריך שיוזם גם המתרה. דהא גם הוא עד כהעדים האחרים. ודבריהם הם ע"ד המתניתין "והמתרה עומד באמצע" ולא היה ההתראה ע"פ עצמו):

ד **וע"פ** מה שבארנו נראה לע"ד דלא כדברי המהרש"א ע"ד תוס' ד"ה ואחד מתרה באמצע שכתבו תימא ואמאי הוצרך לומר ואחד מתרה שאין מן העדים. וי"מ דנקטי' משום רישא דקתני רואין אא"א ומסתמא היינו ע"י המתרה שאומר לעדים ראו את המעשה. ונראה למשי"ח דנקטי' לאפוקי מדר' יוסי כו'. וכתב המהרש"א ותמיהתם אינו אלא לשיטת המשיאח שכתבו לקמן. אבל לדעת הי"מ דהמתרה בשרואה אותן מצטרף עמהם. אע"ג שהם ב' עדיות ניחא דהוצרך לומר וא' מתרה עכ"ד (וקצת לא הבנתי דבריו) ולפמ"ש נראה לע"ד דאדרבה. דדברי היש מפרשים הנ"ל ודברי המשי"ח. הם תלויים בדברי הי"מ ודברי המבי"ה דלקמן. ולטעמייהו אזלי. והוא. דקושיית התוס' דלמה נקט ואחד מתרה באמצע ולמה לא קאמר שהתרה אחד מן העדים. היינו. או שהתרה אחד מהעדים הכשרים. ובודאי יהיה אתיא שפיר. אי אף שהתרה אחד מן הניזומים ואך גם הכשרים ראו את המתרה. ולא הכירו בו. ואנו תולין שהיה שם איש אחר המתרה בו (דהא גם השתא דקתני ואחד מתרה צ"ל כן. לפ"ד הי"מ כמ"ש מהרש"א שהבאתי לעיל) ולזה לא יכלו הי"מ לתרץ כפ"ד המשי"ח דנקט לאפוקי מדר' יוסי. דאם הוה אשמעינן בהתרה אחד מן העדים. ואף אם מן הניזומים. הוה ידעינן את כל כמו השתא דקתני וא' מתרה באמצע. ולכן תירצו דנקטי' משום רישא כו' ומסתמא ע"י המתרה שאומר לעדים ראו את המעשה (ולפמש"ל צריך לומר דמ"מ המתרה לא ראה את העדים או העדים לא ראו את המתרה. דאל"כ המתרה מצרפן) והמשי"ח לטעמים אזיל שאינו סובר ככל דברי

הי"מ שלאח"כ. לזה תירץ דאתי לאפוקי מדר' יוסי. והיינו דלפי שיטתו לא קשה. כ"א דלנקוט שאחד מן הכשרים התרו בו. ולא באחד מן הניזומים. דא"כ לא היה התראה כלל. דאינו סובר כדברים הנ"ל לפי הי"מ. וא"כ הוה אמינא דעכ"פ בעינן שיהיה המתרה אחד מן העדים. לזה אשמעינן הת"ק דאפילו איננו מהעדים כלל (ואפילו מותרה מפי עצמו של הנהרג) הוה התראתו התראה. ונכון בע"ה:

ה **גם** נראה לע"ד. דע"פ דברי הי"מ שבתוס' הנ"ל. ולפי מה שביארנו לעיל. יש להתאים יחד דברי הרמב"ם בחיבורו. ודבריו בפירושו (לולי דברי התוי"ט ובעל הגהת כ"מ שכתבו שהרמב"ם בחיבורו חזר בו מדבריו בפירושו. וגם כי לפי דברינו יתבאר. דלא כמו שנדפס בצדו (בדפוס אמשטרדם) בדברי הרמב"ם בחיבורו במ"א בשם מהר"י אבוהב להגיה בדברי הרמב"ם. ועפר אני תחת כפות רגליהם. אבל תורה היא כו'):

והנה זה לשונו בפירושו. זה שהתרה בו כשראה העדים יצטרף עמהם. ואם לא ראה אותם לא יצטרף. ולפיכך כשהיה המתרה רואה שני עדים מחלון זה ושני עדים שבחלון אחר. וכמו כן הם כולם רואין את המתרה הרי זה מצטרפין. ויחזור הכל עדות אחת. ואין הלכה כר' יוסי עכ"ל. וכתב ע"ז התוי"ט דממשנתינו דאמרינן בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו. לא משמע כדבריו הנ"ל. ובחיבורו חזר בו שכתב שם בלשון המשנה בזמן שמקצתן רואין כו'. וכ"כ בעל הגהה ע"ד הרמב"ם בחיבורו פ"ד מה"ע וז"ל חזר בו רבינו מפירושו. ששם פירש כשיהי' המתרה רואה שני העדים כו' וכמ"כ כולם רואין את המתרה. וכאן כתב בזמן שמקצתן רואין כו'. ועיין בתוי"ט פ"א דמכות משנה ט' עכ"ל שם:

ו **והנה** אף שהרמב"ם סיים שם בדבריו בחיבורו ואם לא היו רואין אלו את אלו. ולא צירף אותן המתרה. הרי אלו שתי עדיות. וכוונתו במה שכתב ולא צירף כו'. היינו למה שכתב מקודם שם לענין עדות מיוחדת. היה זה המתרה בו רואה העדים והעדים רואין אותו המתרה מצרפן [וכתב ע"ז הכ"מ שם דהרמב"ם היה גורס בדברי רבא היו רואין את המתרה והמתרה אותן מצטרפין. ולא כמ"ש לפנינו או המתרה כו':

ואפשר לומר בזה דהיה קשה להרמב"ם קושיית התוס' בד"ה או מתרה דהיכי מהמנינן ליה. ולזה גרס הרמב"ם והמתרה רואה כו' וא"ש דהעדים ראו שראה אותם ועיין בדברינו לקמן]. וא"כ י"ל לכאורה בדברי הרמב"ם הנ"ל דבעדים עצמן סגי במקצתן רואין אא"א. ואם הצירוף ע"י המתרה בעינן שיראו כולם אותו והוא אותן:

אבל זה אינו. דלמה יגרע זה ואם נחשוב אותו לאיזה כת שיהיה. הוה זה מקצתן רואין אלו את אלו וזהו כקושיית התוס' על הי"מ. ובזה א"א לומר כפי מ"ש לעיל ליישב דברי

הי"מ משום דבעינן שיראו אלו את אלו וכן להיפוך וכמש"ל דהא דעת הרמב"ם דבעינן תרתי שיראו הם המתרה והמתרה אותן (ודלא כמו שכתבו בדברי הי"מ שצריך שתהא כל כת כו' או המתרה רואה אותן) וא"כ למה צריך שיראו כולם את המתרה:

ז **ולכן** נלע"ד בכוונת דברי הרמב"ם הנ"ל. דסובר כדעת הי"מ. דאף להת"ק בעינן שיראו העדים את המתרה או המתרה אותן. וע"ז מורין התחלת דבריו בפירושו. שכתב "וזה שהתרה בו כשראה העדים יצטרף עמהם. ואם לא ראה אותם לא יצטרף" והיינו דאינה התראה כלל כדעת הי"מ (ולכן כתב הרמב"ם "ואין הלכה כר' יוסי" דאם לא כדברינו. לא נזכר כלל בדבריו מענין דברי הת"ק ור' יוסי) וכתב עוד "ולפיכך כשיהיה זה המתרה רואה כו' וכמ"כ הם כולם רואין את המתרה. הרי זה מצטרפין ויחזור הכל עדות אחת" וכוונתם דאם הם ראו אותו. וגם הוא ראה אותן. אז הוה הכל כעדות אחת. גם לענין דין משנתינו וכמש"ל בישוב קושיית תוס' על הי"מ:

ואולם בדברי הרמב"ם נראה שהוציא דבריו הנ"ל לענין דין המתניתין מדברי רבא בסוגיין. דבדבריו בחיבורו מבואר שהוא מפרש דדברי רבא קאי על הא דעדות מיוחדת וכמש"ל. וממילא נשמע דה"ה לענין דין משנתינו כיון דחשבינן אותם כעדות אחת (וכמש"ל בדברי הגמרא מד' הקצה"ח. ומדברי הרמב"ם הנ"ל נראה כדברינו שם) או י"ל שמפרש דדברי רבא קאי על המתניתין וממילא ה"ה לענין עדות מיוחדת:

ובזה א"ש היטב דהוכרח הרמב"ם לגרוס בדברי רבא והמתרה אותן דאי הוה גרים "או המתרה אותן" היה קשה הא ע"כ מיירי מתניתין בהכי. דאל"כ לא הוה התראה כלל. וחזינן דמ"מ דאין מצטרפין לכן גריס והמתרה אותן וא"ש וכמש"ל. והי"מ כנראה מדברי התוס' ד"ה אמר רבא. נראה שהיו גורסים "או המתרה" והוציאו מדברי רבא דבריהם הנ"ל בענין התראה וע"ז הקשו התוס' וכתבו תדע כו' כאשר הבאתי ובארתי דבריהם לעיל באות ב'. ולפ"ד הרמב"ם כפי שביארנו לק"מ (והדין דבעינן שיראו העדים את המתרה. אולי הוציא מדברי המתניתין. והמתרה עומד באמצע) וזה השמיענו הרמב"ם בדבריו בפירושו. והדברים המבוארים בהמתניתין בזמן שמקצתם רואין אלו את אלו. לא הוצרך לפרשם ולהשמיענו ובחיבורו כתב דברי משנתינו בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו. וגם סיים ואם לא היו רואין אלו את אלו ולא צירף אותן המתרה כו' והיינו כדבריו בפירושו הנ"ל:

ומה שכתב הרמב"ם בדבריו וכמו כן הם כולם רואין את המתרה. היינו דבל"ז לא יצוייר הדין מכמה טעמים. חדא. דאם ראו אותו רק הכשרים והניזומין אמרו שלא ראו אותו. והא ע"כ דניזום גם המתרה כמ"ש התוס' בדברי הי"מ. דאל"כ הא אין העדים נעשין

זוממין מחמת המתרה שלא הוזם. זצ"ל שאנו תולין שהיה שם איש אחר המתרה בו וכמ"ש מהרש"א שהבאתי לעיל באות ב'. ואולי המתרה האחר לא ראה הניזומין. והא גם כם לא ראו אותו. וכמ"כ אם אמרו הכשרים שלא באו המתרה ואולם בזה י"ל בדוחק ע"פ דברי התוס' בד"ה או מתרה. דמיירי שיש עדים שהמתרה ראה אותן. ויוצרך לומר שלא הכירו המתרה) ואם ראו אותו אחד מכת זה. ואחד מכת השנייה. כשנזמו אח"כ הכת השנייה לא נשאר רק עד אחד שראה המתרה. וגם לענין הזמה. הא יוכלו הנימין לאמר. אנו לא חייבנו אותו בעדותינו. כי אמרנו שלא ראינו המתרה. רק המתרה חייב אותו. במאמרו שראה אותנו. ועוד יש לדבר בזה. ולא רציתי להאריך:

ועכ"פ אין שום סתירה מדברי הרמב"ם בפירושו לדבריו בחיבורו. דבפירושו כתב בדין אם נצטרפו ע"י המתרה. שהוציא זה מדברי רבא אם העדים ראו המתרה והמתרה אותן מצטרפין (ואף אם דברי רבא קאי על עדות מיוחדת. ה"ה לענין זה. או שפירש דדברי רבא קאי על המתניתין. וה"ה לענין עדות מיוחדת וכמש"ל. ואם פירש דקאי על המתניתין. גם בדברי רבא הא אמר אם העדים ראו המתרה. ולא מקצת עדים) ובחיבורו הביא דין המתני' אם היו מקצתן רואין אלו את אלו. וגם כתב אם לא נצטרפו ע"י המתרה (והיינו כפי מ"ש בפירושו) ומהתימא על רבינו התוי"ט. ואחריו המגיה בדברי הרמב"ם שכתבו שחזר בו בפירושו. גם איך הבינו לפ"ד בכוונתו. דברי המתניתין בזמן שמקצתן רואין אא"א:

[ח] **ובאמת** לענין ישוב דברי הרמב"ם הנ"ל. אין אנו צריכין כ"כ לומר דסובר כדברי הי"מ דבעינן שיראו העדים המתרה או המתרה אותן (ולענין הדין דמצטרפין ע"י המתרה. גם המשי"ח יוכל לסבור כן. אף דמפרש דברי רבא על עדות מיוחדת. ה"ה לזה כפ"ד הרמב"ם. והשגתו רק ע"ד הי"מ דבעינן שיראו העדים את המתרה כו'). אבל משמעות לשונו בפירושו משמע כן. שכתב. זה שהתרה בו כשראה העדים מצטרף עמהם כו'. היינו שהוא מצטרף להם. לפיכך כו' הרי זה מצטרפין (וכמ"ש בחיבורו שנצטרפו ע"י המתרה) גם במה שכתב ואין הלכה כר' יוסי וכמש"ל:

וגם בחיבורו נראה כן. שכתב בפ' י"ב מהל' סנהדרין הלכה ב' "ובין שהתרה בו אחד מן העדים. ובין שהתרה בו אחד בפני עדים אפילו אשה כו' עיי"ש. ולשון בפני עדים משמע שהעדים ראו אותו. והיינו כדברי הי"מ. (ואולי ה"ה כשהמתרה ראה אותן. כמו שנראה מפירושו כמש"ל):

ואף שלפ"מ שפירש הרמב"ם דדברי רבא קאי על עדות מיוחדת וכמש"ל. אין ראיה משם לדברי הי"מ. באמת נראה מלשון התוס' שכתבו מכאן מביא המפרש ראיה כו'. דלא

עיקר הוכחת הי"מ הוא רק מדברי רבא. וכבר כתבתי לעיל דאולי הוציא זה הרמב"ם מלשון המתני' והמקרה עומד באמצע. וכעת נ"ל ביותר ע"פ מה שהקשו בתוס' דאמאי הוצרך לומר וא' מתרה שאינו מן העדים. ולעיל הבאתי דברי המהרש"א מ"ש דקושייתם איננה לפי דברי הי"מ עיי"ש. ולא הבנתי כוונתו. דאף לפ"ד הי"מ היה יכול לומר שאחד מן העדים היה המתרה והוא ראה את הכת השנייה. והם לא ראו אותו. ואם כוונתו דמשמיענו דאף שאין המתרה מהעדים מצטרף. היינו תירוץ המשי דבא לאפוקי מדר"י] ולפי תירוץ המשי"ח עדיין אינו מדוקדק הלשון "והמתרה עומד באמצע" ומה לי אם עומד אצל כת א' מהעדים. אבל איננו מהעדים והוה ידעינן לאפוקי מדר"י. וגם תירוץ הי"מ בתוס' הנ"ל דחוק הוא:

אבל לפ"ד הי"מ וכפמ"ש גם דעת הרמב"ם כן הוא. דבעינן שיראו העדים את המתרה. או המתרה אותן. א"ש "והמתרה עומד באמצע" דהיינו דבזה יוכל להיות יותר שהעדים מכאן ומכאן ראו אותו. או הוא ראה אותם. ולא אם היה אחד מהעדים. או אחר אצל כת א' מהעדים. וכולם לא ראו זא"ז. רק הוא ראה. וי"ל דמזה הוציאו דבריהם הנ"ל:

ט **וע"פ** הדברים הנ"ל נלע"ד בכוונת דברי הרמב"ם בפי"ב מה' סנהדרין שכתב שם וז"ל ובין שהתרה כו'. ובין שהתרה בו אחר בפני עדים אפילו אשה או עבד אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו ואפילו התרה בעצמו הרי זה נהרג עכ"ל ונכתב שם בצדו כתב בהגהות מהר"י אבוהב אפילו שמעו קול המתרה ולא ראוהו נראה שכצ"ל עכ"ל. ולפמ"ש כגירסא הישנה נכונה וא"צ להגיה (וגם הכ"מ העתיק דברי הרמב"ם כפי גירסא הישנה) דדעת הרמב"ם דבעינן שיראו העדים את המתרה. ואך לא בעינן שיראה ההורג את המתרה. והיינו אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו:

גם דלפ"ז יעלה שפיר מאד מה שכתב הרמב"ם ואפילו שמע קול המתרה ולא ראהו. וכוונתו בזה לדבר רבא שאמר דאפילו ע"י השד וכמ"ש הכ"מ שם וז"ל ודין השד כיוון אליו רבינו, באומרו אפילו שמע קול המתרה כו' עכ"ד. ולכאורה למה שינה הרמב"ם בזה מלשון הגמרא דאמרינן אפילו ע"פ השד. ולפמ"ש א"ש היטב. דבלשון הגמרא הו"א דע"פ השד ממש. ואין אדם רואהו. וא"כ גם העדים לא ראו המתרה. ובאמת בזה אינו נהרג הרוצח וכמש"ל. לזה ביאר הרמב"ם דברי הגמרא דע"פ השד היינו דוגמא דע"פ השד. ור"ל ששמע קול המתרה והוא לא ראה אותו. אבל העדים ראו אותו. ובזה נהרג הנידון. כל הנ"ל נלע"ד ברור בכוונת דברי הרמב"ם. לולי דברי האחרונים ז"ל שלא הבינו כן בדבריו:

דף ז.

גמרא אילעא וטובי'

גמרא אילעא וטובי'. קרובים דערבא הי ופירש"י עידי הלואה היו קרובין אל הערב:

א **הנה** יש לעיין לפי פרש"י הנ"ל. דהא העדים המעידים. על ההלואה. הם מעידים שהוא היה ערב בזה. דאם זה לא לוה כלל. ממילא לא היה השני ערב. וא"כ כשמעידים על שני דברים. שזה לוה ופלוני היה ערב. נימא דנאמין להם במה שאומרים שפלוני לוה. שאינם קרובים עמו. ומה שאומרים שקרובם היה ערב. לא יאמנו בזה:

והנה בדברים הנ"ל השיג הרמב"ן במלחמות על דברי הבעה"מ. בהבעה"מ כתב וז"ל בקיצור. ה"ר אברהם ז"ל פירשה בשטענותיהן היה בפרעון החוב והעידו אלו העדים על הלוה שהודה בפניהם שלא פרעו כו' וכמדומה לי שדחקו לי' ז"ל בפירוש הזה כלא רצה להעמידה כשטענותיהם הם לעיקר ההלואה. משום דהא קיי"ל פלגינן דיבוריה ופשיטא ליה בכה"ג שנאמנין היו ללוה ולמלוה ופסולין לערב כדברי רבא דאמר פלוני בא על אשתי. הוא ואחר מצטרפין להורגו. אבל לא להרגה. ואנן לא מסתברא לן הכי. דע"כ לא קאמר התם דפלגינן דיבוריה אלא בתרי גופי כו' עיי"ש. וע"ז כתב הרמב"ן אמר הכותב כו' ואף במה שכתב בשטענותיהם בפרעון החוב. נמי יפה כיוון. שאם טענותיהם בעיקר הלואה. אפילו הערב טוען לא ערבתי מעולם. אמאי לא מהימני גבי לוה ולא לגבי ערב. ואפילו למאן דלא פלגינן דיבורי' וכי העדים שאמרו מעידים אנו בראובן שהלוה לשמעון מנה וללוי מנה. ונמצאו קרובים אצל לוי. מי לא מהימני' לגבי שמעון והיכי אמרינן לאו בתר ערבא אזיל. מי הכניסו לערב שילכו אחריו. והא עדות לזה ודאי עדות אחת בפני עצמה. ותרבותו של לוי עדות אחרת. אטו משום דבתכ"ד העידו נפסלין הרי עדות מוחלקת כשני בני אדם הוא. א"ו דאין להעמידה כשטענותיהם ועדות העדים בעיקר ההלואה כמו שפירש בעה"מ ז"ל כו' עכ"ד הרמב"ן בזה. וא"כ יש להבין דברי רש"י. ודברי הבעה"מ שכתבו כנ"ל:

ב **ולכאורה** רציתי לומר ולחלק. דזה לא דמי כלל למה שהביא הרמב"ן דאם מעידים בראובן שהלוה לשמעון מנה. וללוי מנה כו' וכנ"ל. דהתם עדותם שהעידו שהלוה לשמעון מנה. אינו נוגע כלל להעדות שהלוה גם ללוי. ובזה בודאי הדין כמ"ש הרמב"ן דלגבי שמעון מהימני. וללוי לא מהימני. משא"כ הכא הא תחלת עדותם שהעידו ששמעון לוה מראובן. נכלל בעדות זה גם הנוגע ללוי הערב שהעידו אח"כ. דאם לא לוה שמעון. לא היה לוי ערב. ובזה יש שפיר מקום לומר דאינם נאמנים כלל בכל עדותן משום דאי לית ליה ללוה. בתר ערבא אזיל. וא"כ צדקו דברי הבעה"מ הנ"ל:

אבל יש להוכיח מהגמרא. דאין הדין כן אף באופן הנ"ל. והוא. מהא דאמרינן בכתובות (י"ח ע"ב) על דברי המשנה שם. העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה. אבל אנוסים היינו כו' אמר רבא לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות. אבל אמרו אנוסים היינו מחמת ממון אין נאמנין. מ"ט אין אדם מע"ר. והיינו משום דאדם קרוב אצל עצמו. וכפרש"י שם (וכמבואר בסנהדרין ד"ט) ותיקשי לכאורה דא"כ למה מהימני במה שאומרים כתב ידינו הוא זה. הא מה שאומרים כת"י הוא זה. הוא נוגע למה שאומרים אח"כ אבל אנוסים היינו מחמת ממון. ובזה הם קרובים לעצמן ואינן נאמנין. וא"כ לא להימני' גם במה שאמרו כת"י הוא זה. אלא ע"כ מוכח דלא כדברינו הנ"ל. כ"א דכיון שדברים נפרדים הם. אמרינן דבזה מהימני. ובזה לא מהימני אף באופן הנ"ל. ועיין בדברי תוס' סנהדרין ד"ט ד"ה אין כו' שכתבו בתוך דבריהם וז"ל ואע"ג דבההוא דכתובות די"ח פלגינן דמהימני' להו במאי דאמרי כת"י הוא זה. היינו אפילו בלא טעמא דפלגינן עכ"ד. וכן הם כדברי הרמב"ן הנ"ל. ומהתימא שלא הביא הרמב"ן משם. דראייתו יש לדחות ולחלק כנ"ל. אבל משם ראיה נכונה היא:

ג **ולכן** נלע"ד דיש ליישב דברי רש"י הנ"ל בפשיטות. והוא דלא איירי כלל שאילעי וטובי' מעידים גם ע"ז שקרובם היה ערב בדבר. כ"א שיש עדים אחרים. או שהערב הודה בעצמו. שערב לראובן באם שילוה לשמעון. הוא ערב ע"ז. ועתה יש וויכוח בין ראובן לשמעון. ושמעון אומר שלא לוה. וא"כ עולין שפיר דברי רש"י במה שכתב עידי הלואה היו קרובין כו'. (ובדברי בעה"מ נראה דא"א לומר כן. שהוא כתב לחלק בענין פלגינן דיבוריה בין תרי גופי. ולהנ"ל א"צ זה):

ד **עוד** יש לומר בזה. עפ"מ שנראה בדברי הרא"ש שמפרש לפ"ד רש"י שהיה הלואה בשטר (ומדברי הרא"ש בזה נדבר לקמן) ואפשר לומר לע"ד דאיירי שבאו לקיים שטר שהיה כתוב בו הלוה והערב. וא"א לומר בזה דנאמנים על הלוה. ולא על הערב. דאם השטר אמת. הרי זה היה הלוה וזה הערב. והרא"ש הביא אח"כ גם דברי הראב"ד שהביא הבעה"מ שטענותיהם על עסקי פרעון. כגון שאמר לוה למלוה פרעתיך. והביא עדים שלא פרע. ולפ"ז צ"ל דאיירי במלוה ע"פ. דבמלוה בשטר בל"ז א"נ הלוה לומר שפרע:

ושוב ראיתי בחידושי הריטב"א שהביא דברי רש"י וכתב וכן פירש הרמב"ם כו'. ופירש רבינו ז"ל דבמלוה ע"פ ליכא לפרנסה. דא"כ שתי עדיות חלוקות הם לגמרי כו' (וכדברי הרמב"ן במלחמות הנ"ל) לכן אין לפרשה אלא בעדות בשטר שהיו חתומין בו אילעא וכובי'. וטעמא דר"ה בריה דר"י משום דכולה שטרא דחתומין עלה כחדא סהדותא וא"א

להאמינה לחצאין עכ"ד הריטב"א. ונראה דגם כוונת הרא"ש כן הוא. וא"צ לדברינו דלעיל דאיירי שבאו וקיים שטר:

ה **והרמב**"ן במלחמות כתב עוד דאיירי במלוה בשטר והלוה מביא עדים שפרע להם קרובים לערב. והביאו הש"ך בסי' ל"ג ס"ק י"ד. וכתב שזה פי' נכון. ולמה לא הביאו זה הטור והמחבר. ועיין בתומים שם שכתב ליישב דעת רש"י והראשונים שמיאנו לפרש כמ"ש הרמב"ן. ודבריו דחוקים עיי"ש:

ולע"ד אפשר לומר בזה. משום דאם כדברי הרמב"ן שהיה עדותם לטובת הערב. א"כ איך הוה סבר רב פפא למימר דמהימני. משום דגבי לוה ומלוה רחוקים נינהו. הא עכ"פ כדבר נוגע לטובת קרובם הערב. ובנוגע מבואר ברמב"ם והביאם הטור והמחבר בסי' ל"ז סעיף כ"א דאם ימצא לזה העד צד הנאה בעדות אפילו בדרך רחוקה ונפלאה הרי זה לא יעיד בה. והש"ך הביא דבריהם בסי' ל"ז סעיף ט' וכתב שם דקרובי גזבר אינם נאמנים לטובת הקדש. משום שיש לקרובם הגזבר טובת הנאה מזה עיי"ש בדבריו. ומכש"כ כיון שיש להערב הנאה קרובה כזו שנפטר מערבותו. ולכן פירשו רש"י והראשונים הנ"ל שהעידו לחובתו של הערב. ובזה קרובים פסולים רק מגזה"כ. ולזה סבר רב פפא למימר דכיון דלע"ע עדותן נגד הלוה. שלהלוה אינם קרובים. באופן זה לא גזרה תורה לפסול. וע"ז השיב ד"ה ברי' דר"י כיון דאי לית ליה ללוה. בחר ערבא אזיל. הוה עדותם נגד הערב ולא מהימנו:

[**ולענין** דברי הש"ך בהא דקרובי גזבר שהבאתי. ראיתי להתומים בסי' ל"ז שהשיג עליו וכתב דעל הגזבר עצמו. צדקו דברי הש"ך דהא יש כאן צד נגיעה. אבל בקרובים. הא הקרובים לא נחשדו לשקר. רק גזה"כ הוא לא יומתו אבות כו'. וא"כ בשלמא הגזבר אף דאין כאן ממון. מ"מ כיון דיש כאן נגיעה. אולי יעיד שקר בשביל נגיעה. אבל הקרובים לא נחשדו לשקר כלל. זהו ת"ד התומים שם:

ולע"ד יש להצדיק דברי הש"ך. דאף דהא דקרובים פסולין להעיד לא לזכות ולא לחובה הוא מגזה"כ. מ"מ לזכות נראה מצד הסברא. דגם אי לאו דאשמעינן קרא דלא יומתו אבות כו'. לא הוה אמרינן שיהי' נאמן קרוב להעיד לטובת קרובו. כגון איש לבנו או לאחיו וכדומה (תדע. דאל"כ תיקשי כעין שהקשו התוס' לעיל. דא"כ לא יהרג שום אדם. שכקרובים יבואו ויאמרו שלא הרג. ומדברי תוס' הנ"ל חזינן שנחשדו לשקר לטובת קרוביהם):

ואף דבסנהדרין (דף כ"ח) אמרינן שם אשכחן לחובה. לזכות מנלן כו' עיי"ש. אפשר לומר לע"ד. דזה קאי על הא דאמרינן שם מקודם בנים לעצמם מנלן כו'. והיינו שיהיו שני

קרובים פסולין להעיד על אחר מן השוק וכמ"ש רש"י שם. וזהו רק מגזה"כ. ולא מצד הסברא. ולכן פריך אשכחן לחובה. לזכות מנלן. דלזכות י"ל דהא אמרה תורה והצילו העדה. ובזה לא גזרה תורה דלא מהימני. אבל להסב דברי הגמרא הנ"ל על עדות קרובים לקרוביהם. קשה הדבר לומר כן. דכיון דלחובה אינם נאמנים. כש"כ לזכות ולטובת קרוביהם. ואם כי חזינן דגם גזה"כ יש בזה דהא גם לחובה אין נאמנין. עכ"ז לזכות ולטובת הקרוב:

נראה דגם לבד גזה"כ לא מסתבר שיהיה נאמן (ולזה אין סתירה לדברינו מדברי הרמב"ם פי"ג מה"ע והביאו המחבר בשו"ע סי' ל"ג שכתבו דגזה"כ הוא עיי"ש) וא"כ לפי הנ"ל יש להצדיק לכאורה דברי הש"ך לענין קרובי הגזבר. כיון שלטובתו הן מעידין חיישינן דמשקני. ושוב ראיתי דמדברי הגמרא ס"פ מי שמת לענין מי שכתב עד שלא נעשה חתנו. ונעשה חתנו לא נראה כדברינו הנ"ל ויש לעיין בזה ואכ"מ. גם לכאורה מדברי הגמרא דידן יש להוכיח דלא כדברי התומים הנ"ל. דלכאורה הערב לא מיקרי כ"א נוגע בדבר. ומ"מ הקרובים א"נ אף לחובה וצ"ע בכ"ז]:

[1] **גם** אח"כ עיינתי בהנמ"י וראיתי שהביא פרש"י דעדי הלואה היו. ואח"כ כתב לאו בתר ערבא אזיל כלומר וה"ל כאלו נכתב השטר על הלוה ועל הערב כו'. מבואר גם מדבריו שפירש לפ"ד רש"י שההלואה הויה בשטר. ומ"ש והו"ל כאלו נכתב כו' לכאורה משמע שהערב לא נכתב בהשטר. אבל לא כן הוא. וכוונתו דהו"ל כאלו נכתב השטר על הלוה ועל הערב. לא בלשון ערבות. כ"א דגם הוא חייב כמו הלוה. ואח"כ הביא פי' הראב"ד ומבואר מדבריו שפירש בתביעה בע"פ. וכמ"ש לעיל:

[2] **ומדברי** הבעה"מ והרמב"ן במלחמות הנ"ל מבואר טעמו של הראב"ד. מה שמיאן לפרש כפרש"י דעידי הלואה היו. דלפמ"ש הבעה"מ הוא משום דהיה קשה לו ע"ז. דנימא פלגינן דיבורי'. ולפ"ד הרמב"ן משום דאף בלא הא דפלגינן דיבורי'. הא דשני דברים הן. כאשר הבאתי דבריהם לעיל (ובאמת מדברי הרא"ש בשם הראב"ד מה שכתב עוד שנביא לקמן נראה שהראב"ד הקשה אף לפי פירושו דנימא פלגינן דיבורי' ומבואר שכוונתו במה שמיאן בפי' רש"י. הוא בדברי הרמב"ן) ונראה שהבין בפי' רש"י דאיירי במלוה ע"פ. או דסובר דגם בשטר הוה זה כשני דברים. דמה לי אם אומרים זה בע"פ. או שכתבו כן בשטר. ואינו סובר כפ"ד הריטב"א שהבאתי לעיל באות ד' (אבל לע"ד היה יכול לפרש כמ"ש לעיל באות ד' שהיו באים לקיים ח"י עדים של שטר ולא היה קשה קושייתו. דבזה מעידים רק על דבר אחד. ולא על שני דברים. או כמש"ל באות ג' שלא העידו כלל על הערבות וכמש"ל):

ח **והנה** הטור והמחבר בשו"ע סי' ל"ג הביאו שני הדינים בין שהיו עידי הלואה. ובין שהעידו שלא פרע. והיינו דפוסקים גם כדברי רש"י. ולפלא על כל האחרונים. הסמ"ע והש"ך והב"ח והט"ז שכתבו בזה פירושים שונים עיי"ש. שלא ראו דברי הבעה"מ והרמב"ן הנ"ל. ובאמת דבריהם שם דחוקים. ועי"ש בדברי הסמ"ע. והט"ז כתב עליו שלא ראה דברי הנמ"י וכתב דברים אחרים עיי"ש. ודברי הב"ח שם תמוהים ביותר שהביא שם מדברי הרא"ש שכתב כפרש"י. ושהביא גם פי' הראב"ד. ואח"כ קושייתו דנימא פלגינן דיבורי' וניהמני' לגבי לוה שלא פרע ולא ניהמניה לגבי ערב. וכתב ונראה דקשיא ליה להראב"ד אפרש"י דמאי קס"ד דרב פפא כו' לפיכך פי' שטענותיהם על עסקי פרעון. דהשתא קס"ד דרב פפא דפלגינן דיבורי' כו'. ותמוה מאד. דבעידי הלואה בודאי י"ל פלגינן דבורי' דניהמני' לגבי לוה שלוה. ולא לגבי ערב. ועוד יותר דבזה אף בלא פלגינן דבורי' י"ל כן וכמ"ש הרמב"ן הנ"ל. גם כתב שם הב"ח עוד ומ"ש רבינו לא שנא אם הלוה בא לפטור כו'. הכי פי' לא מיבעיא היכא דאיכא עדים שראובן ערל בעד שמעון כו' כשילוה מלוו כו' ועדים הקרובים מעידין דשמעון לוה (וזה כדברינו דלעיל באות ג' שלא העידו על הערבות) אלא אפילו היכא דאיכא עדים שלוה ממנו וראובן נעשה ערב אלא דטוען פרעתי כו' דהו"א פלגינן דבורי' ויהיו נאמנין לגבי לוה שלא פרעו ולא לגבי ערב כו' עיי"ש, וגם בזה תמוהים דבריו דאף דבאופן הנ"ל שכתב לאו בני דברים נינהו וכמש"ל. עכ"פ פלגינן דיבורי' ונוכל לומר בזה כמו בעידי פרעון שנאמינם נגד הלוה שלוה ולא נגד הערב. וקצרה ידי להבין ד"ק בזה. גם הש"ך כתב שם עיין סמ"ע כו' ועיין בב"ת פירושים אחרים נכונים. וצלע"ג. והעיקר הוא בכל הנ"ל כמו שכתבו הבעה"מ והרמב"ן הנ"ל ולא ככל דבריהם שם.

גם ראיתי בפלפלא חריפתא על הרא"ש. שכתב שם ע"ד רש"י ודברי הראב"ד משמעות דורשין איכא בינייהו כו'. ובמח"כ גם הוא ז"ל לא ראה דברי הבעה"מ והרמב"ן הנ"ל:

וגם בדברי רבינו הגר"א ז"ל ראיתי שם דברים תמוהים לע"ד שכתב שם ע"ד המחבר לא שנא כו' וז"ל עיין רא"ש שם ופירש"י כו' והראב"ד כו'. ומשמע לכאורה דהראב"ד חולק על רש"י וכ"כ רי"ו דבעידי הלואה לראב"ד נאמנין דפלגינן דיבורי' כיון דשני דיבורים נינהו. אבל א"א זה. דהא הראב"ד מביאו הרא"ש שם לא מחלק בענין זה. אלא משום דבע"ד אינו עד לגבי עצמו כו' עי"ש בדבריו. וכוונתו בזה. דהא הראב"ד בדברי הרא"ש לקמן כתב דלא אמרינן פלגינן דיבורי' רק לגבי בע"ד. אבל בעד אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה (כאשר נביא דבריו לקמן) וא"כ א"א לומר דמשום זה חולק הראב"ד ע"ד רש"י כמו שכתב הרי"ו:

אבל לע"ד הקלושה צדקו דברי הרי"ו בזה. דהראב"ד כתב דבריו לענין פלגינן דיבורי'. דזה לא אמרינן בעד דעדות שבטלה מקצתה כו'. אבל בהא דעידי הלואה לא נצרך כלל לומר פלגינן דבורי'. וכמ"ש הרמב"ן הגע עצמך באחד שאמר שראובן הלוה לשמעון מנה וללוי מנה כאשר הבאתי דבריו לעיל. בזה לא ס"ל להראב"ד כפ"ד רש"י. והיינו שכתב הרי"ו כיון דשני דיבורים נינהו:

ועתה נבוא לדברי הרא"ש

ט **ועתה** נבוא לדברי הרא"ש. מה שכתב לקמן שם וז"ל בקיצור. וא"ת וליהמני' לגבי לוה. ולא יהמני' לגבי ערב מידי דהוה אההיא דסנהדרין פלוני רבעני לרצוני כו' ויש מתרצים דלא דמי כו' אבל להאמינם לחייב הלוה ולא הערב אי אפשר כיון שיש שטר שהוא הערב והראב"ד ז"ל כתב בתשובותיו כו' (ולא אאריך להעתיק לשונו של הרא"ש ז"ל) רק שתורף דברי הראב"ד ז"ל הוא. דבנידון לוה וערב אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. וכעין דאמרינן בנמצא קא"פ דבטלה עדותן, כמ"כ אמרינן במעידין לאחר ולקרוב. והא דבעלמא אמרי' פלגינן דיבורי' כגון בפלוני רבעני כו'. היינו דהתם מעיד על עצמו וגם על אחר. בזה לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה כו' דלאו בגדר עד הוא. וכמו דאמרינן לענין קא"פ במקיימי דבר כו' ולא בעושי דבר. והביא הרא"ש ראיה לדברי הראב"ד הנ"ל מהא דאמרינן בסנהדרין ד"ט שם פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להרגו. אבל לא להורגה. פשיטא. סד"א אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן. פי' ס"ד אין אדם קרוב כ"כ אצל אשתו שלא תהא עדותו שהוא מעיד עלי' עדות פסולה ולבטל כל העדות קמ"ל דאשתו כגופו ואין זה עדות כלל. הלכך פלגינן דיבורי' כדפלגינן בגופו (והתוס' לא כן פירשו בסנהדרין שם. כ"א דהו"א לומר מיגו דמהימן לגבי האחר להורגו. מהימן גם על אשתו. קמ"ל דלא אמרינן כן) וה"נ אמר התם גבי פלוני רבע שורי אדם קרוב אצל עצמו אמרינן. אצל ממונו לא אמרינן. פירוש ואף על האדם פטור, לפי שהיא עדות שבטלה מקצתה (ורש"י שם וכן התוס' בב"ק (דף מ"א) פירשו להיפוך דנאמן גם על השור. משום מיגו שנאמן על האדם כו'. וכן פוסק הרמב"ם. והראב"ד בהשגות שם כתב כדבריו הנ"ל בשם יש מפרשים) ועיי"ש עוד בדברי הרא"ש. וכבר האריכו למעניתם בזה התומים בכ"מ. וכן הנו"ב ז"ל בתשובותיו. ואביא דבריהם לקמן. ולע"ע אכתוב אשר העלו רעיוני בזה בס"ד:

י **והנה** לפי דברי היש מתרצים הנ"ל שהביא הרא"ש. קשה לי לכאורה ע"ד הגמרא דידן. בהא דלוה וערב. מדברי הגמרא דסנהדרין בהא דפלוני רבע שורי הנ"ל. דבלא דברי הראב"ד הנ"ל. ע"כ מפרשים דברי הגמרא דשם כמ"ש רש"י שם, והתוס' בב"ק דמ"א

דמיגו דמהימן לגבי אדם. נאמן גם על השור. וא"כ לפ"ד היש מתרצים. דבהא דליה וערב א"א לומר פלגינן דיבורי' משום דא"א לחייב הלוה ולפטור הערב. דהא בהא תליא וכנ"ל למה לא נימא כאן להיפוך מיגו דמהימני לגבי לוה שאינו קרובם. ניהמני' גם לגבי ערב. כמו דאמרינן שם לענין השור אף דאדם קרוב אצל ממונו:

[**ולעיל** בדברינו (בדף ה' אות י"ח) הבאתי דברי התוס' דב"ק הנ"ל שהקשו ע"ד רש"י שכתב בזבחים ובתמורה. דהא דאין השור נהרג ע"פ הבעלים. הוא. משום דמודה בקנס פטור. דא"כ אף דאמרינן אין אדם קרוב אצל ממונו. ליפטר מטעם מודה בקנס. ולזה כתבו דטעמא דאינו נהרג ע"פ הבעלים. הוא משום דאדם קרוב אצל ממונו. ובהא דסנהדרין הוא משום מגו דמהימן לגבי האדם כו' וכנ"ל (ובאמת גם רש"י כתב בסנהדרין שם דמהימן משום מיגו כו'. רק קושיית התוס' דאם הטעם משום מודה בקנס. לא מהני זה) וכתבנו שם ליישב דברי רש"י דהא בלא הא לא סגי. דהתורה צותה להרוג השיר (ואף באין לו בעלים) וגם להפסיד בהריגתו את בעל השור וא"כ לולי דהוה מודה בקנס. אף דאמרינן אדם קרוב אצל ממונו. ולא מהימן על השור. עכ"פ היה נאמן בהודאתו להפסיד השור. לכן כתב רש"י דבזה הוה מודה בקנס ופטור. וכן אם הוה אמרינן דאין אדם קרוב אצל ממונו ומהימן לגבי השור. לא היה מועיל לזה מה שהוא מודה בקנס:

וא"כ גם לפ"ד רש"י ז"ל צריך לומר גם הטעם בהא דאינו נהרג ע"פ הבעלים משום דאדם קרוב אצל ממונו גם דמודה בקנס פטור. ובהא דסנהדרין הטעם משום מיגו דמהימן כו' (וכמ"ש גם רש"י שם) וכיון דמהימן להריגת השור. לא מהני לזה מה שהוא מודה בקנס. זהו תוכן דברינו שם. וביתר ביאור קצת:

וכעת בעיוני עוד בזה. נראה לכאורה. דגם לפ"ד התוס' צריכין אנו לדברינו הנ"ל. דקשה לכאורה לפ"ד התוס' דלא הוה זה מודה בקנס וכמ"ש התוס' בב"ק שם דהיכן מצינו דהריגת השור הוא קנס. א"כ למה לא ניחייבי' משום הודאת בעל דין. דכמאה עדים דמי ככל מקום. ולזה אמרינן כיון דאדם קרוב אצל ממונו לא מהימן. ועוד דא"כ גם בעלמא נאמר כן. וצריך לומר לע"ד בזה. דאף דלענין הפסד ממונו היה מהימן. משום דהודאת בע"ד כו'. מ"מ כיון שהוא קרוב לממונו. אינו נאמן לענין הריגת השור. ולא דמי זה לעגמח. דלהרוג השור בעינן שיעידו שני עדים כשרים. וא"כ כיון דאף לפ"ש התוס' צ"ל דשני ענינים הם. הריגת השור והפסד ממונו א"כ גם לפ"ד רש"י י"ל כן. ואך הסברא להיפוך דלולי דהוה מודה בקנס. היה נאמן בהודאתו להפסיד השור וכמש"ל וא"ש:

ובזבחים (דף ע"א) כתבו התוס' ג"כ להשיג ע"ד רש"י הנ"ל. ושם כתבו דהא דאינו נהרג ע"פ הבעלים. הוא משום דמוכח כן מקרא. דבתמורה ילפינן מקרא דמן הבהמה דנאסר

לגבוה ע"פ ע"ה או ע"פ הבעלים. וא"כ אם נאמר דנהרג ע"פ הבעלים ל"צ קרא לאסור לגבוה. וכעין דאמרינן בתמורה שם לענין מוקצה ונעבד. דמדאיצטריך קרא לאסרם לגבוה. ש"מ דלהדיוט שרי ועי"ש בדבריהם. ולפי דבריהם שם נראה דגזה"כ הוא. או י"ל דגם שם סוברים כדבריהם בב"ק משום דאדם קרוב כו'. רק דילפינן זה מקרא:

ואולם לא זכיתי להבין לכאורה דבריהם דזבחים הנ"ל דהא דאמרינן בתמורה שם דילפינן מקרא דמן הבהמה לאסור לגבוה ע"פ ע"א או ע"פ הבעלים. היינו רק אחר דקיי"ל דאינו נהרג על פיהם. ומוקמינן הקרא לזה. משום דאי בשני עדים הא נהרג השור וא"צ קר לאסור לגבוה. אבל איך נילף מזה דאינו נהרג ע"פ הבעלים. דילמא אתי קרא בהרג ע"פ עד אחד לחודיה (דבזה אפשר לומר כמיתת הבעלים כו' ועיין בדברינו לקמן) ולא דמי זה כלל להא דאמרינן בתמורה שם לענין מוקצה ונעבד. דשם ילפינן עיקר הדין דמוקצה ונעבד מותרים להדיוט. וא"ש. אבל ברובע מנ"ל זה. הא י"ל כנ"ל:

עוד קשה לי על דבריהם הנ"ל. מדברי תוס' בתמורה (דף כ"ח) שכתבו שם בד"ה עול לך כו' ע"ד הברייתא מן הבהמה למוציא רובע ונרבע. והלא דיו הוא כו' טול לך מה שהבאת. הרי שנעבדה בה עבירה בשני עדים. נעבדה בה ע"פ ע"א או ע"פ הבעלים מניין. וכתבו בתוס' פרש"י כו' כלומר הרי יש לך להביא בדין זה אותו ששני עדים מעידין בו שרבע או שנרבע דהא ודאי חייב מיתה ואסור לגבוה ע"פ ע"א כו' וא"ת ל"ל קרא לרובע ונרבע ע"פ שני עדים. תיפוק לי' ממשקה ישראל מן המותר לישראל (וקושייתם לא הבנתי קצת. דאטו ק"ו יתורא הוא. ושפיר קאמר הגמרא דא"א לדון ק"ו. כ"א אם היה ע"פ שני עדים כו') וי"ל דאיצטריך היכא דשחטו והקריבו קודם שנגמר דינו דמותר בהנאה הוא כדאמרינן בב"ק כו' א"נ יש לפרש כו' ואפילו ק"ו לא צריכנא כו' עכ"ד שם.

וא"כ לפי דבריהם דתמורה הנ"ל. נסתרו דבריהם בזבחים דידעינן דאינו נאסר ע"י בעלים מדאצטריך קרא לאסור לגבוה. הא י"ל דאצטריך לקודם שנגמר דינו וכמ"ש בתמורה שם. ואף שכתבו שם בהא"נ פירוש אחר בדברי הגמרא דשם. מ"מ הא נכונים דבריהם הנ"ל. וצ"ע:

גם צל"ע קצת בדברי התוס' דזבחים שם. שכתבו שם בדברי השגתם על רש"י. דאף אם אומר בעל השור שכבר נגמר דינו למיתה. ובזה לא שייך מודה בקנס. מ"מ אינו נהרג השור. וקשה לי דבאופן הנ"ל עכ"פ יאסר השור בהנאה על הבעלים. דהא קי"ל משנגמר דינו למיתה אסור בהנאה. וא"כ הא שוי' אנפשי' חתיכה דאיסורא. דלפי דבריו שנרבע ונגמר דינו למיתה. אסור בהנאה. וצל"ע בכל הנ"ל]. ועיין במ"ש באות מ"ו לקמן:

יא **ונחזור** להנ"ל לדברי רש"י ותוס' דמפרשים בהא דפלוני רבע שורי דמיגו דמהימן להאדם. מהימן גם על השור. ואף שיש להבין לפי דבריהם. דמה בין זה לאומר פלוני רבעני לרצוני דאמרינן שם פלגינן דיבורי'. ונאמן על חבירו. וא"נ על עצמו. צ"ל לע"ד החילוק בזה לכאורה. דהתם בפלוני. רבעני א"א לומר כנ"ל. דמהימן גם על עצמו. דא"כ הא רשע הוא ובטלה כל העדות. ולכן פלגינן דיבורי'. ואמרינן שפלוני רבע לאחר (וכמ"ש התוס' שם ד"ם ע"ב) משא"כ בפלוני רבע שורי אמרינן שפיר מיגו דמהימן כו' נאמן גם על השור דהעדות לא נפסל בזה (ועיין מ"ש לקמן אות י"ג בזה). ועכ"פ לפ"ד רש"י ותוס' הנ"ל. קשה לי לפ"ד היש תרצום שברא"ש. מהא דלוה וערב דסוגיין דנימא מיגו דמהימני לגבי לוה כו' כדאמרינן לגבי שור:

יב **ואולם** על דברי היש מתרצים בעצמם. אפשר ואש ושא לומר דסברי בהא דפלוני רבע שורי:

כפי דברי התוס' דזבחים שהבאתי לעיל. דילפינן זה מקרא דאינו נהרג השור ע"פ הבעלים. ויש לומר דבאמת לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. ואך גזה"כ הוא. ושוב אמרינן בזה דדוקא במעיד על השור לחודיה גזה"כ הוא דאינו נאמן. אבל במעיד גם על אדם אמרינן מיגו דמהימן כו'. אבל על דברי התוס' דב"ק דמ"א שכתבו דבאמת אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. ולעיל ביארנו דגם רש"י סובר כן (ובאמת דברי התוס' דזבחים הנ"ל צ"ע וכמש"ל) והם הא אינן מפרשים כשיטת הראב"ד. דלפי דבריו הוא להיפוך. דגם האדם אינו נהרג. וע"כ סברי כהיש מתרצים הנ"ל. וא"כ קשה כנ"ל דגם בלוה וערב נימא כן:

יג **והנה** ראיתי להנו"ב בסי' ע"ב (בסתירת היתר השני) שהביא דברי היש מתרצים ודברי הראב"ד הנ"ל. והאריך שם. ובתוך דבריו כתב וז"ל תמצית דברינו. דהיכא דלא פלגינן דיבורא לא אמרינן מתוך שאינו נאמן על הקרוב אינו נאמן על הרחוק. וכדעת י"מ שהביא הראב"ד (והוא בהשגותיו פי"ב מה"ע) אלא אמרינן איפכא. מתוך שנאמן על הרחוק נאמן על הקרוב כיון דלא פלגינן דיבורי'. והיינו כשיטת הרמב"ם ז"ל. אך היכא דמעיד על עצמו ודאי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו. ועיין בש"מ על מס' כתובות בסוגיא אנוסים היינו. דמפרש שם דעל עצמו א"נ ופלגינן דיבורו. והיינו מתוך שהוא קרוב מאד אצל עצמו. מסתמא אף שאומר בפיו על עצמו. מ"מ אין כוונתו להעיד על עצמו. רק מסתמא עיקר כוונתו על עדות הרחוק ולכך פלגינן דיבורי':

[**ובדברי** הש"מ אלו שמביא הנו"ב. חזינן שכתב טעם אחר לחלק בהא דפלוני רבעני. ודלא כדברינו דלעיל שכתבנו בביאור החילוק בזה. ושוב ראיתי דעדיין צריכין אנו לדברי

הש"מ הנ"ל. דאל"כ אכתי תיקשי מהא דפלוני בא על אשתי כו'. וע"כ צ"ל כדברי הש"מ הנ"ל ואשתו כגופו דמיא. אבל בנו"ב שם כתב קצת כעין דברינו דלעיל. ודבריו שם לא נתבררו לי. אך אינם שייכים לענינינו. ומדברי רש"י ז"ל בסנהדרין שם נראה עוד טעם אחר לזה. שכתב שם בלשונו. אבל הכא דגברא מיקטיל ע"פ בעל השור. לא פלגינן דיבורי' משום ממון]. ותמיהני על הגאון הנ"ל שלא העיר במש"ל דא"כ איך יתכנו דברי הגמרא דלוה וערב. אשר ע"ז סובבים דבריהם שהביא הרא"ש:

וראיתי אשר הנו"ב ז"ל אפשר לטעמיה אזיל. שבסי' כ"ז הביא ג"כ דברי הראב"ד. המובא ברא"ש הנ"ל. לענין מ"ש שם להוכיח כדברי הסמ"ע והש"ך דנוגע לחוב מהימן. וכתב שם דלפ"ד הראב"ד מבואר דלגבי ממונו נקרא עד פסול עליו. ובטלה כל העדות. א"כ תיקשי קושיית הש"מ דמקשינן בד"נ הרוג יציל. גבי דיני ממונות. דמלוה ולוה יצילו. ובשלמא לשיטת הסמ"ע והש"ך דהטעם בפסול נוגע הוא משום דמשקר. א"כ אין זה עדות שבטלה מקצתה כו' דבשלמא גבי פלוני רבע שורי יפה כתב הראב"ד דהוה עדות שבטלה. כיון דשם לענין הריגת השור פסול עליו אפילו לחוב לעצמו להיות שורו נהרג. א"כ אין הטעם דחשוד לשקר. אלא הטעם משום גזה"כ גבי נפשות להיות מיתת השור כמיתת הבעלים. וא"כ כיון שאין הטעם משום דמשקר בטלה העדות עי"ש שסיים בדבריו להוכיח מזה דלא כדברי הע"ש (ולעיל בדברינו בתחלה הסוגיא כתב להשיג על דבריו בקושייתו מלוה ולוה יצילו עי"ש):

והנה לפי דבריו הנ"ל דהתם בשור. הא דאינו נהרג ע"פ הבעלים הוא מגזה"כ להיות מיתת השור כמיתת הבעלים. לא תיקשי קושייתינו הנ"ל. בהא דלוה וערב. וכמ"ש לעיל דאם שם מגזה"כ הוא אתי שפיר:

אבל זה ליתא. חדא דעדיין תיקשי לפי דבריו שכתב בסי' ע"ב דהיכא דלא פלגינן דיבורי' אמרינן מתוך שנאמן על הרחוק נאמן גם על הקרוב. כאשר הבאתי דבריו לעיל. ועוד דעיקר דבריו שם תמוהים לכאורה במ"ש דגזירת הכתוב הוא להיות מיתת השור כמיתת הבעלים דזה נגד דברי התוס' דב"ק שכתבו להדיא דהא דאינו נהרג ע"פ הבעלים הוא משום דקרוב הוא אצל ממונו. ואף שבד' תוס' דזבחים נראה שהוא מגזה"כ וכמש"ל. אבל מטעם אחר הוא מדאצטריך קרא לאסור לגבוה. וכאשר הבאתי דבריהם לעיל. אבל לא כמ"ש הוא ז"ל משום דכמיתת בעלים כו'. לא לענין זה אמרינן כן. כ"א לענין שנידון בכ"ג כמו הבעלים. ושארי דברים המבוארים בב"ק דף מ"ד. ואפשר דאין כוונת הנו"ב דבזה ידעינן מהא דכמיתת הבעלים כו' כ"א כוונתו דכך גזר תורה שיהיה כמיתת הבעלים. אבל ידעינן זה ממקום אחר כמ"ש התוספות בזבחים

[**וראיתי** בד' רש"י קדושין (ד' ס"א) שכתב גם לענין דאינו נהרג ע"פ ע"א משום דכמיתת בעלים כו'. אבל לענין דאינו נהרג ע"פ הבעלים לא ראיתי למי שיאמר כן. ולפי דעת רש"י א"א לומר כלל ע"ז כמיתת הבעלים כו' דרש"י סובר דחד טעמא הוא. במיתת אדם ובשור משום מודה בקנס ומד' רש"י דקדושין הנ"ל יש ראי' לדברינו לעיל בקושיתינו ע"ד התוס' דזבחים דלכאורה למה לא כתב רש"י דמוכח דאין נהרג ע"פ ע"א מדאיצטריך רחמנא לאסור לגבוה. אבל ז"א די"ל דאתי כגון בע"פ בעלים. וכעין שכתבתי לעיל] ועיין לקמן אות ע"ז:

ולפ"ז יש להבין לפ"ד כל הראשונים הא בעל כשור מעיד לחובתו ויהיה מוכח מזה דנוגע אינו מעיד אף לחובה כדעת הע"ש ודלא כד' הסמ"ע והש"ך ורבים החולקים עליו. (ולעיל בסוגיין הבאתי ראיה ברורה מהש"ס דלא כד' הע"ש עיי"ש) וזה להיפוך מד' הנו"ב שכתב להביא ראיה לפ"ד הראב"ד לדעת הסמ"ע והש"ך:

ואף שלעיל באות י' כתבתי ליישב מה דהיה קשה לי לכאורה למה לא יתחייב בהשור משום הודאת בע"ד (לפ"ש התוס' דלא הוי זה מודה בקנס) וכתבנו דלהריגת השור צריך שיהיו שני עדים ולא מהני בזה הודאתו וכמש"ל. אבל מ"מ לא גרע מנוגע לחוב אם נאמר דמהימן והוה כמו עד. וא"כ למה לא יצטרף עם אחר להורגו או אם היו שני בעלים יהיו כשני עדים:

יד **וראיתי** להתומים בסי' ל"ז ס"ק כ"א שחקר בזה מכא דפלוני רבע שורי לדין נוגע לחובה. וכתב שם דלדעת רש"י דהא דאינו נהרג ע"פ בעלים הוא משום מודה בקנס. א"כ מוכח דלחובתו יכול להעיד דאל"כ תיפוק ליה דהוא נוגע בממון. והתוס' אף דהשיגו עליו בזבחים בטעם דמודה בקנס מ"מ העלו שם דאם הבעל ואין אחר עמו (ודברים אלו לא הבנתי ונדבר מזה לקמן) בשביל כך אינו נהרג דהוא גזה"כ ש"מ דלולי כן אינו נוגע ולכך ביש אחר עמו משמע דנהרג. וזה סכל לראיה דלחובתו מעידים. אבל לפ"ד הראב"ד והרא"ש דאמרינן מדא"נ לגבי השור א"נ על האדם משום נוגע. דלטעם התוס' הא באמת ביש אחר עמו נאמן על השור ולדעת רש"י הוא משום מודה בקנס ולא שייך לומר עדות וצ"ל דהוא משום נוגע ואינו בגדר עדות (ולשונו זה לא הבנתי ונראה דצ"ל ופסול לעדות) ואף לחובה אינו מעיד. ועי"ש שהאריך עוד. וסיים דלחנם דחו הסמ"ע והש"ך דברי הע"ש בשתי ידים כי הלא גדולי הפוסקים סבירי להו כוותיה [ומה שכתבתי לעיל בתחלת הסוגיא באות י"ט לתמוה על האחרונים הנ"ל וע"ד הע"ש מגמ' ערוכה דסנהדרין עיי"ש. ראיתי אח"כ כי באמת בדברי הע"ש בעצמו לא נמצא זה דנוגע לחוב לא מהימן, רק כתב ולא משום דחשדינן ליה אלא משום דאדם קרוב אצל עצמו. ואפשר

לומר כמ"ש הש"ך שם בר"ס ל"ז אליבי' דאפשר לקיים דבריו ולומר דהיכא דיש לו הנאה ומקרי נוגע חשוב כקרוב. אבל היכא דמעיד לחובה לאו נוגע הוא ולא חשוב כקרוב (והש"ך כתב שם מ"מ אין זה עיקר כו' עי"ש) אבל על הגאונים התומים והנו"ב ושארי מחברים שכ"כ לפ"ד הע"ש יש לתמוה בזה וכמ"ש שם]:

טו **והנה** בדעת הראב"ד דבריו כמש"ל. דלפ"ד הראב"ד מוכח לכאורה דנוגע פסול אף לחובה (ודלא כמ"ש הנו"ב ז"ל). אבל מה שכתב דלפ"ד רש"י ותוס' מוכח דנוגע כשר להעיד לחובה כבר ביארנו לעיל דלא כדבריו אלו. ובמחכ"ת כנראה לא ראה דברי התוס' דב"ק (דף מ"א) שהבאתי לעיל. שכתבו להדיא דהא דאינו נהרג ע"פ בעלים היא משום דאדם קרוב אצל ממונו. וגם בד' התוס' דזבחים אינו מוכרח שהוא מגזירת הכתוב. וגם בדעת רש"י כתבנו לעיל דנראה לומר דגם רש"י סובר משום דאדם קרוב אצל ממונו. ואך זה לא סגי בלא הטעם דהוה מודה בקנס משום דמ"מ יהיה נאמן להפסיד השור משום הודאת בע"ד כאשר הארכנו לעיל בזה.

[**ונ"ל** כעת דאולי גם בדין מיתת אדם מיאן רש"י ז"ל לומר כד' התוס' דהא דאינו נהרג ע"פ עצמו הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו משום דלענין לחייב את עצמו למה לא נאמר הודאת בע"ד כמאה עדים דמי. והא דאמרינן לענין פלוני רבעני לרצוני כו' אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע. היינו לא לענין לחייב א"ע אחרי כן רק לענין פיסול עדות. ע"ז אמרינן האדם קרוב כו ואינו נאמן בזה (דזה להרע או להיטיב לאחרים) אבל לענין לחייב א"ע. למה לא יתחייב משום הודאת בע"ד כמו לענין ממון. לזה כתב רש"י דהטעם הוא משום מודה בקנס. וראיתי בקצוה"ח בסי' ל"ד ס"ק ד' שחקר שם בהא דאמרינן בכ"מ לענין ממון הודאת בע"ד כמאה עדים דמי אף דאדם קרוב אצל עצמו. אבל לא נתבררו לי דבריו בשם שהביא שם מקודם דברי תשו' מהרי"ן לב. וכתב בתוך דבריו מעתה צריך ביאור בטעמא דנוגע פסול מה"ת כיון דלא חיישינן למשקר בשביל הנאת ממון יעיד שקר. וכתב וז"ל התשובה שם דאם נוגע פסול כשום קרוב א"כ לחוב אמאי נאמן דהא קרוב פסול בין לזכות ובין לחוב. והעלה שם דהא דכשר לחוב. היינו משום דאתינן עלה מתורת חיוב ומתורת מתנה כיון דיכול אדם לחייב א"ע בשאינו חייב וזה שהודה שחייב הוה כאילו אמר חייב אני לך מנה ויכול לחייב א"ע כו'. ולא הבינותי דתחילת דבריו נראה דכונתו על נוגע ב דבר סוף דבריו הוא לענין בע"ד עצמו. דמאי שייך לומר בנוגע בדבר שמעיד לחובתו ולחובת אחר שהוא מתורת חיוב כו' ומסתמא כוונתו לבע"ד עצמו (ולפי דבריו ליכא למימר ענין מיתה כפי אשר כתבנו לעיל). עוד כתב שם הקצות החושן והנה לכאורה מאי דקשיא ליה בטעמא דקרוב אמאי נאמן לחוב. היה

אפשר לומר דאחינן עלה מתורת מגו דאי בעי יהיב ליה במתנה כו' עיי"ש. ומסתמא ג"כ כוונתו לענין בע"ד עצמו (וגם (וגם לפי טעמו זה אין לומר כן לענין מיתה) ובסוף דבריו כתב שם ע"פ דברי רש"י בקדושין עיי"ש. וכתב כי היכי דהאמינה התורה שני עדים על אחרים כן האמינה התורה לכל אדם על עצמו כו'. ולפ"ז נראה דאפשר לומר כן גבי מיתה כמש"ל (ומ"ש שם ובש"ך ר"ס ל"ז נתחבט ג"כ בדבר הזה בטעמא דאדם נאמן על עצמו לחוב הוא תתוה דהש"ך לא דיבר מזה כלל רק לענין נוגע לחוב. והבאתי דבריו לעיל באות י"ד. והענין עמוק ואכ"מ. וגם יש להעמיק בזה בד' הגמ' יבמות בההוא דאמר נתגיירתי ביני לבין עצמי עיי"ש. ושוב ראיתי דמד' רש"י יבמות (כ"ד ע"ב) לא נראה כמ"ש עיי"ש ועיין מ"ש לקמן אות ל"ז:

טז **אבל** באמת נראה לע"ד הקלושה דלא כדברי התומים והנו"ב שדימו הא דפלוני רבע שורי לכל נוגע דעלמא. דלא דמי זה לזה כלל. דזה כבר כתבנו בדברינו לעיל דגם לפ"ש התוס' דלא ס"ל כד' רש"י דהוה מודה בקנס. צ"ל הא דלא מחייבין אותו בהשור משום הודאת בע"ד דכמאה עדים דמיא. הוא משום דמ"מ אינו נאמן להריגת השור דלהרוג השור בעי' שיעידו שני עדים. וגם לפ"ש הראב"ד צ"ל כן. דהא הראב"ד הוסיף עוד דמתוך שא"נ על השור א"נ על האדם. [ונשמע בדברינו לעיל. בהשגתנו ע"ד הנו"ב. דלפ"מ שביארנו מד' התוס' דב"ק. דהטעם דאינו נהרג השור ע"י הבעלים הוא משום דאדם קרוב אצל ממונו. וכתבנו לעיל דגם בד' רש"י י"ל כן. גם לפ"ד הראב"ד שסובר דבפלוני רבע שורי אמרי' עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ולא מהימן גם על האדם. נראה שסובר ג"כ כנ"ל. דלדבריו א"ש התם בפשוטו דאדם קרוב אצל ממונו לא אמרינן. היינו שנאמר דזה הוה כמעיד על עצמו או על אשתו שהיא כגופו כמ"ש שם בדבריו מקודם וא"כ לא הוי בגדר עד. ולא נאמר בזה עדות שבעלה כו'. זה לא אמרינן. כ"א דבזה הוא בגדר עד ובעלה העדות כולה (וכן מבואר בד' הרא"ש) ולמה נחדש לפי שיטתו דהוא מגזה"כ וכמ"ש הנו"ב הנ"ל. אף אם נאמר דכוונת הנו"ב מדאצטריך רחמנא לאסור לגבוה. ועוד דאם היה סובר הראב"ד דהא דאינו נהרג ע"פ הבעלים הוא מגזה"כ. היה יכול באמת לפרש ד' הגמ' בפשיטות דדוקא כשמעיד על השור לחודיה. הוא דגזרה תורה שלא להאמינו. אבל אם מעיד גם על אדם אמרינן מתוך שנאמן כו'. ולכן מסתבר דגם הראב"ד סובר דהא דהבעלים א"נ. הוא משום דאדם קרוב אצל ממונו. ולזה לא היה יכול לפרש כפרש"י ותוס' שם דאמרינן מתוך שנאמן על האדם כו'. דהראב"ד הא סובר להיפוך דאמרי' בזה עדות שבטלה. ולכן פי' כפירושו וז"ב לע"ד. וא"כ לפי הבנת התומים והנו"ב דהא דפלוני רבע שורי. דמי לכל נוגע יהיה מוכח לפ"ד כל הפוסקים דנוגע אינו מעיד אף

לחובה כדעת הע"ש]. (ועיין בלשון הרמב"ם פ"ה מה' סנהדרין בכינה להריגת הבהמה דיני נפשות. וכתב שם אין דנין דיני נפשות בפחות מכ"ג כו' בין ד"נ של אדם בין ד"נ של בהמה כו'):

והא דאמרינן בגמרא פלוני רבע שורי מהו כו' או דלמא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. היינו לא משום נוגע דלשון זה אדם קרוב כו' לא מצינו בגמרא לענין נוגע. כ"א היינו כעין דאמרינן מקודם שם לענין אי אמרינן אדם קרוב אצל אשתו. וא"נ אף לחובה. כן מיבעיא ליה לענין שורו אם נאמר דהוה כמו קרובו וחס עליו שלא להורגו. וממילא א"נ גם להעיד לחובה כדין קרוב. או לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. והורגין השור ע"פ עדותו. באומר פלוני רבע. ולפ"מ שבארנו לעיל המסקנא דאמרינן אדם קרוב אצל ממונו ולכן אינו נהרג ע"פ הבעלים. ובפלוני רבע שורי. תלוי בדברי רש"י ותוס'. ושיטת הראב"ד הנ"ל. ונמצא לפי זה אין שום ראיה מכאן לא לדעת הע"ש ולא לדעת הסמ"ע והש"ך לענין נוגע לחובה וז"ב לע"ד:

יז **ובדברי** התומים שהבאתי לעיל. ראיתי דבר תמוה מאד. והוא. במה שכתב בדבריו הנ"ל. והתוס' שהשיגו על רש"י בטעם מודה בקנס מ"מ העלו שם דאם הבעל ואין אחר עמו בשביל כך אינו נהרג כו'. ולכך ביש אחר עמו משמע דנהרג כו'. ומבואר בדבריו הנ"ל שהבין בדברי התוס' דזבחים דהא דבעלים א"נ להריגת השור. היינו באין עד אחד עמהם (ובלשונו כתב דאם הבעל ואין אחר עמו) אבל אם יש עמהם עוד עד אחד נאמנים (והוכיח גם מזה בדעת התוס' דלחובתו מעידים. כאשר הבאתי דבריו לעיל) ועיין שם שכתב דהרא"ש אינו סובר כן והביא ראיה לדעת הרא"ש מסוגיא דקדושין דס"ה. דאמרי' שם נרבע שורי ע"פ ע"א. או ע"פ הבעלים. ודייק בגמ' והבעלים מאי קאמר. אי דהודה לו היינו ע"פ הבעלים כו'. וקשה עדיפא הו"ל להקשות. אי דהודה לו להדיוט נמי אסור. והרי הוא יוצא לסקול ולא מנה המשנה רק אסורים לגבי מזבח לחוד. ועכצ"ל דאין נאמן להרוג שור אפילו בצירוף עד כשר עמו עכ"ד:

והנה הדבר הנ"ל. הוא זר ורחוק לע"ד לומר כן. דבצירוף ע"א עם הבעלים נאמנים. דמאי מהני לזה עוד ע"א כיון דהבעלים אינם נאמנים. אף אם השור של שני שותפים כמ"ש התוס' בב"ק. (והתומים כנראה היה סובר דבהודאת הבעל אינו נהרג. אבל מ"מ חשוב הבעל כעד א') ואיך יתכן לומר דאם עוד ע"א מעיד עמהם יהיו נאמנים. גם תיקשי ע"ז קושייתו מדברי הגמרא דקדושין וכנ"ל. גם עיין בדברי תוס' ב"ק (דף מא ע"ב) ד"ה מודה בקנס כו' מבואר שם להדיא מדבריהם דלא סברי כן עי"ש היטב (ולקמן אכתוב עוד להוכיח דלא כן הוא. מדברי הגמרא דסנהדרין גופיה שם):

ועיינתי בדברי התוס' דזבחים. ולכאורה מבואר מדבריה' כפי מ"ש התומים שכתבו שם וז"ל ונראה לי טעמא דאינו נהרג ע"פ הבעלים אם אין עד אחד עמו כדאיתא בפרק כל האסורין עי"ש. ומשמע דאם יש ע"א עמהם נאמנים:

יח **אבל** לולי דמסתפינא. נראה לענ"ד או דט"ם הוא בלשון התוס'. וצריך להיות אם אין עוד אחר עמו (והוא כמו שכתוב בלשונו של התומים בעצמו) וכוונתם אם לא העידו הבעלים גם על אחר עם השור (ולכן כתבו "עמו" דאם כוונתם עם הבעלים. הוה צ"ל עמהם) וכמ"ש בדבריהם דב"ק (דף מא). והוא מדברי הגמרא דסנהדרין פלוני רבע כו':

או יש לקיים גם הגירסא שלפנינו. ומ"מ כוונתם כמ"ש. והיינו דשם בזבחים לא הזכירו התוס'. מה שכתבו בב"ק שם. דאף אם השור של שני שותפים אינו נהרג על פיהם. ומ"מ חקרו אחר שדחו דברי רש"י דמטעם מודה בקנס הוא למצוא טעם לזה שאינו נהרג ע"פ הבעל ואפשר לומר דכוונתם שם דאף אם בעל השור הוא אחד. מ"מ נחייבו מטעם הודאת בע"ד (ואולי לא סבר התוספות שם כדברינו דלעיל בזה) אם לא כדברי רש"י דמשום מודה בקנס הוא. וע"ז כתבו ונ"ל טעמא דאינו נהרג ע"פ הבעלים אם אין עד אחד עמו. היינו דבסתמא דמילתא שאומר פלוני רבע שורי. אם יש ע"א עמו. אמרינן מתוך שנאמן על האדם כו'. אבל באין ע"א עמו אף באומר פלוני רבע שורי אינו נהרג השור. דהא האדם בודאי אינו נהרג ע"פ על השור לחודיה. וע"ז כתבו דילפינן זה מדאצריך רחמנא לאסור לגבוה כו'. כן יש לומר בכוונת דבריהם אף לפי הגירסא שלפנינו. אבל יותר נראה להגיה כמש"ל. וא"ש דבריהם בפשיטות:

ונ"ל עוד להוכיח דכוונת דברי התוספות הנ"ל כמ"ש דאם כוונתם כמ"ש התומים ע"כ סוברים שם דלמסקנא לא אמרינן כלל אדם קרוב אצל ממונו. דא"כ בודאי אינו מועיל שיעיד עד אחד עמו. וא"כ למה קאמר שם רבא בהאיבעיא פלוני רבע שורי מהו. אי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו כו'. והא זה באופן שיש עד אחר עמו הו"ל למיבעיא בפשיטות שורי נרבע מהו. אם מצטרף עם אחר דלא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו או אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. ואף אם יש פ"א עמו א"נ. ומאי שייך זה לפלוני רבע שורי א"ו כמ"ש:

יט **עוד** כתב שם התומים וז"ל ובאמת אם באנו לדון מהשכל קשה עלינו לצייר האומר רבע שורי יהיה בגדר עדות. הואיל הוא לחובתו. לולי מטעם מודה בקנס, ואחיו האומר רבע שורו אף שהוא לחובתו אינו נאמן דרי יכול קרוב להפסיד ממון עכ"ד שם:

ולפי המבואר בדברינו לעיל. לק"מ דלולי הטעם דמודה בקנס היה מתחייב מטעם הודאת בע"ד דכמאה עדים דמי. משא"כ בקרובו א"נ להפסידו מגזה"כ:

וראיתי בנתיבות ר"ס צ"ז שהביא קושיית התומים הנ"ל בשינוי דברים. שכתב שם. ועוד תמה בתומים דלדעת רש"י ותוס' דאומר פלוני רבע שורי דנאמן ואלו אם אחיו אומר פלוני רבע שור אחי א"נ. מהיכי תיתי הוא נאמן יוסר מאחיו:

וגם זה ל"ק לפ"מ שבארנו לעיל דאם הא דאין הבעלים נאממם להריגת השור הוא מגזה"כ. יש לומר דדוקא במעיד על השור לחודי' גזרה תורה ולא באומר פלוני רבע שורי. אבל באחיו אינו כן (וראיתי שקצת מזה כתב הנתיבות שם ודבריו שם לא נתבררו לי עי"ש) ולפי דברי התוס' דב"ק וכפי שבארנו לעיל גם רש"י סובר כן. וכן גם הראב"ד. וגם בדברי התוס' דזבחים י"ל כן. דבאמת אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. ומ"מ באומר פלוני רבע שורי אמרינן מתוך שנאמן על חבירו נאמן גם על השור (ולדעת הראב"ד אמרי' להיפוך מתוך שא"נ על השור א"נ על חבירו) א"כ נראה דבאמת ה"ה באומר פלוני רבע שור אחי אמרינן מתוך שנאמן על חבירו נאמן גם על השור של אחיו. דמ"ש הא מהא. וכן הוא בדברי הנו"ב בסימן ע"ב שהבאתי לעיל. שכתב דהיכא דלא פלגינן דיבורי' כו' אמרינן מתוך שנאמן על הרחוק נאמן גם על הקרוב. ואם שלא ידעתי דלפי מ"ש הנו"ב ז"ל בעצמו בסימן כ"ז שהבאתי לעיל בפשיטות. דהא דאינו נהרג ע"פ הבעלים הוא מגזה"כ. א"כ מנ"ל לומר זה דגם בקרוב אמרינן כן. הא י"ל דוקא התם דבעלים א"נ מגזה"כ. הוא דאמרינן דאם מעידין גם על האדם אמרינן מתוך שנאמנים כו' אבל בקרוב לא אמרינן כן. ואפשר לומר בדעתו ז"ל דהא גם קרוב הוא פסול לעדות רק מגזה"כ דלא יומתו כו'. ועכ"פ לפ"ד התוס' דב"ק וכפי מש"ל. דגם בפלוני רבע שורי מטעם קרוב הוא. בודאי נראה כנ"ל דגם בשור של אחיו כן הוא ומדברי הנתיבות שם ראיתי שגם הוא ז"ל הבין בדברי הגמרא במאי דאמרינן אדם קרוב אצל ממונו. היינו שהוא כמו קרוב להשור וכמש"ל להשיג בזה על דברי התומים והנו"ב וב"ה שכוונתי לדעת הג'. אבל מבואר שם מדבריו שגם הוא במח"כ לא ראה דברי התוס' דב"ק (דמ"א) שכתב שם אמנם לפע"ד אין מדברי רש"י ותוס' ראי' דלא הוי קרוב לגבי ממונו. ועי"ש בדבריו ואין להאריך]:

כ **שוב** אחרי כותבי נתיישבתי בדבר מ"ש לעיל באות ט"ז דלפמ"ש דכוונת דברי הגמרא אדם קרוב אצל ממונו היינו שהוא כמו קרוב להשור. אין ראיה מכאן לענין נוגע לחוב כלל. ונ"ל כעת. דלפ"ד תוס' (וכן גם לפ"ש רש"י כמש"ל) בב"ק. דלפי המסקנא אמרינן דאדם קרוב אצל ממונו ורק באמר פלוני רבע כו' אמרינן מתוך שנאמן על האדם כו'. אין ראיה מכאן להנ"ל. אבל לפ"ד הראב"ד דלמסקנא לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו. ולזה הוה בגדר עד ואמרינן בזה עדות שבעלה מק צתה כו', א"כ מוכח מזה דנוגע לחובה אינו נאמן. וזה כמ"ש התומים דמדברי הראב"ד מוכח כפ"ד הע"ש. אבל לא כמו שכתב דלפ"ד

רש"י ותוס' מוכח דלא כדברי הע"ש. וגם לא כדברי הנו"ב בסימן כ"ז שכתב להוכיח מדברי הראב"ד דלא כהע"ש ולומר לפ"ד הראב"ד דסובר דהא דאינו נהרג ע"פ הבעלים הוא מגזה"כ. ודוקא בשמעיד על השור לחודי'. או כמ"ש הנו"ב דלזה נחשב עד פסול. ואמרינן עדות שבטלה. כבר כתבתי לעיל דכ"ז לא נהירא לע"ד. וגם דבריו שם שכתב דלפי דברי הסמ"ע והש"ך דנוגע הוא משום דחשוד לשקר. לא הוה בכלל עד דנימא עדות שבטלה כו'. ובהא דשור דהוא משום גזה"כ הוה בכלל עד פסול. גם זה לא נהירא לע"ד דאדרבה יש לומר להיפוך ואין להאריך בזה וצ"ע:

גם מ"ש לעיל לענין קושיית התומים. דאיך אפשר לומר דבעל השור בעצמו. שהוא נוגע לחובה היה נאמן לולי שהוא מודה בקנס ואחיו אינו נאמן. וכתבנו דלולי שהוא מודה בקנס היה נאמן משום הודאת בע"ד וכמש"ל. נ"ל כעת דאף דגבי שור י"ל כמ"ש. אבל עדיין תיקשי בנוגע לחובה דעלמא שאיננו בע"ד. שהוא נאמן להעיד. וקרובו אינו נאמן:

גם אף אם נאמר דנוגע לחובה ג"כ הינו נאמן. עדיי תיקשי כפי מ"ש הנתיבות. באומר פלוני רבע שורי (אם כי נ"ל כעת שהגאון בעל הנתיבות לא כיון לזה. כ"א כקושיית התומים הנ"ל) דלגביה אמרינן מתוך שנאמן על האדם כו' (לפ"ש רש"י ותוס') ואם אחיו יאמר כן. לא יהיה נאמן. וכתבנו לעיל דבאמת גם באחיו אמרינן כן. וכמ"ש הנו"ב דהיכא דלא אמרינן פלגינן דיבורי' אמרינן מתוך כו' וכמש"ל. אבל הא זהו דינא דגמרא דידן. בלוה וערב. דהערב בעצמו אם היה מעיד לחובה היה נאמן נגד הלוה (לפ"ש הסמ"ע והש"ך) וקרוביו אינן נאמנין. ואף אם נימא דלא היה נאמן הערב וכדעת הע"ש דאף לחובה א"נ. אבל למה לא נימא (לפ"ד היש מתרצים בהרא"ש. ולפ"ד רש"י ותוס') מתוך שנאמנים על הלוה שאינ' קרובים יהיו נאמנים על הערב. וזהו קושייתינו דלעיל באות י"ב. וביותר תמוה לי בזה על הגאון נו"ב ז"ל שכתב בפשיטות (לפ"ד התוס' והי"מ) דהיכא דלא פלגינן דיבורי' אמרינן מתוך שנאמן כו'. ולא העיר בדברי הגמרא דידן אשר ע"ז סובבים כל דברי הי"מ והראב"ד בהרא"ש:

כא **ולכאורה** רציתי לומר בזה ע"פ דברי רש"י בסנהדרין שם שכתב שם בלשונו (הבאתיו לעיל באות י"ב) אבל הכא דגברא מיקטיל ע"פ בעל השור. לא פלגינן דיבורי' משום ממון. ומשמע מדבריו דטעמא דאמרינן התם מתוך שנאמן על האדם כו'. הוא משום דכיון דמהימנינן ליה לענין דיני נפשות מהימנינן ליה גם לענין ממון. ובזה לא פלגינן דבורי' אבל בעלמא לא אמרינן כן (וזהו דלא כדברי הנו"ב הנ"ל) ולא היה קשה קושייתינו הנ"ל. וגם היה א"ש בזה מה דלא אמרינן כן בהא דפלוני רבעני (שכבר דברנו מזה קצת באות י"ג):

אבל א"א לומר כן דהא חזינן דהגמרא רצה לומר כן גם באומר פלוני בא על אשתי דמתוך שנאמן על פלוני נאמן גם על אשתו וכמ"ש רש"י שם דלולי דאמרינן דאשתו כגופו דמיא וא"כ אין הטעם כפי הנ"ל. ובכוונת דברי רש"י הנ"ל צ"ל לע"ד ע"פ מה שכתב הש"מ (הובא בנו"ב. שהבאתי לעיל שם) בטעמא דלא אמרינן כן באומר פלוני רבעני משום דמתוך שהוא קרוב מאד אצל עצמו מסתמא אף שאומר בפיו על עצמו מ"מ אין כוונתו להעיד על עצמו רק מסתמא עיקר כוונתו על עדות הרחוק. ולכך פלגינן שש דיבוריה עכ"ד:

ובזה א"ש דברי הגמרא בהא דפלוני בא על אשתי להרא"ש ז"ל הביא ראיה מזה לדברי הראב"ד עי"ש. ויש להבין דברי הגמרא לפ"ש רש"י ותוס' והי"מ דלא סברי כן. ולפ"ד הש"מ הנ"ל ה"פ סד"א אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן היינו דאינו כ"כ קרוב אליה כמו לעצמו. ולזה נימא מתוך שנאמן על פלוני כו' קמ"ל דאשתו כגופו דמיא. ולא אמרינן גם בזה מתוך כו':

וזה נראה כוונת רש"י ז"ל דבממון אינו כ"כ קרוב לזה. ואמרינן בזה מתוך שנאמן על האדם כו':

וא"כ אין ליישב קושיתינו הנ"ל. מדברי רש"י הנ"ל

כב **ונראה** לענ"ד דצ"ל לחלק בזה. דבהא דפלוני רבע שורי. באמת שני דברים הם והיה אפשר ם לחלק דיבורו. ולהאמינו שפלוני רבע. אבל לא שורו. אלא דלא אמרינן זה. ולומר מתוך שאינו נאמן על השור א"נ על האדם. זה לא מסתבר כלל. דהא יכול להיות דגם על השור אמת עדותו. ואך אנן לא מהמנינן ליה מחמת שהוא קרוב לממונו וא"כ איך נאמר דבשביל זה לא נאמינו גם על האדם (דהי"מ ורש"י ותוס' הא לא סברי כדברי הראב"ד משום עדות שבטלה מקצתה כו') ולזה אמרינן להיפוך. דכיון דע"כ אנו מאמינים אותו לגבי האדם להרגו. ומחזקינן שאמת עדותו א"כ איך נאמר שלא להרוג את השור הא זה סתירה לזה. משא"כ בהא דלוה וערב דיבורם אחד הם. ולכתחילה עדותם על הלוה והערב דזה בל"ז לא יוכל להיות וכדברי הי"מ. בזה אמרינן שפיר דכיון שהם קרובים להערב מתוך שאינם נאמנים להערב. אינם נאמנים גם להלואה. כן צ"ל לע"ד בישוב קושייתינו הנ"ל:

כג **אמנם** זה כתבתי ליישב לפ"ש הראשונים הנ"ל. אבל ש אלולי דמסתפינא הייתי אומר שאולי זהו דעת הרמב"ם ז"ל שהשמיט דין דלוה וערב דגמרא דידן. ולא הביאו כלל. והוא פלא. וראיתי שהשאיר בזה בצ"ע בספר ערוך לנר. וכתב דאף שהביא הרמב"ם דין

הדומה לזה בפי"ד מה"ע בכתב נכסיו לשני בני אדם כו'. והוא מירושלמי שהובא ברא"ש בשמעתין (ולקמן נבאר בזה) עכ"פ היה לו להביא יותר מדברי הגמרא דידן:

ולפ"מ שכתבנו לעיל אפשר לומר דהרמב"ם דחה דברי ר"ה ברי' דרב יהושע דכאן. מחמת דברי רבא דסנהדרין. וכן פסק הרמב"ם בפרק י"ב מה"ע בהא דפלוני רבע שורי דאמרינן מתוך שנאמן כו'. וה"נ אמרינן מתוך שנאמנים על הלוה נאמנים על הערב (ולא ס"ל לחלק כמש"ל בזה). ואפשר עוד לומר שזה היה דעת רב פפא לומר גבי לוה ומלוה רחוקים נינהו. ומה היה דעתו בזה (וכבר דברנו מזה לעיל) ולפי הנ"ל יש לומר שזה היה דעתו. דכיון דגבי לוה ומלוה רחוקים נינהו. אמרינן מתוך שנאמנים כו'. ודעת ר"ה ברי' דר"י הוא כסברת רבא בהאיבעיא שם דלא אמרי' מתוך כו'. רק דשם רצה לומר דפלגינן דיבורי'. ובכאן לא שייך זה וכדברי הי"מ. ולכן לא הביא זה הרמב"ם דכבר פסק שם דנאמן גם על השור משום דאמרינן מתוך שנאמן כו' וה"נ כן הוא:

כד **ואי** דתיקשי לכאורה. דא"כ איך הביא הרמב"ם דין הירושלמי בכתב כל נכסיו לשני בני אדם והעדים קרובים לאחד ממקבלי המתנה. ורחוקים מן השני הרי השטר פסול מפני שהוא עדות אחת. והרא"ש כתב בסוגיין. דדין הירושלמי הנ"ל. דומה לדברי הגמרא דידן דלוה וערב:

ע"ז יש לומר ע"פ מה שכתבנו לעיל בתחלת דברינו בישוב דברי רש"י שכתב דעידי הלואה היו קרובין להערב. מקושיית הרמב"ן במלחמות דבזה עדותן על שני דברים. וכתבנו לעיל ליישב זה בתירוץ א' באות ד' ע"פ דברי הריטב"א שהביא דברי רש"י וכתב וכן פירש הרמב"ם כו' וכתב לכן אין לפרשה אלא בעדות בשטר. שהיו חתומין בו אילעאי וטובי' וטעמא דר"ה ברי' דר"י משום דכולה שטרא דחתומין עלה כחדא סהדותא. וא"א להאמינה לחצאין:

וא"כ לפי סברת הריטב"א הנ"ל דבשטר שאני. שוב לא קשה ע"ד הרמב"ם. בהא דכתב לשני בני אדם. דנימא גם שם מתוך שנאמנים כו'. דז"א דשטר שאני. ולא בענין נאמנות דיינינן בזה כ"א שהשטר פסול. ואין שייכות בזה כלל להא דסנהדרין הנ"ל. ובהא דעילאי וטובי' יש לומר דלא פירש הרמב"ם במלוה בשטר. כ"א בעדות בע"פ ודלא כמ"ש הריטב"א בזה:

ואי דא"כ תיקשי ע"ז קושיית הרמב"ן במלחמות וכמ"ש גם הריטב"א דהא שתי עדיות חלוקות הן לגמרי. ע"ז כבר כתבנו לעיל בתירוץ ראשון דאיירי שבלא עדותן ידעינן שפלוני היה ערב בדבר אם ילוה זה אצלו וכמש"ל בזה. ולכן לא הביא הרמב"ם דין זה

דלוה וערב דבמלוה ע"פ דומה זה להא דפלוני רבע שורי. דלפי מסקנת רבא שם אמרינן מתוך שנאמן וכמ"ש בדברינו לעיל:

כה **ומה** שהכריח להרמב"ם לפ"ד לפרש דברי הגמרא דידן במלוה ע"פ. ולא במלוה בשטר. דבזה הוה אתיא כהלכתא וכנ"ל. הנה לכד די"ל דא"כ מה היה דעת רב פפא בזה ובמלוה ע"פ א"ש וכמש"ל:

אבל יש לומר יותר נכון בזה. דהנה הריטב"א השאיר שם בקושיא לפי דבריו הנ"ל. וביותר לפי שיטת הרמב"ם ועי"ש שכתב ועדיין ק"ל מהא דאמרינן בסנהדרין (והיינו בירושלמי) ואייתי לה הריא"ף ז"ל כתב כל נכסיו לשני בני אדם כו' ור' יוחנן אמר מתוך שפסולין לזה פסולין לזה והלכה כר"י לגבי ר"ל. וכ"פ הרי"ף והרמב"ם ז"ל. וא"כ למה לי למיתן טעמא הכא משום דאי לית לים ללוה בתר ערבא אזיל הא אפי' במקבלי מתנה אמר ר' יוחנן. וכ"ש דקשיא על רב פפא עכ"ד ועי"ש שכתב ליישב זה. ומסיים אבל אין זה שיטות הרמב"ם ז"ל שהוא כתב שאם היו קרקעות חלוקות אין הדין כן כו' עי"ש בדבריו וכוונתו בקושייתו בפשיטות. דל"ל למימר בתר ערבא אזיל והיינו שעדותם נוגע להערב הא בל"ז כיון שנכתב בשטר ההלואה והערב ע"ז וחתמו העדים ע"ז שהן קרובים להערב. פסול השטר כמו בהא דכתב נכסיו לשני בני אדם (ובאמת צלע"ק מה שדימה הריטב"א ז"ל שטר הלואה שאינו אנא לראיה. לשטר מתנה שהוא שטר קנין. ואם נחלק בזה. א"צ לומר כפמש"ל דהרמב"ם מפרש הא דעילאי וטובי' במלוה ע"פ. אבל דברינו לפ"ד הריטב"א הנ"ל):

ולכן לע"ד מיאן הרמב"ם לפרש הא דעילאי וטוביה במלוה בשטר. דא"כ תיקשי לפי שיטתו קושיית הריטב"א הנ"ל. ולזה פירשה במלוה ע"פ. וכמש"ל שלא העידו ע"ז כלל שפלוני היה ערב. והוצרך הגמרא לומר לאו בתר ערבא אזיל. וא"ש היטב (גם י"ל עוד כפמ"ש לעיל בתירוץ הב' בלא דברי הריטב"א דאיירי שהיה ההלואה בשטר עם הערב ואילעי וטובי' באו לקיים השטר דאין לומר בזה דהוי שני עדות).

כו **וע"פ** דברינו הנ"ל יעלה יותר נכון מ"ש לעיל דלכן השמיט הרמב"ם הא דלוה וערב משום דס"ל דאין הלכה כר"ה בריה דר"י. והרי"ף בהלכותיו הביא הדין דלוה וערב. ויש לומר דהרי"ף לטעמיה אזיל. שהביא שם מקודם דברי הירושלמי בהא דכתב נכסיו לשני בני אדם ולא כתב הדברים שכתב הרמב"ם דאם היו שדות חלוקות כו' ויש לומר שהוא מפרש כמ"ש הריטב"א דהא דאילעא וטובי' איירי בשטר. ועל קושיית הריטב"א דל"ל למימר בתר ערבא אזיל. סובר כמו שתירץ הריטב"א ע"ז עי"ש. משא"כ הרמב"ם

לטעמיה. ואליבא דידיה א"א לומר כתירוץ הריטב"א (וכמ"ש הריטב"א בעצמו) ומפרש במלוה ע"פ:

וקושיית הריטב"א הנ"ל. דל"ל לומר בתר ערבא אזיל וכנ"ל. הביא גם הנמ"י בשם הרמ"ה שהקשה כן והוכיח מזה דבאמת בכתב נכסיו לשני בני אדם כו' השטר כשר:

וראיתי להלח"מ בפי"ד מה"ע שהביא זה בשם הנמ"י. ומה שכתב שם ליישב זה לפ"ד הרמב"ם שפוסק דבכתב נכסיו כו' השטר פסול שלא תיקשי עליו הקושיא הנ"ל. דבריו תמוהים ולא יכולתי להולמם שכתב דהרמב"ם מפרש הא דאילעא וטובי' במלוה ע"פ ולכן אמרינן בתר ערבא אזיל כדי שלא תיקשי כקושיית הרמב"ן במלחמות דהא שני דברים הן עי"ש בדבריו. ותמוה מאד דאם איירי במלוה ע"פ. שוב לא קשה כלל דל"ל לומר בתר ערבא אזיל. אלא דתיקשי להיפוך דא"כ לא מהני לזה הא דאמרינן בתר ערבא אזיל וכמו שהקשה במלחמות. ולעיל באות ב' כתבנו להביא ראיה לדבריו מהא דכתובות די"ח באומרים כתב ידינו הוא כו':

אבל הנכון לע"ד כמש"ל בזה. ואף שמה שכתבנו בדעת הרמב"ם שהשמיט הא דלוה וערב. הם דברים נכונים מאד לע"ד אבל מסתפינא לומר דבר חדש כזה בדעתו ויתר הדברים הם נכונים וברורים בס"ד:

כז **עוד** יש מקום לכאורה לומר על מה שהשמיט הרמב"ם הא דלוה וערב. עפ"מ שראיתי להנו"ב בתשו' ע"ב הנ"ל (בסתירת היתר השלישי) שהביא לענין השגותיו שם ע"ד הרשב"א במ"ש דבאומר אני זניתי עם אשתך דבזה א"א לומר פלגינן דיבורים בטלה העדות (ומדבריו בזה נדבר לקמן אי"ה) וכתב וז"ל והנה כו' ות"ל שמצאתי און לי. ויש תנא דמסייע לי. שכותב בהדיא דלא כהרשב"א. ומנו כבוד רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל ובודאי נעלמו דבריו מהרשב"א. וז"ל בפי' המשנה סוף נדרים במשנה אחרונה האומרת טמאה אני לך וכו' כתב הרמב"ם אי אפשר זה הדין באשת ישראל בשום פנים. לפי שאם אמרה שנטמאת ברצון אין לה כתובה. לפי שכל מי שמודה שזינתה אבדה כתובתה כו' והבחירה לו אם רצה לגרש ואם רצה תהיה תחתיו. אחר שאין שם עדים כמו שמבואר כאן וכמ"ש במסכת סוטה. ולא נאמר לו אם היית מכחיש אותה. ומפני כן היית בא עליה. א"כ אתה חייב בכתובתה. לפי שהעיקר אצלינו פסוק ומוסכם בכל התורה כולה דפלגינן דיבורים ר"ל שאנו נאמינה הדבר בעצמו. ולא לענין אחר עכ"ל הרמב"ם ז"ל כו'. הרי לך בהדיא דלא כהרשב"א. דלהרשב"א לא פלגינן אלא בשני דברים. כדי שלא יבוטל אותו דיבור שאנו מקיימים. ואותו הדיבור עצמו שאנו מקיימים לא פלגינן ועוד שהרי הרמב"ם כתב זה לענין אשה שמודה כו' וא"כ הרי תיכף שאנו אין מאמינים לה

זנותה ומותרת לבעלה א"כ בטלה דבורה לגמרי ולא זינתה ואיך אבדה כתובתה. א"ו דלא משגחינן בהאי סברא דהרשב"א כלל. והא לך תנא רבה דפליג בהדיא על סברא הרשב"א הנ"ל עכ"ל הנו"ב שם בקוצר:

וא"כ לפ"ד הרמב"ם הנ"ל שהביא הנו"ב דשם באשה שאמרה טמאה אני כו' אמרינן פלגינן דבורה. והא גם שם תלוי זה בזה. דאם זינתה היא אסורה עליו. וגם לית לה כתובה ואם אין אנו מאמינים שזינתה. א"כ חייב לשלם לה כתובתה. וזה דומה ממש לדין דלוה וערב. וכיון שהרמב"ם כתב שם דגם בכזה אמרינן פלגינן דבורה. א"כ לא היה יכול לפסוק בכאן כר"ה בריה דר"י דבטלה העדות מחמת שהן קרובים להערב. דנימא גם בזה פלגינן דבורם ונאמנין על הלוה ולא על הערב:

כח **אבל** באמת א"א לומר כן. דאיך נאמר מדברים שהעלה הרמב"ם מדעתו (לפי הבנת הנו"ב) לדחות בזה דברי הגמרא דידן. ואדרבה יש לתמוה לכאורה מכאן ע"ד הרמב"ם הנ"ל. וביותר תמוה לי מאד על הגאון בעל נו"ב ז"ל שהוא בעצמו הביא בדבריו לקמן שם דברי שהוא חולק על הרשב"א בדין האומר אני זניתי עם אשתך. דגם בזה פלגינן דבוריה. מ"מ בדין הנ"ל היה מודה להרשב"א בכה"ג שזה גרוע מאני זניתי עם אשתך. דשם עכ"פ אנו יכולים לפלוגי המשמעות היוצא מדבריו, וכאן א"א להיות מציאות לחלק בדברים כלל לכך לא פלגינן דיבורי'. אבל מה אעשה וגם בכאן לא פסקו הפוסקים טעם זה רק טעם אחר הובאו כולם ברא"ש ספ"ק דמכות כו' ועי"ש שהביא דברי הראב"ד שכתב טעם אחר דלא כהיש מתרצים שברא"ש. ותמיהני. דאיך השליך אחרי גיוו דברי הרמב"ם דנדרים שהביא שם מקודם. הא שם אין במציאות לחלק הדברים. והא הרמב"ם אינו סובר כשיטת הראב"ד כמבואר בפסקיו. בהא דפלוני רבע שורי. ומה יענה לזה:

ובאמת גם לבד זה יש לתמוה על הרמב"ם לפי הבנת הנו"ב בדבריו. דבחד גופא לא אמרינן כלל פלגינן דבוריה וכמבואר בסוגיא דב"ב דף קל"ד באומר גרשתי את אשתי כו' שהביא גם הנו"ב מקודם שם. וכ"כ התוס' בכתובות ובסנהדרין ובכ"מ ולא זכיתי להבין דעת הנו"ב בכל הנ"ל לפי הבנתו בדברי הרמב"ם הנ"ל:

כט **אבל** באמת לענ"ד דברי הרמב"ם דסוף נדרים הנ"ל נכונים ופשוטים בטעמם. ובמח"כ של הגאון נו"ב ז"ל בחנם השיג מזה על דברי הרשב"א הנ"ל. דכוונת הרמב"ם הוא כעין שכתבו התוס' לעיל במכילתין ד"ג ד"ה מעידין אנו באיש פלוני שגירש את אשתו כו' וא"ת כו' ועוד י"ל שאמרה גרשתני. וא"כ מחלה לבעלה אותן שלשה דברים עכ"ד שם. והיינו דאף שאין אנו מאמינים לה במה שאומרת גרשתני. ואין מתירין לה להנשא. עכ"ז כיון שהיא אמרה גירשתני. ולפי דברי' אינו מגיע לה שאר וכסות הוה כאלו מחלה (וזה

בגדר אחד עם הדין דטענו חטין והודה לו בשעורין. ועיין מש בדברינו ע"ד התוס' הנ"ל) וה"ה והוא הטעם במ"ש הרמב"ם באומרת שזינתה ברצון אף דאין מאמינים לה בזה לאוסרה על בעלה. מ"מ כיון שלפי דבריה אבדה כתובתה. פלגינן דיבורה. ונאמנת בזה. דהוה כאלו מחלה כתובתה וכנ"ל:

ונ"ל ראיה לזה לכאורה. דכוונת דברי הרמב"ם ז"ל כמ"ש. ממה שכתב בדבריו. ולא נאמר לו אם היית מכחיש אותה. ומפני כן היית בא עליה. א"כ אתה חייב בכתובתה כו'. ונראה מדבריו דאף במכחיש אותה בבירור הדין כן. ולפ"מ שהבין הנו"ב בדבריו. לכאורה אם הוא מכחיש לה בבירור. למה לא נאמר להיפוך. כיון שהוא מודה שמגיע לה כתובה:

אבל לפמ"ש א"ש דהא התם באומרת גירשתני. הוא מכחישה בבירור. ומ"מ כתבו התוס' דהוה כמחלה כו'. ואולם אפשר לומר דכוונת הרמב"ם הוא באינו מכחישה. רק דלא נאמר לו אם היית מכחישה:

ואחר זמן שכתבתי זה מצאתי ראיתי בנו"ב סי' ע"ד שם בתשובתו להגאון חכם יצחק בר"ד ז"ל שכתב בתוך דבריו להגאון הנ"ל וז"ל. ומה שהבאתי מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה למס' נדרים שפיר קאמינא. ומה שכתב כבוד אדוני ששם הטעם משום הודאת בע"ד וכו'. אני אומר אמת הוא טעמו של אדוני לעיקר הדין, אבל הרמב"ם לא קאמר טעם זה רק כתב בהדיא דכלל גדול בידינו דפלגינן דיבורו עכ"ד. וכוונת דברי הגאון הספרדי הנ"ל הוא כמו שכתבתי. רק שקיצר בדבריו. ות"ל שכוונתי לדעת הגדול. ומה שהשיב הנו"ב ע"ד הגאון הנ"ל. בדברינו לעיל העמסנו זה בדבריו במ"ש דפלגינן דיבורה. וגם אחרי שהודה הנו"ב ז"ל להגאון הנ"ל בעיקר הדין. למה יכתוב הרמב"ם טעם אחר לזה. וגם אולי יש נ"מ לדינא בזה באם מכחישה בבירור וכמש"ל. לזה לע"ד צדקו דברי הגאון הנ"ל:

[**ואולם** דברי הרמב"ם דנדרים הנ"ל תמוהים לי מטעם אחר. ולא זכיתי להבין ד"ק. דלמאי הוצרך הרמב"ם לדבריו הנ"ל בשם. דמ"ש הנו"ב בלשונו וז"ל בפי' המשנה סוף נדרים על משנה אחרונה כו' לא ידעתי. דהרמב"ם כתב להדיא דבריו על המשנה ראשונה להכריח דאיירי באשת כהן ואומרת שזינתה באונס. דאי באשת ישראל ואומרת שזינתה ברצון אבדה כתובתה. ובמתני' קתני בראשונה היו אומרים באומרת טמאה אני לך. יוציא ויתן כתובה (וכן אמרינן בגמרא שם) ועל המשנה אחרונה אין מקום לדבריו כלל. דהתם קתני תביא ראיה לדבריה. ולא קתני מאומה לענין כתובה. ואך גם על המשנה ראשונה

אין הבנה לדבריו. דהא לפי משנה ראשונה הדין דנאמנת גם לאסור עליו. ואיך כתב הרמב"ם דפלגינן דיבורה. וצלע"ג]:

ועתה נדבר לענין דברי הנו"ב בהשגותיו

ל **ועתה** נדבר לענין דברי הנו"ב בהשגותיו ע"ד הרשב"א באומר אני זניתי עם אשתך כו' שהבאתי לעיל. והוא שהרשב"א כתב להוכיח כדבריו (כפי שהביא הנו"ב בשמו) מהא דנקט בסנהדרין שם פלוני רבעני ולא נקט אני רבעתי את פלוני א"ו דבהא לא פלגינן דיבוריה. וכן נמי מדנקט פלוני בא על אשתי. ולא נקט להיפוך אני באתי על אשת פלוני והנו"ב כתב ששגג שגיאה גדולה. ולא ראה דברי הגמרא במקומו. דאני רבעתי את פלוני. לא היה יכול הגמרא לומר דבזה לא הוה מצי לומר לאונסי נאמן. וביותר תמה על הרשב"א בראייתו השנייה. דהא הגמרא רצה להשמיענו. מהו דתימא אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן כו'. ואיך הוה מצי למימר אני באתי על אשת פלוני ועי"ש בדבריו:

והנה בדבר השגתו על ראיה ראשונה של הרשב"א ז"ל ראיתי בנו"ב מ"ת ח' אה"ע סי' ע"ז שהגאונים ר"ש ור"ז מרגליות ז"ל כתבו להשיב על דבריו. עפ"מ שהרשב"א כתב דגם ברובע משכחת לה באונס. רק דלא פלגינן דיבורי' לזה משום דמילתא דלא שכיחא הוא. וא"כ היה יכול הגמרא לומר באני רבעתי את פלוני. והנו"ב ז"ל השיב להם ששגו בהבנת דבריו. ולא היה כוונתו משום לאונסו. דבאמת בלאונסו ליכא שום חידוש. דבודאי נאמן. רק כוונתו היה בלרצונו עי"ש בדבריו. ובאמת כל המעיין בדבריו שם יראה שאין להם פתרון כלל. כי דבריו הם ממש כפ"ד הרשב"א. וזה לפני איזה שנים בהיותי בווארשא היה לנגד עיני ס' חידושי הרי"מ על חו"מ להגאון החסיד ר' יצחק מאיר ז"ל מווארשא וראיתי בסי' ל"ד שהביא דברי הנו"ב הנ"ל. והשיג על דבריו. וכתב כי בהיותו בק"ק בראדי אמר זה להגאון ר"ז מרגליות ז"ל. ותמה על עצמו. ועל הגאון נו"ב ז"ל איך טעו בדבר פשוט כזה. ואולם בזכרוני אשר ראיתי בספר הנ"ל שכתב שם עוד. לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה. כי נוכל להגיה קצת בדברי הרשב"א "אני נרבעתי מפלוני". ולא זכיתי להבין דבריו בזה. כי לזה לא יתכן ראיית הרשב"א כלל. דאף לפי דבריו היה יכול הגמרא לומר כן. דהוה פלגינן דיבורי' לומר שהיה לאונסו משא"כ באומר רבעתי את פלוני. וכעת אין הספר הנ"ל ת"י]:

ולענין הראיה השנייה של הרשב"א ז"ל אשר ע"ז כתב הנו"ב וראיה שנייה כו' יותר ויותר אני תמה על השליט הגדול ששגג שגגה גדולה כזו. ונעלם ממנו סוף דברי הגמרא במקומו כו' עי"ש. שתקו הגדולים הנ"ל. ולא כתבו ע"ז מאומה. וראיתי בדברי תשובתו להגאון הספרדי. שהגאון הנ"ל כתב לו שגם הראב"ן כו' דייק לה להך דיוקא של

הרשב"א. וע"ז כתב הנו"ב שם שיש חילוק בין לשונו של הרשב"א כו'. אבל הראב"ן כתב ולימא נמי' רבעתי. וכן ולימא נמי אני באתי כו'. וע"ז כתב עוד דאין זו סוגיא להקשות לנקיט נמי זו. ובכל מקום הסוגיא בש"ס להקשות אדנקט לשון זה לנקוט לשון זה שהוא רבותא יותר. אבל להקשות לנקוט נמי הא. ז"א סוגיא כו' עי"ש בדבריו:

ולע"ד הקלושה נראה ליישב דברי הרשב"א גם בראייתם השנייה. והוא. דאין כוונת הרשב"א דלא הוה לי' לרבא לומר פלוני בא על אשתי. כ"א אני זניתי עם אשת פלוני. דז"א וכמ"ש הנו"ב. רק כוונתו למה לי' לרבא לומר בתרי גווני בהרבעה. ובזנות. היה לו לומר מקודם הדין באני זניתי עם אשת פלוני פלגינן דיבורי'. ואמרינן דמהימן על האשה וא"נ על עצמו. ואח"כ לומר גם הדין דפלוני בא על אשתי. מהו דתימא כו'. ולבד שהיה בחדא גוונא. גם היה רבותא בזה להשמיענו דאף דא"א לפלוג דבריו. וגם לומר לאונסו א"א. מ"מ נאמן על האשה להורגה והא דלא היה אפשר לומר בזה לאונסי נאמן. לבד מ"ש הרשב"א דמשכחת לה באונס (וכמ"ש הגאון ר"ש ור"ז מרגליות וכנ"ל) הלא כתב הנו"ב בעצמו. דבלאונסי ליכא שום חידוש (ודבריו לקמן שם במ"ת תמוהים וכמש"ל) וא"כ צדקו דברי רבינו הרשב"א ז"ל בראייתו הראשונה. דהו"ל למנקט אני רבעתי את פלוני. דהוה רבותא בזה כנ"ל (וכמ"ש הנו"ב בעצמו דבכל מקום הסוגיא בש"ס להקשות אדנקט לשון זה. לנקוט לשון זה שהוא רבותא יותר) או דהו"ל למינקט אני זניתי עם אשת פלוני וכנ"ל. ומזה הוציא הרשב"א ז"ל דינו דבאמת בכזה א"נ על הנרבע. או על האשה. משום דלא שייך בזה לומר פלגינן דבורי':

וגם הראב"ן ז"ל במה שכתב וכן ולימא נמי אני באתי כו' ע"כ כוונתו ע"ד רבא במה שאמר פלוני רבעני כו' דהו"ל למימר נמי או אני זניתי עם אשת פלוני ולא ע"ד רבא שאמר לקמן פלוני בא על אשתי. דלימא נמי האי דע"ז היה פריך הגמרא פשיטא היינו הך (וביותר אם היה נקט מקודם גם אני רבעתי כו') וע"כ כוונתו על דברי רבא מקודם. והיה בזה רבותא כפ"ד הרשב"א. או כפי הדין שהוציא הראב"ן מזה. והא דהוצרך הראב" לכתוב דלימא "נמי" י"ל דלא היה סובר כדברי הרשב"א דמשכחת לה גם בזה שיהיה לאונסו והיה אפשר לומר דנקט פלוני רבעני. משום דבזה שייך לומר לאונסו נאמן לזה כתב דהו"ל למימר זה נמי. והרשב"א ז"ל לפי דבריו לא הוצרך לכתוב דלימא "נמי" ואלו ואלו דברי א"ח:

לא **עוד** האריך בזה בנו"ב ובתוך דבריו העלה דטעמא דרב יוסף בסנהדרין שם. שסובר דגם בפלוני רבעני לא פלגינן דיבורי'. הוא משום דסובר דגם לגבי עצמו אמרינן מתוך שנאמן על חבירו נאמן גם על עצמו והו"ל רשע ופסול לעדות מגזה"כ אל תשת רשע עד:

ומסיים ומדר"י נשמע לרבא דסובר פלגינן דיבורי'. מ"מ היכא דא"א למיפלג דיבורו כגון שאמר אני זניתי עם אשתך לסברת הרשב"א. אז מאמינים לו גם על עצמו מטעם מיגו. אלא שעדותו פסול מטעם רשע (ובענין שאלתו. עשו תשובה העדים. ואין לפוסלם מטעם רשע. עי"ש בדבריו):

ולע"ד נראה להוכיח דלא כדבריו הנ"ל כאשר אבאר ראשית. דלפ"ד הנו"ב הנ"ל ע"כ רב יוסף חולק על רבא גם בהא דאומר פלוני בא על אשתי. דק"ו הוא. דמה לגבי עצמו סובר רב יוסף דאף דאפשר למיפלג דיבורי' אמרינן מתוך שנאמן כו' (אלא דהו"ל רשע כמ"ש הנו"ב) כש"כ בהא דפלוני בא על אשתי דאמרינן כן. וא"כ תיקשי לן בדברי הגמרא דב"ב (דף קל"ד ע"ב) (הובא שם בדברי הנו"ב מקודם שם) דפליגי אמוראי באומר גרשתי את אשתי למפרע אם נאמן מכאן ולהבא. אם אמרינן פלגינן דיבורי'. ופרכינן שם בגמרא והא אמר רבא פלוני בא על אשתי כו'. וחזינן דפלגינן דיבורי'. ומשני ה"מ בתרי גופי כו' עי"ש. ולכאורה יש לתמוה למה הביא הגמרא מדברי רבא הנ"ל. ולא הביא מדברי רבא מקודם בהא דפלוני רבעני. דאמרינן פלגינן דיבורי':

ונראה לענ"ד דלכן לא הביא הגמרא מדברי רבא הנ"ל משום דהשקלא וטריא בהא דאומר גרשתי כו' קאי שם על דברי רב יוסף שאמר שם בעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן. לזה לא פריך מדברי רבא הנ"ל. דהא רב יוסף חולק על רבא בזה. לזה פריך מדברי רבא האחרונים בהא דפלוני בא על אשתי. דבזה גם רב יוסף לא פליג על רבא. משום דאין כאן לומר משים עצמו רשע. ואמרינן פלגינן דיבורי'. וזה נכון לע"ד בדברי הגמרא הנ"ל:

אבל לפ"ד הנו"ב הנ"ל. אף די"ל דלא היה יכול הגמ' לומר דהמ"ד דסובר דא"נ גם על להבא סובר כרב יוסף. משום דלפ"ז גם שם נימא מתוך שנאמן על להבא נאמן גם למפרע. אבל א"כ היה יכול למיפרך מדברי רבא מקודם בהא דפלוני רבעני דגם בזה טעמיה דרב יוסף לפ"ד הנו"ב משום דאמרינן מתוך שנאמן על פלוני כו'. ועוד דלפ"ד הנו"ב דגם אליבא דרבא היכא דא"א למיפלג דבוריה אמרינן מתוך כו'. תיקשי על תירוץ הגמ' דשם דבחד גופא לא פלגינן דבורו. למה נימא דמתוך שא"נ למפרע א"נ גם על להבא נימא להיפוך מתוך שנאמן על להבא נאמן למפרע וזה תקשי גם להמ"ד שם דנאמן על להבא. למה לא יהיה נאמן גם על למפרע וכנ"ל. ואי דסובר דגם בחד גופא פלגינן דבוריה. מ"מ משכחת לה גם שם דא"א למיפלג דיבוריה. כגון באומר גרשתי בשנה העבר את אשתי. דבזה א"א למיפלג דיבוריה ויהיה נאמן גם למפרע משום מתוך כו'. ואם נאמר לפ"ד הנו"ב דמתוך כזה לא אמרינן רק מתוך שנאמן על פלוני אמרינן. א"כ בודאי היה להגמ'

למיפרך מד' רבא בהא דפלוני רבעני דשם גם רב יוסף יודה דפלגינן דיבוריה לפי דעת הנודע ביהודה הנ"ל:

לב **שוב** נתיישבתי וראיתי אשר עיקר דברי הנו"ב הנ"ל תמוהים לע"ד. ולא זכיתי להבינם כאשר אבאר. א') מ"ש הנו"ב דהיכא דא"א למיפלג דיבוריה גם רבא סובר כר"י דאמרינן מתוך כו' רק דנעשה רשע ופסול לעדות. זה תמוה מדברי רבא גופיה בהא דפלוני בא על אשתי לפ"ד הנו"ב בעצמו שם מקודם בהשגותיו ע"ד הרשב"א דגם בהא דפלוני בא על אשתי א"א למיפלג דיבוריה. דאם נחלק ונאמר פלוני בא לאו כלום הוא. ולומר דבא עליה לאונסה ג"כ א"נ עליה בזה עיי"ש בדבריו. (ויש לי לדבר בזה ואין להאריך) וא"כ למה אמר רבא דנאמן להורגו סד"א כו' קמ"ל דאשתו כגופו דמיא. הא גם לגבי עצמו לפ"ד הנו"ב היכא דא"א למיפלג דיבוריה אמרינן מתוך כו':

ואף שהנו"ב רצה שם להעמיס זה גם בכוונת דברי הרשב"א. והרשב"א כתב בדבריו. דבהא דפלוני בא כו' אפשר למיפלג דיבוריה ולומר שבא עליה לאונסה. אליביה אין סתירה להנ"ל מדברי רבא. אבל לפ"ד הנו"ב ובעצמו א"א לומר כדבריו הנ"ל. (והנו"ב כתב שם בסוף דבריו בזה דאף אם הרשב"א לא כיוון לזה הדברים נכונים בעצמותם. והוציא מזה דינו לענין שאלתו שהעדים עשו תשובה עיי"ש):

ב) **ומה** שכתב הנו"ב דטעמיה דרב יוסף הוא דסובר דגם היכא דאפשר למיפלג דיבוריה לא מפלגינן כ"א אמרינן מתוך שנאמן כו' וה"ל רשע ופסול לעדות. זה תמוה מד' הגמ' דיבמות ד' כ"ה ע"א (שהביא גם הנו"ב בדבריו שם). דפרכינן שם ע"ד המתניתין מה הרגתיו הרגנוהו לא ישא את אשתו. הוא ניהו כו' הא לאחר תינשא. והאמר רב יוסף פלוני רבעני כו'. ולפ"ד הנו"ב מאי קושיא. הא התם ליכא למימר מתוך כו'. וגם. בהא דהרגתיו השיג הנו"ב שם מקודם ע"ד הרשב"א דהרשב"א כתב דבזה אפשר למיפלג דיבוריה ולומר שהרגו בשוגג או באונס. והנו"ב כתב דא"א לומר כן דהוה בחד גופא עיי"ש בדבריו. וקושייתנו ע"ד הנו"ב הנ"ל בזה הוא בין לפ"ד הרשב"א ובין לפ"ד הנו"ב. דאם אפשר לומר בזה פלגינן דיבוריה. מודה רב יוסף בזה לפ"ד הנו"ב משום דלית כאן לומר מתיך כי'. ואם א"א למיפלג דיבוריה. לפ"ד הנו"ב לא איכפת לן זה היכא דליכא למימר מתוך. ואמרינן דנאמן בזה וא"נ בזה:

ואין לומר בזה דקושיית הגמ' הוא מהרגנוהו. דבזהו אפשר לומר מתוך שנאמן על פלוני כו'. דזה לא כלום הוא. דאטו נאמר בהמתני' שאמר אני ופלוני הרגנוהו ויוכל להיות שאמר סתם אני ועוד אחד הר רגנוהו:

ולכאורה רציתי לומר דאפשר גם שם יש לומר מתוך שנאמן על האשה להתירה. נאמן גם ע"ז שהרגו. ושוב הוי ליה רשע ופסול לעדות:

אבל ראיתי בנו"ב מ"ת סי' ע"ז שכתב בדברי תשובתו לה"ג ר"ש ור"ז מרגליות ז"ל שכתבו להשיג על דבריו לקמן לענין קושיית החכ"צ ע"ד רשב"א במקום אחר עיי"ש. ולא אאריך להעתיק דבריו רק מה שכתב לבסוף שם וז"ל ולכן לא שייך כלל בהרגתיו מתוך כו'. וכיון שאינו נאמן על עצמו ואין אנו מאמינים במאמרו הרגתיו. א"כ כיון דלא פלגינן דיבורו לר' יהודא לא העיד כלל שנהרג לכך סובר ר"י הרגתיו לא תנשא אשתו עכ"ד. הרי שכתב בעצמו דבהרגתיו לא שייך לומר מתוך. וטעמיה דר' יסודא משום דלא מהימנינן ליה כלל. ואף אם היה שייך לומר בזה מתוך לפי דבריו לענין קושיית הח"צ. א"א לומר שם דמהימנינן ליה. אך דהו"ל רשע דמ"מ האשה מותרת דהטעם הוא רק דחיישינן למשקרי עיי"ש היטב בדבריו. וא"כ לפי דבריו דרב יוסף סובר דנאמן להשים עצמו רשע ע"י מתוך. מאי פריך הגמ' מדברי רבנן על רב יוסף דבשתים אינו דומה זה להא דרב יוסף וכנ"ל:

ג) **עוד** תמוה לי ע"ד הנו"ב ע"פ מה שכתב שם בהגהה וז"ל בקיצור וראיה גדולה דלרב יוסף דלא סבר פלגינן דיבוריה אז לא אמרינן שבטלה עדותו מתוך שא"נ על עצמו אלא אדרבה אנו מאמינין לו הכל. רק דפסול מטעם רשע שהוא גזה"כ דהרי ביבמות כו' לימא רב יוסף דאמר כר"י אמר לך כו' ושאני עדות אשה דאקילו בה רבנן ופרש"י דאפילו רשע נאמן ורב מנשה דאמר כר"י עיי"ש. וא"כ אי הוה אמרינן דלרב יוסף דלא אמרינן פלגינן דיבורו א"נ כלל לא על עצמו ולא על האחר א"כ מה בכך שרשע כשר לעדות אשם הרי אין אנו מאמינים לו כלל שהוא רשע כו' ואין אנו מאמינים לו כלל שנהרג זה כו' אלא ודאי כו' עיי"ש בדבריו. ולא ידעתי איך יפרש לפי דבריו דלקמן ד' הגמ' ורב מנשה דאמר כר"י. והיינו דרב מנשה דאמר גזלן דאורייתא פסול לעדות אשה. סובר כר' יהודא דקאי כוותיה. הא אף אם ר' יהודא סובר כוותיה. ע"כ טעמיה דאין אנו מאמינים לו כלל בכל דבריו כמ"ש הנו"ב במ"ת שהבאתי לעיל. וא"כ מנ"ל לרב מנשה דר' יהודא סובר כוותיה. דלמא סובר דגם גזלן דאורייתא כשר לעדות אשה אבל מה בכך שרשע כשר לעדות כיון שאין אנו מאמינים לו וכדברי הנודע ביהודה בהגהה הנ"ל:

גם איך יפרש ד' הגמ' לקמן שם לימא רב יוסף דאמר כר' יהודא. הא לא קרב זה אל זה. דרב יוסף סובר דנאמן בדבריו ואך רשע הוא ופסול לעדות. וא"כ שם נאמן להתיר האשה כפמ"ש הנו"ב דהטעם רק דחיישינן למשקרי. ולר' יהודא אינו נאמן. ואם נאמר דמשום דלא שייך שם מתוך סובר ר' יהודא דלא פלגינן דיבוריה וא"נ בכל דבריו א"כ

רב יוסף מצי סבר כרבנן. רק דפלגינן דיבוריה. דרב יוסף מודה בזה לפ"ד הנו"ב היכא דלא שייך מתוך. הכלל קצרה ידי להבין. איך הבין הנו"ב ז"ל בפשע דברי הגמ' הנ"ל:

לג **ולכאורה** רציתי ליישב ע"פ דברי הנו"ב שהבאתי לעיל (שכתב דא"א לומר בהא דהרגתיו דמהימנינן ליה אך דהו"ל רשע דמ"מ האשה מותרת. דהטעם הוא רק דחיישינן למשקר) דברי התוס' ביבמות שס בד"ה לימא רב יוסף דאמר כר' יהודא. תימא דהכא לית ליה לר' יהודא דפלגינן דיבוריה. ובפ' החולץ דמ"ז אמרינן ההוא דאתא לקמיה דר' יהודא ואמר נתגיירתי ביני לבין עצמי א"ל נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה יכול לפסול את בניך אלמא פלגינן דיבוריה. ומיהו י"ל כו' (ועיי"ש במהרש"ל ומהרש"א ולא נתבררו לי דבריהם) וזה כבר בלמדי מס' יבמות. תמהתי על דבריהם. דלכאורה דברי ר' יהודא בכאן הן הם בדברו ר' יהודא בשם דסובר דנאמן על עצמו שהוא רשע. ואינו נאמן להתיר האשה. ופלגינן דיבוריה. כמו שאמר שם נאמן אתה כו'. (דכוונת ד' התוס' במ"ש אלמא פלגינן דיבוריה. היינו שמאמינים לו לפסול א"ע. והוא להיפוך מפלגינן דיבוריה דרבא) אף דשם יותר גרוע. דכיון שהוא פסול. ממילא גם בניו פסולים כמ"ש התוס' לקמן שם בתירוצם. וראיתי אז בגליון הש"ס שכתב עיין בתשובת מהרשד"ם. והוגד לי אשר במהרשד"ם תמה בזה ע"ד התוס' (ואינו ת"י):

וכעת לכאו' נתיישבו לי ד' התוס' הנ"ל. ע"פ דברי הנו"ב הנ"ל. דלא רצו לפרש דברי ר' יהודא בכאן כנ"ל. דכיון דמאמינים לו שהרגו. אף שהוא רשע. מותרת האשה. ולא דמי זה להא דשם. דהתם אף דהאמינה התורה להאב כדאמרינן התם יכיר כו' עיי"ש. היינו בתורת עדות (והראיה דקרוב אחר בודאי לא מהימן) וכיון שהוא עכו"ם לאו עדות הוא. משא"כ כאן וכמ"ש הנו"ב. לזה הוכרחו התוס' לפרש דבכאן אין אנו מאמינים לו כלל. לא להשים א"ע רשע. ולא להתיר את האשה. והא דאמרינן נימא רב יוסף דאמר כר"י. היינו דגם רה יוסף כוונתו בדבריו לרצוני רשע הוא כו'. הוא דלזה לא נאמינו לא בזה ולא בזה. דלא פלגינן דיבורו. וע"ז אמרי' אמר לך רב יוסף אנא דאמרי אפילו לרבנן ושאני עדות אשה כו'. היינו דטעמיה דידיה דסובר דנאמן להשים א"ע רשע. ולזה א"נ על חבירו. ושאני עדות אשה כו'. ולא תקשי ע"ז קושיית הנו"ב דאם אין אנו מאמינים לו שהוא רשע מאי מהני לזה. הא דבעדות אשה גם רשע נאמן כאשר הבאתי דבריו לעיל. והוה א"ש לכאורה:

אבל עדיין לא יתכנו ד' הגמ' בזה. דלמה להגמ' לומר שאני עדות אשה כו' ורב מנשה דאמר כר' יהודא הא אף אם נימא כרב מנשה כיון דטעמא דרב יוסף הוא דמהימנינן

ליה שהוא רשע ואך דעדותו לאו עדות הוא. דפסול הוא. א"כ בעדות אשה לא שייך זה לפ"ד הנו"ב:

לד **עוד** קשה לי ע"פ דברי הנו"ב הנ"ל. דלענין להתיר האשם. אף דנימא דנאמן להשים עצמו רשע. מ"מ האשה מותרת וכנ"ל. וטעמא דר' יהודא הוא משום דאין אנו מאמינים לו. ובאמת חזי' דגם התוס' פירשו כן בקושייתם הנ"ל. וכן בתירוצם דגם שם בנתגיירתי כו' אינו נאמן כלל. רק הוא שוויא אנפשיה חד"א עיי"ש. וא"כ מוכח מד' ר' יהודא דכאן דאינו סובר כד' רבא דפלגינן דיבוריה. וכן מוכח גם מדבריו בהא דנתגיירתי דאל"כ נימא דעל עצמו אינו נאמן דא"א משים עצמו רשע (ועיין ברא"ש שם) ונאמן על בניו (רק לפ"ד היש מתרצים בהא דלוה וערב. אין להקשות זה. דגם שם הא בהא תליא. אבל לפ"ד הראב"ד י"ל כן). וע"כ לומר דרבא סובר כרב מנשה דגזלן דאורייתא פסול לעדות אשה. ולפ"ז ע"כ רבנן סברי כוותיה דפלגינן דיבוריה ולזה לאחר תנשא. ולפ"ד הנו"ב הנ"ל מנ"ל לרבא זה דלמא סברי רבנן כרב יוסף דנאמן להשים עצמו רשע. ומ"מ מותרת להנשא וכנ"ל. ומכל הנ"ל לע"ד הקלושה מה שהחליט הנו"ב ז"ל בדבריו הנ"ל. באמת צל"ע. דלמה קרוב ואשה ועבד נאמנים ולא חיישינן דמשקרי ובפסולי עבירה נימא דחיישינן למשקרי. וכבר כתבנו לעיל באות ה' דאף דהא דקרוב פסול לעדות בין לזכות בין לחובה הוא מגזה"כ. מ"מ לבד זה לא מסתבר לומר שיעיד אב לבנו או אחיו לטובתו. ולא ניחוש למשקר. וא"כ בהא דהיתר אשה כיון דקרוב כשר להעיד ולא חיישינן למשקר. ע"כ הא דפסולי עדות לאו משום דחיישינן למשקר הוא. ויש לעיין עוד בזה:

לה **ונחזור** לדברינו ע"ד הנו"ב ז"ל. במה שכתב דטעמא דרב יוסף הוא משום מתוך. וכן מ"ש דגם רבא מודה היכא דא"א למיפלג דבורו אמרינן מתוך שנאמן כו'. ולע"ד הקלושה אין מקום לדבריו הנ"ל כלל. כאשר הוכחנו בראיות נכוחות ועצומות (ואף שהנו"ב ז"ל כתב על דבריו הנ"ל. וזה ברור ונכון למי שיש לו מוח בקדקדו. ושיקול הדעת ישר בדברי הפוסקים. וגם הגאונים ר"ש ור"ז מרגליות בדקו אחרי דבריו. וכתבו רק שני השגות קטנות על דבריו קצרה ידי להבין ד"ק בזה):

ועוד נ"ל להוכיח דלא כדבריו הנ"ל. והוא לפ"ד תוס' דזבחים דף ע"א (שכבר הבאתי לעיל) בהשגתם ע"ד רש"י שכתב דהטעם דאין נהרג ע"פ עצמו הוא משום מודה בקנס. וכתבו דהטעם הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו כמו דאמרינן דא"נ לפסול את עצמו ואם כד' הנו"ב דהיכא דא"א למיפלג דיבוריה כגון באומר אני זניתי כו'. מודה רבא דנאמן לפסול עצמו משום מתוך. רק דשוב נעשה רשע ופסול לעדות. ובעובדא דיליה שעשו העדים תשובה ואינם פסולים נאמנים. והאשה אסורה לבעלה עיי"ש בדבריו. א"כ לפ"ז

גם יהיה אדם נהרג ע"פ עצמו באופן הנ"ל. ומה לי אם לענין לפוסלו או להורגו. כיון דמחד טעמא הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו. ובאופן הנ"ל לא אמרינן זה. והא זה בודאי אינו כן. ומוכח דלא כדברי הנו"ב הנ"ל. אך ראייתינו זאת הוא רק לפ"ד הש"ך (שהובא בד' הנו"ב שם) דפסולי עדות לא בעי' שיהיה תחלתו וסופו בכשרות. והנו"ב כתב שם שאין דעתו נוחה בזה. ורק לענין לאסור האשה כתב טעם אחר עיי"ש. אבל לפ"ד הש"ך הנ"ל יש להוכיח דלא כדבריו וכנ"ל:

לו **ואולם** אף בלא דברי הנו"ב הנ"ל. יש להבין לפ"ד התוס'. דטעמא דאינו נהרג ע"פ עצמו הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו. דמה יענו לפ"ד רב יוסף דסובר דאדם משים עצמו רשע. ונאמן לפסול א"ע (דלומר דסובר דאינו נאמן כלל. לבד שדבריו לא נראין כן. במה דאמר לרצוני רשע הוא כו'. גם הוכחת הנו"ב שהבאתי לעיל באות ל"ג מדברי הגמרא דיבמות. הוכחה נכונה היא דא"א לומר כן) וא"כ לפי דבריו יהיה אדם נהרג ע"פ עצמו:

והנלע"ד בזה הוא. דהנה עיקר הדבר אשר הכריח להנו"ב ז"ל לומר כדבריו. דטעמא דרב יוסף הוא משום מתוך שנאמן כו'. הוא כפ"מ שכתב שם מקודם וז"ל בקיצור והנה סברא זו מוכרחת ומוכחת להדיא בדברי רב יוסף. דהרי קשה על ר"י אף דפליג על רבא ולא סבר פלגינן דבורו כלל אעפ"כ איך אמר ר"י רשע הוא. בתמיה. היכי סובר ר"י שיהיה אדם נאמן על עדות עצמו הלא מי לך קרוב יותר מאדם אצל עצמו והו"ל למימר מתוך שאינו נאמן ע"ע בטלה כל עדותו וכשיטת הראב"ד בפלוני רבע שורי ונ"מ דאינו רבע ונאמן לעדות אחרת. אבל עכשיו שאמר ר"י רשע הוא הרי האמינו על עצמו ושווי' בדבוריה רשע כו' וזה תימה גדולה שכל הקרובים יהיו פסולים לעדות בין לזכות בין לחוב כו' ואדם על עצמו יהיה נאמן, הגע בעצמך הרי שבא אחד לפנינו והעיד על עצמו שהוא רשע יהיה נאמן בצירוף עיד אחר לפסול עצמו לדעת רב יוסף זהו רחוק מן השכל. אלא ודאי טעמא דר"י כו' עכ"ד. ואנכי בעניי לא ידעתי מה סתמיה הגדולה הזאת הלא יותר מזה חזינן דעת רש"י ז"ל. דלולי מטעם דמודה בקנס היה אדם נהרג ע"פ עצמו. ולעיל באות ט"ו כתבנו דאפשר לומר בדעת רש"י דלולי דהוה מודה בקנס. הוה אמרינן לחייבו מטעם הודאת בע"ד דכמאה עדים דמי. ואף דלענין לפסול א"ע לא אמרינן כן. כתבנו לחלק בזה עיי"ש. ואח"כ כתבתי דמדברי רש"י ביבמות (כ"ד ע"ב) לא נראה כן. והיינו שרש"י כתב שם ע"ד רבא בד"ה ואין אדם משים את עדותו עדות אצל עצמו ליעשות רשע והא דקיי"ל הודאת בע"ד כמאה עדים דמי הנ"מ לממונא. אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסל לא. [ודברי רש"י הנ"ל ראיתי כעת שכנראה נעלמו מהגאון בעל קצה"ח שהבאתי לעיל

שם. שכתב שם בסוף דבריו בטעמא דאמרינן שוויה אנפשיה חד"א וז"ל ולפי דרכינו גם בדין שוויה אנפשיה חד"א. הוא מדין נאמנות דכיון דהאמינה התורה לכל אדם על עצמו א"כ בין בממון בין באיסור לעולם נאמן על עצמו כו' עי"ש. ובדברי רש"י הנ"ל מבואר דרק לענין ממון אמרינן זה] ונ"ל כעת די"ל דרש"י לא כתב זה כ"א בדעת רבא. אבל רב יוסף י"ל דאינו סובר כן. כ"א דבכל ענין אמרינן הודאת בע"ד כק' עדים דמי. ונאמן לפסול את עצמו (ומסולק בזה תמיהת הנו"ב שכל הקרובים יהיו פסולים לעדות כו' ואדם על עצמו יהיה נאמן. הגע עצמך כו' יהיה נאמן בצירוף עוד אחר כו' כאשר הבאתי לשונו לעיל. דבאמת כן הוא אליביה דרב יוסף ואפילו בלא צירוף עוד אחר. משום הודאת בע"ד) וזה לע"ד רב יוסף. גם טעמא דר' יהודא בהא דהרגתיו. משום דסובר כרב מנשה דגזלן דאורייתא פסול לעדות אשה. וכיון שנאמן על עצמו שהוא רשע בטלה עדותו (וזה דלא כמו שכתב הנו"ב דהטעם רק דחיישינן למשקרי). וטעמייהו דרבנן דלא סברי כרב מנשה. ושאני עדות אשה דאקילו בה רבנן (והיינו דאמרינן בגמרא אמר לך רב יוסף אנא דאמרי אפילו כרבנן כו' וכש"כ לר' יהודא) וזה גם טעמא דר' יהודא בהא דנתגיירתי ביני לבין עצמי. דנאמן לפסול א"ע וא"נ לפסול את בניו. דמאמינים לו שהוא כותי ופסול לעדות (ולא כמ"ש התוס' דנאמן רק משום דשוויה אנפשיה חד"א. ולענין אם נגח שורו לשור של ישראל כו' דלשון נאמן לא משמע כן. ויש לדבר עוד בזה ויבואר לקמן) ורבא סובר דטעמייהו דרבנן בהא דהרגתיו הוא משום דאין אדם מע"ר. ופלגינן דבוריה. ופוסק כרבנן:

ולכן כתב רש"י ז"ל דהא דאין אדם נהרג ע"פ עצמו הוא מטעם מודה בקנס. ולא כמ"ש התוס' משום דאדם קרוב אצל עצמו. משום דא"כ לא יתכן זה לפי דעת רב יוסף דאינו סובר כן. וגם לפ"ד ר' יהודא דאינו סובר כן (וגם לפ"ד רבא ר' יהודא אינו סובר כן):

לז **ושוב** אחרי כותבי נתיישבתי. ונראה לע"ד להסיר גם טענת הנו"ב ז"ל בהא דהרגתיו דא"א לומר דמהימנינן ליה אך דהו"ל רשע. דמ"מ האשה מותרת דהטעם הוא משום דחיישי' למשקרי (ולעיל באות נ"ג ול"ד כתבתי להוכיח מדברי הגמרא דלא כדבריו. ולזה צ"ע אם הטעם הוא משום דחיישינן למשקרי וכמש"ל. וכעת נ"ל דאף אם יהיבנא ליה זה. י"ל בדעת ר' יהודא דלא כדבריו והוא דחזינן מדברי התוס' בד"ה לימא (שהבאתי לעיל) שכתבו בלשונם תימא דהכא לית ליה לר' יהודא דפלגינן דבוריה ובפרק החולץ כו' אלמא פלגינן דבוריה. ואם כי לכאורה נראה מדברי התוס' דסברי בקושייתם דבהא דהרגתיו לא מהימנינן ליה כלל (ולקמן נדבר מזה) עכ"פ למה להו לומר דהתם בנתגיירתי סובר ר' יהודא דפלגינן דבורי'. ונאמן על עצמו. ולא על בניו הא אף אם לא נאמר פלגינן דבורי'

כיון דכותי הוא ופסול לעדות אין כאן עדות. וכעין שאמר רב יוסף לרצוני רשע הוא. והתורה אמרה אל תשת רשע עד. ונראה מזה דאולי דעת התוס' דשם אם ידעינן בבירור זה. לא נצרך שיהיה עדות דוקא (ולא דמי זה להא דרב יוסף דשם הוא לענין דיני נפשות. ואולי גם הא דהאמינה תורה להאב. הוא לא בתורת עדות) ולזה סברו התוס' בפשיטות יותר דטעמא דר' יהודא התם משום דפלגינן דבוריה. ואף דממנ"פ אם הוא פסול. גם בניו פסולים. ואיך נאמר פלגינן דבוריה. הנה זהו דברי היש מתרצים בדברי הרא"ש דמכילתין לענין לוה וערב. אבל הראב"ד שם אינו סובר כן. (ואולי לזה מיאן הראב"ד בתירוץ הי"מ דשם. דמפרש דברי רב יהודא כמש"ל ודלא כמ"ש התוס' בתירוצם. ומוכח משם דלא כהי"מ) ועיין במהרש"ל שמחק הדברים הנ"ל. בדברי תירוצם של התוס' והמהרש"א השיג עליו. ולפי הנ"ל צדקו דברי מהרש"ל ואין להאריך:

וא"כ לפי הנ"ל. ולפמ"ש לעיל ע"פ דברי רש"י. דטעמא דר' יהודא בהא דהרגתיו ובהא דנתגיירתי אחת היא. גם בהא דהרגתיו י"ל דסובר ר' יהודא דפלגינן דבורי'. היינו דנאמן להשים א"ע רשע. ואינו נאמן שהרג את פלוני. ועד"מ באומר אני הרגתי את פלוני בודאי נוכל למיפלג דבורי' ולומר אני הרגתי את הנפש אבל לא את פלוני. וגם באומר הרגתיו (ובזה א"א לומר כמ"ש הרשב"א דבהרגתיו י"ל שהרג בשוגג) לבד דנוכל לומר בזה כפ"ד הנו"ב. דאף בכזה אמרינן פלגינן דבורי' גם הא כש"כ הוא מדברי רב יהודא בהא דנתגיירתי. אף דשם הא בהא תליא וכנ"ל. וא"כ לפ"ז נסתרו דברי הנו"ב במ"ש דכיון דהטעם משום דחיישינן למשקרי. ובזה כיון דמאמינים לו שהרגו שוב לא שייך זה. דז"א דאין אנו מאמינים לו שהרגו וכנ"ל. כל הנ"ל כתבנו לפ"ד רש"י דהא דאין אדם נהרג ע"פ עצמו. הוא משום מודה בקנס. ולא משום דאדם קרוב אצל עצמו. ועולה הכל על נכון בס"ד בלי שום קושיא:

ועתה נדבר לפ"ד התוס' דהא דאינו נהרג

לח **ועתה** נדבר לפ"ד התוס' דהא דאינו נהרג ע"פ עצמו. הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו. דא"כ תיקשי אליבא דרב יוסף דסובר דאדם משים עצמו רשע. ואינו סובר דאדם קרוב אצל עצמו. ולמה לא יהיה נהרג ע"פ עצמו. כמו שהקשיתי לעיל באות נ"ו. וגם תמיהת הנו"ב ז"ל הלא מי לך קרוב יותר מאדם אצל עצמו כאשר הבאתי דבריו לעיל (ומה שכתב שם בתוך דבריו. והו"ל לומר מתוך שאינו נאמן ע"ע בטלה כל עדותו וכשיטת הראב"ד בפלוני רבע שורי. זה תמוה דהא דעת הראב"ד לגבי עצמו א"א לומר כן. דלאו בגדר עד הוא. רק לענין ממונו אמרינן כן) ולומר דכוונת רב יוסף דלא מהימנינן לי' כלל ג"כ א"א לומר כן כמש"ל:

והנלע"ד בזה הוא. דאין דעת רב יוסף דנאמן להשים א"ע רשע. רק דבענין העדות שאומר פלוני רבעני לרצוני. אמרינן ממנ"פ אם אמת הדבר הרי רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד. ובדיני נפשות צריך שיהיו עדים דווקא. ואין לחייב ע"פ דבריו לא אותו ולא לפלוני. ואם שקר עדותו הלא בוודאי פטורים. וכן הוא דעת ר' יהודא בהא דהרגתיו ורק דלזה צ"ל דלא כדברי הנו"ב דהטעם דגזלן דאורייתא פסול הוא משום דחיישינן דמשקרי) וזהו גם דעת ר' יהודא בהא דנתגיירתי. והיינו לא דנאמן לפסול את עצמו משום נאמנות דאדם קרוב אצל עצמו רק משום שווים אנפשי' חד"א (וכמ"ש התוס'. ומדברי התוס' נדבר לקמן):

ובזה נכונים מאד דברי הגמרא בדף מ"ז שם דאמרינן מעשה באחד שבא לפני ר' יהודא ואמר נתגיירתי כו' נאמן אתה נפסול עצמך ואין אתה נאמן לפסול את בניך. ופרכי' מי א"ר יהודא אבנים לא מהימן והתניא יכיר כו' אמר ר"נ בר יצחק הכי קאמר ליה לדבריך כותי אתה ואין עדות לכותי. ולכאורה מאי הוה הס"ד דמקשן. ומה תיקן בזה ר"נ בר יצחק. הא אמר גם מקודם נאמן אתה פסול עצמך. ומטעם זה א"נ לפסול את בניו. ומה הכריחו לפרש דבכ"מ אין האב נאמן:

ולפי דברינו הנ"ל א"ש היטב. דהמקשן לא היה יכול לפרש דהא דאמר נאמן אתה כו' הוא משום נאמנות. דהא אדם קרוב אצל עצמו. וע"כ הא דאמר נאמן אתה כו' הוא רק דשוויה אנפשיה חד"א. ולומר דסובר דאינו נאמן כלל לא על עצמו. ולא על בניו (וזה כדברי הנו"ב בדעת ר' יהודא בהא דהרגתיו) דא"כ ר' יהודא אינו סובר לא כרב יוסף ולא כרבא. דרב יוסף אינו סובר דא"נ כלל. ואמרינן דשקר עדותו. וכמש"ל דלשונו לא משמע כן. וגם מהוכחת הנו"ב וכמש"ל. וכרבא בודאי אינו סובר. חדא. דמדבריו בהא דהרגתיו. מוכח דאינו סובר כרבא. גם דבהא גופיה לפ"ד רבא נימא פלגינן דבוריה ויהיה נאמן לפסול את בניו. ולא לפסול א"ע (ורק לפ"ש היש מתרצים שברא"ש דמכילתין לא אמרינן בכזה פלגינן דבוריה. אבל לא לשיטות הראב"ד וסיעתו) ולזה הבין המקשן דלא משום כ"ז אינו נאמן לפסול את בניו. כ"א דבכ"מ אינו נאמן. וע"ז פריך מהא דיכיר כו'. וע"ז השיב ר"נ בר יצחק הכי קאמר ליה לדבריך כותי אתה. ואין עדות לכותי. והיינו כפ"ד רב יוסף שביארנו לעיל דלא דנאמן לפסול א"ע. ולא דא"נ כלל. רק לעדות זו א"נ משום ממנ"פ. אם כותי הוא אין עדות לכותי והתורה האמינה להאב בתורת עדות (ועד אחד אחר וכש"כ קרוב לא מהימן ע"ז) ואם שקר הוא בודאי אינם פסולים. ועולים דברי הגמרא כפתור ופרח:

לט **ובעיוני** בדברי רש"י ז"ל בדף מ"ז שם. ראיתי אשר כנים הדברים לע"ד כפי מ"ש לעיל באות ל"ו דרש"י אינו סובר כדברי התוס' בהא דנאמן על עצמו. דזה רק משום שוויה אנפשיה. ובבא על בת כהן לא פסלה וכמ"ש התוס' בם. כ"א דהוא מטעם נאמנות (אך לא כמ"ש לעיל מטעם הודאת בע"ד. דשם א"צ לזה) והוא. שרש"י כתב שם בד"ה ואין עדות לכותי וז"ל הואיל ובניך מוחזקין בכשרות אין אתה נאמן להעיד עליהן ולפוסלן. ונ"ל דכוונת רש"י בדבריו הנ"ל. הוא עפ"מ שראיתי בנמ"י שכתב שם וא"ת והא אין אדם מע"ר וי"ל זהו בישראל ברור. אבל זה לא היה ברור. א"נ דהכא לאו דוקא לפסול. אלא לשוויה אנפשיה חד"א כו'. ונראה דרש"י מפרש כתירוץ הראשון של הנמ"י שהוא לא היה ברור ולא הוחזק בכשרות. אבל בניו היו מוחזקין עד כה בחזקת כשרות (כגון שהיה האב במדה"י וכדומה) וכיון דכותי הוא א"נ לפוסלן:

מ **וע"פ** הדברים הנ"ל. יש לומר לענ"ד בדברי הגמרא דלקמן שם. דאמרינן רבינא אמר הכי קאמר ליה כו' נאמן אתה לפסול בניך. ואי אתה נאמן לפסול בני בניך. והנה איך הוא בעל עצמו אינו מבואר בדברי רבינא אבל וסתמא גם אליבי על עצמו אינו נאמן. דאדם קרוב אצל עצמו. רק שוויה אנפשיה חד"א. וא"כ קשה לכאורה. הא זהו כדעת רבא דפלגינן דבוריה שנאמן על הבנים. וא"נ על עצמו. והא ר' יהודא בהא דהרגתיו אינו סובר כדב' רבא (ולפ"ד הנו"ב גם רבא מודה בזה. דהיכא דא"א למיפלג דבוריה אמרינן מתוך כו' כאשר הבאתי דבריו לעיל. וא"כ נימא מתוך שנאמן על הבנים נאמן גם על עצמו. ושוב הו"ל רשע):

אבל לפי תירוץ הראשון של הנמ"י שהבאתי לעיל. י"ל דאיירי שלא היה ברור. ונאמן לגבי עצמו. ואפשר לומר בטעמיה דרבינא דאמרינן מתוך שנאמן על עצמו נאמן גם על הבנים. דכבר הבאתי לעיל דברי הש"מ (שהביא בנו"ב) שכתב בטעמא דלא אמרינן אליביה דרבא מתוך שנאמן על פלוני. נאמן גם על עצמו עי"ש. והנו"ב כתב דזהו טעמי' דרב יוסף. ולעיל כתבנו להוכיח דלא כדבריו בזה אבל בכאן נוכל לומר בדעת רבינא בדברי ר' יהודא דאמרינן מתוך כו' ולא דמי זה להא דר' יהודא בהרגתיו. ושוב ראיתי דזה ליתא. דאדרבא בכאן יותר גרע דכמו דמאמינים לו שהוא כותי שוב לא הוה עדותו עדות:

ולזה נ"ל דצריך לומר בטעמא דרבינא דסובר דהא דהאמינה תורה להאב על הבן לא בתורת עדות הוא וא"כ אף אם הוא כותי נאמן להעיד על בניו (וכ"כ לעיל באות לז בביאור דברי התוס' כ"ם ע"ב ד"ה נימא) ולא דמי זה להא דהרגתיו. דהתם כיון דרשע הוא אינו נאמן להעיד (וגם מזה יהיה מוכח דלא כדברי הנו"ב. דגם בהרגתיו כן הוא. כאשר הבאתי דבריו לעיל) ויש לעיין עוד בכ"ז:

מא **ונשאר** לנו עוד לבאר דברי התוס' בדף כ"ה ע"ב שם ד"ה נימא רב יוסף כו' שכבר תמהנו על דבריהם באות ל"ג. דלכאורה דברי ר' יהודא בהא דהרגתיו. ובהא דנתגיירתי אחת היא וכמש"ל. ונ"ל כעת דע"פ הדברים שבארנו לעיל יתכנו דברי התוס' הנ"ל. והוא דהתוס' לא יכלו לפרש בהא דהרגתיו. דמשום דנאמן דרשע הוא אין כאן עדות להתיר האשה. דהא אדם קרוב אצל עצמו. וע"כ טעמיה דר' יהודא כמש"ל. דלאותו עדות אינו נאמן וכמש"ל (דלומר שפירשו דלא מאמינים ליה כלל כמ"ש הנו"ב במ"ת. כבר כתבנו לעיל דלא נראה כן מדברי הגמרא) ובהא דנתגיירתי סברו התוס' בקושייתם. דלשון נאמן על עצמו משמע דנאמן על עצמו בתורת עדות (ואי דתיקשי ע"ז הא אדם קרוב אצל עצמו. לפי גירסת המהרש"א כתבו אח"כ להוכיח גם מזה דלאו מדין נאמנות הוא (ודבריו בדברי התוס' לא נתבררו לי) ולפי גירסת מהרש"ל שמחק זה בדבריהם. אפשר לומר דשם לא קשה זה. די"ל כמ"ש הנמ"י שהבאתי לעיל דמיירי שלא היה ברור שישראל הוא. וע"ז הקשו התוס' דהכא סובר ר"י דלא פלגינן דבוריה. היינו שהיה אפשר למיפלג דבוריה כפ"ד רבא. ותהיה האשה מותרת. וע"כ סובר דלא אמרינן פלגינן דבוריה כלל. והתם סובר ר"י דפלגינן דבוריה ואמרינן דנאמן על עצמו. ולא על בניו. אף דשם גרוע יותר דהתם הא בהא תליא. וע"ז כתבו בתירוצם דגם התם לא מתורת נאמנות הוא. כ"א דעל עצמו הוא משום שוויה אנפשיה חד"א ועל בניו אינו נאמן משום דלפי דבריו כותי הוא וכמש"ל. ואולי לזה לא כתבו התוס' בדף מ"ז שם כפ"ד הנמ"י בתירוץ הראשון. דלא ניחא להו בזה דאם מתורת נאמנות הוא. ואמרינן דנאמן על עצמו. וא"נ על בניו. הוה זה פלגינן דבוריה. ותיקשי דלימא גם בהרגתיו פלגינן דבוריה. ולהיפוך. כפ"ד רבא. כן נלע"ד בביאור דברי התוס' הנ"ל:

מב **וע"פ** הדברים הנ"ל שביארנו יוסתרו דברי התומים בכללי מיגו אות ק"ד שכתב שם לענין קושיית המהרש"א ע"ד התוס' בריש מכילתין שהקשו דהיאך יוכלו לחייבו גלות. והא יכול לומר מזיד הייתי. וע"ז תמה המהרש"א ע"פ מה שכתבו התוס' בריש ב"מ. בהא דאמרו לו אכלת חלב. דהיאך יכול לומר מזיד הייתי. הא אין אדם מע"ר. וכתבו ע"ז דאינו משים עצמו רשע. אלא שהוא עושה תשובה. ואינו רוצה להביא חולין לעזרה. אבל בהא דגלות א"א לומר כן. וכתב ע"ז התומים אחר שכתב שם מקודם. דקושיית התוס' בהא דאכלת חלב הוא רק לפ"מ דקיי"ל כרבא בהא דפלוני רבעני לרצוני. דא"נ למשוי נפשי' רשע. אבל לרב יוסף דס"ל אדם משים עצמו רשע כו' בלא"ה ל"ק קושיית התוס'. וגלל כן לא הבנתי מ"ש מהרש"א בתוס' ריש מכות כו'. ולפמ"ש לק"מ דהתינח לרבא. אבל לרב יוסף מאי איכא למימר כו' ולדידיה הא מצי שווי' נפשי' רשע ונאמן

בכך עי"ש בדבריו לפ"מ שביארנו לעיל לפ"ש התוס' דהא דאין אדם נהרג ע"פ עצמו. הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו. א"א לומר כלל. דרב יוסף סובר דאדם משים עצמו רשע ורק לפ"ש רש"י אפשר לומר כן וכמש"ל באות ל"ו) ומהימן ע"ז. וא"כ ליתא לדברי התומים הנ"ל (ואף בלא דברינו הנ"ל כתב הנו"ב ז"ל דא"א לומר כלל דרב יוסף יסבור דנאמן להשים עצמו רשע. דמי לנו קרוב יותר מאדם אצל עצמו. כאשר הבאתי דבריו לעיל באות ל"א. ואף לפ"ד הנו"ב דטעמא דרב יוסף הוא משום דאמרינן מתוך כו'. ג"כ לא תיקשי קושיית התוס' דריש מכילתין אף לפ"ד רב יוסף):

ואולם גם קושיית המהרש"א הנ"ל. לא ברירא לי כעת דלענ"ד לכאורה אין עיקר כוונת התוס' בב"מ ובפ' אמרו לו. משום שעושה תשובה כו'. וביבמות (כ"ה ע"ב) שם לא כתבו זה בדבריהם רק כתבו ואין אדם כו' היינו לפסול את עצמו. אבל נאמן הוא לומר גבי אכילת חלב מזיד הייתי כדאמרינן בכריתות דאין לנו לכופו להביא חולין לעזרה לפי דבריו עכ"ד. ונראה לע"ד בכוונתם בזה דהא דאמרינן א"א מע"ר. היינו דאינו יכול לפסול א"ע דאדם קרוב אצל עצמו. אבל בהא דאכלת חלב אילו היה הדין דבאמרו עדים שאכל חלב. ואינם יודעים אם במזיד או בשוגג. כופין אותו להביא קרבן. וא"נ לומר מזיד הייתי. אף בלא הא דא"א מע"ר היה מחוייב בזה. אבל כיון דאין הדין לכופו. דיכול לומר אין רצוני להביא חולין לעזרה. מאי שייך לומר לזה א"א מע"ר ואינו נאמן. וזה אמרינן רק לענין לפסול את עצמו לעדות. והגע עצמך אם לא היה בפנינו (כגון ששלחו אחריו ולא בא וכדומה) ובאו עדים ואמרו שפלוני אכל חלב ואינם יודעים אם במזיד או בשוגג. לא היו הב"ד מחייבים אותו להביא קרבן. דדילמא מזיד היה. ואם יבוא אח"כ ויאמר מזיד הייתי. שוב נחייבו זה דבר שאין הדעת סובלתו לע"ד:

וא"כ ה"ה והוא הטעם בהא דחיוב גלות. אם היו באים עדים ויאמרו שפלוני הרג את הנפש ואינם יודעים אם במזיד או בשוגג (ואינו לפנינו וכנ"ל) לא נוכל לחייבו גלות. ואם יבוא אח"כ ויאמר מזיד הייתי. שוב נחייבו. ומה שכתבו התוס' בדבריהם בב"מ ובפ' אמרו לו דעושה תשובה ואין רצונו להביא חולין לעזרה. היינו דמטעם זה לא נוכל לכופו להביא קרבן. זה היה נלע"ד ברור בכוונת דברי התוס' ולק"מ קושיית המהרש"א הנ"ל:

אבל ראיתי בדברי התומים שם לקמן שיש מבוכה בזה בדברי הפוסקים אם נאמן לפטור עצמו מממון היכא דמשים עצמו רשע. ועכ"ז בדעת התוס'. לכאורה לע"ד יש לומר כמו שכתבתי. ולא כעמקתי עיוני בזה. ולא באתי רק לעורר לב המעיין. (וזה לפני איזה שנים הראה לי רב אחד חיבור שלו שהיה עדיין בכת"י שכתב שם ע"פ סדר א"ב. רוב וחזקה. הנמצאים בש"ס. ובעברי עיוני בו. ראיתי שכתב בין החזקות. גם חזקה א"א משים עצמו

רשע. ואמרתי לו. כפי זכרוני לא נמצא לשון זה בגמרא. חזקה אין אדם משים עצמו רשע. כ"א אדם קרוב אצל עצמו וא"א משים עצמו רשע. או סתם א"א מע"ר. וכמדומה שמחק זה מספרו):

מג **והנה** לעיל באות נ' הבאתי דברי הנו"ב במ"ת (סי' ע"ז) מה שהשיב להגאון ר"ש ור"ז מרגליות ז"ל ואשר ראיתי זה כבר בספרו של הגאון ריי"מ ז"ל מווארשא. שתמה על דבריו. וכתב שהגאון ר"ז מרגליות ז"ל הודה לדבריו. ותמה על עצמו ועל הגאון נו"ב ז"ל איך טעו בדבר פשוט כזה וגם בזכרוני שכתב שם. ובל"ס לא היה בא לכלל טעית כזה. רק שלא שמר לשונו נגד הרשב"א ז"ל). ולעיל כתבתי דבאמת כל המעיין בדברי הנו"ב הנ"ל יראה שאין להם פתרון כלל. כי דבריו הם ממש כפ"ד הרשב"א:

ואולם אח"כ נתיישבתי וראיתי שיש ליישב דברי הנו"ב הנ"ל. ולא לשווי' כטועה ח"ו. וז"ל הנו"ב שם (בסוף דבריו ע"ד השגתם הראשונה) וכוונתי לומר דברצונו לא פלגינן דיבורי'. ואם היה נקט רבעתי. ובזה לא שייך פלגינן דיבורו. שהרי אין קישוי אלא לדעת. ולמימר דלא פלגינן דיבורי' על הכוונה שכתבתם שהדביקוהו. זה אינו חידוש. שהרי גם לרבא מודה בזה. והגמרא נקט מילתא דפליג רב יוסף על רבא. ולכך לא נקט רבעתי. כיון שאין קישוי אלא לדעת אין כאן מקום למפלג דיבורו כי אם כמילתא דלא שכיח וכמ"ש הרשב"א וז"פ עכ"ל הנו"ב שם. והנה אם כי אין בזכרוני מה שכתב שם הגאון ריי"מ ז"ל על זה. אבל מסתמא תמיהתו על דבריו. דעה שכתב שהרי גם רבא מודה בזה. והגמרא נקט מילתא דפליג רב יוסף על רבא. ולכך לא נקט רבעתי כו'. דהא זהו לפי דעת הרשב"א מודה רבא בזה. אבל לפ"ד הנו"ב חולק רבא על רב יוסף גם באומר רבעתי:

ונלע"ד דכוונת הנו"ב ז"ל בזה הוא. דבדברי רב יוסף בהא דלרצוני יש רבותא דאף דבזה אפשר למיפלג דיבורי'. מ"מ לא אמרינן פלגינן דיבורי'. ואם היה נקט רבעתי. לא הוה ידעינן זה מדבריו. ואי דמ"מ הוה מצי למינקט רבעתי. ולהשמיענו דאף דגם בזה יש לחלק דיבורו. לומר שהדביקוהו. מ"מ לא פלגינן דיבורי'. זה אינו חידוש. דגם רבא מודה בזה דלא אמרינן פלגינן דיבורי' כזה וכמ"ש הרשב"א. רק דהרשב"א כתב דבזה גם רבא מודה לרב יוסף משום דא"א למיפלג דיבורי'. ודעת הנו"ב אינו כן. דאף באופן כזה חולק רבא על רב יוסף. והגמרא נקט רבותא במילתא דפליג ר"י על רבא. היינו דאף בלרצוני דאפשר למיפלג דיבורי'. מ"מ לא פלגינן (ואולי חסר בדבריו מלת "רבותא"). זהו הנלע"ד בכוונת דברי הנו"ב ז"ל (ואף שהגאון ר"ז מרגליות ז"ל הודה בזה. אמינא בזה פלגינן דיבורי'. ואין הודאתו יכול לחייב את הגאון נו"ב ז"ל):

ואולם בדברינו לעיל בישוב דברי הרשב"א על השגה השנייה שהשיג עליו הנו"ב. כתבנו דכוונת דברי הרשב"א דהיה לרבא לומר רבותא בזה. דאף ברבעתי נאמן להורגו. או למינקט אני זניתי עם אשתך. דמכ"ז הוה ידעינן דאף היכא דא"א למיפלג דיבורי' הדין כן. ולדברים הנ"ל העירני אשר ראיתי אח"כ בנו"ב (דפוס ווארשא) בהגהות הגאון ר' ברוך פרענקיל ז"ל אבד"ק לייפניק שכתב שם מקודם להשיב ע"ד הנו"ב. ודבריו הם כדברי הגאון ר"ש ור"ז מרגליות (ולא ראה דבריהם במ"ת) ואח"כ כתב אמנם לפי דברי הראשונים יש קצת מקום לדקדק עוד על הרשב"א דילמא אמר רב יוסף לרבותא בפלוני רבעני לרצוני כו' (והן הם הדברים שכתב הנו"ב לפ"מ שביארנו דבריו) וצ"ל דעכ"פ יש להרשב"א ראיה כו' הו"ל להגמרא לאשמעינן רבותא אליבא דרבא דהלכתא כוותיה עכ"ל הגאון הנ"ל (והם כדברינו שכתבתי לעיל). ובאמת היה יכול הגמרא לומר רבא אומר אף באומר אני רבעתי כו' והוה ידעינן הרבותא גם בדברי רב יוסף. וגם בדברי רבא. אם לא כפ"ד הרשב"א. דרבא מודה בזה. ועל ההשגה השניים של הנו"ב על הרשב"א. גם הגאון הנ"ל לא כתב מאומה ע"ז. ובדברינו לעיל כתבנו ניישב גם השגה השניים של הנו"ב עיי"ש. וגם ראיתי בהגהות הגאון הנ"ל בעברי עיוני בו שני דברים אשר כוונתי לדעתו הגדולה. והוא. ע"ד הנו"ב בתשו' כ"ז בקושייתו דלמה לא פריך הגמרא מלוה ולוה יצילו וכתב ע"ז שדבריו תמוהים מאד. והוא כמ"ש לעיל. גם במ"ש לעיל לענין הראיה שהביא הנו"ב לדבריו מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות דנדרים]. אבל דברי הנו"ב במ"ת מה שהשיב להגאון הנ"ל על השגתם השנייה. כתבנו לעיל דמוכח מדברי הגמרא דיבמות דלא כדבריו שם. וממילא נסתר מה שכתב שם ליישב קושיית הח"צ על הרשב"א עיי"ש:

מד **גם** נ"ל כעת להביא ראיה לדברי הנו"ב. ודלא כהרשב"א. והוא מדברי הגמרא דב"ב קנ"ד פ"ב (שכבר הבאתי לעיל באות ל"א. וגם הנו"ב הביא דברי הגמרא הנ"ל. רק כתב דברים אחרים עיי"ש) דפרכינן שם בהא דגרשתי למפרע. להמ"ד דאינו נאמן. מדברי רבא בהא דפלוני בא על אשתי. והא לפ"ד הרשב"א בהא דפלוני בא על אשתי. אפשר למפלג דיבורי' שבא עליה באונס. וא"כ מאי מקשה הגמרא להא דגרשתי למפרע. דילמא איירי באופן דא"א למפלג דיבורי' כגון שאמר גרשתי בשנה העבר את אשתי. דבזה מודה רבא דאינו נאמן. וע"כ דלא כדברי הרשב"א. וגם מדברי הגמ' שם דאמרינן הני מילי בתרי גופי כו' (ויש חילוקי דעות בזה בדברי הראשונים מה נקרא חד גופא ותרי גופי ועיין בדבריהם) לע"ד נראה יותר כדברי הנו"ב דאם אמרינן דנאמן על פלוני ולא על עצמו

וכדומה. שפיר יש לחלק דבחד גופא לא אמרינן כן. אבל אם אמרינן דפלגינן דבריו מה לי אם בחד גופא או בתרי גופי. ויש לעיין עוד בזה:

מה **ולענין** שיטת הראב"ד שהובא בהרא"ש במכילתין שכתב הטעם בהא דלוה וערב. משום דאמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. וכן פירש בהא דסנהדרין באומר פלוני רבע שורי. יש לי צע"ק דא"כ למה אמרינן דנאסר לגבוה ע"פ הבעלים. נימא מתוך שאינם נאמנים להורגו אינם נאמנים לאוסרו לגבוה משום עדות שבטלה מקצתה כו'. ואף דדרשינן בתמורה מקרא דמן הבהמה להוציא רובע ונרבע. ומוקמינן לה בע"פ ע"א או ע"פ בעלים. נוקים לה בעד אחד לחודי'. ובע"א שפיר נאמן לאסור לגבוה אף דא"נ להורגו. ומוכיח רבא מזה בקדושין דע"א נאמן באיסורין לאסור עיי"ש. אבל ע"י בעלים אף אם הם שנים נימא מתוך שא"נ להורגו כו' דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ואם הבהמה עדיין הוא של אותן בעלים. יש לומר דהם אסורים להקריבה לגבוה. משום דשווי' אנפשיה חתיכה דאיסורא. אבל עכ"פ לאחר יהיה מותר להקריבה. ולפ"ש הרמב"ם והראשונים אין להקשות להיפוך. דאף באומר שורי נרבע לחודי' נימא מתוך שנאמן לאוסרה לגבוה נאמן להורגו. דזה אינו דומה להא דאמרינן מתוך שנאמן על האדם כו'. דמנ"ל דנאסרה לגבוה. רק דאמרינן אף דאינו נאמן להורגו. מ"מ אסורה לגבוה. אבל לפ"ש הראב"ד צע"ק בזה. ויש לי עוד דברים בזה. גם להשיב ע"ד התומים בר"ס ל"ו עי"ש. ולא רציתי להאריך עוד:

תוס' ד"ה דילמא במקום סייף נקב הוה

תוס' ד"ה דילמא במקום סייף נקב הוה. קשה לר"ת דאמרינן פ"ק דחולין כו' עד סוף דבריהם:

א **נראה** לענ"ד ליישב קצת דברי הר"ת. וממילא בישוב דברי הגמרא. דבאמת גם פי' התוס' שכתבו לכן נראה דהא דקאמר לא נהרג אדם מעולם לאו דוקא אלא כו' שע"י שהוא מרבה בבדיקות. אי אפשר שלא יכחיש אחד מהם את חבירו. דבריהם דחוקים מאד. וגם יש להבין כוונתם. דאם כוונתם שח"א שלא יכחיש כו' היינו בזה גופא. דיאמר האחד שהיה טרפה. חדא מנ"ל דשניהם לא יאמרו כן. ואחד מהם יאמר כן. ועוד דאם יאמר אחד שהיה טרפה. ממילא בטל העדות אם לא שהיו יותר משני עדים. ויותר קשה דהא במאי דשיילינן להו דילמא במקום סוף נקב הוה. לא יוכלו לידע זה כלל. ואיך יכחישו זא"ז בזה:

וע"כ כוונתם לע"ד שע"י שהוא מרבה בבדיקות כ"כ. א"א שלא יכחישו זא"ז באיזה בדיקה אחרת. כגון שזה יאמר בסיף. וזה יאמר באירן וכדומה. אף דאין ב"ד מחוייבים

לשאול זה וכמ"ש התוס' מקודם מדברי הגמרא דסנהדרין דאם לא שיילינן חייב. הם היו מרבים בבדיקות כדי שיכחישו זא"ז. כן צ"ל לענ"ד בכוונתם:

ב **ומזה** נא הבינותי דברי המהרש"א לקמן בתוס' ד"ה כמכחול בשפופרת. שכתבו ועוד י"ל דאיכא למימר ראיתם שמחלל אינו טרפה כו'. וכתב המהרש"א ע"ז וצ"ל דהאי תירוצא אינו אלא לפי' ר"ת כו'. אבל לפ"מ שהוכיחו התוס' לעיל כו' והכא ליכא למימר שהיו שואלין במכחישין אם הוא טרפה. שהרי המחלל והעובד עדיין קיים. וליכא למיקם עלה דמילתא. אם הוא טרפה אם לאו כדאיתא בחולין. ועיי"ש בתוס' עכ"ד שם:

ולא יכולתי להלום דבריו כלל. חדא. דנראה שפירש בדברי התוס' הנ"ל. שיכחישו זא"ז אם הי' טרפה. וכבר כתבנו לעיל דא"א לפרש כן (גם לשונו שהיו שואלין במכחישין זא"ז. לא הבנתי). גם מה שכתב שהרי כו' וליבא למיקם עלה דמילתא כו' כדאיתא בחולין. ונראה כוונתו דשם אמרי' רבינא אמר אתיא מעדים זוממין כו' ודילמא טריפה הוא ועי"ש בתוס' דבזה לא שייך לומר דבדקינן לי'. ולא ידעתי מאי קשיא לי'. דהנה מהו נקרא טרפה באדם. מבואר בסנהדרין דף ע"ח דאמר רבא שם לענין הפלוגתא דר"י בן בתירא ורבנן עיי"ש. הכל מודים בהורג את הטרפה שהוא פטור. ופרש"י כגון נקב הוושט או קרום המוח. לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם. מר מדמי ליה לטרפה (והיינו רבנן) ומר (היינו ר"י בן בתירא) מדמי ליה לגוסס בידי שמים. וקי"ל כרבנן (ועיין בדברי הרמב"ם פ"ב מהל' רוצח). והא דאמרינן בחולין דילמא טרפה הוא. היינו דאי לא אזלינן בתר רובא. היאך משכחת לה עדים זוממין. הא יכולין לומר דילמא הרוצח טריפה הוא שניקב הוושט או קרום המוח. דאף שאין אנו רואין זה מבחוץ או שיש לו חולי אחר שהוא מסוכן. דקיי"ל כרבנן בסנהדרין וכנ"ל. וא"כ לפ"מש בבארנו אם כוונת המהרש"א במה שכתב. שהרי המחלל והעובד קיים וליכא למיקם עלה דמילתא כו'. היינו דא"כ איך יתכן שיכחישו זא"ז בזה. לא הבנתי דאדרבה בכאן משכחת לה יותר שיכחישו זא"ז שהאחד יאמר ששהיה אז חולה מסוכן. או גוסס בידי אדם. והשני יכחישו ויאמר שהיה בריא ככל האנשים. אלא דשם בנהרג לא ידעתי איך משכחת שיכחישו זא"ז. בדשיילינן דילמא במקום סייף נקבי הוה וכמש"ל. וצל"ע דברי המהרש"א הנ"ל. ושוב התבוננתי אשר לשונו עורה שפירש דברי התוס' דאם מכחישין זא"ז בדבר אחר אז שיילינן להו כו'. וזה אינו מחוור כלל:

ג **וגם** תירוץ השני של התוס' שכתבו דרע"ק לטעמיה דחייש למיעוטא. וזה מיקרי אפשר דמשכחת לה בשהיה קרום של מוח מגולה כו'. זה ג"כ דחוק דא"כ למה אמרינן היכי אמרי להו כו' ומה שייך שאלה זו אל העדים. נימא בפשיטות דאמרינן שמא טרפה הוי.

ועוד דהתוס' כתבו בחולין ודף י"ב) דהא דר"מ חייש למיעוטא הוא רק מדרבנן. ולכאורה נראה דגם לרע"ק כן הוא. וכאן הוא בענין דאורייתא:

ומדברי התוס' בד"ה כמכחול בתירוצו השני. נראה דלא סברי כתירוצם השני הנ"ל. דהא התם א"א למיקם עלה דמילתא דהמחלל חי. והוה לא אפשר. ומודה רע"ק בזה דלא חיישינן למיעוטא. ולפי מ"ש לעיל בכוונת דברי התוס' בתירוצם הראשון. דע"י שהיו מרבים בבדיקות. יהיו מכחישים זא"ז באיזה דבר נראה דגם זה לא סברי התוס' כן בד"ה כמכחול. דא"כ אין כ"כ קושיא גם במחלל. ולזה מכל הנ"ל נראה דהתוס' בד"ה הנ"ל סברי כפי' הר"ת. וגם לפ"ד המהרש"א כן הוא. (רק שדבריו צ"ע וכמש"ל):

ד **אבל** דברי הר"ח צריכין ביאור לבד מה שהשיגו התוס' על ראייתו מהא דסייף ואירין. דלף אם מכחישים זא"ז בזה בטלה עדותם מ"מ אין ב"ד מחוייבים לשאול זה. ואם לא שאלו עדותן קיימא. וה"נ כן הוא. דאם לא שאלו הב"ד זה. אם טרפה היה אזלינן בתר רובא. ואם שאלו ואומרים אין אנו יודעין בטלה עדותן (זהו כוונת הר"ת בראייתו הנ"ל. ועיין תוס' חולין די"א ובכורות דף כ') וע"ז כתבו התוס' דמה טעם יש בזה כו'. אבל לבד זה גם מ"ש הר"ת דזה גרע מבאומר אם בסייף כו'. משום דבגופו של הרוג הוא. לכאורה מסתבר להיפוך. דשם היה להם לידע במה הרגו אם אמת כדבריהם. אבל הכא שאינם יודעים בדבר שא"א לידע למה נאמר דבטלה עדותן מחמת זה:

ה **ונלע"ד** די"ל דכוונת הר"ת הוא כך דר"ט ורע"ק אומרים אלו היינו שם לא נהרג אדם מעולם. היינו שהיו שואלים להעדים ראיתם אם טרפה הרג כו'. דאם הנהרג היה טרפה פטור הרוצח ממיתה. וכיון שהעדים יאמרו שאינם יודעים זה. א"כ יהיה זה עדות שאי אתה יכול להזימה. דאם יזומו יאמרו העדים סברנו שלא יתחייב מיתה ע"י עדותינו כיון שאמרנו להב"ד שאין אנו יודעים אם טרפה הרג אם שלם. ואף שמתחלה באנו להורגו ע"פ עדותינו. אח"כ היינו מתחרטים ע"ז. וראיה לדבר כי היינו יכולים לומר גם שקר זה שידענו שהיה שלם. גם אלו ידענו שעכ"ז יגמר דינו למיתה היה ביכולתינו לחזור בתכ"ד. או כל זמן שעסוקים באותו ענין.

[**ולכאורה** רציתי לומר שזהו טעמה של התורה דאין נעשים זוממין עד שיוגמר את דינו. דכל זמן שלא נגמר הדין. אולי היו מתחרטים וכנ"ל ורק אחר שראו שהב"ד גומרים דינו למיתה והם מחזיקים ברשעותם ושקרותם. חייבים בעונש. אבל שוב ראיתי דזה ליתא דהא אף אם באמת חזרו אח"כ. והוא לאחר כ"ד. אמרינן כיון שהגיד כו' ונידונין בהזמה] ואף שבאמת הדין דאזלינן בתר רובא. ולא חיישינן לטרפה. מ"מ היו שואלים זה להעדים

וכנ"ל בכדי להציל הנידון. שיהיה עדות שאאי"ל. ואף אם אמת הדבר הא גזה"כ הוא דבעינן שיהיה עדות שאי"ל:

ודוגמא לזה מצינו בסנהדרין (דף מא) בהא דאמרינן עידי נערה המאורסה שהוזמו אינן נהרגין. מפני שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו. ומוקמי' לה שם באשה חברה דא"צ התראה. ופרכינן אלא מעתה אשה חברה דמיקטלו המ"ל עי"ש. וכתבו התוס' (בדף ט) שם דזה דוקא היכא שלא ידעו שהיא חבירה. א"נ שלא ידעו דחבר א"צ התראה. והו"מ לשנויי כגון דידעו שהויא חבירה והיינו שאמרו בעת עדותן. ידענו שחבירה היא. א"צ התראה. אבל הב"ד אינם מחוייבים להגיד להם זה בכדי שתהיה עדות שאתה יכול להזימה. דאל"כ לק"מ קושיית הגמרא שם. והכא נמי היו אומרים להעדים כנ"ל. וגם אין שקר בזה. דאם באמת היה טרפה פטור הנידון. ואך לא היו אומרים להם שהדין הוא דאזלינן בתר רובא בזה. וממילא היה ניצול הנידון. משום דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה:

וכזה א"ש היטב מאי דאמר רב אשי את"ל שלם הוה. דילמא במקום סייף נקב הוה. ולכאורה א"כ למה נצרך לשאול להם מקודם טרפה הוה כו'. נשאול להם תיכף דילמא במקום סייף נקב הוה. דבזה לא יוכלו לומר כלום. ולפמ"ש אתי שפיר דמקודם היו שואלין להם טרפה הוה כו'. דבזה הוה יותר עדות שאאי"ל. דאם יזומו ושקר העידו. ע"כ חזרו מעדותן ומרצונם להרגו דאל"כ היה ביכולתם לאמר שלם היה. ואך אם יאמרו שלם היה היו שואלים במקום סייף כו' ואף שבזה לא היו יכולין לומר כלום יהיה זה ג"כ עדות שאי אתה יכול להזימם. דיאמרו אחרי שהב"ד שאלו אותנו דילמא במקום סייף כו' ולא ידענו זה חשבנו שלא יוגמר דינו למיתה ולולי זאת היה ביכולתינו לחזור מעדותינו וכמש"ל:

[1] **וע"פ** מה שכתבתי נראה לומר גם במה דאמרינן בבועל את הערוה היכי הוו עבדי כו' ראיתם כמכחול בשפופרת. ורבנן היכי דייני כשמואל דאמר שמואל במנאפים משיראו כמנאפים. ומשמע לכאורה דר"ט ורע"ק אינם סוברים כשמואל. ומנ"ל לשמואל להכריע בזה. ועוד דלפ"ז דרבנן סברי כשמואל דסגי כשיראו כמנאפים. וזה מדינא דאמרינן בודאי זינתה עמו. וא"כ למה לרבנן לומר בזה. אף הן שופכי דמים כו' ומשמע דמשום זה א"צ לשאול כמו שאמרו ר"ט ורע"ק. הא ע"פ דין מתחייב מיתה בזה. ולפי מ"ש לעיל. גם בזה יש לומר דגם ר"ט ורע"ק סוברים כשמואל דבאמת סגי כשיראו כמנאפים. ואך יהיו שואלין להעדים אם ראיתם כמכחול בשפופרת. אם לא. והעדים הא יאמרו ע"ז שלא ראו כן ויהיה זה עדות שאאי"ל דיאמרו אח"כ כיון ששאלו אותנו הב"ד. אם ראינו

כמכחול בשפופרת ואמרנו שלא ראינו כן. סברנו שלא יהרג ע"פ עדותינו. ורבנן סברי דלא נצרך לשאול זה (וכעין דאמרינן שלא ירבו שופכי דמים. כן נאמר לענין זה) ובאמת הא סגי בשיראו כמנאפים כשמואל. [וראיתי בספר ע"ל שכתב בזה דלר"ט ולרע"ק י"ל דאף דס"ל ג"כ כשמואל דאם לא שואלין כלל חייבים מ"מ כששאלו ואמרו העדים א"א יודעים עדותן בטלה כמו דס"ל לר"ת לענין טרפה הרג עכ"ד. ולא ידעתי כוונתו. דהא בזה לא יאמרו העדים אין אנו יודעין ואף אם יאמרו שראו כדרך המנאפים יתחייב הנידון. וא"כ אין מקום לדבריו. אבל לפמ"ש א"ש. גם ראיתי בדבריו ע"ד התוס' בשם ר"ת הנ"ל. שהקשה על הר"ת. למה באמת לא אמר משום דשמא יכחישו זא"ז. ונדחק ליישב עי"ש. ומבואר מדבריו שפירש בדברי התוס' שיכחישו זא"ז בהא גופי'. וכבר כתבנו לעיל דעל דברי התוס' אנו מצטערין בזה אם לזה כוונתם בתירוץ השני וכמש"ל דאין שייך לומר. שיכחישו זא"ז בדבר שא"א לידע. וא"כ אין להקשות על הר"ת שלא רצה לומר כן]:

ולפמ"ש בישוב דברי הר"ת (ואף אם הר"ת לא כיון לזה לע"ד הדברים נכונים בעצמותן בישוב דברי הגמרא בכל הנ"ל) נלע"ד לומר ע"מ שכתבו התוס' בד"ה כמכחול בתירוץ השני דאיכא למימר ראיתם שמחלל אינו טרפה. ובאמת לפ"ז קשה. למה לא קאמר הגמרא כן גם ברוצח. וביותר בבועל את הערוה ל"ל לחדש בזה ראיתם כמכחול בשפופרת. וכבר עמד ע"ז במהרש"א. וכתב דבאמת הוה מצי למימר כן. ולפמ"ש לולי דברי התוס' נראה לומר דזה לא שייך כלל לשאול העדים בזה. דהרי המחלל או הבועל הוא לפנינו. ואיך שייך לשאול העדים בזה. דמה יודעים יותר מהב"ד. משא"כ בהנהרג שייך שפיר לשאול להעדים אם בדקו אותו. ויודעים בבירור שלא היה טרפה אם לא. וע"י זה יהיה עשאאי"ל וכנ"ל. ולענין קושייתם ממחלל צ"ל כתירוצם הראשון):

ועיין בריטב"א שהקשה. דלדברי ר"ט ורע"ק א"כ בטלת דין רוצחים שבתורה. וזה לק"מ לפי כל התירוצים של התוס' הנ"ל דלפי' ר"ת הא משכחת לה בשלא שאלו הב"ד. דהא אינם מחוייבים לשאול זה וכמ"ש התוס'. ולפי דברי התירוץ השני הא כתבו דלעולם לאו דוקא. רק שע"פ רוב יכחישו זא"ז. ולפי תירוץ השלישי הא משכחת לה בשהיה קרום של מוח מגולה כו'. וא"ל דעדיין תיקשי לפי תירוץ זה דהאיך משכחת בא על הערוה ומחלל דילמא הוא טרפה וכמ"ש התוס' בתירוץ ב' בד"ה כמכחול. דז"א דכיון דלא אפשר שוב אזלינן ב"ר. וכבר כתבנו לעיל דהתוס' בתירוץ ג' לא סברי כ"ד תוס' הנ"ל:

סליק בסייעתא דשמיא